

Književna Rijeka

1-2 • 2024. godište XXVII.

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I KNJIŽEVNE PROSUDBE

ESEJI • PROZA • PUTOPISI • POEZIJA • DOMAĆA BESEDA • AFORIZMI • PRIJEVODI • OSVRTI

Književna Rijeka

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I KNJIŽEVNE PROSUDBE
ISSN 1849-8760 • Broj 1-2, godište XXVII. • Proljeće-ljeto 2024.

Nakladnik: Društvo hrvatskih književnika – Ogranak u Rijeci

ZA NAKLADNIKA: Hrvojka Mihanović Salopek

TISAK: Basterprint

GRAFIČKA PRIPREMA: Vanesa Ujčić Ožbolt

LEKTURA: Barbara Renka, prof.

FOTOGRAFIJA NA KORICI: Silvija Benković Peratova

UREDNIŠTVO: Davor Grgurić (glavni urednik)
Silvija Benković Peratova, Đoni Božić,
Bože Mimica, Vlasta Sušanj Kapićeva

ADRESA UREDNIŠTVA: Korzo 28/II (zgrada Filodrammatice)
51000 Rijeka

E-MAIL ADRESA: dhk.rijecki.ogranak@gmail.com

NAKLADA: 200 primjeraka

Časopis izlazi dva puta godišnje, u dva dvobroja.

Cijena pojedinog dvobroja: 10,00 eur.

Godišnja pretplata (s uračunatim PDV-om) iznosi 15,00 eur, a uplaćuje se na HR5223600001101361393, kod Zagrebačke banke, s naznakom: "Za Književnu Rijeku".

Rukopisi se šalju e-mailom u Word dokumentu (doc.), font Times New Roman, veličina fonta 12, lektorirani.

Ovaj časopis izlazi uz financijsku potporu Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, Primorsko-goranske županije i Grada Rijeke.

Republika
Hrvatska
Ministarstvo
kulture
i medija
Republic
of Croatia
Ministry
of Culture
and Media

Sadržaj

DAVOR GRGURIĆ: Riječ pred plovidbu	4
--	---

IN MEMORIAM

DAVOR GRGURIĆ: Oproštajno slovo od Bože Mimice	6
SILVIJA BENKOVIĆ PERATOVA: In memoriam: Bože Mimica.....	9
MADLEN ZUBOVIĆ: Spomen na Krešimira Stanišića (1938. – 2023.).....	13

ESEJI

IGOR ŠIPIĆ: Riječi su precijenjene	16
--	----

PROZA

DAŠA MILATIĆ: Soba 131	20
DAŠA MILATIĆ: Što su to maslac, što je to jaja?.....	22
DAŠA MILATIĆ: Povjeravanje	28
DENIS VIDOVIĆ: Pčelarica	30
DENIS VIDOVIĆ: Gordi čvor.....	33
DAVOR GRGURIĆ: Jutarnji poklon	36
FRANKO STIPKOVIĆ: Crno	38
TOMO PUPIC: Njemu	42
TOMO PUPIC: Buđenje	45
ALEKSANDAR HORVAT: Tajna vinilne ploče	49
ALEKSANDAR HORVAT: Priroda stvari	50
ALEKSANDAR HORVAT: Jesenski krug i druge počasti.....	52
ALEKSANDAR HORVAT: Mali i veliki ljudi.....	53
ALEKSANDAR HORVAT: Kukavica.....	54
FRANJO DERANJA: Feniks gospodina Fahrenheita	56
ŽELJKO BAJZA: Probudio sam se jutros	61
JOSIPA MARENIĆ: Zapisi u prozi.....	65

PUTOPISI

IGOR ŠIPIĆ: I ja sam prešao Pireneje.....	68
DAVOR GRGURIĆ: Stopama vjetra	74

POEZIJA

TOMISLAV DOMOVIĆ: Godovi	84
DIANA BURAZER: Nove pjesme.....	91
MARINA ČAPALIJA: Nove terze rime	95

OMER Ć. IBRAHIMAGIĆ: Šarena jaja	103
LANA DERKAČ: Uljez	113
ROMANA BROLIH: Prodiranje	119
RATKO BJELČIĆ: Netko treba prekinuti šutnju	126
JOSIPA MARENIĆ: Bez recepta	136
DAVOR GRGURIĆ: Preslagivanje.....	145
SILVANA MARIJANOVIĆ: Otkucaji plastičnog srca	153

DOMAĆA BESEDA

RADOVAN TADEJ: Svoj sa svojima. Čoban među čobanima.	159
RAJKA JURDANA-ŠEPIĆ: Čuvala bin oganj	168
RADOVAN TOLJANIĆ: More zvezd.....	171
ENI ŠEBALJ: Kako kap kad v more parti.....	174

AFORIZMI

DENIS VIDOVIĆ: Aforizmi za Rijeku	176
---	-----

PRIJEVODI

PETER BICHSEL: Dogan	178
BRANKA ARH: I am Uan.....	196

OSVRTI

MATIJA ŠTAHAN: Što je čovjek?.....	217
JAKŠA BILIĆ: Poimanje povijesnog zbivanja u modernoj književnosti.....	221
ŽELJKA LOVRENČIĆ: Kvalitetom u svijet	233
ŽELJKA LOVRENČIĆ: <i>Lutajuće duše</i> Guillerma Mimice na hrvatskome	236
BOŽICA JELUŠIĆ: Kako trčati težu pjesničku dionicu	238
MAJA MATKOVIĆ: Sama svoj standard.....	241
TOMISLAV MARIJAN BILOŠIĆ: Zmaj od Tulovih greda.....	244
TOMISLAV MARIJAN BILOŠIĆ: Medaljoni lucidnih trenutaka puni sklada	248

DAVOR GRGURIĆ

Riječ pred plovidbu

Otvorivši za nas novu, još nekorisťenu, neizbrušenu i tvorničku još zapakiranu novu 2024. godinu, preuzeli smo i strasnu želju da i ove godine s veseljem odradimo svoju izdavačku obvezu i svoj doprinos aktivnoj skrbi i promidžbi recentne hrvatske književne scene, te da vam savjesnim probiranjem i uredničkim ukorićavanjem podastremo i ove (djelovala je barem tako, još dok je bila mlada i neudana) obećavajuće kalendarske godine dva uobićajena dvobroja naše, no ponajprije vaše, “Književne Rijeke”, kako niti vas, niti sebe ne bismo zakinuli za radost njihova išćekivanja i ćitanja nakon izlaska iz tiska.

Podastiremo vam tako zbir (jamćit ćemo) kvalitetne hrvatske pa i inozemne književne produkcije, bilo kroz pomno sabran odabir autorskih književnih djela raspodijeljenih u više žanrovskih poglavlja, bilo kroz prevoditeljske radove, kritićarske osvрте i raščlambe naših dragih suradnica i suradnika.

“Književna Rijeka” tako i ove godine nastavlja uspješnim brođenjem recentnim morem hrvatskoga književnoga stvaralaštva, od kojega smo podosta vrijednoga i zanimljivoga nastojali ukrcati na našu časopisnu palubu, s koje se otvara lijep pregled širine i raznolike privlačnosti slojevitih književnih obzorja.

I dalje nam pristiže zavidno visoka kolićina Vaših književnih prinosa, što nam prićinja veliku ćast i izrazito zadovoljstvo, jer smo tako zaista u prilici probirati, odabirati i selekcionirati radove, budući da imamo itekako dovoljno *štofa* za skrojiti dva opsežna godišnja dvobroja, koliko smo za sada financijski u prilici “pokriti”.

Što se kvalitete, književne razine, opsega i brojnosti vaših radova i književnih prinosa tiće, zapravo bismo si već ovoga ljeta mogli dopustiti formiranje barem još dva isto toliko sadržajno i stranićno voluminozna broja, tako da možda u skorijoj budućnosti i prerastemo opet u neku drugu dinamiku i opsežnost izlaženja, budu li k jedrima našega entuzijastićnoga uredništva i dalje zapuhivali povoljni vjetrovi potpore, s uvaženih i bitnih adresa koje institucionalno i pokroviteljski podržavaju našu izdavaćku plovidbu.

Na tragu ovih navedenih razloga i promišljanja, molimo Vas sve za strpljenje i isprićavamo se ako Vaše autorske strasti ponekada ne mogu doćekati, ili jednostavno moraju malo dulje ćekati, konaćan trenutak objave u “Književnoj Rijeci”.

Ponovno bit tu naglasio i stalnu otvorenost našega ćjelogodišnjega poziva da nam se javljate i šaljete nam ćijenjene produkte Vaših misaonih i

doživljajnih zahvata. Dobrodošli ste nam se uvijek javljati i slati svoje pjesme, eseje, putopise, prozne kraće ili dulje uratke, kritičarske osvrti i raščlambe, aforizme, obljetničke tekstove, dijalektalne ostvaraje, pa i nekrologe i posljednje pozdrave, oproštajna slova i proslove, dakako, ukoliko zahvaćaju književne sfere. Sve ih prihvaćamo i primamo na adresi našega uredništva, uz kolegijalnu zahvalnost, i uz zamolbu da svi budu već prethodno lektorirani te da nigdje drugdje ranije nisu objavljeni. Ako bi se pak desilo da nam ih takve

pošaljete, ali iz određenih okolnosti ne možete sačekati određen broj mjeseci ili neko malo duže razdoblje prije no što ih objavimo, pa ih odlučite poslati i objaviti negdje drugdje, svakako nam to dojavite, kako bismo iste izlučili iz sadržaja budućih brojeva časopisa koje pripremamo.

Zanimljivo je, ponekad i zahtjevno, ali svakako vrlo oplemenjujuće i zabavno, iskustvo iščitavanja i odabira svih prispjelih radova te Vam uz prijateljski pozdrav dajemo na čitanje i prosudbu prvi ovogodišnji dvobroj “Književne Rijeke”.

IN MEMORIAM

DAVOR GRGURIĆ

Oproštajno slovo od Bože Mimice

(čitano na komemorativnom skupu Boži Mimici u Gradskoj vijećnici Grada Rijeke, 6. rujna 2024. godine)

Mišljenja sam da će svi koji su poznavali našega kolegu književnika, autorskim pisanjem angažiranoga povjesničara, izvrsnoga poznavatelja hrvatske nacionalne povijesti, numizmatičkih zanimljivosti i posebnosti, likovne umjetnosti, iskusnoga rukovoditelja i izdavača, vrsnoga organizatora brojnih kulturnih događanja i projekata, zaključiti kako je svako vrijeme druženja i suradnje te vrijeme provedeno u razgovorima s Božom Mimicom bilo oplemenjeno vrijeme, vrijeme vrijedno spomena i iskreno zahvalnih uspomena.

Bože Mimica bio je i trajno ostaje čovjek bogatoga životopisa, intelektualac, autor i povjesničar akademske razine stvaranja i duhovnosti, kojega su mnogi, u raznim razdobljima njegovoga života, vidali i susretali, obraćali mu se za pomoć, savjete i posredovanja u realizacijama vlastitih programa i projekata. Na kojoj su se god razini ljudi obraćali i pristupali Boži, računali su i znali da se obraćaju *pravome* čovjeku, da se javljaju na adresu na kojoj neće biti odbijeni.

Odrješit i precizan u svojim odgovorima, kratak i rezolutan u svojim zaključcima, Bože je bio suradnik i kolega na kojega se moglo osloniti u bilo kakvoj organizaciji, u osmišljavanju i, još važnije, u provedbi brojnih kulturnih i izdavačkih projekata.

Mnogi smo znali i međusobno svjedočili: ako nešto zapne, a možemo pretpostaviti da prije ili poslije hoće, jer život i plivanje u bujičavim vodama kulture to donosi, obratimo se Boži! Bože će znati kako dalje, njegova riječ će dati onu doziranu i preciznu prevagu.

Uzmimo u svoj odbor, u svoje vijeće, svoj kolektiv – Božu. On je čovjek koji znade pripomoći. I takav je doista i bio, mnogi i na ovom današnjem skupu to dobro pamtim i znademo.

Bio je zanimljiv čovjek, naš Bože. Istovremeno dalmatinski, mediteranski strastven oko svake teme, angažiran i uključen u svaki razgovor, u svaku debatu, a opet vrlo promišljenih izjava, podosta oprezan, posve realan i odmjeren, i duhovit, baš nekako kada je to i trebalo. Odavao je

dojam vrlo mudrog, odrješitog čovjeka. U kontaktiranju s ljudima već bi *na prvu* zadobivao povjerenje, pozornost za svoje riječi, spremnost da se uvaži njegove opaske i savjete.

Složit ćemo se, to su finese ljudske osobnosti koje se, istina, proširuju i bruse godinama i iskustvom, ali s njima se čovjek rađa, i ne uspije ih ni dobiti, ni doraditi svatko.

A Bože je takve osobine usavršio i sa njima brodio kroz život, bivajući pouzdanim zaleđem i svjetionikom ponajprije svojoj obitelji, ali i brojnim rođacima, kolegama, prijateljima i znancima, pa i neznancima, s kojima se kroz obavljanje svojih brojnih društvenih uloga i profesionalnih funkcija susretao i surađivao.

Bilo je dobro imati Božu pored sebe, u svojem timu, u svojem kolektivu. Bilo da se radilo o običnom razbibrižnom razgovoru, ili recimo kartanju, bilo da se radilo o kapitalnom izdavačkom projektu.

Bože je bio čvrsta stijena, koja je jamčila da je temelj dobar, da se zid koji se na nju oslanja neće urušiti, već da će trajati.

Božu Mimicu upoznao sam u njegovim već zrelim godinama i bili smo kolege po članstvu u Društvu hrvatskih književnika, posebno u radu našega riječkoga ogranka. Do posljednjih svojih dana života Bože je bio članom Upravnoga odbora riječkoga ogranka DHK i članom uredništva Književne Rijeka, časopisa koji je uvelike zahvaljujući i Boži dočekao više od četvrt stoljeća svojeg izlaženja. Bez zadržke mogu reći kako naš Ogranak ugledu i posredništvu Bože Mimice duguje i važnu činjenicu imanja uredskih prostora Društva hrvatskih književnika na vrlo prestižnoj lokaciji. Na drugom katu impozantne zgrade Filodrammatice, za koju, usput bih rekao, i ovom prigodom apeliram pri Gradu Rijeci i riječkoj kulturnoj javnosti da joj održi i vrati stari sjaj i značaj, jer onakvu reprezentativnu kazališnu, izložbenu i uredsku zgradu nema svaki grad, budući da je Filodrammatica nedvojbeno jedan od sjajnih dragulja u kulturno-povijesnoj baštini našega grada majke, naše Rijeka.

Boži, dakle, i tu dugujemo zahvalnost, i svakako ćemo se i ubuduće truditi opravdati svoju ulogu i doprinos u kvalitetnom književnom stvaranju i disanju u ukupnom kulturnom korpusu našega matičnoga grada i županije.

I što još možemo reći? Bože je rodnom bio Omišanin, ponosan baštinik slavne prošlosti svojih dalmatinskih pređa. Omišom se čitavog života ponosio, jednako kako se i Omiš znao i mogao ponositi Božom. Logično je da je Bože sahranjen ondje, u svom rodnom gradu, u svom ishodištu. No, Bože je za svoj život, za svoj ukupan intelektualni i društveni razvoj odabrao upravo Rijeku, Rijeka je isto tako bila Božina, te će njegovi kulturni rad i autorska ostavština trajno ostati i dijelom baštine suvremene Rijeka.

Bože nam je otišao, opet je načinio jedan korak ispred svih nas. Čini se da opet znade nešto više od nas. Pa ipak, vječiti misterij smrti i gašenja ljudskog života u ovom času promišljanja o Boži Mimici ne čini se tako teškim, tako rezolutnim i nenadvladivim. Jer, primjer životnog stvaranja i društvene angažiranosti našeg Bože Mimice imamo i dalje tu, pored sebe, ojačan ponosom na vlastite priče o kulturnoj i izdavačkoj suradnji i druženjima s tim izuzetnim i velikim čovjekom.

SILVIJA BENKOVIĆ PERATOVA

In memoriam: Bože Mimica

*(govor pročitan na komemorativnom skupu Boži Mimici u
Gradskoj vijećnici Grada Rijeke, 6. rujna 2024. godine)*

Poštovanoj obitelji Bože Mimice izražavam duboku sućut, kao i prijateljima. Tužna sam. Izgubila sam velikog prijatelja, prijatelja moje obitelji, učitelja, mentora koji je obilježio moj život i umjetnički rad.

Teško mi je govoriti, i nezamislivo znati da Bože više nije s nama, sa mnom kao podrška, pomoć, savjetnik uz kojeg sam više od trideset godina stvarala, pisala, slikala, razgovarala o mnogim temama. S Božom se moglo razgovarati o svemu, a on se znao prilagoditi svakom sugovorniku, nikad ne naglašavajući sebe i svoje vrijednosti. Znao je pažljivo slušati druge, uvijek s istom namjerom, da pomogne, potakne i prenese njegovu ogromnu pozitivnu energiju, misli, ideje, znanje... Osjećao je svakog čovjeka i jednostavno imao tu posebnu karizmu kojom je zračio gdje god bi se pojavio, poput svjetionika koji osvjetljava put. Uz njega smo se osjećali sigurni i smireni, jer sve je bilo rješivo, lakše i moguće.

Boži je bilo moguće ono što je mnogima nezamislivo, a sam je svojim djelima to i pokazao. Biti predan svojoj obitelji koju je neizmjereno volio, a ujedno i društven, svestrano angažiran i uspješan, human, empatičan, odlika je iznimnih ljudi koji trajno obilježavaju i prostor i vrijeme u kojem su živjeli. O njegovim djelima i trajnom doprinosu hrvatskoj kulturologiji, posebno numizmatici, povijesti, izdavaštvu, te književnoj, glazbenoj i likovnoj sceni, kao i mnogim odgovornim funkcijama koje je obnašao, prestižnim nagradama koje je dobio, danas će svjedočiti i drugi ovdje prisutni prijatelji, kolege, suradnici.

Ja sam željela naglasiti da sam imala sreću i čast što sam mogla imati takvog učitelja, mentora, kolegu, jer imati takvog prijatelja kao što je Bože, bila je privilegija koja je u biti počivala na iskrenosti, odanosti i humanosti. Te osobine je Bože cijenio povrh svega. U središtu njegovog bića je bila snažna empatija i ljubav prema svakom čovjeku. Nalazio je vremena za sve znane mu i nepoznate ljude, i one jadne, zaboravljene na margini društva. Svjedočila sam kako je za svakog našao lijepu riječ i kako je nesebično pomagao svima gdje god je mogao. O ovim osobinama ne piše ništa u njegovom impozantnom životopisu, ali vrijeme je da se to izgovori i istakne.

Volio je svoju Rijeku, rodni Omiš, ali i svaki kutak Lijepe naše i Mediterana. Bože je jednostavno volio život, cijenio ga i živio punim jedrima.

Ono što pak nije volio, to su hvâle o njemu, i ja znam što bi mi sada rekao: – Curo, ne pretjeruj i skрати govor! – Da, točno čujem te riječi, jer ni on sâm nikada nije dugo izlagao i govorio. Bio je izvrstan komunikolog, jedan od rijetkih koje sam u životu srela, a sve što bi rekao, bilo je odmjeren, jezgrovito i bitno.

I, stoga ću reći još samo ovo:

Tamo
u srcu Omiške stine,
ispod koje šumi more
i čuje se žubor Cetine.
Tamo
pod sjenama primorskih borova,
uz mirise lavande i ružmarina
s pjesmom cvrčaka,
zrikavaca i grdelina...
Tamo
u kolijevci bića tvog
neka ti je laka ova
mediteranska gruda,
prijatelju Bože,
i neka te čuva dragi Bog!

Životopis

BOŽE MIMICA rođen je u Omišu 1942. godine. Nakon završene osnovne škole, završio je u Zagrebu srednju školu i studij iz vanjske trgovine, a zatim je na Pedagoškom fakultetu u Rijeci diplomirao kulturologiju.

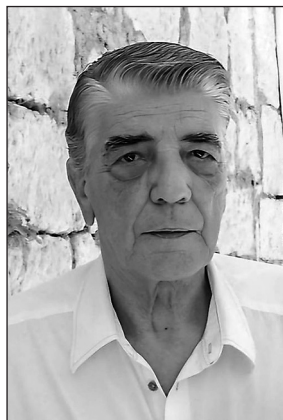
Od 1966. godine živio je i radio u Rijeci, baveći se kulturom, izdavaštvom i znanstvenim radom. Prve godine njegovog rada obilježene su radom u vanjskoj trgovini, a nakon toga u kulturi i izdavaštvu.

Obnašao je sljedeće dužnosti: voditelj propagandnog odjela *Narodnog kazališta Ivana pl. Zajca*, zamjenik direktora izdavačke kuće *Mladost*, OOUR Rijeka, direktor izdavačke i tiskarske organizacije *Liburnija Rijeka*, direktor predstavništva izdavačke kuće *Naprijed* Zagreb u Rijeci, direktor izdavačke kuće *Vitagraf* Rijeka.

Šire područje znanstvenog interesa bili su mu kultura i povijest, a uže numizmatika, iz koje je objavio mnogobrojne studije, znanstvene i stručne članke u glasilima *Hrvatskog numizmatičkog društva* "Obol" i "Numizmatičke vijesti", u "Vijestima" *Hrvatskog arheološkog društva*, u "Zbornicima" *Društva za povjesnicu Klana*, u "Zbornicima radova" *Međunarodnih numizmatičkih kongresa*, te u inozemnim časopisima, kao i kolumne u "Novom listu" i "Slobodnoj Dalmaciji".

Doprinosio je promidžbi hrvatske kulture, te nacionalne povijesti i numizmatike, a objavio je sljedeće knjige: *Numizmatika na povijesnom tlu Hrvatske* (Vitagraf, Rijeka, 1994.), *Numizmatička povijest Dubrovnika* (HAZU, Zagreb, 1994.), *Numizmatika na povijesnom tlu Hrvatske – rani srednji vijek* (HAZU, Zagreb, 1995.), *Numizmatička povijest Rijeke* (HAZU, Zagreb, 1996.), *Numizmatička povijest Istre i Kvarnera* (HAZU, Zagreb, 1997.) i *Omiška krajina – Poljica – Makarsko primorje* (Vitagraf, Rijeka, 2003.), *Povijest Dalmacije od antike do 1918.* (Vitagraf, Rijeka, 2003.), *Dalmacija u XX stoljeću* (Vitagraf, Rijeka, 2003.), *Dalmacija u moru svjetlosti*, dvotomno monografsko izdanje povijesti Dalmacije od antike do kraja XX. stoljeća (Dušević&Kršovnik, Zagreb, 2004.), *Povijest Slavonije od antike do XX. stoljeća*, *Slavonija u XX. stoljeću* (VBZ, Zagreb, 2009), *Slavonija – zlatno srce Hrvatske* dvotomno monografsko izdanje povijesti Slavonije od antike do kraja XX. stoljeća (Dušević&Kršovnik, Zagreb, 2012). Neke od navedenih knjiga su udžbenici na fakultetima u Zagrebu, Rijeci, Zadru, Mostaru i Sarajevu.

Tijekom četrdeset i više godina napisao je na desetke stručnih i znanstvenih radova. Sudjelovao je na mnogim znanstvenim skupovima i kongresima, održao niz stručnih predavanja iz područja opće kulture, arheologije i numizmatike te organizirao više numizmatičkih izložbi. Bio je izvanrednim dugogodišnjim

Bože Mimica
(1942. – 2024.)

višim predavačem na odsjeku za povijest *Filozofskog fakulteta* u Rijeci. Napisao je i više priloga i kritika za likovne izložbe hrvatskih umjetnika.

Dobitnik je *Nagrade grada Rijeke* 1997. godine za “veliki doprinos hrvatskoj i svjetskoj numizmatici”, *Nagrade za životno djelo grada Omiša* 2003. godine, *Županijske nagrade Splitsko-dalmatinske županije* 2004. godine, *Nagrade Mile Gojsalić* u Gatima 2004. godine, *Književne nagrade Josipa i Ivana Kozarca* 2010. godine za znanstveni rad. Godine 2011. predsjednik Republike Hrvatske uručio mu je odlikovanje *Red Danice Hrvatske s likom Marka Marulića* za osobite zasluge u kulturi, a Primorsko-goranska županija nagradu za unapređivanje kvalitete kulturnog stvaralaštva.

Bio je dugogodišnjim članom stručnog ocjenjivačkog suda Festivala dalmatinskih klapa u Omišu i stručnog ocjenjivačkog suda Festivala šansona u Šibeniku, članom Arheološkog društva Hrvatske, Povijesnog društva Rijeka, počasnim članom Hrvatskog numizmatičkog društva i sudskim vještakom za numizmatiku.

Obnašao je i sljedeće dužnosti: predsjednik riječkog ogranka Društva hrvatskih književnika, član uredništva “Književne Rijeke”, predsjednik Upravnog vijeća Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja u Rijeci, predsjednik Upravnog vijeća Muzeja grada Rijeke, predsjednik Društva hrvatskih književnika ogranak Rijeka, predsjednik Odbora za kultura Grada Rijeke, član Kulturnog vijeća Primorsko-goranske županije, član Gradskog vijeća Grada Rijeke, te član Poglavarstva grada Rijeke zaduženog za kulturu. Bio je predsjednikom Lions cluba Rijeke i članom Međunarodne udruge Svetog Fortunata, kao i dragovoljcem Domovinskog rata i pričuvnim časnikom Hrvatske vojske, te nositeljem Spomenice Domovinskog rata.

Bože Mimica preminuo je u Rijeci, 17. srpnja 2024. godine u 81. godini života, a sahranjen je na gradskom groblju Vrisovci u Omišu.

MADLEN ZUBOVIĆ

Spomen na Krešimira Stanišića (1938. – 2023.)

Nedavno sam posegnula za zbirkom čakavske poezije “Duša zdola kamika” i taj *libar* se, možda slučajno, a možda i ne, otvorio na 111. stranici na kojoj stoji zapisano:

Krešimir Stanišić

OBEĆANJE

obećal san

sve dane

za vu noć

a

svanjiva

*Prošli su me neki srhi, bimo mi po domaću rekli, jer sam znala da Krešo već duže vrijeme nije dobro, da mu život titra kao slabašan stijenj tanane svjećice. I sada, nakon što je svitlašće utrnulo, nakon ča je zavavek zaspal još jedan čakavski bard, znam da se ova knjiga nije slučajno otvorila baš na njegovim stihovima. Netko će možda reći pa ova pjesma nema nikakve veze sa smrću, ona je ljubavna, no znamo da u poeziji nema mjesta jednoznačnosti jer svakome od nas stihovi govore ono nešto, posve osobito, nerazdruživo od trenutka, intuicije i raspoloženja. Upravo zato u ovu Krešinu *Obećanju* meni je noć – cijeli život njegov, a svanuće, trenutak njegova prestanka ili odlaska u svjetlost. I nije otišao bez traga, štoviše, svoj je stvaralački vijek pretočio u stihove, u *senjske besedi* kojima je zauvijek u vremenu i bivstovanju zaustavio svoj rodni gradić i čitavu galeriju njegovih ljudi.*

Prvi se puta pjesničkom riječju predstavio javnosti u skupnoj zbirci jednostavnoga naslova “*Pjesme*” objavljenoj 1977. u Rijeci, u izdanju riječke Rafinerije nafte, u kojoj je proveo većinu svoga radnoga vijeka. Već tada, piše pjesme programski jasno definirane – posvećene senjskim motivima i tipičnim mještanima.

Prema tumačenju povjesničarke književnosti Zlate Derossi: “U njima je iznesena duša jednoga malog gradića u kojemu svak poznaje svakoga, u kojem postoji ustaljeni red, koji ima svoje tipove i navike. Tu je stara *mli-karica*, senjski *fakin*, pa pijani Iva; tu je tipičan senjski ugođaj bure, *šenpetarije*, oluje, Nehaja. U tim stihovima skriva se sve šarenilo komešanja po

senjskim ulicama, slika trabakula i vapura, predznaci bure iznad Vratnika, slika svičarica na *bunaci*. Tu je i slika senjske sirotinje, nostalgичnih sjećanja na sretno djetinjstvo, na igru špekulama, na *žukulju* i *rašeljku*. Stanišić se i stihovima igra kao špekulama. A riječ mu je topla i radosna.”

Krešimir Stanišić rođen je 1938. godine u Senju. Pisao je na senjskom čakavskom dijalektu i objavio četiri pjesničke zbirke: “*Moja mirina*” (1980.), “*Obrazi*” (1988.), “*U pasaju*” (2000.) i “*Porat uspomenov*” (2016.). Uređivao je mnoge tiskovine o Senju, primjerice humorističke listove “*Metla i škovacera*” i “*Labura*” te mape “*Jarbuli*” (Senjski porat prvo sto let) i mapu akvarela Dominika Palmana “*Ulice, portuni, volte, kantuni*”. Pisao je pripovijesti i humoreske, zastupljen je u skupnim knjigama i antologijama od kojih je najznačajnija “*Čakavsko pjesništvo XX. stoljeća*” autora Milorada Stojevića u kojoj se nalazi Krešina pjesma “*Nevera*” koju i danas rado učenicima pokazujem i čitam kao primjer “stihovane slike” – kaligrama. Njegova je najpoznatija antologijska pjesma “*Mirina*” uglazbljena i uvrštena u zbirku zbornskih skladbi Josipa Kaplana “*Sunce na Kvarneru*”.

Za knjigu “*Porat uspomenov*” 2017. godine Grad Rijeka dodijelio mu je književnu nagradu *Drago Gervais*. U toj ćemo zbirci pronaći i šturi, svega od nekoliko riječi složen, biografski zapis o samome sebi:

Ja – Krešo

Rodil san se u Senju petnajsti petoga hiljadu devetsto trajset i osmoga leta. U Senju san finil pučku školu i gimnaziju, ondat Višu školu za zdravstvene tehničare u Zagrebu, pa Pedagoški fakultet u Riki. U Riki san provel cili radni vik u zdravstvu, prosvjeti i kulturi. Pred puno let zbonacal san, a kadi drugdi neg u Senju – u portu uspomenov.

Tim jednostavnim riječima Krešimir Stanišić oslikava svoj životni kroki (fran. *croquis*) naglasivši samo ono suštinsko i njemu bitno. Za sve ostale koji su ga poznavali treba ovoj njegovoj skici dodati ono sublimno, ono što njega samog određuje kao pjesnika, kreativca, mislioca, satiričara, “senjskoga fakina” i “dešpetljivca”, duhovita i osebujna čovjeka. Kao njegovi tipični senjski “redikuli” i vagabundi i on je duboko ukorijenjen u autentičnu rodnu sredinu i jednako je snažno osjećao život u svim njegovim manifestacijama, od radosti, nostalgije, ljubavi, sjete do “bodljikave zbilje”, dvoličnosti i boli.

U razgovoru objavljenom u prilogu Novoga lista “Beseda” 2001. godine. Stanišić je istaknuo: “Ja želim zaustaviti vrijeme, oslikati ljude i grad koji danas više ne postoji. Posebno su mi dragi mali ljudi, senjski fakini... Ljubav je moj pokretač, a gdje je ljubavi tu uvijek ima i razočaranja... Tu je obično po srijedi i hipersenzibilnost pa tuga obično izgleda tužnije, ljepota ljepša. Motivi su svugdje oko mene. Tu je more, tu je kamen, a to živi, ima dušu, boju, miris, zvuk... Kad se rodi ideja, nosim je kao neki naboj koji poput određene eksplozije rađa zapis. Ja pišem polako tako da mogu putem

svojih pjesama komunicirati s ljudima kojima je poezija namijenjena, ali i na taj način zaustaviti tu čakavsku besedu. Često se koristim i tipičnim senjskim humorom.”

Stanišićeva nagrađena knjiga “*Porat uspomenov*” više je od pjesničke zbirke, to je svojevrsna gradska studija ili senjski *amarcord* u kojem autor ovjekovječuje čitavu plejadu felinijevskih likova udahnuvši im izvornost i autentičnost. Sam nas autor u pjesmi “*Vo nisu oni – vo smo mi*” poziva “u njiman išćite dobrotu/u sebi falinge”. Njegov senjski fakin Iva Bende pomalo je autobiografski lik koji iz iznošena rukava usputno sipa životne *mudrice*: od onih poetskih, *ki ne čuje tišinu – gluh je* ili humanističko optimističnih, *moje su mriže vajak pune – il ribe il ufanja* pa do onih pomalo fatalističkih, *užite danas jerbo već jutra bit će čera*.

Naposljedku, kao *hommage* pjesniku grada pod Nehajem završila bih ovo prisjećanje na Krešu Stanišića u njegovu stilu, navodeći još jednu ironičnu Bendinu *mudricu*: *teško nome ki ne umre na vrime* i Krešinim kaligramom:

.
. .
. . .
i na kraju
nek ostane samo trag
bosih nog
za manon

u

p

a

s

a

j

u

.

.

.

I neka mu je lahka senjska zemlja i kamik, neka mu duša va kušu i bresine počiva, a njegove besedi i litrati neka bura, kot jeku, smiron po Senju nosi.

ESEJI

IGOR ŠIPIĆ

Riječi su precijenjene

Zamišljam fiksijsku sliku budućnosti: otvoreni prijelaz, spušta se rampa, žmigaju crvena svjetla, vozila su na čekanju. Umjesto huka vlaka, na kočicama projuri Vrijeme. Na Radničkom šetalištu brklja se podiže, svatko nastavi svojim putem. Istodobno, u morima Arktike mirno plovi narval. Milijunima godina ništa ga nije promijenilo. – I što ćemo sad? – upita moj um svoju inteligenciju. – *Ništa, ne talasaj, vozi dalje!*

– Uh! – ispustih uzdah s posljednjom rečenicom, i sklopim oči. U tom trenu kroz glavu mi prođe posljednja scena antologijskog, po mnogima i najboljeg ikada, *westerna* “U 3:10 za Yumu”. Dok vlak odlazi, Wade zaviždi za svojim konjem koji načuli uši i počne kaskati za vlakom što odlazi. Desetljećima poslije scena će snažno oslikavati svoje vrijeme. Da, bilo je to doba visokih kriterija umjetničke produkcije, zlatne godine Didonova trijumvirata (*fortius altius citius*), kada smo, nekako, bili čvršći u potrazi za istinom, staloženiji i stjenovitiji u vjeri. Nažalost, nešto se razbaštinilo.

Svi su bili tamo, sjedili su u areni i promatrali: netko mora izaći sam, nekoga će iznijeti, palac gore, palac dolje. I onda, odjednom, nitko nije bio, neki nisu vidjeli, grickali su kokice, ne vidješe kako je lav rastrgao gladijatora – globalno vrijeme svoje vrijeme djetinjstva, svoje dijete. I zato hvala svakom zviždaču, nisu se libili odvojiti vjeru i krepost čovjeka od nemilih inih scena totalitarizama.

Ovaj esej je dokaz: uvijek je bilo jakih osobnosti, pače, ali zašto više nema “onog” vremena? Suludo pitanje, dakako, no upustimo li se u prijevor oko tog dječjački nevinog glatkoga lišca, *proustovski* živoga, koliko god nam ne lagodile brazde pod jagodicama, shvatit ćemo, bezuvjetno prolazni, žrtvom smo svekolikog napretka što nemilice guta svoje ljude. Takav diskurs traži svjedoke, žive, neku zaostalu šinu iz koje ćemo moći iskaliti novu knjigu i u njoj potražiti odgovore. Apolitički gledano, na vagi su neke savijene, dinastijski moćne piramide i iole smislenija budućnost kao apstrakcija košare socijalnih gubitaka čovjeka i njegove društvene uloge unutar kozmopolitski moderiranog egzistencijalizma popularnog *New Agea*.

I prije nego i pomislimo kako bismo mogli nešto promijeniti, ono sveprolazno jedne generacije istom je već placenta budućih naraštaja oslobođenih od duha “svoga” vremena. To će shvatiti tek mnogo kasnije. Između

apsoluta prirode “jučer”, kakvom smo kao biogeneza naživo kalemljeni, i neumitnog tehnološkog razvitka “danas”, uvijek je stajao čovjek prožet tradicijskom prošlošću. Pripomenut će Ivan Pavao II. u svojim *Mislima*¹: “Tehnološki razvoj, svojstven našem vremenu obilježen je temeljnom višeznačnošću: dok s jedne strane čovjeku omogućuje da uzme u ruke vlastitu sudbinu, s druge ga pak izlaže napasti da prijeđe granice razumna gospodarjenja prirodom, dovodeći tako u pogibao sam opstanak i integritet čovjeka.”

Prošlost nam uvijek ima nešto novoga za reći, nešto što vodi izravno u konformizam nostalgичne slike našeg postojanja. Poput svakog suludog skretničara, o sudbini tog “starca”, vlaka koji je sa sobom nosio i toliko potrebitu strast u spajanju, odlučit će emocionalna nemoć svjedoka u svom živom iskazu. Na tragu “puta za nigdje”, poput svih velikih ljubavi, takvo što postoji samo još u glavama vrhunskih umjetnika.

I tako dolazimo do jakog argumenta koji će vratiti, prenijeti, odložiti na nas sav teret prošlosti, ali ćemo prepoznati fokus: riječ je o pomicanju granica, iz ontološke slike materijalnog limita u stvarnost apolitične slobode, koja će joj nadati koračajnost, učiniti je opipljivom, mirišljavom, podatnom, s vremenske distance, ako se baš hoće, “satirikom” romaneskne zasade. U pitanju je nešto oportuno našoj statičnosti, nešto sklisko, hod po ledu iz kojeg učimo, orijentiramo se u prostoru, činimo vrijeme nepomičnim, kakvo je u svojoj jajčanoj matici. Učeni smo o tom *Brdu*, i nije to slučajem ovdje vjera koja mijenja i pokreće, vlak koji svladava prepreke, slobodan i čudesan, “Rera” naših mladosti.

Nad njim, lako se rasplačemo: zašto nema jakih književnih generacija, a književnika k’o pljeve; zašto nam mladi bježe u Europu, a htjeli smo u Europu; zašto rijetki čitaju poeziju, a svi pišu poeziju? I tako redom, sve sami demokratski standardi, podvođenje pravom: pravo mišljenja, pravo slobodâ, pravo kretanja, pravo govora, pravo na pisanu riječ, a nigdje lupe kotača, *fišča* lokomotive te kretnje u jednom smjeru, k jugu, moru, tog zrna gibanja kojega neće uvjetovati represivnost birokracije, već znanje, talent i intelektualnost klase koje više nema. Tako je barem koračala semiologija razumijevajući razvoj civilizacija kao *Deus ex machina* “bitke” u kojoj neminovno gubi slabiji. Lakše je maknuti šine, nego dezavuirati vrijeme. Koliko je čovjeku trebalo da osmisli stroj, a koliko da mu istom rukom prekrije osmijeh i lice! Nekoć, na pozornici, *Bog iz stroja* da bi raspleo nerješivu situaciju tragedije, danas pojava koja će donijeti nagli rasplet situacije. Retro pogled na vrijeme, na ljude, na svaku tragičnu sudbinu, bila ona i željezne kakvoće kraljevske maske. I upravo zato, ne razumijem, što je to

¹ N. Monopoli, R. Piccolomini, *Misli bl. pape Ivana II. za svaki dan u godini*, Zagreb, 2011.

dobroga humanističkog donio neokapitalizam i njegovo pravo podvođenja eksploziva pod tračnice!?

* * *

Ne, nije to bila fikcija. Autobiografski film, koji će me natjerati da ozbiljno počnem razmišljati o upornosti, je snimljen po knjizi *Tracks* (“Staze”). Dakako, Robyn Davidson i kraj sedamdesetih prošlog stoljeća. S četiri deve i psom, prohodat će 2700 km zapadne australske pustinje prije nego će izbiti na Indijski ocean. Što je tu djevojku natjeralo da uči o devama, pripitomi ih, i onda mučki hoda sama unaprijed osuđena na neuspjeh u bezizglednoj situaciji za preživljavanje. Kao dijete, u jedanaestoj godini života, sa sestrom i ocem, u bešćutima Australije, ostala je bez majke. Tim putem se valjda izgubila, a sve što izgubiš za života, ne brini, naći će te! Mi nikada nećemo proniknuti do kraja u razloge ovog poduhvata, oni leže u osobnosti, ali možemo biti sigurni – taj ekstrem otpora na čovjeka civilizacije ovdje je zbijen u jednu jedinu opsjenu: odajući tajnu “izgubljenog grada”, odagna želju za pronalazačem. Sva pozornost usmjerena je na pustinju, kao i vrijeme, zna rastrgati čovjeka, a Robyn se oduprla:

“*Riječi su precijenjene.*” – napisala je.

Shvatio sam to evanđeoski: u tom momentu, na putu, u hodu, u raljama beznađa, jedini resurs je pustinja, kao što je i resurs pustinje sam Stvoritelj. Je li to još itko uradio: beznađem na pustinju, gravitacijom bačen u čudes izumrlog svijeta! U tom kontekstu, uistinu, riječi su precijenjene. Ali, poka-tkad, u prolazu kroz sveti areal Aboridžina, gdje žena ne smije sama, dobit će pratnju, čuvara koji će ih najkraćim putem izvesti i ponovno prepustiti šutnji. Pokušavam to smjestiti u naše kršćanske obzore, 40 dana gore ili 40 dana pustinje, bez hrane, uporno, 40 dana i noći.

A onda se sjetim – *riječ* je nastala u sporazumijevanju, kao Šimiće-va *Opomena*, ne u egoizmu čovjeka. Precijenjenost riječi ovdje je kritika uočenih protuetičkih, antimoralnih *zvijeri* što se slobodno šeću zemljom i voljom čovjeka. *Ergo*, oličenje ljudske tragike pod kapom oligarhijskog kapitalizma. Može li jedan pisac podnijeti takvu istinu, smije li mu kapital zastrijeti sunce!?

Golem je bezdan u temelju ovog eseja. Na jednoj strani *titan* (vrije-me), na drugoj kratkoća daha (život), cijela jedna korporacija, *Coca Cola*, 350.000 plastičnih boca dnevno protiv računice jedne *Knjige*: “Da, bit ću napisana, ali ću o tome šutjeti. Prohodat ću te, nadati se susretu, bez riječi, što ovdje vodu znači. Zamišljam sebe kao sunce koje će izaći i obasjati viteštvo pustinje. Što bih joj kazala? Evo, dajem ti priliku, navlaži usne, za mjesec dana naići ćeš na izvor, neću ti podizati vjetrove, neću ti zmiju

preko koljena, tle žedno sastavit ću, hodaj, uzmi devu u povodac, hodaj, noću gledaj u nebo, tamo, na kraju puta, more će se rastvoriti.”

Svejedno, vjetar, oluja će se podići, pitkoća usana će doskora nestati, zmija će preko vrata, tlo će prepući, iz paukove mreže izbavit će se dan, podaviti strahove, potopiti brodove sumnji. Tek će nebo nadživjeti propast gledanja! Tako sam shvatio bit upornosti: *traži, i naći ćeš!* Nije Robyn krenula zbog šutnje, smisao hoda bila je *Riječ*, to čudo od beskonačnosti zvijezda, kad se mir svemira rastvori u kišobran precijenjenosti. Reći će Ivan Pavao II.: “Neka se ljudi spomenu kako se nalaze na jedinstvenoj stazi neizmjernoga svemira, što ga je Bog za njih stvorio.”¹ Vidim ga kao gole zidove bez kuće, jer otvoren pogled u nebo ne zastire. Predaja u ruke istinskoj slobodi iskoraka znači da danas bez ikakvih maski možemo ocjenjivati prinos koji je svaka žrtva dala u borbi za slobodu duha, s jedne strane, s druge pak, što je ta sloboda donijela u sposobnosti raspoznavanja sebe u društvu svekolikih promjena, kolokvijalno, oligarhijskih i politokratskih tobože demokracija. “Demon novca” svom žestinom danas hara “obećanom zemljom“, bezgrešni Apolon na svakom grobu žrtve ostavit će svoj cvijetak. Dokud smo stigli, što smo sve propustili? Presvlaka čovjeka u moć i vlast, ili pak preobražaj košuljice u moć zmiје? Koliko će nas sunce još trpjeti, ne znamo, po svemu sudeći, dosta mu je!

Ponavljam uporno, kapitalizam će leći na sunce! Vrh piramide više nema kamo, pozlaćen, urušavat će se do neprepoznatljivosti, do nagađanja, kad je to ono bilo? Ima li Pustinja snage za tu neoliberalnu “zvijer” današnjice, usvojenu kao globalnu teoriju rata koja neće razriješiti dualnost obale, s jedne strane njezine formalne duhovne “slobode” (farizejstvo i egoizam), na drugoj strani rijeke “plač i suze” (moderno roblje)!? A Jordan nikoga ne pita, samo mirno teče, teče dalje. Iz povijesti ne učimo, ponavljamo je. Obale nisu dvije, lijeva i desna, nego jedna – ista zemlja kojom mirno teče rijeka.

Pred očima mi živa slika suspregnute divljine: Isus sjedi na visokoj litici, pogled pustinjom seže do smaragdnh plaža Indijskog oceana, što Robyn baš i ne vidi, pogled joj zatvara živica obzora. Na kušnji su napasti: požuda, oholost i pohlepa. “Riječi su precijenjene!” – reče pustinja. Nešto je postilo. Netko je molio: “... *primi našu molitvu koja odjekuje tjeskobnim krikom žrtava mržnje, rata i tolikih nasrtaja na život. Budi potpora slabima i utjeha svima koji trpe nepravdu.*”²

² Isto: 2011.

³ Isto: 2011.

PROZA

DAŠA MILATIĆ

Soba 131

Okrenuo se na desni bok i u mraku pokušao dosegnuti lampu na noćnom ormariću. Tapkao je i lupkao po metalnom podnožju, lampa bi na kratak trenutak bljesnula svjetlom i ponovno se utrnula. Koji suludi sustav, mislio je, što nedostaje običnom prekidaču. Jutros mu je sobarica pokazala kako se lampa pali, ali njemu to sada nije uspijevalo. Dakle, morat će ustati i po mraku otići do ulaznih vrata sobe i tamo upaliti glavno svjetlo... a stvarno je mrzio hodati po mraku, neki su to zvali dječaćkim strahovima, ali eto, on je zašao u peto desetljeće života i dalje se plašeći mraka.

Pokušao je još jednom nježno lupnuti i lampa se napokon upalila. S olakšanjem je ustao, nazuo hotelske plave papuče za muškarce i odustao od oblačenja frotirnog ogrtača, u sobi je bilo vruće. Otišao je do prozora, razmaknuo teške plišane zastore (navučeni zastori su mu uvijek stvarali nelagodu), dobro ih stisnuo s povezom uza zid, te malo odškrinuo prozor. Pogledao je dolje na pustu ulicu, na semaforu se upravo palilo zeleno svjetlo, ali nije bilo automobila.

Strašno mu se pušilo. Pretpostavio je da recepcija više ne radi, ali moguće da u blizini hotela postoji nekakav bar ili automat s cigaretama. Počeo je preko pidžame navlačiti odjeću.

Recepcioner je zavaljen u fotelju pospano gledao u ekran pred sobom, no primijetivši gosta kako prilazi pultu, hitro se ustao i pribrano nasmiješio. Nije bilo cigareta u prodaji, međutim ponudio mu je svoje, odnosno, ponudio mu je dio cigareta iz svoje kutije. Duga je noć bila pred njim.

Vratio se u sobu presretan što je izbjegao izlazak iz hotela i lutanje po nepoznatom pustom gradu. Otvorio je prozor, te požudno pripalio. Ispuhao je dim koji se, miješajući se s toplim dahom, gubio u crnilu noći. Na trenutak je ovisničko zadovoljstvo bilo tako intenzivno, da mu se učinilo da je sretan. Dovršio je cigaretu, ugasio je o rub prozora, malo pogledao dolje, te ju je napevši kažiprst od palac frknuo na ulicu.

Iz mini bara je uzeo dvije bočice alkoholnog pića, te ih istovremeno ulio u čašu. Vratio se do prozora, pripalio još jednu cigaretu i u velikim gutljajima otpijao piće. Iz smjera grada po pločniku je hodao čovjek. Učinilo mu se da je podigao pogled i da ga gleda. Od nelagode se trznuo prema natrag i sklonio iza zastora. Pa zašto reagira tako kao budala? Pričekao je

još koji trenutak i oprezno pogledao prema dolje. Čovjeka više nije bilo, dakle umislio je, često bi tako umišljao stvari.

Ispio je zadnji gutljaj, pa čašu odložio na stol. Alkohol i cigarete su ga sasvim razbudile. Nije imalo smisla vratiti se u krevet.

Otišao je do sobnog sefa, još jednom u glavi ponovio šifru, glasno uzdahnuo i pritisnuo dugmeta s brojevima. Vratašca su se bešumno otključala. Unutra je bila pravokutna kutija od crne sjajne kože sa utisnutim uzorkom, možda od krokodila ili oponašanja strukture njegove kože. Nije je tako zamišljao. Od dolaska u hotel odgađao je ovaj trenutak i nekako mu se još uvijek nije vadilo kutiju van iz sefa. Pogledao je na sat. Skoro će zora i za nekoliko će sati morati otići iz hotela. Uhvatio je kutiju i oprezno je naslonio na krevet. Navukao je zastore, povirio u kupaonicu i ormar, pogledao ispod kreveta, ogledao se oko sebe, dodirivao i podizao predmete, iako je na isti način već jutros pretražio cijelu sobu. Nije pronašao nikakve kamere, niti uređaje koji bi ga mogli kompromitirati. Sjeo je na krevet i pričekao da mu se smiri srce. Otvorio je kutiju. Unutra je na zlatno-žutoj podstavi ležao pištolj. U uglu je bila kutijica s metcima, šiljcima okrenutim prema gore. Sprava je, makar s estetskog stanovišta, bila ružnog dizajna, glomazna. Izuzev donjeg nazubljenog dijela na dršci, pištolj se sastojao iz dva pravokutnika, ravnih ploha s oštrim bridovima. Podsjećao ga je na pištolje iz partizanskih filmova. Očekivao je nešto manje što možeš lako obujmiti, sakriti u šaci. Izvadio je pištolj iz ležišta i zadržavajući dah, naslonio ga na postelju. Na dodir je bio zapanjujuće hladan. Imao je osjećaj da se hladnoća transferirala i zadržala na koži ruke. Nije bio siguran hoće li se nešto aktivirati. Izvadio je i kutiju s metcima i to je bilo to, u kutiji nije bilo nikakvog uputstva za upotrebu. Pitao se što mu je sada činiti. Potražiti uputstva na internetu bilo je neprihvatljivo iz brojnih razloga, a na koncu nije znao niti koji je model pištolja dobio. Krenulo je loše, čelo mu se orosilo znojem. Dohvatio je pištolj, vrtio ga sa strahom po rukama, ne shvaćajući kako se otvara. Onjušio ga je. Smrdio je poput željezničkog kolodvora i to mu je odmah izazvalo mučninu. Iznerviran je pomislio na glumce koji su u filmovima s lakoćom i zavidnom vještinom baratali oružjem.

Znao je da mora postojati nekakav klik, ali nije shvaćao treba li nešto otkočiti, povući ili otpustiti, treba li upotrijebiti silu ili znanje, koje nije imao.

Prošao je rukama kroz kosu i nervozno ustao. Otišao je do kupaonice i zagledao se u svoj odraz. Po rubu okvira ogledala u žurbi je gmizala nekakva bubica. Kratko je oklijevao, pa ju je zgnječio kažiprstom. Isprao je prst, te se umio mlakom vodom. Ruke su mu smrdjele na pištolj. Temeljito ih je oprao u sapunu i vrućoj vodi, ali smrad nije iščezavao.

Vratio se u sobu i sa stola uzeo jednu od dvije preostale cigarete. Razmaknuo je zastor, vani se naslućivala zora.

DAŠA MILATIĆ

Što su to maslac, što je to jaja?

Pokušala je odvrtjeti makinetu zapeklu od skorene iskipjele kave, ali nije išlo. Otvorila je slavinu s toplom vodom i pustila da neko vrijeme teče po njoj, a onda dohvatila kuhinjsku krpu i probala ponovno. I dalje nije išlo.

– Stipeeee! – zaurllala je, pričekala par sekunda pa bijesna otišla do njegove sobe i zalupala s oba dlana po vratima. Ne čekajući odgovor je ušla.

– Tonka, koja je drama, opet... svako jutro isto?

– Prestani me zvat imenom, ja sam ti mater! I noćas ti je prekipjela kava, ne mogu otvoriti makinetu!

Stipe se pridigao u krevetu, uzeo spravu iz njezine ruke, odvrnuo je i vratio joj je, pa se opet spustio u horizontalu.

– Zatvori mi vrata, molim te. Maama.

Kratko su se oboje nasmijali, Tonka je zatvorila vrata i išla si skuhati kavu. Obožavala je pripremati kavu u makinetici, imala je savršenu gustoću, jačinu i neodoljiv miris. Trenutku erupcije guste zlaćane tekućine iz onog malog pipca na vrhu nije bilo konkurencije ni premca: turska, filterica, niti espresso dolje iz kafića.

Sjela je za kuhinjski stol, do prozora, malo ga odškrinula i zapalila prvu cigaretu tog jutra. Sklopljenih je očiju srknula gutljaj kave. Malo je zadržala onako toplu u ustima, mljacnula ju jezikom o nepce, pa pustila da joj klizne niz grlo. Mogla bi roman napisati o tom okusu: savršen omjer gorčine i sladora, na jeziku bi ostavljala film koji je još dugo nakon popijenog zadnjeg gutljaja mogla intenzivno osjetiti. Koji nenadmašan ritual, definitivno najbolji dio dana.

Stipe je cijelu noć igrao igrice, pa će po običaju prospavati cijeli dan. Odnijet će mu ručak kasnije popodne, treba joj mira i vremena za sebe. Noćas je mislila o sivom kaputu koji je u četvrtak kupila, kao da ga je po sebi dizajnirala: boja, kroj, materijal... sve! Nekim čudom, što god ona zamislila da želi imati, pogodi točno dan i trenutak odlaska u *second hand shop* i ugleda baš to što želi! Zbog cijena koje su prema kraju tjedna padale, preferirala je u kupovinu petkom i subotom, ali svakodnevno bi makar škicknula. Ako bi se zalomilo nešto neodoljivo lijepo, to bi si priuštila ili bi taj komad objesila negdje na stražnji *stender* između neuglednih komada robe, pa bi se, ako bi bilo sreće, po njega vratila na jeftiniji dan. No, subota je bila njezin omiljeni dan: uvijek bi uspjela pronaći nešto što joj paše i k tome platiti svega par kuna. Bio je to užitak koji se nije mogao mjeriti ni s

darovanim, besplatno dobivenim stvarima, jer u *second handu* je odabirala po svom guštu i za to plaćala simboličnu cifru.

Mislila je danas svratiti po čizme, nešto bi svakako trebala uz taj kaput, elegantno, u sivoj ili modroj boji. Proželo je uzbuđenje. Zapalila je još jednu, dolila svu preostalu kavu u šalicu, zasladiła je krcatom žličicom šećera, zavrtjela da se promiješa, pa je u jednom gutljaju iskapila. Popila je kao i svakog jutra čašu mlake vode, te otišla na WC.

U novčaniku je imala dovoljno za kutiju cigareta i čizme, ako ih nađe, a možda joj i ostane za još neku sitnicu, remenčić ili maramu. Obukla je sivi kaput da ne fula boju, s ključem zatvorila vrata da ne probudi sina, te ushićeno krenula niz ulicu.

Subota je, sunčana i prepuna oštrog svjetla od bure, izvukla priličan broj ljudi vani. Ona se neznancima osmjehivala i od nekontroliranog uzbuđenja imala potrebu s njima zapodijevati razgovor. Marširala je nizbrdo i približavajući se odredištu, ubrzavala korake. Bila bi najradije pretrčala tih zadnjih stotinjak metara.

Dučan je bio krcat ljudima, no to je i očekivala. Uzela je plastičnu košaru i nestrpljivo se progurala između dvije starije žene u utrobu dućana. Nije smjela gubiti vrijeme, jer moguće baš u tom trenutku netko uzima nešto što bi joj moglo trebati, nešto “njezino”. Duboko je udahнула, poput sokola pikirala jedini od ljudi donekle slobodan *stender*, pa počela brzim pokretima listati odjeću. Izvukla je krem baloner, pogledala veličinu na ovratniku i tutnula ga u košaru. S dozom podsmijeha je gledala sve te djevojke i žene koje su se gubile u traženju, čeprkanju, prislanjanju i mjerenju... Njoj je bio dovoljan jedan pogled, umjela je iz daleka procijeniti kvalitetu tkanine, u par dodira pohabanost ili očuvanost, i onda samo još malo sreće s veličinom, a tu se mogla ugurati od 38 do 42.

U svega desetak minuta, unatoč gužvi, uspjela je proći cijeli donji kat i poprilično napuniti košaru, zatim se munjevito brzo probila do gornjeg kata s obućom i asesoarom. Nije bilo ženskih čizama, ali pronašla je kožnati remen, jedne sportske gležnjače i jedne odlično očuvane elegantne modre cipele. Isprobala je oba para, gležnjače su joj bile prevelike, međutim uz debelu čarapu bi mogle odlično poslužiti za neki izlet u planinu, a cipele su joj pristajale kao salivene.

Dodala ih je u sada već pretrpanu košaru. Još samo da isproba odjeću i napravi selekciju. Red ispred garderoba bio je ogroman. Odlučila je robu isprobati pred ogledalom u dućanu. Do i jedan komad joj je savršeno pristajao. Stavila je sve zajedno na vagu, cifra je dobroano premašivala sumu koju je imala u džepu. Ovo je bio najteži dio, odlučiti se između odabranog – što uzeti, a što ne. Sada je na vagu stavljala komad po komad, da utvrdi pojedinačne cijene. Gležnjače bi još i mogla prežaliti, ne pamti kada je bila

na izletu, kamoli na vražjem planinarenju, ali ovo ostalo, teško. Odlučila je sve ostaviti na kasi, otrčati do kuće, uzeti još novca i vratiti se.

Iz Stipine su se sobe čuli glasovi i smrdilo je na travu, vjerojatno je netko došao isprobati “robu”. Kvrugu, nije očekivala da će tako rano u subotu ujutro netko doći u nabavu. Ništa, pričekat će, nije još ni deset sati, valjda će otići na vrijeme da stigne do zatvaranja *second handa*.

Pristavila je novu kavu. Zнала je da Stipe prodaje travu, ali nije se bunila, jer su zaista dobro živjeli od zarade. Krenulo je od toga da je od svog dugogodišnjeg dilera počeo uzimati malo više, za par prijatelja koji nisu znali gdje nabaviti, a njemu bi onda diler na veću količinu dao popust, Stipe bi prijateljima prodao po uobičajenoj tržišnoj cijeni i tako se odjedanput počeo stvarati novac sa strane – dobit, hrpica pa hrpe novca, u doslovnom smislu riječi. Krug ljudi za koje je nabavljao travu, s vremenom se proširio na popriličan broj. O svemu tome njih dvoje nikada nisu progovorili. Ona se u načelu pravila glupa, kao da ništa ne zna o cijeloj raboti, a i Stipe se pravio glup, kad bi mu iz jastučnice u koju je trpao zaradu, uzela za hranu, režije i sve ostalo.

Srkala je kavu i listala Stipin “Alan Ford”. Sve brojeve znala je napamet, no svejedno bi je iznova nasmijali. Na frižideru su imali zalijepljenu legendarnu “Što su to maslac, što je to jaja?” Pomislila je kako bi bez Stipinog biznisa živjeli u potpunom siromaštvu, poput ekipe iz cvjećarnice.

Čula je otvaranje vrata njegove sobe i nekoliko glasova. Stipe ih je ispratio do izlaza, pa došao u kuhinju.

– Ej Tonka, kud si se prije vratila?

Otvorio je frižider, desnom se rukom naslonio na vrata hladnjaka, a lijevom češući muda, primijetio: – Pa za gospu blaženu, nema ničega u frižideru.

Tonka je razdraženo ispuhala dim i htjela mu nešto odgovoriti, ali je Stipe nastavio:

– Jesi li mislila u nekakvu spizu, da ti dam nešto love?

– E znaš da si mogao, ona mi mizerija od socijalnog ne pokrije ni pet dana u mjesecu!

Eto riješeno, pomislila je razdragano, pogledala na sat, zgrabila novce koje je Stipe stavio na stol i izletjela iz kuće.

Dučan se u međuvremenu skoro ispraznio, nedostajalo je još dvadesetak minuta do zatvaranja. U džepu je stiskala gužvu novčanica, nije ni prebrojila koliko ima, ali svakako dovoljno da mirna obavi kupovinu. Možda da napravi još jedan đirić po dućanu, za svaki slučaj...

Otišla je u dno dućana do kutija s posteljinom, tu je rijetko navraćala i gledala, pa se iznenadila izborom. Pročeprkala je po kutiji i odabrala jednu donju plahu i jednu navlaku za poplun za Stipu. Nije bilo jastučnice u

kompletu, ali je uzela jednu narančastu, sasvim će se lijepo uklapati. Od gležnjača je nakon još jednog isprobavanja ipak odustala, ali je u košaru, uz posteljinu za Stipu, dodala još jednu donju majicu i na pultu za plaćanje s izloga skinula naočale za sunce i bez isprobavanja ih stavila na hrpetinu. Platila je, ostavila gospođi na kasi napojnicu i s dvije iznimno velike plastične vrećice pune do pucanja, krenula natrag prema kući.

Bila je skoro ispred zgrade kada je shvatila da je zaboravila otići po namirnice. Odlučila je prvo skoknuti do stana i ostaviti vreće s robom.

Tiho je otključala da je Stipe ne čuje, ušla u svoju sobu i gurnula vreće ispod kreveta, poslije će ih staviti u “bunker”, jer Stipe bi znao potpuno poizitati i urlati da će se oboje ugušiti u toj staroj robetini, predbacivati joj da ionako osim u *second hand shop* ama baš nigdje ne izlazi i da neće iznositi sve te krpe, da živi još tri života.

Spustila se do kvartovskog dućančića, kupila dvije kutije cigareta, napolitanke, smrznute mahune, paket jaja, piletinu i kruh, onda se sa blagajne vratila do frižidera i uzela još i paket vakuumiranog sira za sina. Platila je namirnice, pa se, još uvijek u povišenom raspoloženju zbog uspješne kupovine u *second handu*, lakim korakom vratila u stan.

Odložila je sve u frižider, te otišla do sobe rasporediti robu iz one dvije vrećice prije nego se Stipe ponovno ustane. Većinu stvari je slagala u drveni kovčeg na dnu kreveta, neke je komade vješala između odjeće u svom ormaru, ponešto je slagala u ladice nekadašnjeg Stipinog školskog radnog stola, ali sada se činilo da više nema mjesta i ako se dijela stvari ne riješi, u ova se skrovišta više ništa neće moći ugurati.

Uhvatila ju je nervoza, jer bi se Stipe svaki čas mogao pojaviti na vratima sobe i što bi mu mogla reći? Vratila je stvari natrag u plastične vrećice i gurnula ih nanovo pod krevet, pospremit će ih sve noćas.

Stipi su predvečer došle mušterije, čula je i jednu djevojku. Ponadala se da bi dolazak djevojke mogao biti intimnije prirode, jer do sada nikada nije čula ženski glas iz njegove sobe.

Sjedila je pred televizorom, pritisnula onu ikonicu za mute i osluškiivala – smijali su se, osobito djevojka, nekako visoko i grleno. Zamišljala je osobu koja bi pasala uz taj smijeh, pun optimizma i energije. Bilo bi lijepo da Stipe napokon nekog ima. Ona se ne bi miješala, dapače, djevojka bi u njoj imala prijateljicu i saveznicu, možda bi povremeno samo malo ogo-varale Stipu, čisto da utvrde odnos, ali sigurna je da bi to bilo kvalitetno partnerstvo između svo troje.

Još je malo posjedila ispred televizije, pa otišla u svoju sobu napraviti generalku.

Za početak je izvadila svu robu iz ormara na krevet, krenula procjenjivati što bi vrijedilo ostaviti, a što donirati u sklonište za beskućnike. Nije ovo bila

prva selekcija, radila je to često, kada bi kupila nove stvari, nekih se morala riješiti. Znalo se dogoditi da na hrpu za eliminaciju stavlja stvari koje do tada nije stigla niti obući. To je bila jedna od prednosti *second hand*, da je imala novaca i kupovala po dućanima, vjerojatno bi joj bilo strašno odustati od bilo koje krpice. Ovako još radi i plemenito djelo – daruje beskućnicima.

Iz vrećice na dnu ormara izvukla je krem baloner, malo ga protresla i pažljivo pogledala. Bio je navlas isti kao ovaj koji je jutros kupila. Poglela ih je oba na postelju: ista boja, ista markica na ovratniku, isti broj, jednako dobro očuvani, vjerojatno ih se nekoliko neki trgovački lanac riješio. Sjetila se kako je prije nekog vremena isprobavajući jaknu u *second handu*, bila sasvim sigurna da je tu jaknu u nekom trenutku već nosila, imala je osjećaj da će iz džepa izvući neki predmet koji će joj to i potvrditi. Neke je komade složila u vrećicu, sutra ujutro će ih ostaviti u skloništu za beskućnike. Ostalo je presložila i nagurala natrag u ormar i kovčeg.

Čula je kako Stipini gosti odlaze, pa se umirila i ugasila svjetlo, nije joj se dalo da joj Stipe sada ulazi u sobu.

Zahvalio je djevojci na kolačima, to je isto čula. Još je čula kako šuška s posuđem i onda kako zatvara vrata svoje sobe.

Razodjenula se i legla u postelju, misleći kako je sutra usrana nedjelja. Nije imala pojma što će raditi cijeli dan. A onda je zaspala.

Ponedjeljak je, iako tmuran i kišan, jedva dočekala. Vikendi su je ubijali, nedjelje se užasavala. Subotnja bi je jutarnja kupovina držala slijedećih nekoliko sati, a onda bi se vrijeme počelo vući kao kroz gusto blato. Televizija bi radila cijeli dan, ona bi na kauču ispred drijemala, tu i tamo pogledala neku seriju, listala stripove, jela. Kratko osvježanje i predah imala bi uz kavu, a vikendom bi popušila dvostruko više nego drugim danima. Sa Stipom se skoro nije ni viđala, on je po danu spavao. Da vikendi traju dulje, vjerojatno bi zapala u tešku depresiju.

Popila je kavu, ispila čašu mlake vode i otišla na toalet. Provjerila je u džepu, nije joj ostalo ništa novca. Prislonila je uho na vrata Stipine sobe, on je tiho hrkao. Znala je već kako bešumno ući, a za svaki slučaj bi u rukama imala nešto prljavog rublja, ako bi se probudio i upitao je što radi. Izvukla je iz jastučnice šačicu novčanica. Bila je toliko krcata zgužvanim novcem, da nema šanse da bi mogao primijetiti koliko nedostaje. Danas bi mogla prvo u dućan po hranu i u mesnicu, a onda na miru do *shs*-a. Ionako vjerojatno ništa neće kupiti, dan je najviših cijena, ali šetati po dućanu, gledati, isprobavati, to može.

Po planu je obavila kupovinu namirnica, pa krenula u *second hand shop*. Izdaleka je vidjela da su izlozi prekriveni novinskim papirom i od toga je trenutačno zaboljela glava. Na ulaznim vratima je na bijeli papir sa crvenim prugama, vjerojatno istrgnut iz nekakve bilježnice, crnim flomasterom bila

ispisana poruka o zatvaranju dućana, nešto o mogućem preseljenju i o mogućoj adresi. Svejedno je pritisnula kvaku, pokušala ponovno pročitati poruku.

– Ovo nije moguće, pa prekjučer sam bila tu, zašto mi ništa nisu rekli, pa oni nisu normalni! – govorila je sama sa sobom i pokušavala proviriti unutra. Još jednom je prodrmla kvaku na vratima, pa odustala i krenula prema kući.

Ušla je u sinovu sobu, ne pazeći na uhodani protokol, uzela onaj papirnati pladanj s kolačima koji je prekjučer donijela ona djevojka, sjela ispred televizije i počela jesti. Trava u kolačima počela je brzo djelovati, već nakon prvog je osjetila pospanost i maglicu u glavi. Prebrojila je koliko je kolača ostalo i pokušala dokučiti koliko bi joj dana ta količina mogla potrajati, a onda će ih početi peći sama.

DAŠA MILATIĆ

Povjeravanje

Bez teka je progutala zadnji zalogaj. Obrisala je usta krpenim ubrusom na kojem je ostao sedefasti trag ruža. I danas se, vođena navikom, dotjerala prije njegovog dolaska. Ni blizu kao nekoć, kada bi pomno nanijela *make up*, počešljala kosu u uredni rep ili punđu, obukla neku lijepu ženstvenu kombinaciju i uživala u sinovim komplimentima.

Nije bila sigurna da li da ustane od stola i odnese tanjure, ili da pričeka da i on završi. Jeo je izrazito polako. Bila je sigurna da se nakon toliko žvakanja svakog zalogaja okus hrane promijeni do neprepoznatljivo bljutavog. Nije pripremila desert, no ustala je od stola pristaviti kavu. Rezniranim je pokretima izvadila šalice iz visećeg kuhinjskog ormarića, stavila lončić s vodom na štednjak. Trebala joj je pauza.

Čula ga je kako otpija iz čaše. Iako okrenuta leđima, mogla je predivjeti svaku njegovu radnju. Čula je kako oprezno odlaže nož i vilicu na porculanski tanjur, reski zvuk kontakta tih dvaju hladnih materijala. Znala je da kruži pogledom po prostoriji kao da je tu prvi put, kao da traži uporišnu točku, gleda slike na zidu, apstrakcije i pejzaže koje je gledao veći dio života i poznao ih do detalja. Znala je i da odsutnim osmijehom gleda kroz prozor u park i stabla na čijim se granama polako gasio dan.

Duboko je uzdahnula i s pladnjem u rukama se vratila u blagovaonicu. Sjela je, pa ponovno ustala, otišla do glazbene linije i stavila CD. Sin je pogledao upitno, s podignutim obrvama i tračkom osmijeha. Glazba je omekšala napetost i muku koju je ćutila, kao da je tamponirala, izgradila zaštitni film između njih dvoje. Makar blago olakšanje, šteta što se toga prije nije dosjetila.

Gledala ga je dok je pognute glave dodavao šećer u kavu, polaganim koncentriranim pokretima, uvijek tako, kao da aktivno razmišlja i ima svijest o svakoj i najmanjoj radnji koju obavlja.

Njihov je odnos tijekom života bio aktivan, između njih nikada nije bilo tajni. Neki bi takav odnos nazvali prijateljskim. Bila je izrazito angažirana majka s maksimumom podrške i razumijevanja za svoje dijete, spremna da kroz filter apsolutne ljubavi i obožavanja svaku njegovu priču ili akciju beziznimno prihvati kao zdravu i smislenu. Od nje je uvijek dobivao pohvale, sve je njegovo prihvaćala otvorenog srca, često i van svake pameti i racionalnih kriterija.

No, onda je u nekom trenutku postalo čudno. U početku samo čudno, s vremenom zastrašujuće i naporno. Sin bi je posjetio, ručali bi ili večerali,

govorio bi, povjeravao joj te svoje mračne maštarije, a ona je svaki put sve više osjećala strah i nemoć da sudjeluje ili mu odgovori na bilo koji način. Sve to što je govorio, koliko god se upirala i trudila, više nije mogla razumjeti i prihvatiti. Nakon što bi otišao, plakala bi i u mukama probdjela cijelu noć. Razmišljala je da se povjeri nekom stručnjaku, ali kako je odluku odgađala, bivala je sve dalje od ideje da njoj, a pogotovo njezinom sinu, itko može pomoći. Do tada su njegove fantazije otišle predaleko. Sve to joj je bilo novo, borila se sa potpuno oprečnim odlukama i osjećajima: na trenutak bi zgrožena i zgađena poželjela da ga više nikada ne vidi i ne čuje, odmah zatim bi plakala, htjela mu pomoći, zagrliti ga i nekako spasiti od njega samog. Danas je bila beskrajno umorna, pokušavala je sačuvati distancu. U strahu od nadolazećeg sinovog monologa trudila se smisliti rečenicu-dvije.

– Nisam stigla pripremiti desert. Ima nekoliko bajadera...

– Pa znaš da nisam tu zbog deserta, ni zbog ručka. Iako, hvala ti, bilo je ukusno, ovo kod tebe je valjda jedini poštenu tjedni obrok koji stignem pojesti.

Svejedno je ustala i otišla u kuhinju po slatkiše. Tražila je po ladicama, nije se mogla sjetiti gdje je spremila bombonjeru.

On je strpljivo čekao dok je ona sustavno otvarala sve ormariće i ladice, na kraju je odustala i vratila se sjesti za stol.

S CD-a su zasvirali posljednji taktovi. Tišina joj je proizvodila fizičku bol u ušima. Prinijela je šalicu kave ustima i počela puhati u već mlaku tekućinu.

Vidjela je kako njezin sin, njezino dijete, poseže u džep košulje i s onim svojim usredotočenim pokretima vadi fotografiju, naslanja je na stol i vrhovima prstiju gura bliže njoj.

Nije pogledala u fotografiju.

On je sporo udahnuo kroz nos i znala je da će početi govoriti.

DENIS VIDOVIĆ

Pčelarica

Brašnu je dodala osam žlica meda i maslac. Zatim je umiješala razmućena jaja, cimet, limunovu koricu i sodu bikarbonu i sve zamijesila u glatko tijesto. Oblikovala je kuglice koje je stavljala u maslacem premazanu tepsiju i pekla desetak minuta na 200 stupnjeva. Naravno da nije mogla dočekati da se ohlade, nego ih je onako vrele i opojne odmah odnijela susjedima. Zнала je da se najukusnijem jelu uvijek najkraće divimo.

– Dobro – rekao je policijski inspektor – moj broj imate. Javite se, ako uočite bilo što sumnjivo, Bee-Bee, mislim, Melita.

– Bee-Bee je u redu. – Nitko pčelaricu nije zvao njezinim pravim imenom. – Uzmite još jedan putni medenjак. – ponudila ga je zgodna tridesetogodišnjakinja.

Nitko se nije čudio policijskom automobilu koji je svako malo navraćao u njezino dvorište. Svi su znali njezinu tužnu priču; mediji, cijela zemlja. U svoje sadašnje prebivalište doselila se prije otprilike pola godine. Ona, i njezine pčele. Pobjegli su zajedno. Suprug ju je tukao godinama. Taj zadnji put, a prvi put kad je pozvala pomoć, bio je najstrašniji. Našli su je krvavu, u nesvijesti, polumrtvu. Suprug je pobjegao i još uvijek je trajala potraga za njim. Svi su strahovali da će se kad-tad pojaviti i osvetiti joj se. Ipak, Bee-Bee je hrabro odbila sigurnu kuću i zajedno sa svojim medonosnim prijateljicama pronašla novi dom u malom prigradskom naselju. Iako nitko nije znao gdje se njezin suprug skriva, novinski portali bili su puni svjedoka koji su ga vidjeli. Navodno je putovao pješice, tražeći Bee-Bee, da je istuče, jednom zauvijek.

* * *

Staklenka se polako nadvila nad glavom, a zatim velikom brzinom spustila. Bee-Bee je vrisnula od boli, straha i bijesa.

I otvorila oči. Trauma je bila prevelika da bi ustupila mjesto snu. Brzo je upalila svjetlo i ustala iz kreveta. Obukla je pčelarsko odijelo i šešir s mrežicom. Ne zbog zaštite od pčela, kojima je vjerovala, nego zbog zaštite od same sebe. Godio joj je zagrljaj pčelarskog skafandera. Uputila se u prostoriju gdje se nalazila električna vrcaljka, košnice i ogromna limena bačva za med. Sjela je na stolicu ispred bačve, pokrila pčelarski šešir rukama i zajecala:

– Zašto si mi to napravio?! Volim te!

Za tijesto je rastopila četiri žlice meda i 2 dag maslaca. Na dasku je stavila 15 dag brašna u koje je dodala maslac i med, jedno jaje, prašak za

pecivo i malo vrhnja da tijesto ne bude tvrdo. Razdijelila ga je na tri dijela, razvaljala i kore ispekla na okrenutoj tepsiji. Za nadjev je u posudu stavila 20 dag maslaca, žlicu meda, sok od jednog limuna te sve dobro izmiješala... Posebno je skuhalo pola litre mlijeka s vanilijom i u kipuću vodu zakuhala 4 žlice griza. Kad se ohladilo, umiješala je sve zajedno i nadijevala dvije kore, a na gornju stavila glazuru od 3 žlice vode, 3 žlice šećera, 10 čokolade i 8 dag maslaca. – Najljepša se tradicija može pojesti. – pomislila je.

– Kažu svjedoci da pješači prugom, Vaš suprug. – žvakao je inspektor medenu pitu dok je šetao dvorištem s Bee-Bee.

– Nadam se da pazi na vlak. Slomilo bi ga da ga ne uoči na vrijeme. – pokušala se nasmiješiti.

– Bojite se?

– Trebam li?

– Ne, naravno da ne. On, zapravo, nema pojma gdje se Vi nalazite. A mi radimo sve da to nikad ni ne sazna. Odnosno da ga privedemo.

– Hvala Vam.

– Što je u toj bačvi? – ušao je inspektor u prostoriju. – Puna je meda?

– Više-manje. – klimnula je.

– Obično uzmem staklenku jednom mjesečno, ali ovako veliku staklenku nikad nisam vidio. – približio je ruku poklopcu bačve. – Smijem zaviriti?

U tom trenutku Bee-Bee je zapela nogom za jednu od košnica u prostori-
riji i pčele su se glasno javile i počele izlaziti van.

– Ufff, baš sam smotana. Izađimo brzo dok nas nisu ubole.

– Da, da. – požurio je inspektor van. – Čuo sam da je ubod pčele zdrav, ali i previše zdravlja šteti. Navodno bi ljudi izumrli, da nestanu pčele.

– Da, bilo bi šteta da nema... pčela.

– Pa da... u pravu ste. – na tren se zbunio zahvaljujući zujanju oko glave i pogledu na njezinu očaravajuću tamnosmeđu svilu koja joj je padala preko ramena.

Mahnula mu je na odlasku.

* * *

Nož za skidanje saća, koji je bio na polici pored, u trenu se našao čvrsto stisnut u ruci. Na trenutak je oštro promotrio zbunjeno lice preliveno mješavinom meda, krvi i boli, a zatim se zario. I još, i još, i njezin vrisak.

Brzo se odjenula i izašla. Sjela je ispred bačve i do svitanja ponavljala:

– Ti si i dalje ljubav mog života.

Kruške je prepolovila, prelila s malo ulja te posolila, popaprila i dodala malo timjana. Pekla ih je u pećnici pola sata, dok nisu omekšale. Izvadila ih je iz pećnice i posula sušenim kozjim sirom i prelila medom.

Susjedi su voljeli Bee-Bee, i ona je voljela ljude. Obožavala ih je častiti. Kuhanje ima smisla jedino ako su uključeni i oni koji jedu.

Vrijeme je prolazilo, dvije godine. Inspektor je dolazio sve rjeđe, svjedoci više nisu viđali njezinog muža. Pretpostavljalo se da je ili pobjegao preko granice, ili sebi oduzeo život.

Ipak, Bee-Bee je i dalje noću sjedila u dvorišnoj prostoriji, ispred velike bačve, zajedno s pčelama koje su tiho zujale, poput sjećanja.

* * *

– Kurvetino, gdje si sakrila rakiju! – čula ga je tog dana, dok je krvava ležala na podu.

– Bacila sam bocu u bačvu s medom.

– Jesi, a? E sad ćeš sa mnom po nju, droljo jedna! – uhvatio ju je za kosu i onako slomljenu i bespomoćnu odvuкао u prostoriju nalik ovoj u kojoj je sad sjedila. Popeo se na male željezne ljestve i nagnuo nad bačvu s medom:

– Gdje je?! Ne vidim ju!

Nije znala otkud joj se pojavila snaga, ali podignula se i stala na malu zidanu uzvisinu na kojoj se nalazila polica sa staklenkama i pčelarskim priborom. Dok je pijani muž pogledom i rukama čeprkao po medu, duboko nagnut iznad pune bačve, ona je odlučila. Staklenka se polako nadvila nad glavom, a zatim velikom brzinom spustila. Bee-Bee je vrisnula od boli, straha i bijesa. Nož za skidanje saća, koji je bio na polici pored, u trenu se našao čvrsto stisnut u ruci. Na trenutak je oštro promotrio zbunjeno lice preliveno mješavinom meda, krvi i boli, a zatim se zario u vrat. I još, i još, i njezin vrisak. Lice koje ju je proždiralo godinama utihnulo je, i potonulo. Iz žderača izašlo je jelo, iz žestokoga izašlo je slatko.

Poklopila je bačvu i isprva se spustila sklupčano na pod. Nakon što se malo pribrala, otpuzala je natrag u kuću, pozvala policiju, prijavila zlostavljanje i onesvijestila se od boli i napora. Nije uopće strahovala da će netko pronaći tijelo, ili da će ga odati miris raspadanja. Bee-Bee je, kao pčelarica, bila dobro upoznata s tim da je med konzervans. Znala je da su tijelo Aleksandra Velikog, nakon što je preminuo, kući vratili u kovčegu punom meda, kao i da su u piramidi u Egiptu u posudi s medom pronašli posve očuvano truplo djeteta više od 3000 godina staro. Majstori, koji su pomagali u selidbi, malo su puhali dok su prenosili tešku bačvu, ali svi su je žalili i željeli su pomoći.

Pčelarica je sjedila pognute glave, zaogrnuta odjelom utjehe, ispred limene bačve i plakala:

– Zašto si mi to napravio!? Volim te! Ti si i dalje ljubav mog života!

DENIS VIDOVIĆ

Gordi čvor

“Svi čvorovi našeg srca, svaki čvor naše savjesti, može se razvezati.”

Papa Franjo nesumnjivo je u pravu kad govori o srcu i savjesti, ali očito se čovjek još nije imao prilike susresti sa čvorovima na plastičnim vrećicama.

– Dobro, dobro, ti stalno žuriš! Zapakirat ću ti tiramisu pa ga pojedi kasnije.

Nitko nije pravio tako dobar tiramisu kao Dijana.

– Stavit ću ti u vrećicu.

– Ne treba, hvala ti. Imam ruksak. – uvijek sam nastojao izbjeći plastične vrećice zbog njihovog neizmjernog doprinosa svjetskom smeću.

– Taman posla. Svezat ću ti čvor da ne ispadne.

– Ma ne treba zaista, hvala ti. – preostalo mi je samo da pogledom popratim tog omrznutog suputnika, nametnika, imelu svake valjano zapakirane vrećice. Čvor! Čvrsto stegnuti čvor koji su svi, iz neznanog razloga, smatrali vrlo praktičnim, i ovaj put se ispriječio između mojih gladnih i ekoloških misli i željene hrane. Nikad nisam želio rastrgati vrećicu, ali ma koliko god uvijek vukao, savijao, grebao čupao, čvor kerberskog podrijetla ne bi popuštao. Pokunjeno sam u ruksak spremio tiramisu obložen čvorom. Morao sam do placa po namirnice za ručak, a želio sam i baki posuditi knjige iz knjižnice.

– Denis, jesi gladan? – dobro je baka pogađala moje trenutno stanje svijesti. – Radila sam njoke i saft. Ako nemaš vremena, spremit ću ti u posudu.

Kad već ne mogu do tiramisua, veselio sam se njokima.

– Stavit ću ti u vrećicu.

Presjeklo me.

– Svezat ću ti čvor da ne ispadne.

I nastavilo rezati.

– Nemoj bako čvor, molim te! – uhvatio sam se očajnički za zadnju posudu spasa. Onu s njokima i saftom.

– Ne budi lud. – povukla je baka posudu bliže k sebi. – Pa da ti se sve ne razlije po ruksaku.

– Nek’ se razlije!

– Ne može! To nije čisto ni uredno!

– Nisam ni ja!

– Ne podsjećaj me!

– Ne veži, bako!

– Zaveži, Denis!

U jednom trenutku stekao sam stratešku prednost nad posudom i njokima koji još nisu podlegli čvoru te slavodobitno prešao na suprotan kraj stola. Na moje iznenađenje, baka me nije slijedila, već je hitro otrčala do ulaznih vrata stana, zaključala ih te se pobjednički vratila s ključem.

– Ja sam gazda ovog stana! Predaj mi njoke, ili ću ovaj ključ svezati špagom u čvor za vrata ormara!

Između dva čvora izabrao sam jedan.

– I plati mi račune. – mašući s balkona doviknula je baka. – U tvom su ruksaku. Stavila sam ih u vrećicu. Svezala sam čvor da ne ispadnu.

Snuždeno sam kimnuo.

– Molim Vas dvije kile paprika. – konačno sam se dočepao placa. – Danas radim punjene paprike. I molim Vas bez vrećice.

– Kako ćete bez vrećice?

– Staviti ću ih u ruksak.

– Ali ja tako ne radim.

Odlučio sam se lukavo cjenkati:

– Ako mi ne stavite paprike u vrećicu, uzet ću četiri kile paprike.

– Četiri kile? Zašto odmah ne kažete. To ni ne stane u jednu vrećicu. Staviti ću Vam paprike u dvije vrećice. Evo, izvolite. Svezao sam Vam čvor na obje vrećice, da ne ispadnu.

Pobijeden sam se povukao s placa. Ali nije gotovo. Ostatak potrebnog povrća kupiti ću u trgovačkom centru. Tamo kupci sami važu voće i povrće i nitko im ne nameće čvorove. Pobijediti ću truli čvorasti sistem!

Stavio sam crveni luk, češnjak i peršin na pokretnu traku.

– Ej, gdje si? Kako si?

Čovjek uvijek sretne nekog poznatog u trgovačkom centru.

– Evo umirem od gladi i čvorova. Kako si ti?

– A znaš mene. Uvijek pomalo i bez žurbe.

– Tri eura i dvadeset centi, molim Vas. Svezala sam Vam čvorove na vrećicama da ne ispadne. – uslužno će blagajnica.

Izbezumljeno i izgladnjelo izjurio sam iz trgovačkog centra. Pekarnica! Boriti ću se za sebe!

– Dobar dan. Jedan burek, molim Vas.

– S čim?

– Jedan burek bez vrećice, molim Vas.

– Ali, mi uvijek stavljamo u vrećicu.

– Molim Vas neka danas ne bude uvijek.

– Ali, vrećica je besplatna.

– Platiti ću dodatno, ako mi ne date vrećicu.

– A niste Vi odavde?

– Ako nastavite, uskoro neću biti s ovoga svijeta. Gladan sam! I očajan!
– kleknuo sam.

– Ajde, daj gospodinu taj burek. – pojavila se kolegica prodavačice i sažaljivo me pogledala.

– Evo, stavila sam Vam u vrećicu. Svezala sam čvor da ne ispadne. Ne brinite se, platit ćete kad bude imali.

Potpuno slomljen izašao sam iz pekarnice ispred koje me dočekala sama sudbina:

– Hoćeš da ti baka gata? Da ti kažem što će da bude? Vidim kod tebe smještaj istočnog Mjesečevog čvora koji utječe na kuću zapadnog Mjesečevog čvora.

Pobjegao sam, ne čekajući da Mjesečevi čvorovi dobiju pojačanje čvorova sjevera i juga.

Mobitel! Moja djevojka koja studira nautiku u Dubrovniku.

– Bok, ljubavi, u Sisku sam. Dođi brzo kod mene doma. Mjerim ti u čvorovima.

Poklopio sam, uznevjereno. Napokon smo stigli kući. Vrećice, čvorovi i ja koji ih ne mogu otpetljati. Nisam više imao snage. Gotovo je! Stavio sam uže oko vrata i popeo se na stolicu. U kuću je bez kucanja ušao susjed.

– Ej bok, što radiš?

– Evo, idem se objesiti.

– Ma da? S tim? – sumnjičavo je susjed pogledao uže. Završio je FER i znao što govori. – Pa to si stegnuo, ni sebi ni svome. Svezat ću ti ja čvor da ne ispadneš.

Kroz prozor je odnekud dopirala melodija Beatlesa *Gonna try with a little help from my friends*.

DAVOR GRGURIĆ

Jutarnji poklon

Tog je jutra sama ušla u njegovu šansu za oporavak, pozvala se i stigla nitkuda. Kročila je kao sretna prilika na njegov peron. Skliznula iz vagona u svježju misao o pročišćenju, koju je odlučio slijediti.

Nije znala da je promatra kroz guste zavjese i pojma nije imala da se sinoć kroz dugu rasječenu noć doslovno opraštao sa životom, mučki razočaran, samoizmučen. Ranjavan predugim kajanjem. Opušten s lanca usađenih obzira, što su pekli kao zagnojena rana, i razraslih strahova koje više nije imao volje skraćivati odgodom, ni dezinficirati kajanjem.

Dalje mu se nije išlo sámome, bosome, niz oštru kamenitu stazu. Nije poželio tek kratkotrajno odustati, već je razlaz od tog krša misli, od zahtjevnog života s nutarnjom borbom, u sebi sinoć i službeno potpisao. Za nj je to već bilo riješeno pitanje, prekid sa sobom i takvim življenjem, i bio je baš prošlu noć stavio zaključnu točku na svoj kraj, na posljednju sumornu rečenicu kojom, vjerovao je, prestaje njegov put.

A onda se jutro dovezlo na prašnjavom vagonu, na star vjetrovit peron, na usputnu stanicu.

On živi iznad, u željezničkom stanu, na nasljeđenom stanarskom pravu oca, časno pokojnog i dostojno sahranjenog brkonje u željezničarskoj uniformi, s pištaljkom u nutarnjem džepu ispeglanog sakoa.

Ovo je nebitna stanica u neznatnom malom mjestu. Ovdje se novi zadataci rijetko iskrcavaju, a još rjeđe silaze lake prilike iz vlaka.

No ona je sišla baš s pravim smislom, osjetio je odmah, i to baš jutro nakon silne oluje, nakon njegovog odustanka. Stala je nogom na njegov teritorij. Istog časa ju je primjetio, trgnuvši se. Pojmio je taj miris nadnaravne čistoće, uzvišen blagoslov. Nije ga mimoišla misao da je to jedan upravo sudbonosan znak, kakav ne smije ignorirati.

Ušla je u krilati nered njegovih glasnih misli koje su mnogi proglašavali čistim kaosom i jasnim znakom nesređene naravi, ne htjeđuci ih uopće pomnije uzeti u obzir, pažljivije ga saslušati. Ona je sad došla kao iskra starih nagona, neočekivana, a krajnje potrebna. Ona će biti ta poveznica koja će ga vratiti u neke davne dane čistoće i traženja, kada se još definirao i suzdržavao... Učas je razmahala zgasle strasti koje on skriva u sobi nad peronom, za gustom zavjesom.

Odmah je znao da mu ipak neće biti zadnja, kao što mu nije ni prva... I to je bilo takvo olakšanje! Shvatio je da mu je Nebo šalje kako bi ga trgnulo, da ga vrati na put iskonske slave. To je okidač njegovog pročišćenja,

povratak na tvoričke postavke! Naježio se od ugone... Tako snažan izljev adrenalina, takva profinjena, nenadana napetost... Za takve trenutke zbilja vrijedi živjeti.

U žurbi je krenula za grmlje, niz pospanu praznu cestu, a on je dobio novo poslanje. Asfalt je bio mokar od noćnog pljuska, nije bilo suhog pijeska ili listova na tlu koji bi pod koracima šuškali. Njeni su žurni koraci bili nečujni, kao da je ona zapravo skica što prelijeće preko stranice koju on drhtavom rukom brzo okreće, da je što prije sustigne i presretne... On će također biti tih i nečujan.

Zgrabio je rukavice i istrčao uz vidno olakšanje. Sjurio se dolje, pre-skačući stepenice. Pjevušio je vedro, sasvim tiho... Imao je nov nenadan smisao, plijen kojeg je valjalo slijediti... Ljepši jutarnji poklon nije mogao zamisliti.

FRANKO STIPKOVIĆ

Crno

Kasno je poslijepodne. Nebo, prekriveno gustom, niskom oblačnošću, s južne strane postaje sve tamnije, oblikujući iznad jasnih obrisa brda začetak olujne crnine. Istjerano iz zacrnjenoga prostora plamenim bičem munje, s juga doleti jato graktavih vrana. Jedna po jedna slete na sasušene grane mrtvoga bora i uzbuđene nastave s graktanjem, pomičući se nestrpljivo lijevo-desno po granama. Jedno se crno pero otkine s repa vrane, koja stoji na najvišoj grani pa počne propadati u zvrkavomu letu prema tlu. Vidjevši pero, kako pada prema tlu, cijelo jato odjednom utihne. Crna mrlja iznad južnoga nebišta širi se sve više, poput tinte hobotnice, koju preplašeni glavonožac ispušta u prozirnoj vodi, pokušavajući pobjeći kobnoj neminovnosti.

Tek što pero padne na tlo, na hrpicu smeđih suhих borovih iglica, zalutali ga lahor ponese prema crnom otvoru spilje pri dnu velike žive stijene. Unutra, u spilji, gladna čagljica odgurne od svojih iscijeđenih sisa dva mlada čagljica, uspravi se na noge pa krene polagano prema izlazu. U blizini izlaza nagazi crno vranino pero, a onda oprezno proviri glavom van.

Čini se da su je vrane istoga trena ugledale. Graknu uspaničeno, kričavo. Zamahnu crnim krilima te odlete s krošnje sasušenoga, mrtvog bora. Iščeznu. Nastupi gluha tišina.

Čagljica prednjim dijelom svojega tijela stupi na čistinu. Odjednom sijevne munja, a onda prasne grom. Preplašena čagljica se ukoči od straha. Odmah iza groma začuje se oštar, prodoran zvižduk i na tlo ispred zaprepaštene zvijeri tresne velika, pravilna, crna prizma.

Prestravljena čagljica legne na zemlju i svojim psećim očima se zagleda u blistavu crninu predmeta ispred sebe. Kroz apsolutnu tišinu započne prodirati otužno čaglje zavijanje.

Nebo se sve više mračí. Oprezno, hodajući natraške, čagljica se povuče natrag u sigurnost spilje. Instinkt straha ovoga puta nadvlada instinkt gladi.

Dječaku može biti jedva pet godina. Bosonog, u kratkim hlačicama i majici kratkih rukava, pokušava trčati preko plićaka. Nožice mu duboko propadaju u ljepljiv, gnjecav crn mulj, otežavajući mu trk.

Iz uzgibanoga mulja ispod njegovih nogu širi se intezivan, neugodan miris po pokvarenim jajima. Na obali, prema kojoj dječak trči, stoji njegova majka i dovikuje mu, neka požuri. Zna on, da ga progoni neka nepoznata opasnost, koja mu se primiče sve bliže i da mu je jedini spas dotrčati u majčin zagrljaj.

Trudi se iza sve snage, ali se udaljenost do obale strahovito pomalo smanjuje. Ipak, malo po malo, uspije se približiti majci na svega pet-šest metara.

Odjednom, začuje se oštar, prodoran zvižduk i u more, tik ispred dječaka, tresne nešto veliko. Golem vodoskok bukne na mjestu pada i slana se voda, pomiješana s crni, gustim blatom, obruši po dječaku. Začudo, uspije ostati uspravan na nogama. S tjemena i čela mu se preko očiju cijede gusti, ljepljivi tokovi. Pričeka još nekoliko trenutaka, a onda dlanovima pokupi blato s vjeđa i bojažljivo otvori oči.

Tik ispred njega, ukopana donjim dijelom u mulju plićaka, stoji okomito blistava, crna prizma, sprečavajući mu prolaz i zaklanjajući mu pogled od majčina lika.

Strah zaokupi cijelo njegovo sitno, nejakno biće. Napregne pluća iza sve snage te uspije kriknuti:

– Mama!

Na prostranoj terasi žena užurbano skida sa žica još nepotpuno suho rublje, bojeći se iznenadnoga pljuska iz crne oblačnosti, koja se spustila veoma nisko. Dok skida zadnji komad sa žice, iznenada žestoko zapuše. Zgrabi plastičnu posudu s rubljem pa potrči u zavjetrinu prema kući. Začuje bolni cijuk ptica, a onda vjetar divljom snagom tresne dvije lastavice o zid kuće ispred njezinoga lica. Jaukne. Mrtve ptice skliznu niza zid i primire se na betonskom podu terase. Na zidu su ostali crni tragovi krvi. Žena uspije utrčati kroz vrata u kuću. Spusti plastičnu posudu s rubljem na pod pa zatvori i zaključa vrata terase. Podigne uzdrhtalu ruku do čela i prekrži se. Crna krv!

– Mama! – začuje sinovo uspaničeno dozivanje.

Potrči u sobu. Njezin petogodišnji sinčić uzbuđen sjedi na krevetu i plaćući je doziva:

– Mama!

Zagrlj ga.

– Nemoj se bojati! Samo si ružno sanjao. Vani je nevrjeme. Jako puše. Ne boj se! Sve će biti dobro! Tata će uskoro stići.

Dječak u njezinomu zagrljaju plače. Niz njezino lice teku obilne, tople suze.

Za to vrijeme dječakov tata stoji na obali u luci i promatra, kako se more u veoma kratkim intervalima penje i spušta. More mu se čini golemim, živim bićem, koje, sve brže i brže, uzbuđeno diše.

Amplitude plime i oseke postaju sve veće. Zapuše orkanski vjetar, koji kao da cijelo more nabija u luku. Plima raste. Pukne grom. Prve krupne kapi kiše počnu padati baš u trenutku, kada se plima prelije po obali. Otvori se pljusak. Mocar zabrinut otac krene popločanom uličicom kući.

Kao da slijedi nevidljiv trag njegovih nogu po izglaćanim, kamenim pločama ulice, plima ga slijedi u stopu. S nebesa, s krovova kuća te iz obližnjih ulica slijevaju se goleme količine kiše. Cipele su mu duboko u vodi pa se otac teško probija ulicom prema kući.

Čuje se dozivanje, jauci i plač. Miriše po vlazi, po soli i po algama. Smračuje se.

Plima nezaustavljivo raste. Preplavi najprije kuće uz obalu, a onda se nastavi penjati sve više. Povorke uspaničenih ljudi, noseći mokre zavežljaje, krenu uličicama uzbrdo i slijevaju se kroza širom otvorena vrata u crkvu.

Velik prostor crkvenih lađa puni se sve više i više bujicama preplašenih nesretnika. Kada stignu otac, majka i dječčić, crkva je već gotovo puna. Uđu i smjeste se pokraj samih ulaznih vrata.

Plima raste. Ljudi se glasno mole. Plima svojim slanim poljupcem dotakne prvu stubu polukružnoga stubišta, koje vodi do terase ispred crkve. Ljudi glasno mole.

Plima se penje stubištem, Ljudi glasno mole. Plima proguta stubište i razlijeva se terasom ispred crkve. Zaprešatani vjernici prestanu s molitvom.

Bljesak munje. Grom. Žestoki pljusak. Oštar, prodoran zvižduk, i u vodu na terasi, metar-dva ispred crkvenih vrata, tresne velika, pravilna crna prizma.

Zavlada potpuna tišina. Kiša se i nadalje slijeva potocima, ali njezin šum nitko ne čuje. Kao da je velika, crna prizma, koja okomito stoji ispred vrata crkve, usisala sve zvukove.

A tada... Cijelim se prostorom širi dubok, ritmičan zvuk, kao kucanje nekog golemog, ljudskog srca. Ljudi se prekriže. U njihovim razrogačenim očima caruje strah. Duboki, glasni udari srca dopiru iz velike, pravilne, crne prizme.

Kroz uskomešana, ljudska tjelesa, tijesno zbijena u glavnoj crkvenoj lađi, probija se osoba u crnoj odori.

Časna sestra iziđe na terasu ispred crkve i skrušeno klekne ispred ravnoga zida crne prizme. Prekriži se, stisne ruke za molitvu i duboko spusti glavu.

Sve krupnije kišne kapi tuku po ravnim plohama crne prizme i po nepokretnoj ženi u crnini, koja kleči u vodi ispred prizme.

Odjednom, točno u srcu crne prizme, rodi se bijela točka, koja počne sve više rasti, uza sve dublje, sve glasnije otkucaje divovskoga, ljudskog srca. Otac, majka i dječak mogu vidjeti, kako bijela mrlja u crnini prizme ubrzano raste i poprima određen oblik. Svima troje se čini, da prepoznaju lik čovjeka skupljenih nogu i širom raširenih ruku.

Pod snažnim unutarnjim pritiskom bijeloga lika, koji sve više raste, i neprekidnim zvučnim udarima, površine crne prizme počinju pucati. Uza snažan prasak crna se prizma raspada na tisuće komadića, a iz njezinoga

središta izleti golem bijeli galeb, koji, veselo kliktajući, poleti put nebesa trgom bijele svjetlosti.

Crni oblaci se rasplinjavaju pred erupcijom bijele svjetlosti. Kiša prestaje. Polagano, nevoljko, ali postojano. More se počinje povlačiti. Utihne zvuk velikoga srca.

Bojažljivo, jedan po jedan, ljudi počinju izlaziti iz crkve te se, slijedeći frontu oseke, počnu vraćati kućama.

Malo po malo, svi otiđu. Ostane samo časna sestra, još uvijek klečeći na kamenoj ploči terase. Nepomična, sklopljenih vjeđa.

Njemu

Evo, gazim već tridesetšestu bez njega, a u glavi čujem ono starinsko: kao da je jučer bilo. Htio sam uvijek biti drugačiji od njega, bolji u mnogočemu, da me djeca pamte po dobrom, da me citiraju za života, da mi ime spominju kad me više ne bude bilo.

Čovjek je jedna živina kojoj svašta nešto smeta. Ponekad nema objašnjenja zašto, niti kako, ali mu ipak smeta. Pokušavamo to objasniti time što je Bog jedino ljudima podario moć razmišljanja pa se, možda, razlikujemo od drugih životinja, što instinkt upotrebljavamo samo u rijetkim situacijama životne ugroženosti.

Što sam bliži onoj “njegovoj” godini, pedesetsoj, kada je otišao na ono, bolje mjesto, hvatam više sebe kako se podsjećam pjesme Selima Arnauta “Portret fotografije” iz njegove prve zbirke pjesama “Krov” gdje kaže, otprilike: “... svi čekamo oca, kad otac uđe u sobu, soba stekne čoškove...”

Počesto me dirne i onaj dio iz pjesme “Pamtim to kao je bilo danas” Zabranjenog pušenja: “... komšilik vik’o Fatma, bona, pusti hajvana, vratiće se on, kad propije sve.”

Ja, kako ne bih dugo i naširoko objašnjavao dokonom svijetu kada mi nešto smeta, a ne da mi se gubiti vrijeme s ljudskom živinom, znam reći:

– To mi je trauma iz djetinjstva.

Imam ih nekoliko. Volim miris pečenog kestena, volim kolače indijance i urmašice (radi dijabetesa ih ne smijem jesti). Pekao sam urmašice sto puta, nikada nisu ispale kako treba. Ili su se raspale kad naspem agdu, ili su bile tvrde kao opanak, ili jednostavno nejestive, tako da sam se okan’o ćorava posla. Kad mi dođe žuta minuta pa moram pojesti nešto slatko, odem lijepo u slastičarnu, i u moru oku lijepih kolača i torti ja uzmem urmašicu

Tamo negdje 2005., 2006. godine, kada se ženio sin moga brata po ocu, njegova majka, tatina prva žena, kada me ugledala kako joj prilazim preko dvorišta, raširila je ruke kako bi me zagrlila i onda mi rekla nešto, što me je tada opalilo po tintari, ali joj ničim to nisam htio pokazati:

– Isti si ćaća! Pljunuti on!

Poslije sam se sjetio jednog citata Gabriela Garcie Marqueza: “Znate da ste počeli starjeti onoga trenutka kada počnete nalikovati svome ocu.”

Gledao sam neke stare slike iz obiteljskih albuma koje su, izdajnički, pokazivale fizičku sličnost između nas. Kada bi to netko spomenuo, uredno bih zatvarao album s fotografijama, i više se ne bih vraćao na njih.

U životu mi je dva puta otišao u školu. Prvi put kad je umro njegov otac, moj djed, pa nisam išao u školu nekoliko dana. Otac je, uredno pripit, došao pravdati te dane kod mog razrednika, Đorđa Milića. Mislio sam da ću umrijeti od sramote, što ga je vidjela sva moja raja iz škole.

Drugi put je otišao kad sam išao u srednju školu. Mama je, kao i obično, poslala na informacije, a on, ničim izazvan, pođe s njom, da malko prošeta. Kad mi je mama rekla da su skupa išli u školu, umalo nisam pao u nesvijest.

Poslije, dok sam studirao Višu školu za socijalne radnike u Sarajevu, njegov ga prijatelj pita:

– Kako ti ovaj mali, ide li na fakultet, radi li đe?

Moj stari onako nonšalantno počne, dok ja slušam iz kuhinje:

– Dobar, pravo dobar. Uči, polaže ispite, nikakvih problema nemam s njim. Sam on sebe financira.

Sreća što ga pajdo ne upita što studiram, jer bi bilo cirkusa. Mislim da je umro, a da nije znao da sam postao socijalni radnik.

Pročitah nekada, negdje: Oca će te prepoznati tako što u novčaniku, tamo gdje je nekada bio novac, sada nosi fotografije svoje djece.

Mog po tome nisi sigurno mogao prepoznati. Govorio sam i pisao ranije kako je moja majka podredila sve njemu. Njen svijet se vrtio oko njega, nije to bio geocentrični ili heliocentrični svijet, nego njemucentrični svijet.

“Ostavi njemu!”, najčešća je bila poštapalica kada smo dijelili objed. Nije bilo važno jesmo li gladni, nije bilo važno što će on doći pijan, ljut, nimalo gladan, vazda žedan, što će tražiti sodu bikarbonu jer mu stomak ne može podnijeti toliko alkohola i meze. Ništa nije bilo važno, nego da ima za njega.

Nikada majku nisam čuo da oca zove imenom pred nama. Uvijek je to bila neka od zamjenica, njemu, njega, njegov, on, njim, što je mene osobno do ludila dovodilo.

U osnovnoj školi, kod našeg dragog Ranka Čolića, partizana, kada bismo ga htjeli zeznuti da ne ispituje, uvijek bi netko ustao i zamolio:

– Druže nastavnice, možete li nam objasniti epitete, što su i kada se upotrebljavaju?

A dobri Ranko bi po stoti puta objašnjavao i objašnjavao.

Ali, nisu epiteti ti koji su mi ostavili traumu. Zamjenice su to. Pokojna mater bi govorila:

– Sa’će on. Eno ga kod Age, loču! Ostavi njemu. On je sinoć kasno doš’o, p’jan!

Uglavnom je tu mislila na starog, koji je kod našeg trgovca Age trošio i propijao ono što zaradi, štimajući knjige šefovima trgovina, u čemu je bio pravi maher.

Počesto je bilo ono: kasno i p’jan. Ipak, najviše me je i do ludila dovodilo ono: ostavi njemu.

To je značilo najbolje komade mesa, najviše faširanih šnicli, uvijek sredina tepsije kolača, sredina pite. Najviše i najbolje moralo se ostaviti, njemu. Kao da ga je mati smatrala Bogom.

Kakav je bio da je bio, radio što radio, uvijek je moralo biti: njemu. Ne znam kako su to gledali brat i sestra, ali ja sam uvijek pizdio na te stvari.

On nikada nije pitao gdje smo mi, jesmo li mi jeli, što smo jeli, njemu je bilo važno da ima za njega.

Kada sam kasnije, pet godina nakon tatine smrti, zasnovao svoju obitelj, postavljajući neke stvari na svoje mjesto, jedna od prvih stvari bila je zamoliti Prvu i Jedinu:

– Matere ti, nemoj me nikada, ama baš nikada, oslovljavati zamjenicama: ON, NJEGA, NJEMU itd.

Prva i Jedina, kao prava starinski odgojena žena, nije zapitkivala što i kako. Čekala je da joj sam kažem. Nije morala dugo čekati.

Ona je to iskoristila pa me zove onako kako je samo moja majka činila: Tomice. De, dobro sad, ponekad joj se omakne i Ćelo i Ćelavi, ali ne smeta, jer nisam, barem, zamjenica. To me je toliko traumatiziralo da sam naučio praviti te famozne, šnicle i da ih sada pravim i jedem kad hoću i koliko mogu. Naravno, koliko dijabetes dozvoli.

Za one koji se ne sjećaju mene iz mladih dana, ili one koji me uopće ne poznaju iz tog vremena, uvijek sam imao višak kila. Bio sam debeo. Znam se zezati s mojom kćerkom pa joj kažem:

– Haj, bona, pa ja od petog razreda osnovne nisam imao 55 kila!

Ja, ovako tersav, nikada nisam došao doma da nisam upitao jesu li djeca jela i gdje su. Nisam htio biti kao on. Bilo je uvijek margarina i jaja u hladnjaku, ili kruha i šalica mlijeka, ako su dobra i zdrava djeca od moje Prve i Jedine pojela ćaćin ručak, a ćaći je bilo drago jer rastu, jer znaju da sam uvijek tu za njih i da su mi oni na prvom mjestu.

Uostalom, i ljubav je hrana. Pokojna mater i Prva i Jedina su imale privilegiju zvati me Tomicom. Toliko je to ušlo u upotrebu kod Prve i Jedine, da me i njena raja s posla zove tako. Ne čuju ljudi drukčije. Nisam on, i ne ostavlja se njemu.

Trudio sam se, i još se trudim, biti drugačiji, biti bolji. Jesam li, ne znam. To treba pitati moje ukućane. Znam da mogu, i da trebam biti uvijek samo bolji, nikako gori.

Poslušam ja svakakve glazbene pravce, pa znam i za one: “Nikad kao Bane Đoleta” ili “Pismo ćali” Vice Vukova, ili “Pismo ocu” Van Gogha.

Odavno znam i što je život. Barem mislim da znam.

Ostaje mi samo još jedan citat Australke Anne Geddes: “Svaki muškarac može postati otac, ali potrebno je malo više da se bude TATA!”

TOMO PUPIĆ

Buđenje

Umornom kretnjom fra Ignacije preko glave prebaci habit, provjeri jesu li svi izašli iz crkve, pogasi svjetla i krenu prema vratima. Jedva je čekao doći u svoj mali stan, iza crkve. Uz umor, nešto ga je i glava boljela. Odlučio je nešto lagano pojesti, leći, ne čekajući svoje omiljene političke emisije na televiziji. Još je osjećao umor i bol u kostima, posljedice tek preležane gripe.

Onih nekoliko koraka, od crkve do stana, činilo mu se kao maratonska staza. Vani nije bilo nešto posebice hladno, ali on se lagano tresao od neke njemu neobjašnjive hladnoće. Čuo je u narodu izraz za takvo njegovo stanje, zimica.

Oči su mu se privikle na mrak. Po ustaljenoj navici, popeo se uz nekoliko drvenih stepenica, ovog puta polako, nekako teško, na malu verandu ispred ulaznih vrata župnog stana, kad pred vratima ugleda korpu.

Tek kasnije je primijetio da je bila od pletenog pruća, najsličnija onoj što se nosi kad se ide u prošnju kod mladenke i njezinih roditelja. U prvom trenu pomislio je kako mu je neka dobra snaša spremila nešto za jelo, kakve kolače ili pitu, koju je volio iznad svega, u slast pojesti. Za tu njegovu “slabost” znali su svi u župi pa kad bi dolazio blagoslivljati kuće ili davati posljednje pomazanje, svugdje ga je čekala vruća pita. Bilo kakva. Volio je svaku, bez razlike. Posebice su to koristile seoske udovice, ili cure za udaju, jer fra Ignacije bio je mlad, naočit momak, što u narodu kažu:

– Svaka majka bi ga za zeta poželjela! – nakon gotovo svake mise večernje, moglo se, negdje u mraku čuti i ovo:

– Eh, kud je požurio, pa se vjenč'o s crkvom.

Fra Ignacije bi je dobar i čestit župnik. Župa mu nije bila prebogata, ali nije oskudijevao ni u hrani, ni u piću, ali ni u društvu. Milodari su bili solidni, onako, prema mogućnostima župljana, vjernika.

Volio je fratar svoj posao. Bio je pokretač gotovo svih akcija u selu, inzistirao je na zajedništvu ljudi, vjernika i Crkve. U politiku se nije miješao, ali na upite župljana znao je nadugačko odgovarati i pojašnjavati, nalazeći uvijek poveznice između biblijske riječi i trenutačne situacije. Nije konkretno preporučivao nijednu opciju, ali “pametnom je jednom dosta”, govorio je, te ostavljao ljude same razmisliti što izabrati.

Imao je i divan glas, solidnu glazbenu naobrazbu.

Župljani bi govorili “pjeva k'o fra Ignacije” za nekoga, tko bi znao lijepo pjevati. Predvodio je i župni zbor, koji je ukrašavao nedjeljne te blaagdanske mise.

Ženu, koja bi mu spremala i čistila mali župni stan, kuhala, prala i glačala, nije imao.

– Što će mi!? Nisam sakat, ne dao Bog nikome, imam ruke i noge, znam i sam skuhati za sebe, znam oprati i glačati. – kazivao bi kad bi ga župljani i župljanke pitali kako se sam snalazi.

Jednom rukom podigao je korpu, drugom otvorio vrata stana i upalio svjetlo. Tada je čuo nešto što ga je sledilo u trenu. Dječji plač. Plač novorođenčeta, bebe.

Brže-bolje podigao je tanak prekrivač s korpe i ugledao pravo, živo novorođenče. Živu bebu kako place, i poruku pisanu velikim slovima: “OVO JE TVOJE!”

– Sveta Bogorodice, sveti Ante, dragi Isuse, što je ovo? Tko se to sa mnom tako šali? – glasno se pitao i molio.

Ostavio je korpu s djetetom i istrčao van, u mrak. Pomislio je kako je sve to nečija neslana šala, kako netko viri kroz prozor, ne dao Bog, i snima ga na mobitel, uživa kako se fratar preznojava u svojoj iznenadnoj mucii.

– Tko je to? Izlazi, nemoj da te ja moram hvatati! Nekome ću noge polomiti i uši natrljati zbog ovakve šale! – vikao je fra Ignacije, ali jedini odgovor iz mraka bila je jeziva i zlokobna tišina, neki čudan mir.

Vratio se u stančić. Dijete je, u međuvremenu, blaženo zaspalo. Uzeo je krunicu, kleknuo pred raspelo i počeo moliti.

Nije znao što bi s djetetom. Ako ode nekome u selo i požali se, potraži pomoć, bruka će puknuti, do biskupa. Ionako pričaju kako previše ide kod Dane, udovice, i dugo se zadržava.

– Taman da je valjano ispovidi, da valjano svrši posal. – zborile bi najviše župljanke, ali i zavidni župljani, jer za njih su vrata Danine kuće bila zamandaljena.

Fra Ignacije je, dok je studirao teologiju u Zagrebu, dok se nije zareadio i vjenčao s crkvom, živio nimalo svetačkim životom. Volio je, kao i većina mladih ljudi, otići u kafić, otići na ples, zapjevati, lumpovati. Nisu mu bile daleke ni strane djevojke. Bio je naočit, pun znanja, umio je s njima. Samo, čim bi spomenuo što studira i što želi biti u životu, tu bi bio kraj idile i ljubavnog života. Zato ih je bilo, ne pitaj koliko.

Samo gospođa Slavica nije pravila problem oko njegovog izbora budućeg poziva. Razvela se od muža, lopova, koji je pokrao dnevni pazar iz trgovine u kojoj je radio, propio ga, prokurvao i otišao u zatvor. Bila je starija od Ignacija, jednako vrele krvi i, na koncu, voljela je mlađe muškarce. Bilo joj je samo važno zadovoljiti svoje ženske potrebe, koje nisu bile nimalo male, nije željela nikakvu obvezu. Ignacije joj je dobro došao, jer je i on smirivao svoju mladalačku vrelu krv.

Još dok je bio u takvoj vezi sa Slavicom, ljeto pred zaređenje, otišao je na more s dvojicom rođaka koji su radili u Austriji. Htio je još jednom, na miru razgovarajući otvoreno s Bogom, preispitati svoj izbor, svoju odluku postati svećenikom, slugom Božjim, sa svim prednostima i poteškoćama takvog, budućeg života.

Morao je, po povratku u Zagreb, i gospođi Slavici reći svoju odluku i izbor, te da više neće moći raditi ono što su dulje vrijeme radili. Gospođa je to primila s razumijevanjem i poželjela mu svaku sreću u životu i službi.

– Bože, ako želiš moje pokajanje za vezu s gospođom Slavicom, imaš ga, ali, molim te, nemoj me kažnjavati ovako kao sada! – molio je Ignacije malo, čudnovato, savršeno biće, kako spava.

Tog ljeta, prije zaređenja, na moru, izlazio je s rođacima u disko klub. Tamo je upoznao Sofiju, Talijanku. Zavadila se s mužem oko izbora mjesta ljetovanja, pa je svatko otišao na svoju stranu. Željela je osvetu mužu, a Ignacije, naočit momak vrele krvi, bio je sredstvo izvršenja osvete.

Vodili su ljubav na svakom mjestu, u svako vrijeme i na sve načine. Ignacije je bio siguran da ga Sotona iskušava i ometa u donošenju odluke hoće li se, konačno, zaređiti ili ne.

Nakon što je Sofija jedno jutro nestala bez traga i pozdrava, bilo mu je jasno kako je kušnjama došao kraj i da je Sotona doživio poraz. Tog jutra je donio konačnu odluku.

Od tada nije nikada imao nijednu ženu. Nije da Sotona nije pokušavao, dovodio u iskušenje mladog Ignacija. Posebice je bilo teško kada bi neka djevojka otkopčala jedno dugme previše na košulji, ili kada bi podigla malko previše suknju, kao slučajno.

Nije da mu muškost nije radila kada bi pogledao neki, malo slobodniji film. Za sve takove kušnje imao je svoje molitve, obraćao se Bogu za pomoć i razumijevanje. Radi toga je, uglavnom, gledao, političke i glazbene emisije. To ga nije uzbuđivalo, samo nerviralo.

– Ne znam koja je cura u selu bila pred porodom. Ni žena. Svu sam djecu uredno krstio, sva su djeca upisana u knjigu rođenih župljana. Možda je neka stara dobro skrivala trudnoću, možda ne smije pred muža jer nije njegovo. Možda je neka žena ili cura iz druge župe. I što baš poruka: “OVO JE TVOJE!” Kao stvar, Bože. Ti najbolje znaš da nisam bio ni sa jednom ženom i nikako, ama baš nikako, nije moguće da je ovo dijete moje. – držeći još kronicu u ruci, klečeći, moleći govorio je fra Ignacije. Nije osjećao bol u koljenima, ali ni koljena, od tolikog klečanja. Kao da je u neakvoj kazni.

– Ujutro moram do grada, odnijeti dijete do časnih sestara. One će, valjda, znati što s njim. Pući će bruka, ali što se može. Već vidim kako idem pred biskupa objašnjavati mu odakle ovo dijete kod mene. Ipak, djetetov život je najvažniji. – razmišljao je fra Ignacije.

Još se nekoliko puta stresao od hladnoće. Nije ni osjetio kako se noć polako iskrada i povlači, puštajući dan na brežuljak.

Dan se uvlačio u stan, u crkvicu, kao lopov. Jutarnja svježina uvlačila se u mlade, čvrste kosti fra Ignacija. Sklopio je oči te započeo svoju jutarnju molitvu:

– Oče naš, koji jesi... Zdravo Marijo, milosti puna... Kako bijaše na početku... – prije nego skuha jutarnju kavu.

Kad je izmolio zadnje molitve, otvorio je oči. Shvatio je da leži u habitu, nepokriven, promrzao. Čaj na stolu, limun i tablete protiv temperature bili su na stolu. Pogleda oko sebe, još u bunilu.

– Hvala ti, Bože! – osmjehnuo se.

Korpe od pletenog pruča s djetetom nije bilo.

Shvatio je, bio je to samo san.

ALEKSANDAR HORVAT

Tajna vinilne ploče

U našim domovima postoje stvari koji su nam nekad trebale. Zaboravljene su ili namjerno ostavljene u naslagama osobnih prošlosti, predodređene za neku, tada još neznanu, budućnost. Neke preživljavaju na sentimentalnom kreditu, neke budu odbačene u reciklažni zaborav, a neke od njih putuju kroz vrijeme i prostor.

Tako sam ovih dana od starog pajdaša na poklon dobio jednu staru gramofonsku ploču. Ne zna se čija je točno. Zadnje prebivalište joj je u prodanoj kući. Nepoznato je čijoj osobnoj prošlosti pripada, čijoj je neznanjoj budućnosti bila predodređena.

Malo kartona i komad polivinila. Za mnoge beznačajna količina sirovine. No, stari pajdaš zna da sam ja u nekakvom poetskom eteru i da komad polivinila meni vrijedi više jer na njemu piše ime Frana Galovića. I zaista, izdanje Jugotona iz 1981. pod nazivom "Fran Galović: Z mojih bregov". Dvostruke korice, s najboljim Galovićevim pjesmama i biografijom, oslikane reprodukcijama Generalića, s glazbenom podlogom Karla Krausa, o kojem malo znam. Stihove govori Julije Perlaki, Ivek, "svoga tela gospodar", u svojoj četrdeset drugoj godini.

Snimljen glas je nematerijalna baština, zapis neponovljivog vremena, potpuno nevidljiv na crnim, dugom obojenim sitnim brazdama, u kojima su posijani stihovi "pesnika prestrelenog srca", sva četiri godišnja doba.

Jedva čekam čuti Perlakija, dok govori o jeseni 1914.: "Najempot, naglo, kak da bi kaj zrušil, / V noči se je odnekod k nam zabušil / I obišel je klet, / Ves raspotan i spet, / Zaletel se je, stal, / Kam dale? Neje znal..."

Jesenski veter tako miruje, već trideset i osam godina zamrznut i urezan u vinilnom disku. Čeka da ga odmrznem, oslobodim, pustim da poleti, pa da se splete u krošnju kestena i zaključu: "Ja nazaj već nemrem, da bi baš i štel, / Drugi me je život odnesel i zel..."

ALEKSANDAR HORVAT

Priroda stvari

Šetnja prirodom po lako dostupnim stazama. U zelenilo uranjamo iz osobnih razloga, uvjeravajući se kako je to zbog zdravlja ili rekreacije, ubijanja viška vremena, par kilometara razgovora, s partnerom ili samim sobom. Put nekih šetača je isprekidan, zastaju jer ne mogu odoljeti mnogobrojnoj pačjoj obitelji ili stasalim sivim labudićima koji prose kraj travnate obale. A priroda nikad ne miruje, stoga moramo povremeno zastati da bismo to opazili. Moja šetnja je isprekidana škljocajima među rečenicama i među koracima.

Zaigran sam ulogom promatrača. Lako je vidjeti čaplju i druge velike ptice, neponovljivu pjenu na brani, ujednačeno lelujanje klasova trave, traktor u daljini. Te pokretne stvari same odvlače pogled. Promatračko oko nemirno je u potrazi za slikama koje bi moglo uokviriti, ukrasti vremenu i prolaznosti. Detalji stalno promiču kraj staze, mali i, po predrasudi, nevažni. Sljubljeni su s okolinom vizualno i porijeklom, u širokoj slici koja se ničim ne ističe, ako joj ne priđem bliže.

Na blatnom ostatku isušene lokve sačuvan je potpis psa krupnih šapa. Pola metra nad njim, na ocvaloj rozeti korova kojeg nisam prepoznao, dvije neobične crveno-crne bube miruju u svojoj ljubavnoj igri. Na ugaženom putu labud je ostavio bijelo pero čisteći svoj mantil, a visoko nad njim šepuri se još jedno, naslikano vjetrom, bijelo na plavo.

Nebo svoje djelo ogledava u zrcalima među trskom i rogozjem. U malom kanalu još jedan umjetnički rad – na ljuskastu podlogu od vodene leće, dva lista divlje trešnje u najavi skore jeseni. Nedaleko se njišu usamljene divizme, a zlatošipka se zažutila kao krijesta visokim livadnim valovima. Poljsko cvijeće je natočkan po sveopćem zelenilu, raj za leptire svih veličina i namjera. Čudim se svibu koji je, vireći s ruba šumarka, odlučio u kolovozu iznjedriti još jedan komplet kržljavih cvjetova. “Tko radi, taj griješi”, uči nas priroda. Grm čička, kojeg rijetko viđam, omiljena municija djetinjih ratovanja, taman se sprema razviti ružičaste krune. Rogoz je istaknuo svoje “bateke”, joha zazelenila češeriće, divlje kupine polako tamne, a bekovina i bazga osule su se bobicama, svugdje prednjači dozrijevanje. Za ljubitelje misterija, vrba je zaista rodila groždem, rugajući se našim interpretacijama nemogućeg.

Pronalazim i ljudske ruke u obliku divovskih kotača sijena, izgubljenih u novom livadnom raslinju. Po kukuružištima, od sladokusaca razvaljeni zeleni kaputići mladih klipova – provjera sočnosti za skoro obiteljsko okupljanje oko vatre ili povećeg lonca.

Pred kraj šetnje, dok ulazim u grad, kao zadnjem se divim puzavcu koji spiralno ukrašava asketske šipke metalne ograde. Skladna spirala je poput putopisa usmjerenog prema nebu, s prolitalim mjestima s kojih skuplja energiju.

Sam vrh kao da je neodlučan na povjetarcu, na koju stranu svijeta krenuti. Korijeni su dolje, nebesa su cilj, sve je ostalo stvar izbora i Zemljine vrtnje. Takva je priroda stvari.

Jesenski krug i druge počasti

Kad se predugo zadržim na jednom skučenom mjestu, u uredu ili vlastitom dvorištu, ne stižem spaziti kako se suštinski i u detalje mijenja svijet pod utjecajem jesenskih zračnih struja. Reklo bi se da je sve na svome mjestu, ali u stalnoj mijeni. Svakodnevnica je otupila uho neprekidnim i neritmičnim prolaskom automobila kraj prozora. To je razlog što je šetnja čarobnim prirodnim krugom kroz ludbreški otok do brane i šetnicom natrag, pravi doživljaj za čula.

Žirovi se bacaju s visokog hrasta, odbijajući se od moćnih grana. Nevidljive životinjice stalno nečim šuščaju, šumi neprekidno mali slap tamo gdje jezero vraća vodu Bednji. Negdje iz grmlja voda se bori kroz uzani kanal stići na određište.

Vjetar se pojavljuje u mnogobrojnim varijantama. Svako drvo je drugačiji instrument. Breza dugotrajno, prigušeno i ustrajno šumi, dok platana svojim zgužvanim velikim lišćem podsjeća na šišteći vodopad. Bor u plesu pokazuje kako lako podnosi vjetar, ali tu i tamo mu se otme prikriveni tihi višeglasni zvižduk među tananim iglicama. A kroz nepregledno polje trske šumeći valovi naginju perjanice na stabljikama.

Kad se uho privikne i kad priroda ponovo postane dobro poznata genetski usađena simfonija, oko dolazi na svoje, šetnja kroz ulje na platnu ushićenog slikara koji je promjenu godišnjeg doba shvatio kao igru. Neko drveće je odlučilo prkositi jeseni i širiti zelenilo, no žute, narančaste i crvene ne nedostaje.

Livada je u ovoj ranoj jeseni poput biljne apoteke. Čak se i rijetko viđena kamilica prislonila uz rub staze, a kasni maslači su otvorili zadnje ovogodišnje lampione da ih poklone vjetru tamo negdje oko Ludbergine fontane. Poljskog cvijeća u izobilju, trava zelenija no u proljeće, baš kao i kopriva, sunce sve niže. Lijepa jesen, lijepi prirodni krug, baš za šetnju, sa svim počastima.

ALEKSANDAR HORVAT

Mali i veliki ljudi

Kad ovaj svijet, ova priroda koja nam daje stan, odluči napraviti nešto po svome... Preurediti se, pospremiti se, namjestiti se, kazniti nas ili nam zagarčiti život iz čistog hira ili objesti, tada običan čovjek, ma koliko velik bio, postaje mali, beznačajan, slab, nemoćan, bez zaklona, potrošan, prepušten nesavladivim i nepojmljivim silama.

Dan kasnije, čovjek se sabere, izraste iz zadnjeg preostalog živog korijena, prolista iz utrobe zemlje, razgrana se u prostoru, duboko udahne, prkosno pogleda u sutra, iskreno i iz srca brine o drugima, pomaže, dijeli što ima, pa čak i što nema. Kao što mrav popravlja mravinjak, čovjek popravlja čovječanstvo, daje i ostvaruje nadu, moli i ispunjava molitve, daje i ne traži ništa zauzvrat, daruje veličinu drugima.

Ove su mijene normalne. Hrabrost, samopouzdanje i upornost izmjenjuju se s krhkošću, ranjivošću, nemoći i zlobom. To se zove ljudskost.

A postoje i ljudi koji su uvijek veliki i oni koji su uvijek mali. Njihov je problem što za sebe uvijek misle suprotno.

Kukavica

Neki dan, konstruirajući “sam svoj majstor” vrtna vrata od krovnih letvi i dijelova stare bačve, čujem kukavicu, s krive strane našeg brdovitog zelenog komadića svijeta. Izbjegla je iz šume i uvukla se nekamo među prazne, koronom zaključane klijeti. Kukavica nije veliki orator ni virtuoz poput palčića, sjenice, slavuja ili trstenjaka, kome će rado uzurpirati posjed. Ona po cijele dane mantra svoj dvosložni, prepoznatljivi i jedinstveni ku-ku, kako bi pronašla srodnu dušu, ne mareći hoće li time, kao bonus, uljepšati nečije popodne u prirodi. Kukavica zazire od široke svijetle pozornice, ona pozornost ne voli, perje je čini nevidljivom među zelenim zastorima, iza svih javnih kulisa. Tek pokret pri preletu s grane na granu razbija njenu mimikriju, da bi poput bešumnog šumskog duha krupnih krila i lepezastog repa ponudila oku trenutak za prepoznavanje.

Kukavica sve čini da joj život bude i ostane incognito, jer svatko zna njenu prljavu uhljebničku rabotu. Kukavica ne želi biti roditelj. I sama je othranjena od tko zna koje jadne i prevarene duše, koja dom nije sakrila dovoljno daleko, niti ga zaštitila od nepozvanih gostiju.

Kukavica želi uživati u prirodi i biti slobodna od svih njenih zakonitosti i obaveza. Njeni će potomci biti posvojeni laktaroši koji će deložirati svaki suvišan gladan kljun, računajući na samilost opće populacije. Kukavica sve resurse svijeta smatra svojim, zadatke ne priznaje, čuva svoj niski profil, kukajući s nekog skrivenog i zaštićenog položaja. Dok svoje brige, obdarena stečenim genetskim nasljeđem i poučena nedostatkom roditeljskog odgoja, predaje brižnima, kukavica sa svojom beskrajnom slobodom radi što hoće, ne mari za druge, njoj sve u životu ide niz dlaku. Ne obazire se na brutalnost kojom prisvaja tuđe radne sate i uništava cijelu trudbeničku reprodukcijску sezonu.

Iako bi nepažljivom promatraču kukavica mogla prodati svoj izgled i modni dezen pod vjetrušu ili kopca, izdat će se svojim tihim, pritajenim, lopovskim, kukavičkim niskim letom od jednog do drugog zaklona. Kukavica misli samo na sebe, empatija joj je teret, kao što je upletenim trskama teret orijaški ptić u malom gnijezdu, kojeg tri puta manji očuh i maćeha trstenjaci neumorno hrane, čudeći se njegovom beskrajnom apetitu.

Dok radim zadnja podešavanja šarki na vratima, kukavica se ponovno javlja negdje u prostoru među krovovima. Možda će ove godine kos na gredi ispod žlijeba biti obilježen robovati potomstvu s kojim ne dijeli ni pjev, ni boju perja. Kao vječiti marljivi sakupljač, hipnotiziran zabuljenim krupnim

žutim očima u vlastitom gnijezdu, neće raditi probleme. izdržat će, blokiran, tolerantan, nezaustavljiv. Kukavica je tek parazit, premalobrojna da bi njen bezobrazluk postao opći trend.

Zatvaram vrtna vrata, ne zapinju i zasun odlično pristaje. S druge strane žice kos je iščeprkao još nešto vijugavo iz svježje uređene vrtno gređice te punog kljuna poletio među klijeti. Na njegov živahni hihot, prostor među krovovima je odgovorio: ku-ku...

FRANJO DERANJA

Feniks gospodina Fahrenheita

epistolarna proza – 40 pisama (prije spaljivanja)

Kakav napredak naše civilizacije!

*U srednjem vijeku spalili bi me na lomači, a danas
bi bili zadovoljni spaljivanjem mojih knjiga!*

Sigmund Freud

* * *

Ludizam dobrohotnog anarhizma

Poštovani i dragi *Braco!*

Rijetko sam te ovako oslovljavao, premda se znamo odavno, a svojedobno bili smo često zajedno i dobro surađivali. Tako te oslovljavaju tvoji rođaci i susjedi, ali napisat ću na koncu ime i prezime, tvoju adresu. Pa će se znati sve!

Povod u kojem ti pišem vezuje se uz tvoje djelo, tvoj opus, obiman i impresivan opus, ali neću o tome. Nego o tebi! Jer, o tome su pisali i pišu drugi. Nedavno je, također, bio još jedan prikaz. O tome pišu oni, oni drugi, formalno kompetentniji od mene. Želim reći, neću pisati o tvom obimnom opusu, nego upravo o tebi. Pišući usput i o opusu, dakako!

Spomenut ću attribute koji su ovima, prvima, možda iz nekih razloga promakli. Okušao si se i potvrdio u svim formama književnoga stvaralaštva. Ne znam, barem ne poznajem to, to nešto, neku formu, način, varijaciju, gdje si izostao.

Počesto si bio prvi – a onda i inovativan – u raznolikim formama pjesničkoga i proznoga književnog izričaja.

Jedan od posljednjih, koji su nedavno pisali o tvom opusu, u ovom primjeru o tvom pjesništvu, nazvao te *kalafatom teksta* (Sanjin Sorel, *Sitne bilješke o poeziji Milorada Stojevića*; DHK, Zagreb, 2022.).

“Iza štita”, “Litvanski erotski srp”, “Ličce”, “Viseći vrtovi”, samo su neke od tvojih zbirki pjesama, s početka. Pišem, nabrajam prema pamćenju: “Korzo” (povratak ishodištima povijesnog avangardizma i hermetizma), dolazi zbirka “Ponterosso”. Tu su i “Moj kućni mandarin”, “Rosebud”, “Klonda”...

Slijede “Doni”, drame, zatim “Primeri vežbanja ludila”, roman, pa opet stihovi, “Rime amorose”, te opet roman “Orgija za Madonu”...

Preskačem godine i dolazim opet do romana “Tatarski zajutrak”, “Krucifiks”, “Krv i poljupci”, “Vikarov kompleks” (roman o Golom otoku), pa opet stihovi, i to na tvojoj zavičajnoj čakavštini, “Ne daj mu se dat znat”.

Tv-film prema tvom rukopisu, “Kineska vaza”, snimljen je i emitiran 1980. godine, kada si tek bio napunio trideset i dvije...

S nepunih četrdeset postao si antologičar. Objavio si “Antologiju čakavskog pjesništva XX. stoljeća”!

Pišeš lako. Igraš se, pišući svoju najozbiljniju poeziju i prozu. Ne priznaješ konvencije ni njihove utemeljitelje, još manje sljedbenike. Autoritete, također, nipošto i nizašto! Možda ponekog. Svojeg mentora Šicela¹, primjerice, što je i pošteno.

Poigravaš se riječima kao alatima i tekstom kao medijem! Napisati nerazumljivu knjigu ne usudi se svatko. Treba za to imati i hrabrosti!

Pa uporaba riječi i služenje riječi... Zatim, služenje riječju, poštivanje riječi...

Riječ kao objekt, riječ kao subjekt, riječ kao fetiš!

Riječ-simbol!

Riječ-ikona!

Stilska, motivska i sadržajna raznolikost, originalnost tvog opusa jedinstvena je.

“Goranov vijenac”, što ti je uručen 2004., bilo je očekivano priznanje.

Siguran sam da ćeš još objavljivati – pisati i objelodaniti još naslova – a da ćeš i mnogočime, opet, iznenaditi!

Rekao je Rogić Nehajev da su mnoge “cjeline uvijek nedovršene”, i da je to dobro!

Tvoja cjelovitost opusa, nedovršena cjelovitost s više od pedeset bibliografskih jedinica očekuje nove naslove!

Pamtim kada sam pustio potihlo, kroza zube, samo dio jedne francuske šansone, odmah si znao njezin naslov, koji mi nije bio ni u primisli, pa sam na to odšutio...

Dobro se sjećam onih dana i tjedana kada si pripremao ispit za doktorat, čitajući Kombolovu “Povijest hrvatske književnosti do preporoda”².

Da, i Kombol, tvoj Bribirac, omiljen ti je. Kako i ne bi bio! Njegov prijevod Dantea bio je i ostao nedostignut, a kamoli nadmašen, antologijski.

A Miško je živio i radio u skromnim, teškim uvjetima. Nije imao novca za kvalitetan komfor, primjerice, za grijanje zimi, pa bi satima – za najveće studeni – šetao Zagrebom. Tko zna što su tada mislili neobaviješteni *Zagrepčanci* o dokonom intelektualcu. Mihovilu Kombolu, Mišku.

¹ Miroslav Šicel

² Mihovil Kombol

Barac³ je živio drukčije. Bio je blizak vlastima. To se najbolje vidjelo kada su umrli, i to obojica iste godine. Zajedno s također velikim Tinom!

Obavijest, vijest o Barčevoj smrti objavljena je na prvoj stranici dnevnoga tiska, a Miškova, Kombolova, jedva zamjetna, mala vijest, vijest o njegovoj smrti, na posljednjoj stranici!

Ta je godina, tisuću devetsto pedeset i peta, zbog ovih triju smrti – Kombola, Barca i Ujevića – nazvana *crnom godinom hrvatske književnosti!*

Kip Mihovilu Kombolu, postavljen u središtu Bribira, Kombolova i tvojega rodnoga Bribira, tvoja je ideja – i inicijativa – a Čarapina⁴ ju je uspješno ostvario.

Doprсна statua od bijeloga cementa, odlično pogodođenog Kombolova lika, povremeno je tema komentara i prijedloga da bi joj valjalo pronaći bolje mjesto. S vremena na vrijeme, ali redovito, spomenik zakloni poneki automobil ili bezobzirno parkirani kamion, građevinski materijal ili složeni ogrjev susjedā...

Neke to podsjeti na Diogena i ono njegovo: – Makni mi se...

Diogen iz Sinope živio je u bačvi. Pratio ga je glas karizmatičnog, ali i ekscentričnog, pomalo luckastog grčkog filozofa. Anegdota govori kako je Diogen usred dana šetao trgov s upaljenim fenjerom, a na pitanja što to radi, spremno je odgovarao da – traži čovjeka! Ovog neobičnog Grka svojedobno je želio upoznati i slavni ratnik, Aleksandar Makedonski.

Zaputio se Aleksandar prema atenskom trgu, gdje je Diogen živio kao beskućnik, hraneći se isključivo milodarima i ostatcima hrane s atenske tržnice. Aleksandar Veliki zatekao ga je kako leži u svojoj bačvi i sunča se pod vedrim nebom. U želji da mu izrazi svoje prijateljstvo, naklonost i dobre namjere, Aleksandar ga upita što može učiniti za njega, a Diogen će na to: – Makni mi se sa sunca!

Aleksandra je ta reakcija duboko dirnula te je navodno na to rekao kako bi, da nije Aleksandar Veliki, volio biti Diogen iz Sinope!

Ako se tko upita kakva je povezanost Diogena i Kombola, odgovor je jednostavan: kad bi mogao, Kombol bi vjerojatno onima koji pred njegov spomenik ostavljaju automobile, kamione i ogrjevno drvo, rekao: – Maknite mi se sa sunca!

Ili će općinskom, gradskom vodstvu biti lakše premjestiti Čarapinin, zapravo tvoj spomenik Kombolu na neko prikladnije mjesto?

Tebe, koliko znam, još nisu pitali što misliš o tome. Siguran sam da imaš svoje mišljenje. Kao što ga imaš o mnogočemu. Intelektualac tvojeg kalibra ima svoje mišljenje o mnogočemu. O ovome, gdje si bio izravno

³ Antun Barac

⁴ Dragan Čarapina

uključen, pogotovo, imaš svoje mišljenje, u to sam uvjeren. I reći ćeš ga, kada te budu pitali. Ako te budu pitali, jer i ta dvojba je moguća...

U primjeru Kombola nisi se poigravao, niti šalio, kao što to znaš činiti u svojim tekstovima, stihovima i prozi.

Da, osim Šicela, cijenio si, i to iznimno cijenio, zapravo, cijeniš i Kombola.

Znam, dobro znam, pak, da nisi Krležijanac.

A i obradio si mlad, znatno prije nego mnogi, koji su znatno kasnije, nakon tebe i mnogih godina poslije tebe postali pomodni bradonje. Novovjeki barbari!

Tvoji vršnjaci, osnovci iz Bribira, govore mi i dandanas kako si već u tom razdoblju pokazao svoju dobrohotnost, vršnjačku kolegijalnost, pomažući im u likovnoj kulturi, u – matematici!

Održao si jednu jedinu, jednodnevnu izložbu svojih slika. Sve su bile prodane! I to ostaje upisano u tvoju bio-biblio-piktografiju!

Tvoj ludizam i dobrohotni, književni anarhizam nemaju premca. Ali nisi destruktivac. Možeš sagraditi kuću, kućerinu, i to od polomljenih stakalaca u kojima se presijava i ogleda, zrcali naša otužna, ali jedina i, ipak, svjetlucava stvarnost. Ali, kakva nam je budućnost?!

U svojoj “Carinarnici” (Riječki nakladni zavod, Rijeka, 2014.) lansirao si osebujnu dosjetku. Parafraziram: “Povjesničari su zabrinuti za budućnost naše prošlosti!”

Na tome bi mogli učiti i neki naši političari, ali oni, na njihovu žalost, ništa ne čitaju! Često ni materijale za saborske sjednice!

Eto, ne znamo ni kakva nam je budućnost naše prošlosti, a kako onda znati kakva će nam tek biti perspektiva naše budućnosti! A ni u ovoj sadašnjosti ne snalazimo se baš ponajbolje!

Sve je u fragmentima. I, uvijek – nedovršena cjelina!

Na početku bijaše riječ!

Riječ kao kult! Riječ – totem!

Riječ kao pupoljak (*A word is like a rosebud*), riječ kao peteljka, riječ kao grana, riječ kao stablo, riječ kao šuma, riječ kao prašuma... (*A word is like a rainforest*)...

Riječi kao igraonica!

Riječ kao utočište, riječ kao ispovjedaonica...

Riječ kao lijek!

Riječ jača od mača!

Nezaboravno mi je ono crikveničko svibanjsko prijepodne, kada smo u mojem uredu, dopisništvu Radija Rijeke, u nepuna dva sata – sve čašicu po čašicu – ispili bocu *burbona*, pretresajući mnoge teme, od čega ponajmanje one o pisanju i književnosti, pa sjeli svaki u svoj automobil i otišli kući.

Dobro smo obojica znali, i to uvijek, svoje adrese!

Pišem na kraju tvoju adresu...

Htio bih da ti ovo pismo ipak jednom dođe u ruke, prije spaljivanja:

*Prof. dr. sc. Milorad Stojević, Braco ili Stole, selo Ugrini, Bribir...
Ljeta 2023.*

ŽELJKO BAJZA

Probudio sam se jutros

Nije ni čudno da toliko pijem. Pa ljudima više nije ni do čega. Pitam se što će s nama biti sada. Zar ćemo zaglaviti ovdje zauvijek. Nema ništa čvrstog za uhvatiti se. Sve može nestati od danas do sutra. Sve u svemu u životu sam obavio, lijep dio onoga, što sam si postavio ciljem. Osobno sam u životu napravio nekoliko dobrih poteza pa ne moram noću spavati na ulici i sretan sam da sam živ. Neki pak drugi mi poznati – iako to nisu nikakve budale – nisu se naprosto uspjeli uklopiti u trenutnu mašineriju, a to je potreba. Kako se potrebe stalno mijenjaju, čine nam neku mračnu stupicu pa ukoliko se sklanjaš noću pod svojim krovom u vlastitoj postelji, već je to dragocjena pobjeda nad silama zla. To su prizori pomicanja i smirenja umjesto jednostavne identifikacije. Valja nam ponovno steći pravo na borbu, mišljenje, sanjarenje, prihvaćanje životnih uvjeta kao sasvim prihvatljivih.

Istina, imao sam u životu i podosta sreće. Nekolicina poteza, što sam ih povukao, nije bila povučena sasvim bez razmišljanja. Radio sam uglavnom ono što me usređivalo, ali sve u svemu, svijet je bio poprilično strašan i stoga mi je bilo žao većine ljudi u njemu. I sad daj mi samo da budem ono što sam bio.

Za opisati predstavu treba imati dobar želudac, jer tu nema ničega osim glupavih i infantilnih provokacija, tu nema ničega posebice, ne umjetnosti. Često su najljepši oni rijetki trenuci u životu kad misliš da ne radiš ništa, nego samo premišljaš i prežvakuješ proživljeno i to dokida svaku utopiju, a rane moraju biti poticaj, ne razlog zaborava.

Probudio sam se jutros, netom kad se iz tmine počeo potihom iskradati dan. Srž moga postojanja umetnuta u tvoju hladnoću, vjenčanu sa svim sutonima kasnih jeseni, početak je nepovratnog puta u gluhu samoću.

Poletno sam krenuo iz kuće na ulicu i pitao se tko mi to daruje tako lijep dan bez kiše i snijega. U Londonu je sada sigurno magla, ili kiši.

Jedna se žena u prolazu zaustavila. S njom su bili unučići, gledali su jednu mačku. Gospođa je lagano slegnula ramenima i sporo nastavila niz ulicu, usput ignorirajući molbe unuka da se igraju s micom macom. To je, kad se sve tuže skupe samo u jednoj sjeni.

Ja obožavam obmane, obuzet svojim mislima. Brzo mi naviru sjećanja, ne znam, to je teoretsko pitanje. I biva mi tako dan u očima sve tmurniji, kraći, a svaka misao o tebi srcu je sve nejasnija. U kolopletu zbilje i snova već se ne umijem snalaziti. Kako me još čini živim samo čarolija tvog bivstva, mislim da je vrijeme za neke promjene.

– Oprosti, žao mi je što je došlo do zabune, govorila sam s najboljim namjerama.

– Dobro, vidjet ćeš kad sve ovo završi, sposobnost nije vječna, to je okrutna činjenica.

– Bolje reci mogu li računati na tebe, izgovori to.

– Obećajem, neću se smijati. Odanost mi je bitna. Izađi kroz vrata i uđi u auto, jer ovo još nije završilo, ovo samo izgleda lijepo.

– Mora se nešto dogoditi.

– Nešto će se i dogoditi.

– Ne mogu vjerovati.

– Vjeruj. Svakako vjeruj.

– Nemoj mi to govoriti, razmišljam o raznim mogućnostima. Možeš ti i nešto bolje.

Veliki umovi čovječanstva napisali su brdo knjiga o svemu i svačemu, no pokazalo se da je ljubav jedino rješenje.

– Ne bih mogla podnijeti još jedan poraz, ali mišljenja sam da bih to vrijeme mogla provesti produktivnije.

– Prezahitjevna si ujutro. Nekad je još bilo nade.

– To što je bilo s nama, nažalost, sve je više u magli.

Po prirodi sam više sklon razmišljanju i dokolici, nego radu. Međutim, razmišljanje i dokoličarenje ne donose prihoda. Možemo nastaviti dok se iza jedne od suhozidnih okuka ne ukaže smisao. Pružam ruke k nebu, ili daljini što se gubi na razlivu tokova svjetlosti i izmaglice. Ne znam, osjećam kako mi netko svojom tupošću rubi um, i da pred istinom ne mogu prepoznati tvoje lice. To se tvoj vražji ponos poigrava s tobom.

Pretpostavimo da si zaključila kako je sve besmisleno, no ipak ne može sve biti besmisleno, jer si svjesna da je besmisleno, pa mu tvoja svijest o besmislenosti daje smisao. To je optimistični pesimizam.

Što je vrijeme više protjecalo, taj model ponašanja sve je više eskalirao. Po naravi sam popustljiv čovjek, tako da sam i sâm s vremenom pristao na takvo stanje stvari. Blago sam se prilagodio i, bilo kako bilo, znam da sam konačno siguran da su stvari otišle k vragu pa će hajka biti vjerojatno uspješno okončana, a da nikoga ne zanima previše zašto je hajka uopće otpočela, i postoji li uopće ikakva moja krivnja, za što me se u početku teretilo. Neću komentirati previše takve napise, bitno je da izdržimo u ovim zapetljanim vremenima. Iako nije tako izgledalo, riječ je zacijelo o nečem većem. Ustvari, ružna je to poruka, ali možda sam pogrešno shvaćen, to je bila usputna reakcija, jer sve je to bilo dovoljno visoko i daleko zbog čega sam postao to, što jesam. Nitko joj nije dovoljno dobar, ali snovi postaju stvarnost i samo je nebo granica, iako nisam to tako zamišljao.

Znaš li kako to ludo zvuči, ali ludost često izgleda kao sreća, dok pravda ne bude zadovoljena. Sutra ćemo se probuditi u nekom lijepom čistom i

omekšanom krajoliku. Večeras su pločnici hladni i suhi. Okljaštrena stabla su ogoljela, tužna kao napuštena.

Ostavio sam dobar dojam. Moj moto je “očekuj neočekivano” i onda još ima nade za nas. Ne mogu gledati samo crno. Stara je izreka da možemo biti sami i u gomili ljudi. Samo tražim malo promjena u životu, jer budućnost je nestrpljiva.

– To se protivi svim pravilima, iako ja to ne bih nikad napravila. Što ćeš ti?

– Ja ću hamburger i jedno piće, i gotovo. Ne vrijedi pet eura, ali je ukusno.

– To je na jezeru. Odlazim tamo jedanput na godinu da se opustim. Trebali bi otići tamo.

– Do toga još nismo došli. Mi smo još uvijek u prošlom vremenu. Obećaj da se nećeš ljutiti, trebala si to znati.

– Ne vjerujem da je to stvarnost. To je više informacija nego što trebam. Znaš da mi to ide na živce.

– Bože kako si lijepa. Opsjednut sam tobom mjesecima. Moramo se vratiti u prošlost. Znao sam da me iskorištavaš, ali nisam ti zamjerao.

– To je to. Možda sam ja zločesta djevojka.

– Reci što hoćeš.

– Gledaj u mene i govori onako kako ti dođe.

– Neću da ispadnem budala. Idem korak po korak. Veselim se tvojem društvu.

– Istina je to, uvijek sam znala odabrati partnera.

Osjećalo se nešto opasno u zraku. Odmah sam imao osjećaj da bismo mogli postati prijatelji.

Većina ljudi uopće ne živi dobro, nego se samo troše. Vjerojatno to nije mislila ozbiljno.

Bila je topla noć s mjesečinom. Šetamo se između niskih kuća kroz labirint uskih uličica, koje se dižu po uzvisinama. Mnoge su jednokatnice sa širokim krovovima od crijepova, nagnutim preko kape što pada preko očiju i ne dopušta da ih se dobro vidi. Čini se kao da tu nitko ne živi.

Neki tvrde da trebam otići, jer sam nešto zgriješio, no ne sjećaju se točno što, ali trebam se žrtvovati u ime većeg dobra, šansa je izgleda propuštena davno prije. To je to, da nas se tjera u stari, dobro nam poznati tor.

Nije lako biti siromašan. Vremena ponestaje, sad to izgleda puno bolje, ali nisi bila tu u početku.

Možda ima svjedoka koji su vidjeli što se dogodilo. Preokrenula si je život. Iako smo učinili sve što smo mogli, ona će se ipak razočarati. No, što je tu je, sad imamo važnije teme.

Uvijek postoje samo dvojna vrata ulaz i izlaz. Sipi sitna, pomalo zloslutna kišica, dosadna do bola. Želio sam se povući iz te igre, otići u mirovinu, ali bila je to strast koju se nije moglo ignorirati.

Isprva mi se jako sviđala, ali činjenice su potvrdile osnovne sumnje. Njezin talent zaslužuje priznanje, a srce govori drugo. Nikad te ne bih ostavio na cjedilu, ali sudbina zove. Vrijednija je od zlata. Koliko još mogu ostati u igri, i tako, evo me tu, gdje jesam.

Sada sjedim za novinama, ogrnut kućnim haljetkom i opet osluškujem romor kiše, te se pitam kamo je sve otišlo. Evo, to je baš ta situacija po kojoj znaš da si ostario, kad za dosadnog dana sjediš i pitaš se kamo je sve otišlo.

Možda sam se upoznao samo s krivim ženama, a moj je život polako išao nikamo. Nekako sam osjećao da pomalo bjesnim. Morao sam sve temeljito promisliti, nisam znao da su ti naši razgovori teret. Ne znam gdje sam to čuo. Bio sam u nekoj slijepoj ulici. Kao da sam savio gnijezdo, samo se ništa nije izleglo. Kad sam otvorio još krmežljive oči, znao sam da ću morati uložiti poseban trud da iz tmuše vlastite duše protjeram mračne uznemirujuće misli, a ponajprije prisjećanje na san.

Sve je prolazno u bezličnom gradu koji se raštrkao po brežuljcima. Tu zaista nije teško odustati od svega, odbaciti pojam utočišta. Nepovezane misli samo naviru, sustižu jedna drugu. Ovo postaje zanimljivo, od toga kako ti sve ide od ruke, da te nisam iznevjerio, da je suvremeni kapitalizam farsa te da u poslu nikad nije važno ništa osim profita.

Čitava je ta priča ružan i besmislen san. Takvi smo se i rodili. Još nisam na čisto s tim je li se to stvarno zbiva, možda se to i neće zbiti, možda u zadnji čas kažu da je to samo vic. Život treba shvatiti kao trenutak, jer sreća ne može potrajati, budući da je potrošni proizvod.

Moja kuća bila je zarasla u grmlje i sunce je već bilo zasjenjeno, i onda mi se učinilo da čujem glazbu kakvu nikada do tad nisam čuo.

Ovo uopće nije skandalozna tema, to je obična ljubavna priča. Ljudi žele biti sretni, po bilo koju cijenu, posebno ako malo košta. Odrekli su se svake mogućnosti dugog trajanja. Više ne sanjaju, nego izravno žive u ostvarenim snovima. Bez borbe ili protesta, napustili su iluzije i zamijenili ih za predstavu, što im pomaže zaboraviti sve ono čega su se odrekli. Svjesni su jedino sustava, što ih je uvjerio da žive u nevremenu, i da plaćaju svaki svoj korak koji čine. Nisam očekivao takvu reakciju. Uvijek si imala smisla za humor.

To je to, ili jesi, ili nisi. Na kraju u strahu drhtim, s mišlju o nepostojanju tvog dijela u meni, i svemu što bijaše i bit će. Ne znam gdje su granice gordosti i smjernom pokajanju. Znam da mi to neće promijeniti život, ali ti ćeš se ipak snaći.

Poslije večere ostajem u blagovaoni. Tu sam do ponoći. Kad se sve u duši slomi s krikom u komadiće, ja ću razmisliti malo o prigodi koju sam dobio, o prigodi da sudjelujem u izgradnji svijeta.

Nitko ne tvrdi da je život lak, ali to ne znači da nije lijep. Naprotiv. Malo snage, hrabrosti, iskrenosti, dobre volje i poštenja i – i što bi se reklo – uživaj život, svijet je tvoj.

JOSIPA MARENIĆ

Zapisi u prozi

Pukotina

On je obojao zidove njezine sobe u zlato. Ona je uzela pastele i obojala ih u vlastiti svijet. Vidio je u njima upropaštene sate na ljestvama i koljenima. Nije shvatio ništa i tako je nastala pukotina koju niti jedan od njih dvoje nije mogao otkupiti.

Bio jednom jedan tulum

Mjesec je blistao, a krovovi i crijepovi su bili rijeka. Antene nisu bile više važne i balon pun helija je odletio u nebo. Unutra se sve otelo kontroli. Netko je rekao laž, netko je zabunom prosuo šećer u pepeljaru, netko je pripremao origami brodove za plovidbu na prozorskoj dasci, netko je posadio smijeh, netko je rekao istinu ako istina uopće postoji, netko je prao suđe u kadi, netko je spavao u fotelji, netko je poljubio nekoga drugoga i nije tu stao, netko je shvatio kako mu je dosta svega i bio umoran od primanja i odašiljanja signala svuda oko sebe.

Grudnjak

Crni grudnjak nije spremila u ormar. Zaboravila je. Drži ga pažljivo među dlanovima ruku, baš kao što je držao njene grudi. Zadrhtao je. Ne poznaje taj grudnjak. Miriši mu po obilju njezinog kuhanja i po prašku za rublje. Intimnost ih je napustila, ali još uvijek zna koliko je osjetljiva na dodire. Gledajući je kako završava ručak, gledajući je tako dok miješa kremasti umak sa mlijekom, sirem i začинима, zaboravio je kako na dlanovima drži ono što više ne može imati.

Berba

Višak njegovih centimetara i deficit njezinih. Borba oko berbe šljiva usred grada. Berba, jer joj je dopustio da iskoristi njegovu visinu. Berba, jer mu je dopustila da iskoristi njezinu dubinu. Smijeh u polumraku, jer su zaboravili ponijeti vrećice za plodove. Nastupio je oprez polaganja zrelih šljiva u prilagođeno, savijen pamuk majica. Svršetkom berbe, završila je i kratka bliskost.

Kriška kruha

Napokon mora jesti nešto. Možda ono mekano bijelo između okruglih korica kruha. Nešto, bilo što. Napokon mora uložiti trud i pojesti nešto. Jednostavno progutati. Napuniti usta hranjivim tvarima i progutati. Protjerati nešto kroz sito probave. Napokon mora pojesti nešto, bilo što, ali mora se uzemljiti kriškom kruha kao žitarica koja se povija na prostranom vjetru. Mora pojesti nešto, mora pojesti nešto, bilo što, samo prije toga mora prestati proučavati na dlanu mekotu kruha i osjećati kako je deblja samoća.

Previše smeća

Stopala se kreću drobeći kišu. Vani je mrak i ovo je grad zločina. U kontejner je odnio dokaz i bez vrećice predviđene samo za smeće. Odnio ga je s užitkom kriminalca koji je počinio zločin za kojeg zna da neće biti optužen. Veliko plišano crveno srce, na kojem bijelim slovima piše: "Ti si moje sunce!" i ugurao ga u proždrljivo ždrijelo kontejnera. Nekako je i dalje stršao van. Bilo je jednostavno previše smeća.

Par iz susjedstva

Iz ptičje perspektive sa četvrtog kata ne znaju kako ih se motri. On i ona izlaze, svaki sa svoje strane iz parkiranog automobila. Ne obraćajući se jedan drugome ni glasom, ni pokretom. Ona kopa po torbi. On važno i snažno vitla ključevima u ruci. Iako se čekaju da zajedno uđu u zgradu, pred ulazom izgledaju potpuno nepovezano.

Žaba

Žaba mu je bila na lopati. Zauzeo je pozu golfera. Prije nego što je u fotoaparatu zazujalo i prije nego što će objektiv zatočiti sliku koja će završiti u oba fotoalbuma kao uspomena na izlet u vikendicu, shvatila je zašto će zauvijek ostati samo prijatelji na distanci. Tražio je da ga se fotografira, pozirao je i zanemario praktični problem, kao što je uklanjanje žabe iz vrta. Na kraju ju je nježno odnio preko nasipa kroz roj komaraca i lagano prizemljio. Sretnica je odskakutala nizvodno.

Slika

Naslikala mu je sliku za rođendan. Nije nastajala u žurbi, iako ju je naslikala uz poteškoću. Tu večer joj je pregorila žarulja na stropu, a trgovine više nisu

bile otvorene. Nastavila je raditi nagnuta nad platnom uz svijeće. Svejedno je pogodila boje i linije. Obična apstrakcija, baš kao i njezina želja. Slika je sada običan predmet u njegovom stanu i možda je izgubila svaku posebnost pred njegovim pogledom.

Strah

Strah je postao glasan kao kiša koja nije pala. Strah joj se razotkrio u visokom naponu. Sagnula je glavu i potonula licem u njegovu bodljikavu i mirisnu vestu. Izgorila je u točno omeđenom prostoru između njegovih ruku. Učinio ju je zgarištem. Ispuštajući je iz ruku nije mogao čuti njezin strah. Njemu je ona samo sagnula glavu. Počela je kiša. Gledala je kapi razvučene na staklu prozora i vremena. Njezine ruke su u tom zagrljaju izgubile svaku sposobnost opiranja. Kiša je udarala po staklu sve glasnije.

Uništi me

Udaljenost između njihovih jezika. Hoda po njegovim stihovima. Uništi me. Radi mrežu. Igraju križić kružić. Neriješeno. Opet neriješeno. Zure u papir prepun linija. Linija koje ne postoje u prirodi. Subota je ujutro i ništa ne može biti strašno, čak niti prolivena kava i mlijeko. Ništa me više ne može iznenaditi, bilo je najtužnije što joj je jednom rekao i u potpunosti zaboravio na to.

Zvukovi grada

Izlazeći iz stana zalupio je vratima. Slušaju mu se zvukovi grada. Popodne ulazi u jezgru i lovi zadnje fragmente sunca na fasadama u žutu jesen, predaje se specifičnom zvuku tramvaja. Posvuda oko njega je taj dragocjeni život. Zvukovi koraka što ispiru asfalt obveza i onda odnekuda doleti smijeh. Smijeh djevojaka stanovitih godina, što još mirišu po voćnim žvakačim gumama. Zalutali smijeh djevojaka s ruksacima i nevini bljesak aparatića za zube. Pištanje semafora na raskršću postaje nestvarno i poželi biti lik iz crtića poput profesora Baltazara, samo da bi se doista mogao igrati s gradom. Oblaci i nebo počinju goriti bakrom između rastegnutih žila tramvajskih tračnica i golubovi naviknuti na prostore prepune odbjesaka od stakla ispuštaju zvuk početka leta. Prelazeći zebru mislio je kako će sam sebi pozvoniti na vrata, pretvarao se da ga čeka netko iza praga, tko će razumjeti njegovu opsesiju slušanja zvukova grada.

PUTOPISI

IGOR ŠIPIĆ

I ja sam prešao Pireneje

(iz putopisne zbirke “Wallstreat bb”)

Između Marulića i mene je točno pet stoljeća (1450. – 1950.). On je otac hrvatske književnosti, ja kap u moru neizgovorene riječi, one što opisuje, razmatra, motri, ruga se, napada, bilježi – ona je *godina!* Hajduk je postao prvak bez izgubljene utakmice, rođena je *Torcida*, Stari plac je dobio travu, poratna vlast uvela Samoupravljanje, te 1950. papa je proglasio Marijino Uznesenje. Ipak smo sretna generacija, živjeli smo u dva milenija, dva stoljeća, dvije države, dva sustava, jednim raljama rata smo izmakli pred nosom, kroz druge netom prošli. Imali smo *slobodu* i slobodu, koja je od njih dvije, pokazat će sljedećih pedeset godina. Kako je samo jednostavna ta riječ! Nikad je ne moraš izgovoriti, a uvijek će te naći na čudnoj adresi – ulici bez broja – bb! Život je putovanje, a književni postupak vraćanja u prošlost zove se analepsa.

* * *

Godina je prva 3. milenija. Tko će znati, možda je to bio samo umišljaj da sam stvarni vlasnik, ni danas nisam siguran u čijim rukama je završilo mojih pedeset godina. Komu sam ih ostavio, tom nepoznatom, ili prošlom mileniju, zadnjim satima potrošenog stoljeća. Ne znam, ali naprosto se desilo, objesio sam kopačke o klin i vratio se u studentske klupe, u Zadru sam upisao znanstveni studij, *Povijest hrvatskog pomorstva*. Moja tema će biti ujedno i moja bit – *Mediteran, suvremeni izraz europske povijesti*. Jedna od Moira umiješa se kad to najmanje očekuješ. Bila je to Laheza, čuvarica života, ona što nit prede, pedeseta godina poslije. Uskoro sam dobio poziv iz Barcelone, imam zakazan termin na razini uprave Konzorcija, Kraljevski arsenal i Pomorski muzej čekaju, ali tamo treba stići.

* * *

Ustao sam u osvit, odradio sve što jednom odlasku pripada, sjeo u automobil i odjurio. Znao sam da moram na vrijeme stići u Rijeku, iz Zagreba

će doputovati moji suputnici, sutra trebamo biti u Barceloni. Dok još propitkujem prve kilometre, jesam li dovoljno hrabar, (što mi uopće to treba), s kaštelanske strane gledam kako se Polifem budi s jednim okom na vrhu Marjana. Možda Odisej jesam, uzobaljem Mediterana ću gladan Frangešova amalgama, ali ne bih kolcem na carski grad. Prolazim Trogir i penjem se serpentinama, starom cestom za Šibenik. Put je kraći, kao i svaki drugi što vodi do majčinih korijena. Plave magistrale još nije bilo, a makadamska cesta uvijek nameće složena pitanja, što je to istinska prašina: ona što se dizala za nama, ili ta druga što i danas pada, varka, asfalt, stupica! Što od peronospore, što od rata, ona prava Dalmacija – stric iz Chichaga, poratna pomoć, 300 dolara, skrpljena *karampana*. Do Šibenika, pa maonom do Zadra, na svijet sam gledao kroz stražnji prozor automobila.

Dva sata do Velebita prošla su u hipu. *Zoranićevska*, kakva je uvijek s prstima na azuru mora, i more ušušcano u svakoj njezinoj škrapu, vrtači, bjelini što pod noćnim Mjesecom odsjajem vrišti, ta planina izaziva još žešće strahopoštovanje. Doimlje se praduhom vremena, kao da surovost tjera surovost na nešto više od sebe, nešto ti pruža, a ti stalno uzmičeš, odmičeš pred tom sjenom. Diše li još, pitaš se, a onda je, pritajen, vidiš u grču čovjeka.

Plava magistrala vijuga strmoglavim uvalama, mrmlja, gunđa, rogobori, “a more se penje”, reče Pupačić na Dubcima o Vrulji. Goli kvarnerski otoci u vjekovnoj samoći podsjećaju na Galu, kao da izranjaju iz neke Dalijeve ludosti, tko bi posijao inače takve veličine u to malo nadrealizma! Zauzstavljam se i fotografiram, percepcija puta tu je nešto drugo. Svaki detalj ceste urezan u koru debla je zapis, inicijal i nadnevak, neprospavane noćne vožnje, tumaranja s kesama, prepoznajem sedamdesete, umore i strahove prošlog stoljeća. Za mrklih noći upadali smo u “zasjede”, lovili su Hrvate iz Australije. Upravo sam prošao tim tršćanskim navojem. Srećom nisu lovili naše devize potrošene u “mrskoj” tuđini.

Danas je Ponte Rosso prazan, nestali su kontrasti *tiramola*, od rublja na sušilima i mirisa najbolje kave na svijetu, od crvenog i mosta, ostao je tek kanal i sjećanje na James Joyca:

“... moja je duša u Trstu”. Mora da je opsesivno volio svoju Noru, možda jednu od dviju mladih žena statue, dok leđima okrenute sjede šijući nevidljivu tkaninu, čekajući s mora svoje muževe i ljubavnike. Ako sam u pravu, ona druga je zlatni kutak Jadrana i Rainer Maria Rilke.

K Veneciji otvara se kraljevski Miramare. I ja imam svoju Noru, sjećam ga se, na putu za Udine, do maslinastozelene vjenčanice, sedamdeset pete. Neobične misli prate daleka putovanja, navode na posve nova traganja za smislom riječi, pa bi poneki počupali i kose i korijenje, da doznaju što je ispravno, književnik ili pisac, tj. što je to pisac, a što književnik!? Ili što sam sad ja? A to, kao da pitate život – što si, jesi li sreća ili si tuga, snjegović

ili plač? Ne, ne može se dijeliti Sizifa, to čudovište prirode! Uvijek će to biti ratovi, riječima ili s tanadi, umjesto sata uvijek odjeci rata. Griješimo mjereći vrijeme, možda je mjerna jedinica vremena ne sat, nego rat! Neki sljedeći, kojeg ne bismo izazivali, po otkucaju srca dospio, valjda bi bio pravedniji.

* * *

Izlazimo iz Francuske pretpovijesnom, poslije antičkom rimskom trasom ceste poznate kao *Via Domitia*. Od Rhône povezivala je gradove Montpellier, Beziers, Narbonne, Perpignan, koje smo upravo prošli, ostavili za sobom jedan značajan povijesni koloplet sreće i nesreće, razdjelnicu između pokolja Legija i svekolikog napretka, poznatog u hijerarhiji čovjeka kao rimska kultura i civilizacija. Prethodit će joj Drugi punski rat, Hanibal će ovom trasom slonovima kroz Alpe, pa niz Po i Apenine na Rim, premda u njega nikad neće ući. Ali će dvaput odnijeti pobjede na obali Jadrana. *Metauro*, *Canae*, je li nas to nešto povezuje, ili je svijet tako mali!?

Kad može Hanibal, mogu i ja sa svojim suputnicima, povjesničarima umjetnosti, i supružnicima, koji ionako uvijek imaju posljednju riječ. Tintoretto, Rembrandt, nikad se ne zna, krivotvoren ili vjeran!? Kako je i s poviješću. Ubrzo će međudržavna francusko-španjolska granica. Svježina, što prodire u kabinu automobila, navješćuje Pireneje. Moj azurni *Berlingo* klizi nečujno prema cilju. Kotači isuviše nalikuju ljudskoj potlačenosti, uvučeni u cikluse vrtnje već su odradili kojih tisuću i petstotina kilometara. Za nama su Rijeka, Trst, Venecija... Odlazili smo po *whiskije*, *rebatinke*, *montgomerice*, završavali smo škole, fakultete, uskoro će obitelji. Ne, nisu to bili obični gradovi, slučajni otisci neba, danas više sliče poderanim potplatima do velikih ljubavi. Nisam se prevario kad sam rekao da je pri našem prvom upoznavanju bilo jasno kako će se nešto veliko desiti.

Potpuno novo iskustvo, počinjem shvaćati Hanibala, zašto je odabrao baš Col de Clapier i nizinu Lombardije. Privlače tragedije i slave Padove i Mantove, *Cinquecento* u svojim gradovima još je uvjerljiviji. Moji sugovornici idealan su par za raspravu koja ne traje dugo – profesor je uvijek u pravu! Rijeku Po ćemo pratiti u većem dijelu trase, dok je ne prijeđemo u Cremoni Amatija. Sva mirna, kao da je se ne tiče što radimo, kamo idemo, poput gudala ciličec na strunama nizine. Valja planinsko kamenje, oblikujući sprudove koji se odjednom pojave kao da izbijaju iz kakve objestij pjene, bjeline žene, kakve Afrodite. Pratimo rumenî *tegole*, sve narančasto, što strši nad zemljom Langobarda, u opeki je. Uvijek neka neprobojnost zidine, a nama žurba ne dopušta zadržavanje. Danas je opsada Mirandole tek povijest, Papa Julije II. može mirno u Prijenos Marijine kuće.

Nad gatovima Genove prvi put ćemo vidjeti more – “*Thalassa, Thalassa*”! Brza autocesta će nas povesti uz obale Ligurije. Savona, San Remo, Ventimiglia, Monte-Carlo, Monaco... Računicu s pjesnikom ovdje izravna nešto drugo, s Mont Blanca ne možeš se vidjeti većim, s mora još manjim – Liliputancem pod paskom Kćerî Zapadne večeri, zlatne svjetlosti zalazaka sunca. Čudni smo mi sisavci, ljepotu Hesperida mora nam otkriti sunce da bismo shvatili onu drugu polovicu bez koje nema života samog u sebi. Ja imam pola, drugu polovicu moram naći. Kao da je sreća u nekom drugom, a ne u nama. Maslačak ne mora brinuti, vjetar će!

Tunel za tunelom podalpskog primorja, vraća mi sliku noćnog vlaka na Unskoj pruzi. Obično je to bio 3. peron zagrebačkog kolodvora, prema jugu vlak je radosniji, srce tuče u ritmu željeznih kotača. O spojnice šina udarali su u sekundama. U odmakloj noći ljepljivi mirisi parnog grijanja hvatali su se za kožu, dok smo krmeljive studentske oči trljali propuštajući pridošlice u Bihaću, ponajviše piljarice što će sa zorom na splitske tržnice. S rešetaka prtljažnika po našim glavama cijedila su se jaja, mirisalo je po čarapama, na slaninu i špekove. Ako je nešto obilježilo moje skripte, onda su to noći kupea. Prve ljubavi izazovi su duljine puta, bio on život, vlak, Barcelona.

Premda nikad nisi sâm, za dugih putovanja nužno je vrijeme šutnje, poželjiš umaknuti tuđoj misli, izaći iz automobila i krenuti, onako hodočasniki, na drugoj strani Pireneja, na Putu sv. Jakova za Compostelu. Netko se i sada penje iznad Roncesvallesa, prohodat će u osami ili sporadičnom društvu 800 km. Čudne su te naše reakcije na “rampe”, a jedna takva pirenejska, ovaj put istočna, upravo je pred nama.

Još jutros krenuli smo iz mjesta Arma di Taggia. Stigosmo tamo kad se noć već dobrano u tmicu zgusnula. Hotel *Lucerna, con cucina molto curata, seguita personalmente dai proprietari*, činio se gluhim svjedokom nekog fantomskog vremena strmoglavih rijeka. Pod Alpama je uvijek tako: ukradeš to malo slobodnog mjesta, pa su zvijezde veće. Poput crnih ruža Eufrata učiniše mi se na plaži praživoti crnih oblutaka. Sve što je vulkanskog podrijetla, kao svaki život između čekića i nakovnja, naći će se na obali između bijesnog mora i vododernih bujica. Razliku ne pravi samo obojenost, iz pokreta kamen će uvijek u putenost, oblinu, pokost, Veneru Milsku, život će pak u rovove, pipke, bubrežni kamen, izoštreni Mironov pokret, karakterističan za Argentinu koja se te večeri primirila na ušću u tišini i bez komentara. Njena usta su mjesto gdje će majka progutati dijete, vode će se spojiti u jedno, bujica će sunuti u more. Kao što će od Nice sve opet prodisati, prijeći u boje i stilove Provance. Cannes, Toulonski poluotok, Aix-en-Provance, Camargua, Rhône koju ćemo prijeći kod Arlesa, karike su lanca u inicijalnosti krajobraza, kao da svatko iščekuje ponešto potentnije i

pravednije. Toliko su Alpe legle na Liguriju, toliko su promjene razotkrile gradove Lionskog zaljeva.

Putnika namjernika slabi činjenica da si nešto propustio, a Aix-en-Provence je svetište i grobnica Marije-Magdalene. Legenda kaže, doplovila je u Saintes-Maries-de-la-Mer nakon smrti Kristove. Ohrabren sam i samim osjećajem da sam prošao, bio, da jesam i bit ću. Suputnik u mojoj glavi u ovom trenutku je neka svetost provansalska. Nitko nije naivan u ovoj priči, ime po prvoj rimskoj provinciji izvan Italije obično vara ljude. Svi misle, brežuljci, mirisi lavande, suncokreti, van Gogh – lako je njima, dolje je sunce, more sve mijenja, *vera* Toscana. Ali onda shvatiš, nije sve mistral (koji ga jest ošinuo), i spužva je: s jedne strane još nedorasli impresionizam, s druge duge noći *sfumata*. Holandski *chiaro-scuro* temeljne su boje svijeta. I razumio si Mediteran!

* * *

Prilazimo carinskoj postaji *Antiqua aduana* u mjestu Le Perthus. Dolazi iz latinskog *pertusum*, *pertusium*, što znači “otvor u planini”, prijevoj. Od prapovijesti se tu prelaze Pireneji. “Samo da mi je prijeći Pireneje, onda više nema natrag.” – govori don Ivan, hodočasnik za Compostelu. A sad i ja mogu kazati – i ja sam prešao Pireneje! Na mjestu sam gdje je stajao i Hanibal u pohodu na Apenine, Pompej će podići slavoluk sa tornjem, Trofej spomenik vlastitoj slavi u pobjedi nad narodima pobunjene Hispanije. Utvrda Bellegarde, benediktinski samostan, crkva St. Maria de Panissaris, svatko tu siše svoj kamen. Križarski pohod na Aragon ovdje je okončan pobjedom Petra Velikog nad francuskom vojskom Filipa Smjelog. Sedla, Col de Pertus i Col de Panissaris, dijeli tek jedan brežuljak.

Moj Stari most u Trilju, *Pons Tiluri*, u nekim vrelima *Ciluri*, Justinijanovom darovnicom pripao je benediktincima Monte Cassina. Logor VII. Legije Claudije, Rimski *Tilurium*, podignut je nad njim. Mi djeca jesmo iskopavali na njivama brončane novčiće, ali neka mi netko objasni koje su dodirne točke Galskih ratova i civilizacije! Arheološka iskopavanja otkrila su ulomke Tropeuma u slavu Tiberijeve pobjede nad pobunjenim Ilirima u Batonovu ustanku 6. – 9. godine. Razumijem zašto su oni bogovi, ali zašto je svijet tako mali, da nema mjesta za igru!? Tek jedna mala riječ poganska – bog! Ako je ne izgovorim, oni su ništa! Povijest, i uglavnom nagomilana stijenjem. “Jezik je mali ud, a čini velike stvari.” – kaže sv. Jakov apostol.

Zato sam pitao – komu sam to ostavio svojih pedeset godina, prošlom mileniju ili zadnjim satima stoljeća? 71. stare ere ovaj je prijevoj poznat pod nazivom *Summum Pyrenaeum*. Nedostaju mu samo Flavijeve razorene jeruzalemske zidine da bi sredozemna slika bila cjelovita. *Via Domitia*, s

kojom smo dospjeli, i *Via Augusta*, s kojom nastavljamo put, spajaju se tu da bi ratnike povele dalje do punskih gradova i luka Fenicije: Tarraco, Cartago Nova i Gades, aktualni Cadiz. Ne čudi da je *Via Augusta* još imenom i *Via Heraclea*, Francuzi će reći *Chemin d'Hanibal*.

Predlažem stanku, imam potrebu izaći iz automobila, izmaknuti se suputnicima načas, izdahnuti tu golemu povijest ratovanja. Ipak, složni smo, prijeći ćemo na španjolsku stranu, toliko da ne budemo nepravedni. Noć smo proveli u ligurijskoj Italiji, dan jurili jugom Francuske. Kavu ćemo popiti u prvom susretu sa španjolskim tlom. Nećemo ljubiti zemlju, ali ćemo je poštivati.

* * *

Nisu to više vremena Trsta, hrvatska putovnica je i priznata država. Koga je više briga za kliring i devize! Ovdje ne pitaju ni imate li, ni odakle vam, nego uljuđeno izvolite, uđite, trošite, plaćajte. Smiruju svojom finoćom. Parkiram pred kafeom. Uvijek tragam za osjećajem novoga u starom okusu *espressa*. I u različitosti jezika je isti. Za barom prepoznajem *Stolicu u Žutoj kući*. Letak napućuje na posjet fondaciji – Fondation Vincent van Gogh – Arles. Moj uzor umjetnosti uopće, preminuo je 29. srpnja, ja sam rođen dan kasnije i šezdeset godina poslije. Nismo suvremenici, šteta, tko zna, možda bi sad tu prošao i Hanibal sa svojim slonovima, vidjeli bismo Pompeja kako *ziđa*.

Osvježeni, razgovorljiviji, sjedamo u automobil. Na licima suputnika vidio se zamor, on nekako suzdržaniji, kao da se strogoća profesure prenijela iz predavaonice u kabinu vozila. Probirljivija u svijetu sinestezije, Esperanza je otvorena knjiga, i žena, vječita zagonetka.

Slijedi nam Figueras, grad Dalijeva rođenja, Teatar-Muzej Gala uvijek draška maštu. Još nam je prijeći kojih stotinu i pedeset kilometara. Slijeva ostaje Cabo de Creus, najistočniji rt Španjolske i čitavog Poluotoka. Silazak prijevojem, blagodat dosluha s obalom, tu će potvrditi definitivno da smo jedno – čovjek i more! Duždevo mletačko vjenčanje s morem, tradicijsko bacanje prstena u more, nije samo simboličko. Problem globalne kulture Mediterana svodi se na fizičku i platonsku ljubav. Nedovoljno je samo zamišljati, moraš ga provući kroz prste, osjet opipa na njegovoj koži odgovoran je projekciji uma na užadi. Bilo da je riječ o Jobu ili jedrilju. To je more u tijelu žene. Gdje god da ga takneš reagirat će na suprotnom spolu. Strasti skuplja u najdublju točku, vječitu enigmu, izazov mornarâ. Moj “Mediteran – povratak u utrobu”!

DAVOR GRGURIĆ

Stopama vjetra

(zbirka putopisa u nastajanju)

O vratima i Pragu. O praškim vratima

Vrijeme prolazi i zatvara za sobom mogućnosti i prilike za vrata, duhovne dveri koje, jednom kad se zaklope, razdjeljuju svo misaono klupko koje nosimo uza se, od zatvorene niti ostanka, mira, sazrijevanja i zrenja koja se nastavlja sporo namatati van našeg dosega i daljnjih upliva, s one zavratne strane vremena i prostora, kojem više za vratnicama ne pripadamo.

Čovjek je jednako gordo, koliko i ranjivo biće, kojemu ni cijela hrpa ispeglanih stoljeća nije dovoljna da se riješi i pročisti od svojih izgužvanih strahova, slutnji, srdžbi, spoznaja i napora. Uvijek gubi i pobjeđuje, biva ošamaren i šamara, sprema nemir i raspreda opuštanje za rjeđih odmaranja, i uvijek smišlja i bira razloge i povode za neke nove odlaske i vraćanja, koliko god svrhoviti ili pak besmisleni bili. Sva se povijest ljudskih kretanja i mijena u konačnici razdjeljuje, štiti, rasipa ili sabire unutar ili iza nekih vrata, sasvim određenih vratnica ili nutarnjih misaonih dveri koje potrošni smrtnik rastvara da bi se podario svijetu i suočio s njime, ili se iza njih povlači pa ih zatvara da bi se zaštitio, opuštao, ljubio i oporavljao, ili makar dostojanstvenije krvario u mirnoći.

Zato vrata znače razdiobu prostora i svjetova, odjeljivanje završenog od otpočetog, čuvanog i branjenog od izloženog i nesigurnog, dovršenog od nedovršenog. Zaključanog od nezaključanog. Vrata su zapravo očiti dokaz smrtnosti, prolaznosti, nesigurnosti. Nemira i potrebe za mirom. Jer da toga nema, ne bi ni vrata trebalo. Ali, naravno da vrata oduvijek ljudi traže i da su im neophodna, koliko je bitno i sve ono što za njima (ili pred njima) treba čuvati, skupljati, držati... Čak pomno skrivati.

Vrata su brana, koliko i prolaz. Jednako su izlaz, koliko i ulaz iz scene u scenu, doba u doba, dimenzije u dimenziju. Nekako uvijek čovjek (iz posve različitih razloga) udahne, kad se otvaraju, i izdahne, kad se zatvaraju. Na mnoga se vrata kroz mijene vremena kucalo i lupalo, grebalo i udaralo. Mnoga su se čuvala da bi trajala, a neka se i nisu, da bi se kasnije lakše razvalila. Poneka, manje bitna, nikad se ne zaključavaju, a neka su pak stalno bila čuvana, pomno zakračunata, zatvarana uz posebne brave i čak dodatne, tajne mjere opreza. Sve u svemu: vrata su bitna.

U pučkim šaljivim pričama o Paušetu/Pavluši u Gorskom kotaru, taj glavni junak – dobroćudan bedak doslovno shvaća materinu kletvu “Pauše,

Pauše, lecka vroata te buodo toukua!” (“Pauše, Pauše, tuđa vrata će te tući!”) te joj on inatljivo odgovara “Kaj be me lecka toukua, noaj me roaj doajo maja!” (“Što bi me tuđa tukla, neka me radije (tuku) moja!”), potom skida ulazna vrata s vlastite rodne kuće, naprti ih na svoja leđa i odlazi s njima u svijet, ususret i na izazov svojoj sudbini.

Majka zdvojno i očajno gleda za njim, uvjerena kako taj nesretni ćaknuti mladac neće imati sretan životni kraj, zbog čega mu je i uputila tu kletvu-metaforu (“Tuđa vrata će te tući!”), koju nije uopće shvatio, niti izvukao neku pouku iz nje.

Ipak, na kraju te pučke pripovijesti, Pauše uspijeva steći bogatstvo (o detaljima te priče još ću vam drugdje pisati) te se osokoljen i presretan vraća rodnoj kući i nevjerujućoj materi. (Pretpostavit ćemo, donesavši – uz blago koje je stekao – ona ista originalna kućna vrata natrag, k svome domu). Čak i bez velike mudrosti i naročitog promišljanja, uspio je, dakle, osigurati bolji život i budućnost sebi i majci, i to upravo uz pomoć svojih vrata kojima je, opterećen, prethodno krenuo u svijet.

Vrata su u drevnim pričama često simbolom razgraničenja, prepreke i zadatka koje treba svladati, otvoriti, kako bi pojedinac (ili više njih, čak čitav narod) došao do nečeg vrijednog, oslobodio sebe ili nekog drugog, domogao se slobode. Vrata znače intimu, čuvanost prostora. Za njima se diskretnije daje disati, snivati, ljubiti. Rađati i umirati. Pa čak i pisati o njima.

Vrata su nerijetko bila i izravan znak socijalne distance, klasna međa, ratna obrana (pa i izvrsna preventiva u doba mira ili primirja) te, kao takva, mnogima nesavladiva prepreka. Kroz povijest, vrata često poručuju štošta, već samim svojim izgledom. Štede riječi, jasno zboreći nijemo umjesto svojih vlasnika. Nipošto nisu ista vrata gospode, plemića, vojske i crkvenjaka, i vrata sirotinje.

Uvijek su to bila vrata ovih, ili onih. Označena znakom križa iza kojeg snivaju prvorodenci, ili neoznačena, nezamjetna, pa čak i nebitna, kroz koja nitko i ne pomišlja ući. Ili su to ona, kroz koja žele ući baš svi! Pa bila to vrata dvorca, crkve, bolnice, banke, ili samog Raja.

No, kad su već tu, kad ih imamo i trebamo, onda je ipak bolje da su jaka, čvrsta i stabilna, ukrašena i oku ugodna. To nam je pružila dugotrajna njegovana kultura estetike, koja se nekoć podrazumijevala u ljudskim prostorima, a danas je očajnički tražimo bar negdje, u dosegu svog oka, s prikrivenom nostalgijom.

Nekoć, ima tome već dvadeset dvije godine, objavio sam zbirku pjesama “Pogrešna vrata”, puštajući, kako to već autori često znaju, čitateljima na volju da pogađaju i zaključuju jesu li ili nisu ta moja (ili njihova?) “vrata” (zbirka, pjesme, život?) pogrešna ili nisu. U ono doba osjećao sam se makar kratko povlašteno, što sam tu knjigu napisao i uspio je objaviti.

Ovih dana boravim u nevjerojatnom Pragu. Uživam u otkrivanju slojeva čudesne povijesti ovog čarovitog mjesta, ovog velebnog grada i strpljivog češkog naroda. Dobro je kad narod štedi svoje trajanje, kroz umijeće građenja strpljenja. I postojanih, kvalitetnih vrata... A dok su ga stvarali i naslagivali povijest kroz brojna vrata prošlosti, Pražani su postavljali i ukrašavali vlastita vrata svojih bivanja i preživljavanja. I ja se ovih dana u Pragu ponovno osjećam privilegiranim, što mogu toliko dugo boraviti na tako zanimljivom mjestu, prepunom ljepote.

Moj mobitel je već pretrpan svakodnevnim slikama odasvud, iz svih gradskih uličica, trgova, parkova i mostova. Jedan prizor velebniji od drugog! Jedan zanimljiv prizor do drugog, još posebnijeg... To je Prag. Sa svojim neizbrojivim pričama za mnoštvom vrata, dveri i kapija. Rezbarenih, kovanih, tesanih i lijevanih.

Vrata su ovdje bitan dio priče o jednom čudesnom gradu i ljudima koji su sva ta vrata stvarali i postavljali, da bi potom kroz njih učestalo prolazili, ili bi ih zatvarali, da se kroz njih ne prolazi više nikad.... No jedna misao u meni na mala vrata kuca: U Pragu su sva vrata prava. Iz brojnih čuvanih i otključanih razloga, nijedna nisu pogrešna.

(III. nagrada za putopis na 18. Danima Franje Horvata Kiša u Loboru, 2024.)

Lovranska kartulina

Hvala ti, Dadissima!

Baš maločas ti čitah pjesme s Fejsa, dok sjedim uz more u Lovranu i sad pišem jednu vlastitu, onako za društvo samome sebi i za vježbu čuvanja trenutka.

Tu mi neki vinom dozreli cvrčak i crkva – sisata jedra baka, što lupanjem kuhače o zdjelu poziva unuke iz valova ravno na dvorišnu večeru, ne daju dignuti se sa klupe dok ih ne zakačim malim stihom i prikvačim uz okvir slike na kojoj razliveno more uči mlade Nijemice držati sanjive glave nad vodom, istovremeno dok kudi ribe izvježbanih dubina, da nikad ne otpočinu vjerovati ljudima i izlaziti na površinu sa svojim najopreznijim koraljastim snovima.

Tu ti onda još neka lasta leti nad breskvastim Primorjem što zrije o krajičku ispisana lipnja, i nemirna mlada žena s pravilnim majušnim prstima šeće svoje nove pješćane sandale, dok je ženska kosa oblijeće i ljutitim cijukanjem tjera iz svoga dijela parka.

Ima tu i čavrljave djece, presunčanih staraca koji bacaju pivski čep na odluku kako više nikad nikud neće žuriti... Glisera što pred ogradom parka režu vrhnje valova, kao šlag na plavoj pomoračkoj torti.

I bicikli lete u smijehu! Galebovi u zračnoj igri izmiču prevrtljivim laskanjima došljačkih šetača, onih što pristižu iz nekih strpljivijih pora kontinentalne Zemlje i znadu se bez prestanka i pristojne zadržke diviti i udivljavati lipnju i moru, moru i Lovranu, do mjere da već i strpljivoj baki-crkvi počinju crpiti mir jače od komaraca, pa ona opet kuhaču grabi i lupa li, lupa o zdjelu – tovljeno zvono što ječi i odzvanja u tom sitnom metežu prelevenih vinskih čaša, mokrih kupačkih frizura i lagodnih uzdaha, kad se zna da se troše ušparani dani godišnjeg odmora i da su otplatne zime, kaputi svinuti u kičmi i teške lopate za snijeg puštene negdje daleko pri mjestu koje se u svim drugim prilikama može zvati domom, za brdom obiteljskih dokumenata koji to uz pečate i biljege negdje u svojim tablicama i potvrđuju, a sad ih nitko ne treba, ne kopira i ne prepisuje, za tintom nepismenog ljeta, jedrenjačkim pripitim oblakom.

Sve se tu ponapijalo i ponazdravljalo, prejelo i prebacilo na ležaljke i privučene stolce (ja svoju klupu u malom parku s doslovnim pogledom na bratsko nazdravljačko more nikome ne ustupam), sve bi sad zasićeno počivalo pa čak i bez zadržke zadrijemalo...

I baš kao kasni vodenasti lipanj, kao otopljen sladoled, sve mi nekud, Dariettice, curi s raskvašene ljetne slike, a baka – primorska mala crkva opet grabi zdjelu i kuhačom je udara i lupa, sada čak i žešće: sluša li je uopće itko, i zar baš nitko od te silne čeljadi nije gladan i ne izlazi iz mora na dvorišnu večeru...

Tako ti i ja curim sada s ove klupe usađene u mali park s pogledom na more, cijedim se i kapljem u misli da mi se valja prečiti s ruba kartuline lipanjskog Lovrana, maknuti se od svoje zaposjednute klupe i komaraca što igličastim rilcima bockaju noge i prišivaju sjene bosih stopala uz predvečerje.

Odlazim iz ovih nabacanih riječi, iz ovih misli što bježe ko lasta nad ovih uscvrčalim morem i jedino još stignem mahnuti ti s klupe, ustati se i pokrenuti napokon pred krajem ove rečenice, preklopiti je zarezom, uredno je presaviti trotočjem... i uz veliku pusu ubaciti ovu malu napućenu kartolinu u elektronski sandučić, nek' ti hitro internetom otputuje... Dalje nek' pikseli, signal i elektroni odrade svoje i nek' je tebi na drugom kraju zaslona uruče još svježju, još sasvim morsku, uzvonjenu.

Maše ti tvoj Dado s nje.

Lešnica pod uskršnjim rupcem

Uskršnji ponedjeljak, Velika Lešnica s jednom od najstarijih goranskih crkva. Domaće voćke u cvatu, uz stare “šajare” i “kozouce”. Drvena arhitektura koju obožavam i bilježim, a koju više nitko iznova ne gradi, sve rjeđe i obnavlja. Istrunula kola, dotrajali kotači, poluraspale bačve s cvijećem. Nema

već odavno živih radova kolara, kovača, bačvara, tišlara, sotlara... Prije ih je bilo po nekoliko u svakom većem selu. No u Lešnici ima još preoranih njiva, obnovljenih ograda i “električnih pastira”, jer divljači je puno i noću iz šume dolazi u selo, usjevi su joj lako dostupna hrana...

Ima i izletnika spremnih napraviti roštilj, čak nekoliko održavanih kuća u najmu, za vikend-turiste kojima je Gorski kotar baš fora mjesto i nekako poprilično “in”...

Selo broji i nešto plahih kokoši za željeznom mrežom, bez pijetla koji bi zahrđalo kukurikao. I mačke se ližu i prevrću horoskopske karte za gatanje, lijepo i lijeno, šuljavo uobičajene... Pa poneki rastrčali pas, kao pratnja klercima koji *bleje* u mobitel te jedva da i pojme kako više nisu u gradu, već u goranskom selu koje bi im moglo zamotati kasnija najsretnija sjećanja iz ulogiranog djetinjstva... I mnogi težački putovi i “furmanske” vlake oko sela, po obroncima do šumskog kanjona Kokove Drage, Knaparske jame, probnog rudnika Zrinskih na obroncima Drgomlja, do terasa negdašnjih vinograda preraslih u grbavu zmijsku šumu, o kojima mi više nitko ne može ništa poblizje reći...

Nekoć, ne baš toliko davno uz kičmu zgrbljena vremena, i ovom su selu poletnu himnu mukale krave, blejala je pokoja ovca. Konji su kolima održavali tragove u debelom goranskom blatu živima i masnima poput gulaša od vepa, mesnate kokošje juhe, velikih šljivovih “knedlof” pretrpanih šećerom i šalama skromnih te radišnih ukućana. (Tako se često Gorane opisuje.)

Sada stárih više nema. Pospremljeni su u obiteljske grobove pod klesanim gotičkim slovima, bršljanom i vranama spletenim do neba. Nešto mlađih ima, još onih “pravih”, domaćih, koji “drže” i krpaju svoju “domaćiju”, metu tople kuhinje i dim u sovinjim dimnjacima. Još se potpomažu “na kavama” jednih kod drugih, u pomaganju rušenja starog oraha koji prijeti susjedovu krovu, uz rakijicu i prosti vic, u posjeti lešničkoj crkvi na rijetke “svetke” tijekom kojih je nakratko otključana, da zavire u nju i uvjere se kako raskošan drven oltar još drži na broju site anđele, rezbarene svece u počasnu dekoru: odavna ti rijetki svjedoci goranskog baroka priželjkuju kvalitetnu restauraciju.

Poput vrabaca, rijetki “domaći” se od zgrade do prigode okupe u manju grupicu pod strehom pa nostalgичno prevrću “domačo rejč”; znaju još dosta dobro ovdašnji kajkavski idiom, pa vedro uživam u razgovoru s njima.

Danas ovdje kušam “lešn’čke želodac”, sličan po recepturi delničkom: gastronomska poslastica kojom Uskrs dočekuje svaki pravi goranski stol. Divanimo se o starim običajima koje je nekoć održavalo cijelo žilavo selo. (Ili su baš običaji selo činili žilavim?) Crkvena zvona sad kroz rascvale voćke miruju, ali ja kao da osjećam titraj bronce na kiši... I vidim kroz zamagljeno staklo naočala kako niz drevan pješćan put ka Kupi neke starice

pod rupcima blijede ko razrasle grbave vrbe pa nestaju nekud u sjenama, rastopljene u jednoj nepriličnoj, iznenadnoj suzi...

Velika Lešnica, dan poslije Vezma. Ne žuri se ovdje nikome. Vrijeme će ionako samo kroz ovo mjesto prebrzo proći.

Croquis¹ Bakarca

U zaljevu, plitkom ko mlak tanjur hotelske riblje juhe, auti jure nad bljeskom tunine peraje i bura katkad brodice prevrće, kad se sjeti obijesno nasmijati.

A opet, o mirnoj Sunčevoj šetnji zaustave se tamo neki blijedi Nijemci pa iz kampera vade prekladne stolice i nemiru djecu željnu mokrih gležnjeva u hrvatskom moru, prskanja hihotavih ribica u srpanjskom plićaku.

Tamo preko, u odumirućoj pjeni, vrije užaren Krk s hrptom uspavanog modrog kita, i pliskavice katkad vuku iz dubina nemir zbog prolaza života, ledene srhe uz kičmu hladnog predvečerja.

Stara *tunera*² koso strši ko uskličnik nad dementnim morem i podsjeća na negdašnje precizno oko, jak izbačaj harpuna lokalnih mladića: u bokove tvrde velikih divljih riba zabijali su oštro željezo, čeličivši mladost, koju je kasnije gladno ždrijelo rata negdje za dalekim brdima progutalo.

Dok ne krene bura mreškati “ovčice”³ na usnama slanih valova, ribiči pod noć s obale rastežu teleskopske duge štapove pa njima hvataju prve zvijezde i nazdravljaju pivom iz limenki, dok u dubok suton ubacuju udice i s obale vuku naivne orade što su si dale šaptati kako će ljetu potrajati vječno.

I tad u obloj zdjeli zaljeva neki brzi auto farovima zaslijepi mačku pa je razlijepi ko jaje “na oko” na još užarenoj tavi asfalta, a mladi češki par na klupi – tik uz bučnu cestu – poljubi se nakon pojedene sendviča i nastavlja vožnju slanim dlanom noći, nekud prema zacrtanoj udaljenoj točki, što niže niz tetoviranu kartu na bedru obećanog juga.

Bakarsko šepanje

Dodeš u kišni Bakar i odmah te za ruku prima sramežljiva tuga. Dok šećeš kálama niz pospanu ribarsku stranu, uz umoran antički brijeg, gdje pod zbijenu igru malih dječjih krovova čiope nasadile su gnijezda, neko staro gordo zvono o grlu svetog Andrije lupa li ga lupa, i neku smokvu ruše jer smeta proširenju puta; kao da će njime itko važniji od Spasitelja proć’...

¹ Croquis (franc.) – kroki, brz nedovršen crtež živog modela

² tunera – kose ljestve/ osmatračnica nad morem, s kojih se nekoć harpunima u Primorju lovilo tune

³ ovčice – zapjenjeni valovi na pučini

To nutarnji je neki sputavani Bakar kakav tebi treba, da se pitaš koji su pak tvoji dosezi, i što li se od njih uopće iza tvoga postojanja u neki zagu- bljiv spomenar sprema i trajno u uspjeh tvoj intiman broji, kad sve ionako pušta se na koncu da odumre, sruši se, zdrobi il' pregradi uz vladin proglas, državnu pretvorbu, prigodnu ovjeru prenamjene stanja, uz plaćen biljeg i služben potpis kod javnog bilježnika.

Priučena primjerna građanština, posluš ukalupljen u školi i četvrtastom obrazovnom sustavu kaže da je u svakom stanju ipak najbitnije ne prosvje- dovali i talasati probleme, biti dobar porezni obveznik i lokalna samouprava koja se ne buni na donesene odluke nadređenih tijela i naredbonosaca pa baš uvijek postupati u skladu s propisima, s izvoljevanjima višljih i nadležnih.

Tako nekako i Bakar opkoračilo je neskono suvremeno doba, raskreće- no vulgarno stoljeće koje kao nasilnik pod školskim odmorom gazi đačke vrećice s marendom brižno spakiranom doma, *čvegera* slabije klince ne- sklone odupiranju i već uvelike bludi dalje niz pokorene školske hodnike, a gradić obečašćen desetljećima eksploatacije i zagađenja ima samo skriven obiteljski album s portretima slavnih stričeva i djedova, teku sa šarenim sličicama koje su usput prestale vrijediti i malo koga još uopće i zanimaju. Od uspomena bi rekli da se ne živi, a opet, čini se da s Bakrom upravo to biva, da živi od uspomena i da za uspomene diše.

E pa jednako je s tobom, kao i s obespravljenim Bakrom, pijetlom po- drezanih krila koji više nit' leti, nit' glasno kukuriče: uz predvečernju svirku iz p'jane *oštarije* i lošu ishlapljelu pivu samujete sami, zagledani u mlako more, na rivi svojeg dozrelog predvečerja.

I što sad znače Metzingerov Isus mrtav u čednom Marijinom krilu, to- pla intima pričesti pređa u crkvi Majke Božje od Porta, napunjeni brodski topovi, širok Svijet preko kičme obečavajuće pučine i povelja o slobodi trgovanja davne carevine austrijske? Svi pečačeni ukazi zasjedajućeg magi- strata, smrtne presude čitane uz gromki bubanj i grb neki pozlatom izvezen na drevnoj zastavi kojoj nema pravog vjetra da je vije... Sve su to samo kostoboljne muke što sad podsjećaju na zaboravljen mladenački hod, prije svih nahvatanih reuma i dosadnoga išijasa.

Sve nekud stari i osipa se, k'o raščlanjena hrvatska prošlost, rasprodana današnjica, razrezana baština veseljih pokrpanih dana.

Iz staroga kaštela ne zveckaju lanci i ne jača topot ulaštenih čizmama pandurskih. Za svijećom na oknu Rimske kuće ne sprema se na počinak s jedrenjaka dopremljena prekooceanska prehladena dama.

Bakru su ovo gripozni dani, bez pozlate i srebra. Nad njim na vijadu- ktu, u stranoj filmskoj buci, tutnje prekrcani kamioni i razdragani turisti za svojim rezerviranim odmorima, prema obećanjima Juga. Stišću gas dok dalje putuju.

Juri svijet iznad Bakra – ranjenog goluba u kutiji – dok se na sunčanoj buri stišću terasasti prezidi, preko kojih se loza razrasta i pjenušasta vodica slijeva u hrvatski bespovrat, u išarano liburnijsko more; sve ionako hlapi i blijedi kao intimna tvoja uspomena na školske izlete isklesanim habsburškim Kvarnerom. Nekud, preko ruba neofarbane povijesne bojanke, što dalje od sjećanja na tamnu kancerogenu sjenu morskog dimnjaka-usključnika prijeke, ustoličene koksare.

Sad ste opet u neshvaćanju isti, u arhivi svojeg pčelinjeg nesnalaženja. Bakar i ti: prekrcajna luka za rasuti teret, škripnjava vagona i motori tajanstvenih brodova teretnih. Isto tutnje i ječe k'o pijana krv u žili do mozga, u tvom pripitom nemiru zbog davnih neostvarenih nauma kojih se više ne možeš ni na trijezno prisjetiti.

Ostaje još vremenska prognoza koja najavljuje bolji vikend, poliven kartaški stol s prijateljima uz osrednje vino, utješna misao na kip svetog Ivana Nepomuka iznesen iz crkve pa postavljen na trg pred zgradom Magistrata, oko kojeg su nekoć bezbrigu lovila tuđa gladna i bosa nasmijana djeca.

Sad sveci šute nad muklom lukom dok zvonilo bi podne, i nebo šalje tek mrežu chemtrailsa iz aviona paradnih, posmrtnu stražu počasnu.

Glup si i pijan iza fešte s društvom kojeg si prestao poznavati, premda te to isto društvo do ovog stanja i stadija dovelo.

Oko omišaljske rozete

Iz tvojih se nasmijanih drhtavih riječi tresu naranče s grane ljeta i kosa ti miriše na njihovu oguljenu koru, koju stišćeš u ruci poput uspomene koju nikome ne namjeravaš dati... Stojimo naslonjeni na zidić pored kamenog vodotornja Dubec u Omišlju, sada već kao odrasli i podosta izmoreni ljudi, pa pogledima hranimo more nekuda ka Rijeci, koja mirno diše osvjetljena i sita na lanenoj plahti daleke sranjske večere.

I baš sve je nekako isto kao za dána, kad smo ovdje dotrčavali kao praznična djeca, prispjeli leptiri o cvjetnom raspustu, bez ozbiljnijih briga, težih misli, zapinjuće prtljage. Da smo i imali nekih šepavih teškoća, natrpali bismo ih k'o prljav veš pa ih pozatvarali u divovske vešmašine, one rafinerijske spremnike što kvare kvarnersku vizuru ovog drevnog mjesta.

Čipka Sinogine kamene rozete uzidane na čelo crkve Uznesenja Marijina i urezana slova glagoljska na nadvratnike okolnih kapelica djelovala su nekoć kao dječji crteži u starinskoj slikovnici, čije ćemo stranice sami obojati i ispuniti vedrom igrom bez umora, kroz šav vječnog ljeta, čitavu osunčanu mladost koju smo ćutili kako nam s hormonima pritajeno vrije iz utrobe i kostiju, čineći nam noći dražima, a zajednička kupanja na plaži Pesja tješnjima i prisnijima.

I dok su lastavice i čiope žvrgoljile Smitirom, na gnijezdima pod krovovima baštinjenih kuća, u letu bi podcikivale i pratile nas niskim nadletajima u našim *lovicama* i skakalicama kojima smo držali veselje u krugu stare jezgre gradića, u kolu iscrtanom bijelom kredom, na stoljetnim izlizanim kamenima kojima su popločane omišaljske uzane *kále* i jedan uščuvan zavjet o ljetu kojemu nećemo dati da nas ostavi izvan grmova ružmarina, živice nasmijanog djetinjstva.

Crte naslikanih *nonica* koje su nas s igre zvale na netom skuhanu *manēstru*, i miris goveđe juhe što polako nedjeljom vrije dok se u njedrima crkve dovršava otpjevana misa, polako su srastali sa željom da smo sitne ribe koje s dolaskom nevere kliznu iz plićaka u dublje slojeve nataloženih voda.

Nemojmo se varati, bila su to ljeta kakva i u drugim primorskim gradićima u vazi s pogledom na usko okno djetinjstva drže mnogi, pa ga na rosnom staklu prstom obrubljuju likom kakvog nesimetričnog srca, ali naša omišaljska urastanja u smrtnost i prolaz života, pri obrubu srednjovjekovnog isklesanog pletera, bila su puna soli nakon dugih kupanja, mačje savijena u kičmi ustrajnosti kojom su *barbe* vukli srdelaste žive mriže na svoje pucetave *guceve*, *gajete* i *batane*.

Omišalj je bio naš ocean i prostrano sjajno nebo što se u njega rastakalo, a naša su mala srca surfala na bijelim zapjenjenim vodenim brazdama iza brodova i barki, koje su se žurile isploviti na obod pučine, iza udaljenih hridi i grebena što bi ih skrivali dok su sve loše vijesti i radijske najave nekih dalekih ratova, koji nipošto nisu mogli biti naši, nastojale privezati uz pokrpane vrše pa ih u grotla zavjetnih dubina pobacati, da potonu i prestanu nas mrštiti.

A vidiš, oni povremeni srsi na koži i nagli hladni preleti jeze uz leđa, dok su nam se iza ponoći na trgu javljale neke hitre i nijeme omišaljske drevne sjenke, bile su tek nejasne naznake da svaka noć krati odgodu, a svako praskozorje – zabljesnulo nad valovima pod Krčkim mostom, kud u hitnji pred pramcem jedrilice klisne u dubinu obli hrbat tune – znači otjecanje ograničenih dana što su nam bili dáni, sitno curenje života iz bačve, iz koje se ustajali mošt pretače.

Tako je to nekako bilo pri jedrima širokog ljeta, o toplom vjetru praznika, u ocvalim oleandrima sad već odavna pokojne susjede Marije, u zavjetrini u koju smo uskakali preko uske gromače, evanđeljskom vrtu iz kojeg smo noću ubirali krišom plodove obećanog Edena, pa makar to bili tek sočni domaći pomidori, ostakljeni srebrom putujućeg Mjeseca.

I nema veze, ako se sve to i izbrisalo sa stranica naše neodgodive prolaznosti, pa zapravo više i nemamo valjanih dokaza da se išta od svega toga nama ikad i dogodilo.

Crtica iz stare delničke hiše

Što imaju zajedničko mačka i krpa za prašinu na stolcu? Oboje ne daju prašini da se sprimi na dan koji je u prolazu, ali još je trošen i korišten, i još se nešto dobra dade iz njega izvući. Oboje rade na tome da se zaborav ne proširi poput plijesni prebrzo, i čine kuću udobnijom, po mjeri ljudi koji u njoj ostaju na neodređeno pa liježu izuveni.

I mačka i krpa ne mjere vrijeme po odlascima i proputovanjima, po slijedu ljepljivih i neuklonjivih laži što se ujednačeno vrte u reklamama i predizbornim političkim preporukama. (Na njih ni ne stiže prašina pasti, stalno se mijeste i okreću.)

Nekada je netko na ovim koordinatama odlučio zasnovati dom, i mačku je unio da ga drži toplim, na valjanoj radnoj temperaturi građanstva, sa uvježbanim dugoročnim strpljenjem i mačje uigibljivom kičmom. Sve uz pređenje i prepredene pošalice koje pristaju uz mačkasto slijeganje rame-nima: – Naš se narod voli našaliti...

A krpa se tu nakon nekog prezasitnog obiteljskog objeda stvorila sama od sebe, da pokatkad uništi neku prašnjavu sekundu u kojoj bi se moglo ugnijezditi pothlađeno preispitivanje: jesu li ovo prava ugrijana kuća, prava mačja država i – dapače – prihvatljivo vrijeme, za zasnovati dom s mačkom u kućanskom prilogu i pregledima televizijskih programa u nekim tanjim dijelovima tjedna kad mir nadvlada samoću i udobnost sjedne ispred potištenosti, pa joj ne da poširokim leđima i nebuntovnom stražnjicom u ekran odmicanja piljiti.

Lakše je uz mačku vremenu odolijevati i brisati mu krpom s lica znoj zbog priznanja da ipak sve kroji i tanji svoje oblike i sporazume, po uzoru na vrijeme koje ipak trpi usputne kućne kompromise. Barem kad su komotne mačke i olakotne krpe povjerene praznome stolcu, koji je njima pozabavljen. Tad se diše smirenije i nema kihanja zbog uklonjene prašine.

Sve je na mjestu, predviđenom baš za mačku i običnu no korisnu krpu, koje púne stolac i mjesto pred ispraznim televizijskim programom s ekrana. Stolac je tako popunjen i čini sporijom misao o otjecanju dana izduljenog u tjedan koji odzvanja godinama, pa ujednačeno curi i tanji se u posve mala, nezamjetna zrnca prašine koja bi se inače polako spuštala na stolac i podsjećala da su na njega nekoć sjedale neke druge duše, ustale i dignute sa stolca, koje bi čak možda jednom opet na stolcu ovom kao nekoć u nekom neodređenom trenutku sjedile i odmarale, samo kad bi ih još bilo, i samo kad bi još pored nas u ovom danu prašinu udisale, kao što su činile još prije mačke i korištene krpe, još prije osmišljene želje da se ostane baš tu.

POEZIJA

TOMISLAV DOMOVIĆ

Godovi

1964.

Dobro je da se nisam rodio 1887.;
pod crno-žutim barjakom vidio bih Galiciju ili Srbiju,
sa šajkačom na glavi pisao ti mutnom vodom pisma čiste ljubavi
vjerujući da je Solun Atlantida,
posljednje gubilište iza kojeg se Drina ulijeva u Sienu
Dobro je da se nisam rodio 1914.;
gledao bih kako pada Madrid i čovječnost,
u odsjaju Messerschmitta nad spaljenom Baskijom
mislio na tebe i zagorske brege protkane nebom i kukuruznim brašnom
Dobro je da se nisam rodio 1918.;
nosio bih pušku umjesto vesla, pucao u Goranovu smrt,
sanjao Dalmaciju prišivenu uz Gradec,
i u veliki san ugurao san o tvojim usnama u kojima
sniježi djetinjstvo kao pobjeda intime nad revolucijom
Dobro je da se nisam rodio 1964.;
od nemoći postao bih pjesnik,
sa svakom vukovarskom granatom prsle bi i nagazne mine
ljubavi u mojim očima
Ne bih ti pisao pisma, ni mutnom niti krvavom vodom,
ne bih mislio na tebe niti na grožđe,
ne bih se radovao pahuljama, čak ni tvoje tijelo
od kore i strepnje oguljeno ne bi prosvijetlilo crni zrak u plućima
Vidiš, dobro je da je moje rođenje odgođeno,
možda dođe čas kad će biti svejedno
Ljubimo li se zatvorenih ili otvorenih očiju

1965.

Otac se vratio iz JNA nabildan pasuljom i partijskom knjižicom,
i prije nego je skinuo težak put i cipele s nogu,
prije nego je oduševljeno ispratio Vicu Vukova ana Evroviziju,
prije nego je u djedovo uho iznio poslovni plan
krpanja socijalističkih rupa kapitalističkom smjesom snova,
prije nego je na gramofonu zavrteo popularnu obradu nečeg
što mariachi izvode ispraćajući mladu iz roditeljskog doma,
i prije nego je u zapaljenoj Moravi utopio nespokoj
izveo je majku u vrt i pokušao ubiti Boga u njoj
pokušao, jer žilav je Bog,
ne predaje se ni kad mu lome kosti, ni na križu ni u srcu žene
usredotočenom na protresanje svih nemogućih prevara
ocu je promakao moj prvi korak (u kojemu i danas hodam)
i prva riječ
“Tata”
(koju sam iz nekog nedokučivog razloga suzom odznačio)

1969.

Između bratova rođenja i mojega petog rođendana
srpanj se stisnuo u rastegnuti samoupravni asfalat,
čovjek je Mjesecom prohodao
u industrijskom čudu iz Banja Luke
pred kojim je djed jednom rukom protresao stabilizator
a drugom gotovo dodirnuo Amstrongovu petu izvijajući se u kućnu antenu
Zarekao sam se da ću jednoga dana majku učiniti bogatom;
lunarnim kamenjem zatrpati krvave stijene
Odbijen u Houstonu,
skrenuo sam u pjesmu
u majčinu ormaru kotrlja se srebro

1971.

Ujesen ću krenuti u 1. razred
To će biti u rujnu, daleko je taj ulazak u kalup,
sada tek je proljeće, zuje pčele nad srcem
i čudnovata atmosfera u stanu zaklanja sunce na plafonu,
Slavko Štimac rupu u hipnotici rasta
Ukućani su zaokupljeni nečime velikim što se zbiva izvan zidova,
golemim kao pitanje hoće li me Jasna i na školskom hodniku
dodirnuti kao što me je pomakla u lift u zgradi bez dizala
Zaboravljaju porciju batina (hvala ti Savka na mirnom danu)
kojom me usredotočeno ravnaju u pravi put
Uzimam pleteni ceker, odlazim po mlijeko u staklenki,
bjesomučno šutiram kamenje mrtvom ulicom
Danas nitko neće primjetiti odron u zjeni
i novu rupu na kineskim tenisicama

1972.

Šest predmeta u plavoj đlačkoj knjižici,
šest plavih petica i odlično vladanje
Jednom ushit majci i nikada više, poslije;
s predmetima nekako, s nastavnicama i vladanjem nikako
Urođenu živahnost ne trampim se za doličnost razredničina nalivpera;
razvigor u srcu naznaka je kasnijeg stiha,
opstanka u vrtu okruženom dosadom
i onda dugo otklupčano ljeto:
Očeve sandale zaljepljene za linoleum selske birtije,
bilijarski stol s uskim rupama i zlokobnom gljivom,
njen pad nuklearni je pokus u kladioničarskom džepu
U dim uvlači se noć,
moje sandale u izlizanom zelenilu čoje nalaze krevet, prstohvat sna,
bijeg iz oca u kljajalište oblaka
Odmorim stopala, dušu ne stignem,
meso se brže oporavlja od napukle zvjezdarnice
i već smo na neasfaltiranom putu
kojim prilazi bosonogi Elvis,
vraća majci Mišu Kovača, ocu Lijepu našu
i ostaje za dugi niz godina klerik u mojemu uhu
I negdje, mimo mene, a u intuiciji baruta, dahće zloglasje:
Crni rujana dolazi, netko će iznevjeriti Alaha,
materama oduzeti olimpijsko zlato nepresahle sise
Makar je Mark plivao kao sedam dopingiranih Đurđica
i makar se Jeruzalem neće dići u nebo nego će okružen pijeskom
stanovnicima namjestiti pješćana srca u pustinijske grudi
A rižin snijeg pada nad Sajgonom;
Ujak se nepovratno smrzava, sprema zapregu,
malamute i tekasašku naftu za povratak u podnošljivu aljašku klimu
Prolazim pokraj kina s repriznim repertoarom,
ljetni konci se tanje kao kriške lubenice,
dan se prestaje znojiti pokraj rodilišta gdje na nekoj zazlačenoj
sisi nova usta proširuju put u mojemu nepješćenu srcu
U sumrak blizu sam Maksimira kojeg nadvijaju
dvije naizmjenične nesreće:
ili je Crvena Zvezda ili je Ivić rastrčao i more
Svejedno zviždim, noćas će patuljci vapnom fugirati zvjezdarnicu

1974.

Utihnulo je dobri učitelj Lovrak na polovici mojega puta
uknjiženim družbama,
umro je neznajući da uplakanom dječaku iz Velikog grada
vrca vidre u bisticima postajući jedan od glavnih krivaca
vječnog sanjarenja u jeziku

Djed je poezija; ljubi bakinu hysteriju i moj nespokoj,
čita Turgenjeva i obožava boks kao katekizam neokaljane muškosti
Zajedno gledamo sraz teških bogova u Kinshasi i
nadmoć imočanskog poluteškog boga u Havani,
djedov osmijeh toplina je raširene šake u koje utaman stanu moje dvije
zjenice

Pratimo i majstoricu protiv Furije,
sarajevski gol kao uvod u moj prvi Mundial pred televizorom,
9:0 protiv afričkih kopački iz kojih nježno poje pitka voda
Album je gotovo ispunjen,
duplikate mostarskog BMV-a mijenjam za nesretne tulipane
Višak Jugoslavije ni Sepp ne može obraniti od odluke da u hazardu
tapkanja,
na zagrebačkom ispucalom asfaltu, prospem u gubitku
I dok iznad mene lete leševi sa željezničkog kolodvora,
suznih očiju ulazim u stan,
Moje vrulje mami ne promiču, čak ni novi Ustav nije tema
Djedove, proljetos izrečene, vizionarske riječi odjekuju:
Smak svijeta se bliži,
Aćimović je dobio prednost pred Juricom Jerkovićem

1980.

Ljeto je, vruće kao Jugoslavija
Uskoro ćeš navršiti šesnaest godina,
misliš da si na pragu mudrosti;
još samo da zaljubljenost nadraste poljubac i sve ćeš znati o životu
Spoznati kako si nastao
i kako u smaknuću četvrtine Beatlesa svijet gubi polovicu ljubavi
Primljen si u vojnu školu gdje će te učiti da su suniti simpatičniji od šijita,
u Ambrahamovu pijesku tmasta tekućica je oltar dolara
San će biti izvrsno nekomandno mjesto;
voljet ćeš djevojčice, Velimira Zajeca i Nerudu
Ljeto je, Poljaci plaze jezik socijalizmu
i bratskim poslasticama ruskog tenka, a ti
polazeš tračnice i šine po Srbiji pod usijanim popodnevnim suncem,
željeznički pragovi mirišu na odiseju u bijegu od marksizma
Ideš u Kuću cvijeća položiti cvijet na uvelost
I na Velikom ratnom ostrvu u prepunim
tačkama pijeska crtaš otok ljubavi
Udarnički popravljaš Beograd
Kao da je tvoj
A nije...
I ništa ne znaš o životu

1992.

Produžetak 1991. u zimskim okoćenim lasicama.

Kako ne bih iz violinskog ključa odmakao u režanje
oslanjam se o prepiljene sunčeve štake.

I na sidro podno šanka. Na potonuća kobi u uspavanku i srebrište.

U lanjskim, nezalozanim panonskim ranama, stuštio se sevdah;
iskrhane bosanske džezve u zvijezdama dube
korita u kojima ošurena ljudska koža odbacuje svinjsku dlaku.

Čovjek je gol kao smrtni strah.

Gola sam nemoć;

ni prst ne hrli u erotsku poeziju.

U visini iznad munjokresa savjet ištem, a umjesto šapta
raketirani europski promatrači padaju s neba.

U crni krš. U crvenu rosu. Na ormu u mojim godovima.

U kerberove odsječene glave što sa smrću izbacuju
srednjevjekovne oklope u algoritme bijesa.

U crveni krš. U crnu rosu na crnu lišću. Na moj svečani jaram.

Tek rođene Petrine oči sjaje kao kontrapunkt užasu;
dva mudraca puštena niz Neretvu.

Treći se pritajio u suzi. U napjevima hidrogenskog džuboksa.

U tim čamcima nada izbacuje vodu, opuške zvijezda i osmudjelu dlaku..

Sjedim na pramcu s odlazećom Marlene Dietrich.

Nismo se ni otisnuli, a već smo osveta i ja prekobrojni.

Njemica nas izbacuje poput prepiljenih runa
i u razderano filmsko platno privija Dražena Petrovića.

Pa plove nad Grbavicom i algoritmima.

Čekajući da plavi mudraci odrastu.

U sivom kršu. U blistavoj rosi na zelenu lišću.

DIANA BURAZER
Nove pjesme

Zapis o starenju

Ponekad stojimo uz otvoren prozor
zeleni svježiji vjetar dočekujemo na grudima,
ruke snažno priljubljujemo uz tijelo.
Prigodno preostalom vremenu uzimamo oblik strijele,
čekamo pogodno vrijeme i jasnu vidljivost cilja.
Samo naš um,
raširen poput golemih krila male ptice,
nemirno svjetluca na suncu.
Počinje ubrzana razmjena školske geografije,
poznatih predjela i čežnji.
Oronuli mitski gradovi, kalifornijske plaže,
kamenite uvale poznatog otoka...
samo su bolni kontrasti koji nas sada samo uznemiruju.

Treba zanemariti gravitaciju,
iskustva padanja,
snažno zategnuti luk
i hrabro
napustiti srebrno tijelo
bez straha.

Nije to nestanak,
to je samo
još jedno čudesno putovanje.

Zrcalo

Svaki pogled –
oproštaj od jednog sebe.

Sutra –
biti ćeš netko drugi
kojega,
prije još jednog rastanka,
nećeš stići upoznati.

Infuzija protiv zaborava

(Barba Ive)

Živio je u vječitom bijegu
od siromaštva,
svoje države,
i jezika
na kojem je znao jedino dobro šutjeti.

U raširenim granama našeg obiteljskog stabla
teško mu je bilo odrediti mjesto.

Govorilo se da je otišao prije rata
zbog režima i politike,
mogućeg zatvora,
i da je dugo putovao svijetom
sve dok nije pronašao otok
nalik onom s kojega je i otišao.

Dolazile su priče o bogatim rudnicima,
golemim plantažama u Americi
i sreći koju je negdje našao.
Iako nitko nije znao o kakvoj se sreći radi.
Bilo je i onih koji su tvrdili da nigdje nije niti otišao,
da boravi u napuštenom vinogradu
izvan svih obilježenih puteva,
sam,
u strahu od nepoznatih ljudi,
sigurno nastanjen jedino u samom sebi.

Veselili smo se njegovim rijetkim i iznenadnim dolascima.
Prepoznavali ga po posebnom slamnatom šeširu
i koferu od platna karo uzorka.

Na upit o svom konačnom povratku, uz bevandu,
pričao bi starijim okupljenim rođacima
kako se ljudima, dužim boravkom u dalekim zemljama,
iz godine u godinu mijenja krv.
I dodao bi mudro:
i ako se ona u potpunosti promijeni –
nema više povratka.

Nakon toga još bi značajno šutio,
pristojno slušao druge,
djeci podijelio nekoliko bombona,
i otišao.

Kao dijete
nisam baš sve dobro razumjela.
Razlika između životnih priča i bajki nije postojala,
i sve je spremljeno u moje sjećanje zajedno.

Sada, dok pokušavam napisati pjesmu o njemu,
i vrhom olovke dati mu infuziju protiv zaborava,
mislim da je njegov život
bio balon
poslan u vječnost.

Protiv umjetnosti

Na najmudrijem mjestu,
 iznad obrva,
 već danima ne događa se ništa.

Oko nas počiva zaštitnički mir,
 bijela tišina plaši i obećava
 istovremeno.

Negdje unutra, ispod rebara,
 tek mala nelagoda, bol.
 Ili, nazovimo je, iskra,
 koju negujemo danima
 i koja opravdano Iščekuje vatromet.

Otvaramo stare knjige,
 daleka carstva ne stižu do nas.
 Po tko zna koji puta zaključujemo:
 ukradena svjetlost –
 ne može biti naša svjetlost.

U preklopljenim požutjelim papirima
 bezbojne osušene laticе cvjetova pri dodiru
 rasipaju se
 i nestaju nepovratno.

Stihove mrvimo kao sjemenke
 tražeći plodnu zemlju negdje u blizini.

Riječi se kreću sve dužim hodnicima
 dok istražujemo ograničenja tuđih razumijevanja.

U zaklonu umorne i strpljive lovokradice
 čekaju svečani trenutak
 kada će se, možda, ipak rascvjetati mrak.

MARINA ČAPALIJA

Nove terze rime

O vodi

Prepušta se struji, kao list brodi
usred matice, u kapima kiše...
širokim ušćem vrtlogu vodi

bez gibanja, i sluša kako lipše
zemlja dok u praznim alveolama
sva mjehurasta, a puninom, diše,

komorama se njezinim prolama,
u pjesmi mlaza iz dubine nikne.
Iz pukotina gonjena silama,

sveta od iskona – u vrtku šikne.

O zemlji

Pepeo i prah već su razneseni,
bijeke kosti po livadama plešu,
noći i dani strahom razdijeljeni.

Zaklinju se u os, u sile težu
i cvjetati stanu iz kamena tad.
Od tvrdoga u bestežinsko sežu,

u polju izrasta tek sjemena glad.
Tlom ne hodi život, grane jalove,
ni listova nema da naprave hlad.

A drveće golo sjenke zaklone...

O nebu

Skrivaš li u zlatnim, u visinama
buduće vjetrove, oluje, ili
stari ispis na zvjezdanim pločama

od kojeg strepe svi koji su bili,
misleći da probudit će se u san
koji ne prolazi, koji su snili

uz kišu što iz oblaka želi van,
oblaka koji tvoju boju nose
iscrtavajući prizor blag i znan

od mekih vlasi magličaste kose?

O vatri

... sred koje žarko izgara, o plamnoj,
a baklja nije, možda voštanica
što kaplje svjetlo u obruču tamnom,

zaiskri se, tinja suha grančica,
od voska stvara čudesne likove
i pomiče obod, zlatna krijesnica

u jarosti, u žuđene svjetove
iskrica odleti crvena, sjajna
zapalivši rumenilom vrhove

rujna plašta, sva ognjena, sva tajna...

Kvintesencija

Umilostivi vodu, zemlju, nebo,
vatrom u zimi probudi proljeće,
pretvara kal u zlato i u srebro,

nevidljivim nas prstima pokreće.
U biljkama nove stvara sokove,
javu u san, noć u dan preokreće,

pomiče svjetove, skreće tokove,
kao voda il' cvijet buja, izbija,
razmiče brane, razbija okove –

Prvotna, od svjetla, od misterija.

O krošnji

Zelenilom se nada mnogom nadvija,
gosti se zrakom na nebeskoj gozbi,
orošena svjetlom zlato upija,

nadima se od pjeva u utrobi.
Rumenilo jutra sred šaputanja –
oblak u granama mirom zarobi.

U kretanju uvis nema lutanja:
nikud ne plovi, a tišinom klikće
o plesu na vjetru, s mjesecom sanja...

... od plavih iskrica treperi lišće...

O radosti

Kad se iz praznine odjednom prospu
od radosti kuglice uzdrhtale,
osvijetle mrak i tamom se ospu,

nisu od straha niti posustale
i ne pletu samoće sivu mrežu,
u zraku su ptičice zalutale,

zastanu, pa se s oblakom povežu,
bezglasje slaveći, davne, a nove...
kud misao odleti, one sežu

lakokrile mirno u staklu plove...

O kiši i suncu

Danas me kiša mijenja, vrt zalijeva...
Od zvonkog zvuka njezina imena
svjetlucavo ruho smokva odijeva

u lokvicama ponovno stvorena.
Srhom zadrhti u mokru rogaču
iznenada, baš kao opomena,

i nalik vječnome smisla tragaču
uroni glavu u dubine travu.
Al' svod uskrisi sunčevu pogaču.

Prekine naglo pljuštavu predstavu.

* * *

Sylviji Plath

A rajsku smrt koju si udisala,
pod velom makova grimizna rana,
u vrtlogu silnom brod bez vesala,

sve bliži trepet oka uragana,
pratilo je samog mora siktanje,
o djevojčice, za ljubav neznana,

i neke davne pjesme kotrljanje,
što pada poput kamenja sred lijesa,
dok život-bol pretvara u sjećanje

u zagrljaju očinskih nebesa.

* * *

Tedu Hughesu

Kao što se i ona spašavala,
i ti se spašavaš u pjesmi, Tede,
prstima stabala obavijala

u stihove noći samotne, blijede,
kovitlajući snagu oceana.
U plime izrasli dani što slijede.

U mraku mjesečarka zagledana
u susret smrvljenih karijatida.
Paučinom je priča ispričana –

zagrljaj zvijezda, bez kajanja, stida.

Koja kaplja nije

Uzburkao se hitrim tokovima
obzor u ćupovima od oblaka,
prelijeva se, hrli u slapovima

po padinama, podno brežuljaka.
Zatajena svjetlost, vila blistava,
jezero bistro, kristal obronaka.

Iza sna, razbuđena i drhtava,
s lista, u kaplji koja kaplja nije,
umivena, u nagosti prštava,

sličica vode, nimfa što se smije.

Jutarnje more

Na rukama nosi oči od soli,
svjetlošću zali, upija me tijelom,
zapljusne dahom, bešumno ogoli –

zatreperi mir pod drhtavim velom.
Sunčeve sablje sred istoka gore,
titravost lomna na kamenu vrelom,

razmiču vale, s obalom govore,
vršcima nose i nebo i snove...
Gazim u jutrom pozlaćeno more –

tri bijele točke ne lete, zaplove...

Diptih

I. Eklipsa

Milostivo je nebo – baci čini,
a dijete, nespremno za prvi udah,
usred mora – otok na mjesecini.

Od prediva suđenica zrak bje plah
dok zvijezde su šutke sricale slova,
sirenama smirivale bol i strah

u mrežama bez pluta i olova,
uplele niti davne paučine,
prekrile noć su sa sedam velova –

trava morska na svjetlu pomrčine.

II. Zora

Kada su bokori zvijezda ocvali,
Danici sjajnoj klanjala se Zora –
svodom su preli, tiho se smijali,

u snu se zatresla haljina bora.
Otpustila miris prve iglice,
bljeskove slila iz utrobe mora.

Dok glasom su jutra pjevale ptice,
cvrkut se obli u pjenu valova.
Cvjetove je skrila u svoje lice

odnijevši noći sva nebeska slova.

* * *

Osluhnen fugu za cabla i tice,
rekvijem lišća, teški de profundiš,
vodice suze, zelen-murtalice,

iz duše škoja ča poleti uvis.
Presto i largo u azur se prospe,
oblaka zapis istiha zausti,

modrine cakal ka molitvu pospe
ružarij jutra, zvizdu večernjicu,
prisloni glavu i skrušeno pogne.

Nebeska misa za me – poganicu.

OMER Ć. IBRAHIMAGIĆ

Šarena jaja

Šarena jaja

Čini mi se da danas nema puno filozofije.
Uzmi pa pojedi! I to ti je to.
Zahvali se, ako već moraš!

Davno, kada je skromnost bila ukrasni epitet, krasila su nam zime.
Vrijeme je teklo bezbrižnije. Znalo se.
Gdje te zaposli, tu ti za 30 godina arbajta i sat dadne.
Nisu nas, svako malo, upozoravali da je u žumancu
dosta masnoće za čitav dan.
Jedina droga je bila “Droga” Portorož.
Peripetija urijetko, zlo se zdušno trijebilo, manje je bilo haram-para na hrpi.
Pred ciljem, bar za pedalj, uvijek koliko trun više dobra.

I tad je bilo mozzarelle, panacotte, tagliatele. Canellona i tortellona.
Kuba i cigarilosa, sangrije.
Švicarskih čokolada, irskog piva, avokada i papaja.
Blizu i daleko. Ali, to nas nije bilo briga.

Ona, onako raznobojna, šarenila su mi dane spoznaje.
Kao kaleidoskop, bojala mi oči i nutrinu,
pa su, smijem li kazat’, prošarane i sad, u ovom sivilu posvemašnjem.

Lupajući jedno o drugo, lomili smo im ljuske,
tucajući se do iznemoglosti.
Zapamtih: “Nije važno koliko boja imaju i koja im je šara crtana,
već kakva ti ih ruka poklanja!”

Vidim li neke klince kad oko proljeća:
hodaju, trče ili lete milujući košarice u naručju,
mene taj prizor umiri.
Napravim pogled u retro i budem srećan kao onaj mali Omer nekoć,
ama i kao veliki Omer što sačuva Omera malca u sebi.

Za sve su zaslužna ili kriva, od volje vam, i jaja šarena.
Intermezzo dug dvadesetak zima, kao da je razmjerno kratak bio.

Zagrebački krovovi

Ljuljuškam se u stolici na čardaku hotela *Westin*,
 uživam u prhkom i podatnom pecivu, ispijam zelen čaj prepun
 limunove sočne srčike.

Krovove grada gledam i s vremena na vrijeme
 zadovoljno coknem jezikom.

Oči, u blizu i na daleko, upirem.

Prizor privlači pogled dok tražim mjesta za ljepote u dušama običnika.

Sivi krovovi su, gdjegdje, pomahatili,
 oni bijeli su od godina posivjeli.

Zeleni usvajaju patinu koja ih i skriva i odaje,
 kupole im opsjeda, skida boju, što bez cijene odmara oči.

Novi crveni plaštevci vrište i dozivaju,
 stari blijede, gube rumenu krv mladalačku.

Jedan je svjež, privlačan i dojmljiv.

Drugi će se, nekoliko kvartova dalje, urušiti,
 nastavi li ovako.

Tako prokockati sve ono čime se godinama dičio.

Po onom se balkoni, ko skupi markirani brushalteri, kočopere.

Imenjaka mu, vidi, ima poluokrugle ispuste,
 poput podočnjaka Benicia del Toroa.

Onaj je, eno ga, prepun satelitskih antena,
 sličnih jeftinim kineskim porculanskim tanjurima.

Na onom, pazi samo, stablo izraslo,

baš kao čuperak kose na tjemenu prvašića.
A usađena okna što u nebo gledaju nisu ništa drugo do
bifokalne naočale na glavama neznanih i znanih.
Ima, opet, jedan što je dimnjake i dimove poput košnica postavio.
Da ga ja uporedim sa verigama iz kojih se puši vrući riblji paprikaš.
Spazim dimnjačara dok struže *nosnicu* zgrade,
gurajući četku duboko u nutrinu i izvlačeći je,
brzim i uvježbanim pokretima.

Čudnovato.

Neki su pokrovi, u biti, krinke.
Tek dok se očima i osjećajima penješ ka nebu možeš vidjeti i spoznati
da su najosebujniji dio grada, u biti, ovi šareni pokrivači.
To ti, dok šetaš, ne bi palo na um.
Dovoljno je, dakle, da se ovlaš izdigneš pa iz drugog rakursa
upoznaš stvari
baš onakvim kakve stvarno jesu.

Ja sam, gledajući krovove, čini se, imao sreću.
Stoga, za tren, dječaćki pomislim da ih mogu usporediti sa živima koje,
u ovom životu, poznajem.

Započnem,
pa ljudima, ne baš sasma zadovoljan,
brzo odustanem.

Podsjetila me izgužvana karta

kupljena nadomak Plitvičkih jezera na:
 oblake složene u klupčad vune, davno raščesljane i miomirisne;
 bajkovite šumske staze, živorodne vrutke;
 pomiješanost šumora vode bistre, vjetra neuhvaćenog
 i lišća bespomoćnog;
 vodopade koji bjelinu u zelenilo boje benzina pretvaraju;
 zacakljena lica koja se zrcale u pitomini jezera, čistog ko duša vjernika;
 lijeno poslijepodne na drvenim stolovima osunčane uvale Kozjak;
 jednu prekrasnu jesen – zlatnožutu, smeđu, narandžastu i zelenu;
 crvene biljege zdravlja na obrazima djece;
 njeno *volim te*, tiho na uho, da se s tišinom i nježnošću šume ne takne i
 još tiši i nježniji moj zagrljaj.

* * *

Kanim, godinama već, ponovno skrenuti u Ploče,
 mjesto kroz koje se i sada, ko vavijek, samo prolazi,
 kako bih začuđen posmatrao metalne grdosije u vodi do *kukova*.
 Od te ideje, ljetima već, uspješno bježim
 jer bi me Benjo i Azra mogli upitati kako to da ovolika plovila stoje
 i ne tonu,
 a da im ja to ne znam objasniti, kao ni sebi, godinama već.
 Bar ne na način da riječi prihvate *zdravo za gotovo*.

Eto vidiš, sudeći po brodovima, veće sam dijete nego njih dvoje!

Istra koja me nasmijava¹

Almi, Aidi, Zlatanu i Darku

*Belci i Mrkoči,
Mrgani i Modrušani.*

*Bravari, Klesari, Motovunski Novaci,
Bačvari, Muzari, Lopatari, Pijuki.*

*Danci, Parižani, Milanezi.
Filipini.*

*Zeci,
Orlići i Orlovići,
Pačići i Ševe.*

*Pical, Pićan, Potpićan,
Gornji i Donji Picudo.*

*Prdajci, Bubani, Kukurini.
Čepić.*

*Ženodraga i Skitača,
Gubavica i Glistonija.*

Brčići, Brkač, Brčavac.

*Šporari i Škvari, Debeljuhi i Kršanci.
Purgarija, Kuhari i Kotli.*

*Baroni i Gospodi.
Kmeti i Seljaci.*

*Zgrablići i Varvari,
Krpani, Golaći, Fakini.
Sirotići i Crklada,
Sirotnjak i Sladonja.*

*Sveti Petar u šumi.
Štalije?*

¹ Pjesma je sazdana od čudesnih imena malih istarskih mjesta.

Brodovi u Pločama

Vreća puna ljetnih stvari, pokoja džepna knjiga,
bordo američka majica kao relikvija, *masterke* ili *starke* pod tolama.

Marama za vrat i kosu – zaštita od crnila i nečistoće vagona.

Očeva skrivena briga, majčini sendviči sa ajvarom
i hrli povratak.

U džepu teksas-košulje: cvike, članska *ferijalnog*
i knjižica poštanske štedionice.

Ubrzani iz Tuzle put toplog juga – čini mi se u 3 i 40.

Povratne karte pregledaju polupijani kondukteri,
razdrljenih svijetloplavih košulja,
sa nakrivljenim kapama, masnim kravatama i osmijesima od premalo zuba.
Štambilje *udaraju* naopako.

E pericoloso sporgersi!

Nicht hinauslehnen!

Ne pas se pencher au dehorse!

Ne naginji se kroz prozor!

Znatželjni pogledi, ispitivanje svijeta, ko li će prvi spaziti more?!

Ulazak u Ploče, mjesto kroz koje se uvijek samo prolazilo.

Pipanje bila vele luke, destinacije za dalje.

Brodovi, kao prava uspavana čudovišta.

Oko njih, lanci poput moje noge, čuvali ih da se od zemlje ne otkinu.

I sidra, da ne uzmanjka, vukla ih dnu, u vodu, zemlji opet.

Alge među crtale.

Galije im se podavale, ma samo maličuk, tek toliko da se svi namire.

Nikad nisam mogao shvatiti kako stoje,

baš kao da su od flis-papira sačinjene.

Pa i poslije dva dana ukrcavanja robe.

Znao sam da imaju aerodinamičan oblik,
da su šuplje, izrađene od specijalnih materijala.

Ma eto, sve bih to nekako prekabulio,
ali mi ona njihova hrđa stalno pred očima!

Dok bi raja pila pivo i mineralke, ja bih *iznova i opet* uzimao
kamen ili novčić,

strmoglavljujuć' ih tik pored plovećih *Frankensteina* u sinje more.

Tonuli bi strelovito, tek da pokažu galijama kako se to radi.

A ove bi mirno stajale. Hrđajuć' – ne posustajuć'.

Tako sve iz ljeta u ljeto.

Slični *problemi* bi me sustizali i osvajali u Splitu i Puli.

Bilo mi je, škole mi,

normalnije da avion poleti,

nego da brodovi, uspravljeni u vodi,

stoje postojano,

kano klisurine.

Danima.

I noćima, kad se ne vidi.

Iako sam uvijek imao 4 ili 5 iz fizike.

Mojoj djeci (Svijet je danas mrtva straža)

Djeco moja,
izokrenutost je svuda okolo.
Trebate znati gdje smo bili da biste znali gdje ste sada
i gdje biste trebali biti sutra.
Svako malo se okrenite oko sebe i pogledajte.

Svijet je danas mrtva straža.
Prvo se puca, pa tek onda pita za lozinku.

Zato iznova propitujte sebe, svoje namjere i htijenja.
Učite, učite, učite...
Samo tada možete stupati naprijed i u nepoznato.

Pokušajte da Vam dobrota i trud budu mjera stvari,
a Vaši narodi oni što misle o slabijima, onda dok su i sami slabi.

Gledajte ljude u oči, potičite na iskrenost, čvrstite svoju savjest.
Vratite udarce, prije ili kasnije, ali i opraštajte drugima
da bi i vama bilo oprošteno.
Mjerite riječi i osjećaje, ali ne licitirajte ljubavlju.
Ljubite.

Osjetite li da Vam zalupa srce, nemojte se plašiti i čuditi.
Zbilja, ljudski je osjećati i sreću i strah i sram.

Čuvajte se udvorica i zlehudih, bezumnika i p(r)oroka,
važite u korist onih brojnih što nemaju za vagu.

Zazirite od svih koji Vam diktiraju parole, guraju Vas na barikade,
a da nikada nisu preskočili plot.

Klonite se mirotvoraca.
Oni su do prije koju godinu besplatno dijelili oružje.

Pazite se “ovih” što ne čitaju.
Prazni su od pravih riječi, a najgrlatiji.

Ne žurite: nekada je već dovoljno dignuti nogu sa papučice gasa.
Stvorite vrijeme samo za Vas.
To je ljekovito.

Po Zemlji hodite podignutih glava.
Sanjajte zvijezde, (polu)mjesec i Sunce i nikada ne gubite nadu!
Znajte, ovaj bi dunjaluk davno skončao da je bilo više zla!

Pomislite li da je sve bilo uzalud – nije.
I ova bi slova mogla pomoći.

Pelješac

Zlatan je cvijet u bokorima lavande i purpurne boguvile.
Vjetrom, tišinama i nebom, oblikuje doživljavanje strasti,
tvori nepatvorenu žudnju, zacjeljuje rane duša umornih.

Plijeni životvoran, poistiha se umiljava,
suptilni krotitelj snova uplivava u te.

Istodobno, umiruje osobnosti, zaustavlja u nakani i pokretu, čuva.

Dolce far niente.

Zelen, bijel i grimizan ne čini nelagode,
već, izvjesno je, pravi nenametljive spone.

Travama zastrt, ružmarinom uzmirisan,
krhkima,
utiskuje i uklapa počela na mjesta što zamamna,
ko malo šta, tako nedostaju običnicima.

Uz njega se (pomislim a ne izreknem) sasma dozreli raspupavamo.

U zemlji bez kraljeva, poluotok okrunjuje, ali i kruni.

Nije, stoga, jednostavno ni posjetiti ga,
a siguran sam,
ni utrtog napustiti.

Posjet, naime, gosta tjera na radoznanost i traganje,
domaćina, pak, na suzdržanost, pristojnost i oprez.

Obojici, svakako, namjere razobličava.

Rastanak sa poluotokom iscrtava,
po njemu što zasvagda ostaje i po gostu tragaču,
neku varljivu pomiješanost sjete i dragosti,
punine i doživotne uskraćenosti.

Dakako, u sveživi amalgam, zbog kojega je stalnoočekujuće viđenje
poželjno i zazivajuće, istovremeno opominjuće i stvarno.

Na ovaj način, čini mi se,
moguće je voljeti.

LANA DERKAČ

Uljez

Oko-kolodvor

Krajobraz podrhtava u obilju svjetlosti.
More i obala pale se i gase,
suhozidi se gibaju poput zmija.
I sunce je jutros gmizalo.
Svjetlost svaki dan iznova putuje svemirom,
drži se voznog reda, evo je na Kvarneru!
Pazi da ne zastane predugo na nekom kolodvoru.

Uperim prst u svoje oko i zadihana kažem:
*Eno još jednog kolodvora kroz koji putuje svjetlost
i prevozi događaje.*
Ne znam koliko će se u oku zadržati.
Ne znam koliko će se zadržati koji putnik.

Kokoš-pjesma

Hajde, dođi je očerupati,
rekla sam mužu, književnom kritičaru,
napisavši novu pjesmu.

Ležala je na stolu,
baš kao kokoš.

Zavižan je samo mit

Opruge u livadi pomiču se baš kao one u madracu.

Ležim i gledam noćno nebo.

Svemir liježe na mene.

Popušta mi kad shvati da hoću zavrtjeti njegovu ručicu,

iako ne znam gdje je.

Pa odavno je pristao biti mehanizam!

Je li proizvod s nezatnom greškom?

Zato neki meteor povremeno udari u Zemlju.

Ili je njegovo iskliznuće

dio rada mehanizma i njegove ugođenosti.

Nema bilješke o kvaru!

Ipak, učinilo mi se

da su njegove zemaljske udaljenosti

neobično ispremiješane

kad smo se vozili prema Zavižanu.

Muž mi je rekao: *Sve više vjerujem*

da taj vrh uopće ne postoji. Samo je mit.

Vjetar i vrste riječi

Jutros zavidim vjetru na motivaciji.
 Nasrće na imenice, dugačak je njihov popis,
 na njemu su *vrata* i *zavjese*.
 Suprotstavlja se glagolima u sintagmama:
šetati uz more, *miruju* grane mediteranskog bora.
 Ne vidim smisao njegovih naleta na sve vrste riječi.
 Na prilog u rečenici: Vrijeme će danas biti *lijepo*.
 Na prijedlog *uz* pa haljina divlje leprša,
 otima se zadanoj određenosti, više ne pokriva bedra.
 Vjetar se obračunava s brojevima pa na stolu više nisu
dva omota šećerica za kavu, nego jedan.
 Čini mi se da se ne protivi usklicima.

Ali vjetar riječima briše i osobine
 pa tako zavjesa više ne zakriva,
 a stalak s kojeg su popadali predmeti
 gubi svoju svrhu i praktičnost.

Netočno je da vjetar samo oduzima!
 On nam i primetne stvari koje nisu naše
 kao što to čini danas na kvarnerskoj plaži.
 Izvlači na površinu, pretresa, katkada donosi
 baš ono što nekome pripada,
 pobrine se da zagubljeno sjećanje
 pronađe vlasnika.

Ako mi vjetar donese neku neugodnu sliku,
 povlačim se u ono što sama izaberem.
 Zato jutros ponovno naslanjam kralježnicu na dinu,
 sjeverni jastuk.
 Iako sam u Hrvatskoj, sasvim jasno vidim,
 Danska se proteže poput moje još nerazbuđene majke.
 I s tuljanom se umiva u dva mora na Grenenu¹.

¹ Točka na sjeveru Danske gdje se spajaju Sjeverno i Baltičko more

Tko je opunomoćen pokrenuti vjetar?

Sve je jutros izgledalo kako treba:
sunce je bilo na svom radnom mjestu,
ali nije pretjerivalo s poslom,
apartmanu u Crikvenici pala je temperatura
i doimao se sasvim oporavljeno.

Pošli smo na izlet.

No pomislila sam što nisam smjela,
nešto grešno, i zapuhala je jaka bura.

Urlala sve snažnije

zajedno s glasovima nervoznih žena.

Čupala stolnjake sa stolova, svog korijenja.

Nisam dala da mi istrgne šal

čiji je korijen izlazio iz moje klijetke

i bio zabačen preko ramena. Sada je vijorio.

Vjetar je ljudima tako naglo pretresao glave
da žene nisu mogle obuzdati nalete bijesa.

Sve je nestalno.

Ruksak se giba.

Pomiču se nogavice mojih hlača

s orijentalnim uzorkom

u kojima djelujem krhko.

Nabrajam sve što je nepomično.

Lampu i njenu svjetlost što prodire

kroz čipku od bjelokosti,

a ne titra.

Lava na njoj, zaustavljenog u trenutku
u kojem je nasrnuo na antilopu.
Drvenog vikinga iz Jellinga zaštićenog staklom.
Masovne grobnice zarobljene zemljom.
Srednji vijek. Antiku. Ledeno doba.

Zamrznut ću u sebi rečenice koje su došle s vjetrom.
Zamrznut ću ljeto, zamrznut će me ljeto.
Zamrznut ću sebe usred ljeta.
Zamrznut ću u sebi vjetar, ali i dalje će puhati.
Zamrznut ću u sebi glasove svih ili barem jedne
ljutite žene.
Sebe u njoj
u dugačkoj crnoj tunici i hlačama orijentalnog uzorka.
Bit ću joj okvir, bit će mi okvir.

Tko je opunomoćen pokrenuti vjetar?
Koristiti ga kao da poznaje
vražje i Božje poluge.

Možda bura okonča prirodnom smrću,
sijeda i onemoćala,
možda silovito presječena.
Tko će doći po njeno prozirno tijelo?

Rezervoar

Prolazila sam pokraj stanice
za punjenje električnih vozila
i pomislila kako bi ljudske ljušture
trebalo napuniti svjetlom.

One voze sjećanja.

U njima su holokausti, padovi režima,
smrti kućnih ljubimaca, depresije,
grube riječi.

Trebalo bi precizirati koliko svjetlosti
stane u rezervoar čovjeka.

I bez koje količine nitko ne može
očekivati da krene.

U retrovizoru automobila što se punio
nisam mogla podnijeti
svoje ugašeno lice.

ROMANA BROLIH

Prodiranje

Dolazak Jedija

Dječarac blijedog lica navlači plašt.
To je večernji izgled za grupu istomišljenika.
S mačem okrenutim okomito prema gore,
ulazi u tuđe svjetove i ubrzava kraj.
Danju se brčka u rijeci, sretan jer ne zna što ga čeka,
sa ženom koja će ga ubrzo prerasti.
Gledaš ih u grču, besramno ridaš,
njihovo prisustvo ismijava vjerojatnost opstanka.
Moguće je, samo treba pravilno obamrijeti tijelo,
staviti gazu na lice i grizotinom onemoćati krik.
Možda bi se trebalo pozdraviti ljudskije,
a ne raspadnuto stajati na cesti i čekati sunce.
Magični šaptač polako ti ulazi u srce i steže ga postupcima.
Njegove su ruke najsličnije tvojim mislima.
Da li je moguće sanjati gradove s bilo kim?
Pariz i Venecija postaju opće mjesto, nezasluženo.
Tvoj pas, tvoj pas, tvoj preveliki pas.
Čeka pred vratima da ti pokaže prolaz.
U kojem je svaka mala laž, oprana bljeskom.

Ispraćaj

Reći mi suzom, Sven,
smijeha imamo dovoljno.
Ovih sam dana tu samo za tebe.
Netko je već u novom početku,
a ti još nisi shvatio da je kraj.
Ne nasjedaj na priče da su padovi rast.
Time se tješe sprčkaniji od nas.
Padovi su jedino padovi.
Svako ima svoju misiju.
Tvoja je da plaćaš dugove.
Neki drugi unose radost.
Poželi im sreću, Sven.
Da traje što duže, dok ne ishlapi želja u tebi.
Da se ne zalomi povratak otpisanih.
Znam, znam,
ne zamjeraš nikom osim nadanjima.
I nedostatku smisla za život.
Gdje te stave tu jesi, a zamisli tek da nisi.
Ne putuju samo ovi što se kreću, Sven.
Putuju i ovi što stoje na mjestu.
Ti si sve adute položio na dubinu. Zaroni.

Prodiranje

U gradu na rijeci, upoznala je brata.

Imaju iste noge i plešu slično,

Njega svi vide, nju naslućuju.

On govori jasno, ona glasno šuti.

Čuo je njene misli i sjeo na njih.

Jer mogla bi biti ismijana

u poduhvatu iskazivanja nježnosti,

prema inspicijentici izazovne energije.

U gradu na rijeci upoznao je sestru.

Nemaju zajedničke roditelje,

ali imaju zajedničku nepristojnost.

Njegova je bačena na stol i ponuđena svima.

Njena se bešumno smije skrivajući želju.

Moguće da su prepoznali istinu koja im je

neprimjetno pljunula u piće.

Dok je prodirala u slučajnost.

Epistolarna

Ovdje je tako mirno.
Hodamo cestom, držimo se za ruke.
Jedemo u skupim restoranima.
Predvidivost blagog karaktera
liječi moju usamljenost.
Tvoj jedini poklon kojeg se dobro sjećam.
Ovdje je tako dobro.
Mislimo pozitivno i rastemo u istom smjeru.
Ne zaljubljujemo se u druge ljude.
Ne ločemo, pijuckamo.
Ovdje nema drame.
Dosada nas uvjerava u svoju ispravnost.
A ti i dalje vanjski svijet ubacuješ unutra.
Daješ im nova imena i uloge.
Manično tražeći njihovu blizinu.
Jednom kad izađeš iz svoje glave
u kojoj marširaju izmišljeni
i prihvatiš ljudstvo koje te stvarno voli
jednom kad budeš mogla ponuditi
više, možda prepoznaš razliku između magle
i krvi koja šiklja iz neizrečenog.

Vid

Danas je još od jutra mutno.
Buljim u zadnju poruku, ali ništa ne vidim.
Pijesak koji mi je bačen u oči ne izlazi.
Nitko ne kuca, nitko ne donosi vijesti.
Zahvalno je imati san koji pušta nepoznate
Jer budnost je kruta, budnost je slijepa,
Budnost ne zadovoljava.
Tapkam u mraku, zaudaram na pokus
Sklonost polusvijetu skriva se u papirima,
Toj komuni učestalih promašaja.
Mogla sam spavati na cesti, ispiti potok
Pjevati u zboru, zaustavljati strance
I čitati im loše pjesme. Svidjeti se nebitnima
I ispunjavati njihove želje.
Ući u ormar i tamo satima misliti
Na one u kojima vidim nevidljivo.
Ali, nisam mogla, ne, izgovoriti imena ljudi
Kojima sam izmahnula ruku u trenucima
Snažnih eksplozija.

Zapravo

Htjela sam reći puno više, od ove glazbe koju puštam,
ali ne ispričati san u kojem hranimo ptice i pse
osjećajem da smo mogući.

A sad je jedino važno prešutjeti
taj sukob želja koji se pretvara da je odnos.

Iluzija je nasljedna.

Traži dihalice na pogrešnom mjestu.

Ti samo budi zrela.

Sve drugo riješit će se samo.

Samo...

Namjere su dobre, ali loše izvedene.

Otpora nema već dugo.

Ovacije prolaznih određuju dan.

Uzimam pisma iz davnina.

Dajem im preveliki značaj.

Kao i albumu Arabesque, Jane Birkin.

Osjećaj koji me spasio

sad bi me mogao utopit.

Nezrelost dižem na svemirski tron.

Plešem ispod njene haljine.

Obostranost kao onostranost.

Moguća je i nemoguća.

Treba li priznati ljudima,

da su nam spasili život,

u momentu kad su pustili,

da se u njih zaljubimo.

Ili da to umjesto nas

veli Sade Adu,

u pjesmi Sweetest taboo.

Treba li baš svaki pokušaj kremirati

i sakriti u otkucajima.

* * *

Sretan rođendan, Omara Portuondo,
moja najvaljanija rečenica
sakrila se negdje u tvojoj zemlji,
a sve sam joj tajne dostavila u roku.
Tamo koketira s dobro raspoloženim muškarcima
i grli hrabre i nesputane žene,
smije se glasno kao da nije svoja,
plešući na svim usnama, raspamećenih želja,
u zabranjenim klubovima,
na čijim vratima piše "Neizgovoreno".
Na ulicama čežnju piju u potocima,
i ja bih malo te atmosfere.
Da se otkačim od uspomena i vapaja,
za srebrnom strijelom koju sam si
zabila u srce i gledam kako me sputava i određuje.
Rekla bih ti tko sam, da nisam stidljiva.
Tvoj glas bi to mogao razumjeti.
Sretan rođendan, Omara Portuondo,
tebi i svim slamkama koje marširaju binom
i produžuju život onima što vjeruju
u svetost neostvarenih htijenja.

RATKO BJELČIĆ

Netko treba prekinuti šutnju

Da je Tesla izmislio vesla

možda naša lađa ne bi potonula
možda bi bilo mjesta
za livadno cvijeće
na kojoj bi svi sretni bili

Eh, da je umjesto struje izmislio vesla

ovaj svijet imao bi mjesta
za snove
izazove nove
od lađe nastala bi barka
ovaj život ne bi bila varka

Al' što ćeš kad je Tesla izmislio struju

pa nas sada truju
i trolaju
i vozaju
kako im se mili
u svili

Klimatsko izvanredno stanje

Temperatura je tortura

Otopljeni ledenjaci
u čaši koktela
potopljena plaža hotela

Noćna mora
ispod površine
prvi red do mora

Politička tolerancija

umjetna inteligencija
čudna smjesa
gdje je čovjek
od krvi i mesa

Gdje je iskrenost
iskonost
sloboda riječi
spontanost

Čovjek je problem
ugljik dioksid
klimatske promjene

Mijena stalna jest
gdje je bio čovjek
sad je inteligencija

Stavljam uteg na vagu

na koju će stranu prevagnuti
 mržnja i ljubav
 zavist i radost
 bolest i zdravlje
 amoral i moral

Klatno se stalno giba
 neodlučnost na koju stranu odvagnuti
 svaki čovjek ima svoju manu
 svoje vrline
 svoju patnju
 i Boga
 i Vraga

Nema kraja izmjena
 vrlina i mana
 samo utega ponestaje

Trošna čekaonica

vapi za obnovom
 ja za zdravljem

I oboje tako čekamo
 ja ljekara
 ona soboslikara

Tko će prvi dočekati
 koga će prvog prozvati
 da mi je znati

Da su uz inteligenciju umjetnu

i osjećaji umjetni
pa da ne patimo
kad shvatimo
da nas više nema

Da smo sve više zatvoreni
jedni drugima uskraćeni
i kad se susretnemo
u zaslone gledamo

U strahu da nam nešto ne promakne
na fejsu
životi nam prolaze
u trenu

Sve više otuđeni
sve više osuđeni
bez kaznenog djela
dobrovoljno zarobljeni

Netko treba prekinuti šutnju

nadi pružiti slutnju
da ovo nije kraj

Poput ruleta
sve je crveno ili crno
dobiva se ili gubi
jedino ako se igra

Priča bez riječi
ples bez pokreta
teško se odgonetava

Samo zaključci
bez spoznaja

Netko treba prekinuti šutnju

reći nastavljamo li
ili smo prešli cilj
kojega postavljamo

Priča bez riječi
ples bez pokreta
teško se odgonetava

Pregažena riječ

na kolniku
vrevu grada

U kutu
bojazan od riječi
svjedočenja

Ne treba se zamjeriti
nije mudro
postoje posljedice
treba ih izbjeći
uteći
u sebe
u nedostatku drugog

U kutu
zanemaruju se dana obećanja
na pregaženu riječ odmahuje rukom
zamijenit će je druga
barem riječi uvijek ima

Čuvaj zdravlje
misli na sebe
uživaj u piću
u hladu
nikome na putu

Ajd', živjeli!

I kad nisam u pravu

ja sam u pravu
ne mogu me poljuljati
ni razni argumenti
spoznaje

Moje mišljenje
iznad svih je

Ako se netko ne slaže
molim: neka šuti
ako sam glup
ko stup
moj problem

Sa mnom se lako složiti
ako mislimo jednako
jer što će nam zaključci
temeljeni
kad ni kuće nemaju temelje
sve samo montažne

Nisam težak
niti seljak
ali nisam ni suncokret
da bih mijenjao stav

Ja znam
da sam u pravu
na pravoj strani povijesti
tuđe gluposti

Naćulio sam uši

da bih ćuo
pjev ptica
iz daljine

U okruženju
beton do betona
bež boje

Sivilo velegrada
stopljeno u sivilo neba
sivilo dana

Umjesto stabla
na mjestu ptica
trgovaćki centri
i cvijeće u vazama
od plastike

Moderan izlet
pokretnim stepenicama
do kafića

Od stabala

ogoljeli panjevi
od panja
šuma se ne vidi

Snijeg pokriva sve

Umjesto šume
vide se tragovi divljaći

Nemam suza za isplakati stabla

Moja prijateljica

ima novca
pa si kupi sladoled
kuglice dvije

Kupi si i deset jaja
pileći hrbat
narezani kruh
i jetrenu paštetu

Svrati na kavu
i bočicu vode
mineralne

Ona ima novca
sjedi u hladu
i komentira klimatske promjene

Ne želi ići na more jer more
ima previše soli
a sol nije zdrava

Ona će ići na planinu
i kupati se u bazenu
jer to je "in"

Moja prijateljica ima novca
i uživa u životu
sladoledu i kavi

Gledam je i radostan sam što postoji
što me ponekad, u prolazu, pozdravi kimanjem glave
što se mogu hvaliti da poznajem jednu koja ima novca
što iz prve ruke znam da i bogati plaču
jer sam joj jednom primijetio suzu u oku

(ne znam je li to bila suza radosnica ili žalosnica,
no nema veze, plač je plač)

Sutra je Dan žena

i već mazno moja žena
pita što ću joj pokloniti
čime je iznenaditi

A meni žao cvijeća
što vene svakog proljeća
u nekoj cvjećarnici
nekupljeno

No, koje će cvijeće
govoriti umjesto mene
donijeti joj dašak sreće
a da nije brbljavo
pa da me još ne uvali
ne zagnjavi

Možda da joj kupim nešto drugo
samo što
a da opet ne kupim pogrešno?

Sklon sam najboljem rješenju:
dati joj gotovinu
poklon u kešu
pa nek' sama obavi kupovinu

A ona želi da je iznenadim
nešto romantično
možda da je negdje izvedem
u kakav restoran, tipično

Meni prazni džepovi
nemam ni za pivu
iza mene repovi
novca ni za glavu živu

Ništa joj ne govorim
samo se smiješim
kad joj ništa ne kupim
bit će iznenađenja

No, što je – tu je
može i da me psuje

JOSIPA MARENIĆ

Bez recepta**Svijet u koji sam se privremeno doselila**

Kroz postojano drvo škura napada ono izvana,
nedostajanje magarca u zaselku, svim zaselcima
izostanak oporog mirisa dlake ovaca u selu.

Nastaje komešanje melodičnih glasova na guvnu,
zapatljano je rukovanjem ispod sjena nara i zelenika.
Ovdje nema pekare, kruh se dostavlja na kotačima,
tamo kod guvna gdje su nekad bile ovce i magarci,
sada ljudi u krugu čekaju topli kruh.

Nakon toga dugo ništa – pa brundanje autobusa.
Prolazeći cestom uz oblak prašina postaje katapult
iz grada do sela i obrnuto, iz sela do grada.

Pijetlovi i dalje bezbrižno kukuriču.

Lastavice se i dalje nastavljaju igrati vani.

Kroz škure škrto svjetlo počinje šaptati žegom.

Ništa me se to još ne tiče,

pa čak niti glasovi onih Francuza što prolazeći cestom
iza moje kuće odlaze tražiti pustolovine u kršu.

Kršu čija mi je bliskost zašivena u genetski kod korijenja.

Svijet u koji sam se privremeno doselila,

nije mi predan samo sa snopom ključeva kapije i kuće.
Raskrilila sam škure, natopila pamuk stare potkošulje vodom.

Perući škure kao i moj dida od prašine i paučine,
izbjegavajući ubode žednih pčela i osa,
pogledom sam obuhvatila prostor dvorišta
puštajući ga da otrči niz cestu do guvna, kao što sam trčala
bosonoga kao djevojčica promatrati ovce i magarce.

Moraš o svemu voditi računa, znao mi je govoriti dida
kada sam bila starija i namršteno sam ga pratila u stopu.

Moje lice se mijenja, lice ovog dvorišta se promijenilo,
lice mog dida je uklesano u sjećanju i crtama mog vlastitog,
ne znam kako se onda ne bi promijenilo niti lice ovog sela.

Sve je dio procesa boranja koža prostora,
ali neke stvari se ne mijenjaju,
u svijetu u koji sam se privremeno doselila.
Susjedi još uvijek preskaču tuđe zaključane kapije
kako bi ti u znak dobrodošlice,
prije nego što otiđu po kruh na guvno
ostavili na stolu malo grožđa, malo smokava,
svježih pomidora, kapule, malo svega iz svog vrta,
kako bi znala da si došla kući na crvenu zemlju.

Pričam ti o moru

Prepuštaš mi barsku stolicu pod pauzom.

I imamo samo jednu stolicu.

Oni su naredili uklanjanje one dvije fotelje u skladištu
na kojima smo se zadržavali prije i poslije posla.

Sada je zabranjeno ići i na pauzu s nekim,
ali ti i ja planiramo otići odavde.

Imamo jednu barsku stolicu

i prepuštaš mi je, što ti nije običaj.

Odrađuješ svoj godišnji od četrnaest dana,
što znači kako ćeš raditi u komadu četrnaest dana,
uzastopce, jednu smjenu za drugom.

Više se tu nema što za reći.

Izenada ti pričam o moru.

Priznaješ mi kako se želiš ubiti.

Pričam ti o moru kao da pišem pjesmu,

o tankoj granici koja nastaje,

o iluzornoj granici koja se ocrtava,

o ljepoti kada se spoje dvije vode,

ona iz oblaka, sa onom na zemlji.

Pričam ti o silini udara kiše o površinu mora
koja se transformira od prozirne do guste bijele zavjese.

Odavno znam kako ne mogu sve,

ali znam kako te mogu podići iz mrtvih.

Ne sjećaš se kako more izgleda

i dalje se želiš ubiti,

ali usne ti odlaze u osmijeh.

Svjestan si što pokušavam.

Pod pauzom nakon dvije spojene smjene
ti i ja smo poput pasa vodiča za slijepe.
Skida im se ovratnik kao oznaka
prestanka funkcije vodiča pasa za slijepe
i postaju ono što im je priroda rođenjem dala, psi koji se igraju.
Prestaješ pričati o tome kako ćeš se ubiti.
Izuvam klompe, ostajem u čarapama
s uzorkom ljutih feferona,
već znam što treba,
dok ti dlanove stavljam na ramena.
Da se nisi usudio ubiti, jer ću te ja ubiti.
Tamo ispod lijeve lopatice ti je bolna točka.
Danas sam i ja zaglavila cijeli dan ovdje.
Nema Jutra poezije za mene.
Poeziju mogu pričati tebi.
Oni me uvjetuju da odradim svoj slobodni dan.
I kada ću odlaziti odavde,
prije nego što stignem kući
prelazit ću prugu podignute rampe
i vidjeti znak o prevenciji suicida
smijat ću se glasno slijepljenih trepavica
i rasuti dok me nitko ne vidi
od nemoći do bijesa,
ali da – umjetnica mora biti zdrava
i treba izdržati još samo malo
prije nego što kaže da daje otkaz.

Njih dvoje

Najprije su bili njih dvoje i korijenje starog graba
kod kojeg su voljeli provoditi popodneva nakon sieste.

Najprije su bili njih dvoje,
klimavih koraka, opuštenih i namreških koža
životno blistavih očiju kakve pamtimo,
a ne onakvi kakve ih zbunjeno motrimo,
napetih koža i mladih očiju, besprijeckorno odjevenih
na crno bijelim fotografijama s vjenčanja.

Njih dvoje su toliko bili dvoje,
da su mi pokazali što znači biti jedno, kada ti sam život dopizdi.

Njih dvoje su bili dvoje, da kada više nisu bili dvoje
netko tko ih je volio, a cijelo selo ih je voljelo, jer su bili takvi ljudi,
netko je prekinuo sprovod i popa i tuđe naricanje
i zahtijevao da njihovi ljesovi ne budu jedan na drugome kako je običaj,
nego da budu jedan uz drugoga kako bi mogli navike divanit'
jer jedino je tako za njih dvoje ispravno uraditi.

Did se ne jednom htio razvesti od babe,
na kamenu stol mi je to ljeto prije staračkog doma bacio konop
prijeteći kako će se objesiti, ali...

Baba nije mogla otići u vrt iza kuće, vrt kojeg su zajedno sadili,

nije mogla otići u vrt da iz zemlje iščupa mirisnu mrkvu ili donese svežanj zelene blitve, dida bi je naslonjen na tvrdoglav štap tražio oko kuće i pitao gdje je, a zatim bi je zvao imenom. Najprije su bili njih dvoje, a zatim je došao pretovareni fićo i vozačka dozvola koju je baba položila nakon što je u večernjoj školi završila srednju školu, a dida je za to vrijeme gasio požare i spašavao sve ljude, stvari i životinje kao vatrogasac. Njih dvoje su donijeli na svijet još to dvoje male djece i zaboravili na vrijeme kada su se rušili od gladi na stepenicama ispred svojih iznajmljenih stanova. Najprije su bili njih dvoje, pa plus dvoje i grab kao da je to znao pa se deblo odlučilo razgranati na dva dijela jer u vremenu koje dolazi bit će dva roda, dva koljena i dvije kuće. Najprije su bili njih dvoje i čekali su da budemo dovoljno veliki da naučimo brojati, da igramo Čovječe ne ljuti se ispod graba kako bi nam ispred kuće počeli otkrivati svoju povijest i kako bi mogli slike i ponašanja staviti u okvire. Sada smo tu mi, sakriveni ispod krošnje graba, nije potrebno govoriti o ljubavi i sada joj se smijemo dok ih se sjećamo.

Bez recepta, portret

Fragmenti dolaze kao nanosi slika,
 Pjenušava mineralna za koju si tvrdila mom ocu
 kako se tebi slučajno razbila,
 ali meni je ispala iz ruke
 i rasula se sa staklom i tekućinom po pločicama
 koje smo poslije zajedno čistile.
 Nikada te prije nisam čula da lažeš.
 Rekla si mi kako je u redu lagati,
 ako ćeš zaštititi nekoga ili nešto.
 Nisi me obranila samo taj put.
 (Zaustavi se!)

Prije posljednjeg zagrljaja ruke su nam se srele
 iznad crvenog plastičnog lavora
 čistile smo zelene mahune,
 kada je došlo vrijeme,
 stavila sam ruksak na leđa,
 morala sam otrčati
 i loviti autobus za povratak sjevernije.
 (Izdrži!)

Trošiš puno papira, čemu koristi od toga?
 Promatra me kako na šamrleku crtam
 prilično žilavu ružu iz njenog vrta.
 Može je vidjeti svaki dan.

Grizem usnu, otvaram knjigu i zaustavljam se.
 Kako naslikati konja?

Ni sama ne znam koliko sam papira bacila.
 Na kraju joj poklanjam sliku konja.
 Bez riječi me privija uz grudi.
 Takav je bio njen Miško.
 Vratila se u mladost.

Bila je jedina gustih pletenica
 koja je jahala
 i pobjeđivala muškarce u utrkama.
 Poslije je za kaznu dobivala udarce bičem,
 u tom drugom vremenu na selu je bilo zabranjeno
 da žena jaši konja, to je bila sramota.
 Ona je svejedno jahala i to bez sedla.

Drugo jutro me dočekaao svežanj svježih papira
 pritisnutih ispod kutije keksa i napomena,
 da ne kažem kako nisam ništa dobila od babe.
 (Nemaš pravo na suze!)
 To je ista ona, ali nije, tu je taj stakleni pogled pun vode.
 To je ona, to je neki uljez u njezinom sasušenom tijelu.
 To je ona, ali nije ona,
 ona koja nas je mahnitoo vozila u fići zajedno s plinskim bocama,
 ona koja je cijelom selu pekla kolače,
 ona koja je vodom iz gusterne zalila susjedu
 jer se skrivala iza ograde i jutrima prisluškiivala naše kave,
 ona koja je bila bez dlake na jeziku,
 ona koja je znala poslati u pičku materinu pravednošću
 starozavjetnih proroka i posložiti stvari na svoje mjesto,
 ona koja je radila najbolju bučnicu s ovčjim sirom,
 ona kojoj smo pojele samo jednom sve jagode iz vrta
 i zapamtile to zauvijek na svojoj koži,
 ona koja nas je toliko čekala,
 skupljala i voljela više od vlastitih deset prstiju.
 To je još ona, negdje skrivena,
 u tom tijelu koje propada i umu koji se raspada.
 Ne sjeća se više.
 Ne mogu se suočiti s njom.
 Radije radim i pomažem u staračkom domu strancima
 i u svakoj ženi vidim nju,
 ali ne, ne bih više podnijela
 vidjeti njezino lice
 i shvatiti kako me ne prepoznaje.
 Fragmenti odlaze kao nanosi slika.
 Nisam otišla na njezin sprovod.
 Poslije sam redovito išla na groblje.
 Sve je to prirodni tijek stvari.
 Ali onda pronađeš sliku konja Miška,
 i kutiju keksa ispunjenu pismima koje si joj pisala,
 u dnu kutije začudo čep od mineralne kod nejestivih mrvica
 i nijemo, snažno nijemo, glasno nijemo zuriš pred sebe
 zajedno sa srcem koje je sišlo negdje u koljena.
 Nema recepta čak ni za prirodan tijek stvari,
 okolo tebe je posvuda prazan zrak.

Hiraeth

Kuća je prodisala od mene.
Na bračni krevet sam se spustila poprijeko.
Pogled mi se sudario sa stropom gore.
Koji užitak za skupljene mišiče!
Mislim kako se to ne da opisati.
Nakon svega što je bilo,
znam kako ću se napokon naspavati.
Napokon ću moći sklopiti trepavice bez straha
i sumnje kako će se zidovi srušiti oko mene.
Ovdje su zidovi plavi.
Postoji nemogućost zasićenja bojama,
a more se od imaginarne pupčane vrpce
ne može prerezati niti oštrim nožem.
Ta pupčana vrpca je nevidljiva i rastezljiva
satkana od korijenja i postanka
na mjestu na kojem sam začeta.
Osjećam u sebi taj hiraeth kako provaljuje,
preuzima svaki neuron i putuje
van okvira postojeće stvarnosti,
lebdim. Lebdim iznad krovova kao lastavica.

DAVOR GRGURIĆ

Preslagivanja

Na satu dobrog vladanja

(*najava zbirke "Kamov bi nam zamjerio štošta"*)

To su valjda neki opći pojmovi
u enciklopediji prinudne mirnoće.

U herbariju građanskih očekivanja
predvidljive su to, već označene strane
s uobičajenim, nimalo endemičnim vrstama:

Razočaranja muževa u žene nakon što ih upoznaju,
oskudna očekivanja žena od muževa nakon upoznavanja.

Bolni trenuci odvajanja kćeri od očeva
i neriješive dvojbe o nekim krivim zasadama
koje su majke možda sinovima prenijele.

Otprilike su iste boljke svih građanskih pobolijevanja,
vječnog pučkog truda da se radi javnosti ispoštuju
svi oštri zakonski parafi i tvrda crkvena očekivanja.

Pa ti sad budi razmahan mladić na prijelomu stoljeća
svezan tuđim nadama, u gradu koji kroti zapjenjeno more!

Valovi stalno udaraju o grote: To tebe lome i razdiru
oseka razloga za smirenje i plima misli o rezu, protestima, slobodi!

Previsoko su mirne zvijezde. Predaleko od mladenačkih ruku
koje odbijaju se križati, šesir skidati pred ijednim moćnikom!

Jedino ljubavi goloj bi se klanjao, za nju bi gužvao san
i na svijeći palio ispisane hartije najzreljih stihova.

Gušiš nemir, čepiš mu izdajnička lajava usta
i odvlačiš ga za ćošak, u koprcavu tamu,
vlastitu zatomljenu ulicu Šišmiš
kroz koju se uporno noću šuljaš
s prezirom spram normi koje poštuje ti rod,
svi noću uzorni pozaspali Hrvati.

Zar si toliki izrod? Zašto niste isti?
Zar ne bi i ti mogao jednostavno šutjeti,
odživjeti sve faze kako valja, banalno uživati?

Što je tako teško u disanju s većinom,
u aplaudiranju i salutiranju na predvidljivim,
čak podcrtanim, jasno označenim mjestima?

Tvrdiš: Neizdrživa je bitka, najteža dosuđena kazna
bojevat i sa samim sobom,
samog sebe ikakvom prisilom nadvladati...

Jer i da pobijediš, pobijedio bi sebe,
a to znači da bar jedan dio tvoj ostaje poražen.

Neće to dalje ići. Nije za te mirno listanje herbarija
i popis ostvarenih očekivanja građanskih!

Misli su ti brže o pisanja, i nemir vlastit
jedva uspijevaš za noćnih bdijenja slijediti.

Nezadovoljstvo već pod kožu ti je sraslo,
a otpor ti jedino i teče kroz raširene žile.

Otići ćeš. Nije stvar u Senju, u Rijeci ili Zagrebu!

Čak i da mekši je car, čak i da potpunu slobodu
već od sutra diše mila domovina!

Ne ide to tako više... Sreća i ti ne sjedate na istu klupu,
ne hranite istim mrvicama golubove na fontani.

Otići ćeš. Herbarij malograđanštine
nikad nećeš uzorno ispuniti.
Pljuvačka u profesorsko lice
bila je tek početak.

A pravi počeci se ne daju
poput sline obrisati.

Maleni čitači

Nismo krenuli naprijed
da bismo odmah po prvu poglavlju
brojali umor žustrih koraka,
tišali nervozno šuškanje nožica,
da nitko ne primijeti
zamor i bezvolju
na koje nismo računali.

Nismo krenuli ravno
u pismenu polutamu
da bismo krivudali mišlju neuspjeha
i preranim zarezima odustajanja.

Razumljivo je da nam se
katkad ne da
pa čistimo ticala zdvojnosti,
grabimo predah
u sjeni uskličnika
i slijedimo čitkiji rukopis.

Iz retka u redak urednosti
pratimo slova bdijenja i discipline
preko brojnih trotočja,
stranica ispisane muke,
tuđih napora za držanjem veza,
paničnih pribojavanja
ostanka bez djece,
sebičnih prinuda na suživot

i lascivnih poziva
na ušteđeno svetkovanje.

Iščitavamo u žustroj kretnji
nečije razloge za zaruke,
uranjenu raspodjelu imovine,
datume krštenja i nagodbi,
predbilježbu veće kupovine.

Tapkamo smjerom pisanih misli,
spajamo davno razdvojene rečenice
i umišljamo kako smo bitni
onoliko koliko znakova prijeđemo,
kako smo vredniji
ako ništa ne izostavimo
u potajnoj žurbi bezazlenog čitanja.

Dok smo nad slovima,
na smislu ispisanog papira,
kao da smo bitniji
i nekako vrijedimo više!

Čini nam se, dakako.
Kao da nismo tek šačica
uzvrzmalih mrava
što tapkaju po hrpi starih bilježnica
i nekoć važnih dokumenata
na prašnjavom tavanskom podu.

Blue Monday*(Najdepresivniji dan u godini)*

Kad ti ga takvog predstave,
 nerado bos zagaziš na
 tepih trećeg siječanjskog ponedjeljka
 i samo čekaš kad ćeš se
 na nešto nabosti i jauknuti.

Copy-paste medijima
 već dulje vrijeme ne vjeruješ,
 čudeći se još samo
 plitkoći na koju su se
 kitovski spremni nasukati.

Sad bi valjda trebalo potonuti
 zato jer oni ciljano nameću stav:

Ta živimo u zemlji koja se
 brže prazni od kade nakon kupanja,
 od ljudi, ali i njihovih bedastoća.

Dokora će sve biti higijenski čisto
 i svaka će se sanitetska komisija
 moći samo nadmoćno osmjehnuti
 pa upisati pozitivnu ocjenu.

Čak su i osnovni elementi opstanka,
 voda i zrak sjajne kakvoće,
 nezasićeni lažima vodstva
 i politikom što natapa sve pore
 našamarane građanske naivnosti.

Uz medije i vodstvenike
ne zlostavljaju narod niti banke,
lihvarstvo, bezočno izrabljivanje,
socijalna neosjetljivost,
ubrzani rezovi ljudskih prava
i uporna šutnja većine
koja još ne shvaća
ili ne želi biti prozvana,
izdvojena i obilježena.

Možemo se, dakle, usuglasiti
da sve je apsolutno super!

Ovaj dan ćemo tako izglancati,
očetskati da bude izvanredan
kao što je izvrstan svaki dezerdžent
u svojoj plaćenju reklami,
za razliku od svih drugih deterdženata
u svim reklamama ostalih proizvođača
na umlaćenom bezvoljnom tržištu.

No, nećemo se jadati,
nećemo se sanjkati
padinom ekonomskog ponora,
dati se objesiti o zadnji klin
na orkanskoj buri neizabranih promjena
koja nam prázni um i nosi volju za otpor
dalje od vremena ugašene sreće
kog se već pomalo i ne sjećamo.

Ajmo glasovati za to: opredijelimo se
danas za sasvim običan ponedjeljak,
za uobičajena namjerna događanja
koja glođu našu opstojnost
i uporno nam nagrizaju integritet.

Ničim ne namjeravamo služiti
tezi da je baš danas
najdepresivniji dan u lipsavoj godini:

Dajmo joj, zaboga, šansu,
ta tek se nedavno okotila
i dobila ispaljen čep šampanjca
u tek progledalo oko!

Danas nek' ne bude "najdepresiva".
Bit će još škripavih ponedjeljaka
i većih razloga za psovke i nezadovoljstvo
kad bos zagaziš na oštrije razloge
zbog kojih ćeš imati priliku
razviti bolju i ljepšu dnevnu depresiju,
u inat medijima koji predlažu
da ti upravo ovaj dan bude
najdepresivniji.

SILVANA MARIJANOVIĆ

Otkucaji plastičnog srca

Mein Liebster

Mein Liebster,
kako ti da razumiješ moj mediteranski gen,
ipak slutiš, inat je nekad svet,
čudiš se kako je naš sin svojeglav, lukav i brz,
i kako mu koža na suncu brzo tamni,
sve tvoje plavokose kćeri ti ne zbunjuju srce kao on.
Zaštićen dobrom kućom, precima,
znali su mudri, u ratu,
za pola svinje trampiti klavir,
lako podižeš starozavjetni nož
što samo u prazan oltar udari.
Mein liebster,
naš sin, eno ga,
već nestaje
na pučini
da nađe sebi rod

Žene rođene u gradovima

Žene rođene u gradovima na moru
ne mogu zamisliti živote običnih smrtnika
koji sanjaju plavu vodu
i miluju svako drvo koje mirisom imalo podsjeća na borovinu i smolu,
baš kao što ni ona, dok promatra svoje lice u ogledalu
ne može ni da zamisli kako su joj božanski lijepa leđa
u tom džemperu od crvenog mohera

Pita me ovdje jedan pastor

Pita me ovdje jedan pastor,
 Bog da mu dušu prosti,
 kako to da volim Islam
 i uvijek mu pokazujem fotografije
 tekije i mostarskih magaza
 i kako da mu objasnim
 da su česma u džamijskoj avliji,
 mezar sufijskog pjesnika,
 rob što se zaljubio u sultanovu kćer,
 oblak hašiša
 minaret
 meni sveti

Nikad mi se april ne učini okrutnijim

Nikad mi se april ne učini okrutnijim,
 nikad mi njegov plavi osmijeh,
 sa redom pravilnih zelenih zuba
 ne bi odvratniji,
 nikad mi ne posta jasnije
 da smo mi ljudi Mediterana,
 prvo hranjeni medom,
 a onda otjerani
 da lutamo.
 Hoće li ikad više neki blijed i vitak,
 pjesnik,
 znati da pjeva,
 kad ne bude više svega?
 Pa kako, pa kako rat opet?
 Pita se sfinga u šlafroku.

I opet

I opet,
otkucaji plastičnog srca
moje sobe
zvuk tramvaja što vozi
prema centru
komšinica što zabada
punjač u zid koji nas dijeli
još jedan dan što upravo
pakuje kofer da zauvijek ode

Novalis:

dah, glas, zvuk
ti me promrzlu pokrivaš,
u tom tvom snu ja se smješkam,
u ovom mom snu ne

Kad promatram Rajnu

Kad promatram Rajnu zamišljam da je more,
tako sam postupila i jutros,
ali, bilo je more! I ja sam klicala od radosti i tepala mu:

– Mio mare, mio amore.

Htjela sam dodirnuti svaki nabor kamene fasade
glavnog kolodvora u Trstu,
dvije Somalijke obučene u žuto
zapjevale su milozvučno,
mladić, Talijan, povikao je:

– Bravo!

Nijemci, moje kolege iz biroa, zbunjeni Mediteranom,
tražili su školjke na plaži,
evo ih jutros opet,
zvuk telefona i kopirnog aparata,
čim istekne radno vrijeme
otrčat ću na Rajnu

Puste su kasarne Marije Terezije

Puste su kasarne Marije Terezije
 i grad se preselio na neko drugo, bolje mjesto,
 paučina jarbola u luci,
 guste krošnje koščela,
 morska sol, labuđa pjena,
 slanoća
 arabeske
 laste i vesla,
 pitam ga koja je boja mora,
 kaže, pa sivo je, sinje je,
 svileno je

Kako je tužan ovaj grad

“Kako je tužan ovaj grad mama”.
 Koncert za dvije violine iz školjke balkona,
 antene na krovovima,
 djevojka iz Koreje što podiže dva prsta
 i trudi se da izvije vrat poput labuda,
 namrštena konobarica što bezvoljno tura račun pod pepeljaru,
 kao ljubavniku cedulju
 u kojoj mu objavljuje rat,
 plač nekog umornog djeteta,
 vijori se krvava zastava,
 žena u crnom kao vrana pretrčava trg,
 tu, razgolićene Engleskinje
 lijeno stružu papučama,
 pola lubenice u vrećici
 more.
 Uživajte, kaže, konobarica,
 kornet ili čašica?
 Sol, samoća, salto mortale,
 jeste dušo mamina
 tužan je ovo grad.

Školjka

Kad su se vratili s mora
dedo je sjeo na zidić u avliji
pljunuo u suhu zemlju i rekao:
“Đe se vratih, u pičku materinu!”
Baba je ljubila i milovala zidove kuće.
Veliku školjku su stavili na televizor.
Ponekad bi je dedo poput tranzistora
prislonio na uho
i slušao napeto,
kao da se unutra prenosila utakmica
u kojoj je igrala Jugoslavija.
Ponekad bi školjku prislonio
i meni na uho
– Eto ti mora,
jel’ dosta?
Nikad mi nije bilo dosta.

Meni je neretvanska pržina

Meni je neretvanska pržina
bosonogih ljeta,
kadifa i svila bosforskih harema,
meni je šapat morskog vala
na plaži, u Gradcu,
radničkih vikenda,
simfonija petnaesta,
Betovenova
i sve to nađoh jutros na Rajni,
i pržinu i val,
i dvije divlje patke
što prhnuše prema jugu,
a ja ću, izgleda, još da izdržavam ovdje,
ogladnila ko dijete na plaži.

Kad dijete udari svoj odraz

Kad dijete udari svoj odraz
U zrcalu
Ono kaže aj,
Kad te zaboli stomak
Od tvog omiljenog jela
Znaj da stariš,
Kad te uhvati strah
Dok se penješ uskim stepenicama
Prema vrhu minareta
Vrijeme je da se zadubiš
U neku od svetih knjiga.
Kad ti otac kaže
Koja boja ti najbolje pristaje
Bliži se vaš rastanak
Zauvijek.
Kad te zelene bobice koščela
Rastuže
Vrijeme je da se vratiš
Na jug

DOMAĆA BESEDA

RADOVAN TADEJ

Svoj sa svojima. Čoban među čobanima.

(*Boris Maruna: Nešto kao oporuka*)

Celebunčići

Celebunčić je manje poznata imenica iz čakavskih idioma. U ovom slučaju iz hreljinsko-zlobinskog govora koji pripada srednjočakavskom ikavsko-ekavskom dijalektu (ili primorskom poddijalektu ikavsko-ekavskog dijalekta). Konkretnije, hreljinskom govornom tipu, koji obuhvaća mjesne govore u naseljima: Hreljin, Bakarac, Benkovac Fužinski, Kraljevica, Križišće, Veli i Mali Dol, Šmrika i Zlobin.

Uvijek se koristi umanjenica, pa čak nije poznato ni koji oblik ima osnovna imenica. *Celebun?* *Celebunac?* Rijetko se spominje *celebunčić* u jednini, možda zato što ih je uvijek nekoliko na jednom stupu. Ne znamo odakle nam dolazi ta čakavska *rič*, ni koje je njezino tajanstveno podrijetlo. Znano nam je samo ono što označava: porculanske tanjuriće na TT i elektro stupovima.

U hrvatskim rječnicima je ne nalazimo, ali nema niti odgovarajuće imenice koja bi točno i precizno označavala ovaj predmet. Stoga je čakavski *celebunčić* najzorniji primjer kako riječi iz dijalektalnih govora mogu upotpuniti književni leksik i obogatiti rječničko blago hrvatskog standardnog jezika. Da se o tome oduvijek vodilo računa, ne bi nam vukovci nametnuli riječi kao što je primjerice *jastuk*, već bi koristili izraz *zaglavni*¹, koji se i danas čuje u živom govoru pojedinih čakavskih sredina. *Jastuk* je egzemplar mnoštva takvih nepotrebnih i nametnutih tuđica², a *celebunčić* onoga što leksičkoj riznici hrvatskog jezika nude njegova narječja!

Ptice od porculana

Suvremena tehnologija telefonskih komunikacija
i prijenosa električne energije
više ih ne rabi

Službeno ih zovu TT ili elektro porculanski tanjurići
a čakavski svijet im je nadjenuo posebno ime

Celebunčići
mirni i dostojanstveni
ponekad se čine pticama
koje s visina promatraju nas zemnike

Dokaz su da i tehnika ponekad
može imati dušu

¹ Doduše, u hrvatskom standardnom jeziku postoje istoznačnice *uzglavlje* i *podglavlje*, ali se koriste jako malo ili gotovo nimalo.

² Nažalost, *mulj jezika nespretna i nepodobna nanesen je na obale našeg jezika...* napisao je odavno Fran Kurelac (1811. – 1874.), hrvatski književnik i filolog, osnivač Riječke filološke škole.

Curanja

Cur u većini čakavskih govora, a *curak* po kirski je mokraćá, urin, *piš*, *pišaka*, *pišuraka*, *pišalina*, *pišina*, *pišalovina* (od ven. *pisso*). *Curat* bi bilo – mokriti, urinirati, *pišat*. *Curilo*, ili *curilino*, ili *curilnjak* je popišanac, *pocuranac*, a *curanja* je sâm čin mokrenja, uriniranja, *pišanja* ili *pišade*.

Cur, *pišada* i *pocuranci* mogu biti, uza sve ostale klasične pjesničke teme, nadahnuće čakavskim poetama i poetesama! Jer pjesnici su čuđenje u svijetu, a oni čakavski naročito!

Pjesma o jednoj pišadi

Rano jutro
Frlji snig
Za ozest je
Kasno opodzimi

Pun je mihir
Tuliko pun
Da se više
Ne more zdurat

Cur cur
Curkun cur
Curi

Simo pa tamo
Kuliko morin
Š njin krmaljin
A un se puši
Onako tepal na mrzlini

Hruste i kamiji

Kamiji i hruste mogu biti: babulji / babuji / babuje, batuda, bovani, bruške, čuni / čunji, griže, grobuši / gromuši, kabi, koguli, kvadruni, mel, pešći / pešće, pesak, pešnjaki, pljoče, sike, skasi, skalj, skalje, škar, škrape, škriale / škriale / škriale / škriale, takalice... Od kamiki i hrust su sazđani ili posloženi: bršudi, gomile, gradine, grohoti, gromače, gruhi, gruši, grušine, japnenice, kamenice, kave, mirišća, mirine, parapeti, pliši, prezidi, škarpe, škrače, škrapeline, škalnice / škaljnice... Se kamik do kamika, sagđi hrusta do hruste.

Mogli bi ovdje parafrazirati naslov Balotine čuvene pjesničke zbirke, pa reći da su sve to čakavski nazivi za *dragi kamen*, uz napomenu da se radi samo o nazivlju prikupljenom na užem prostoru mjesnih govora srednjočakavskog ikavsko-ekavskog čakavskog dijalekata.

Možemo samo zamisliti mnoštvo pojmova o kamenju i stijenama, kada bi se prikupilo cjelokupno rječničko blago iz svih čakavskih dijalekata, poddijalekata i idioma.

Dragi naš kamik

Kamik do kamika	Umejki lazi mašune
Kamiji	Dolčići lišice prkati
Kamiji	Škriale pljoče
Kamiji	Bovani babulji
	Kabi pešnjaki takalice
Škalj skalje škalnice	Kvadruni čuni kogulice
Kave gruši gromače	
Griže gomile gromuši	Hruste
Grohoti gruhi grušine	Hruste
Škrape škrače skasi	Hruste
Škrapeline	
Škarpe parapeti	Hrusta do hruste
Kakor kakovi puntapeti	Kadi sledić po sledić
	Voda prihaja
Prezidi japnenice	I rič odzvanja
Kamenice prezdanice	Stisno

Sledićac – bobićac – kapićac

I nečakavcima su opće poznate one čakavske, gervaisovske minijature:

*kućice, suzice,
zidići, krovici,
vrapčići, dolčići,
lešice, ženice,
cestice, putiči,
rečica, dečica, urice!*

I ne samo da su *dolčići, rečica* i *lešice*, već su to *mići dolčići, mića rečica* i one *još manje lešice*. To bi bilo malo u malom, ili minimum minimuma.

Ali, možemo mi u čakavskom još i dalje, na još manje sve do infinitesimalne razine. Primjer za to su tri riječi koje same po sebi znače malo, sitno, neznatno, nebitno, *miće, maće, mićušno, mićešno, mićašno, maljašno, malješno, malešno, majašno, maćešno, maljahno, maješno, mijušno, mićero: sled, bob* i *kap!* Manje od tog malenog je *sled-ić, bob-ić* i *kap-ić*. Još manje od toga (dakle, manje od malenog, pa još manje od toga malog i još umanjenog) bilo bi *sled-ić-ac, bob-ić-ac* i *kap-ić-ac*.

Po istom načelu možemo takve deminutive deminutivnih deminutiva tvoriti i od imenica *kus, bokun, komad, truh, prah* i *polić*, pa ćemo dobiti *kus-kusić-kusićac, bokun-bokunić-bokunićac, komad-komadić-komadićac, truh-trusić-trusićac, prah-prašić-prašićac* i *polić-polićac*.

Čakavski deminutivi

sled čovika to j čovićac
kap popića to j popićac
bob mladića to j mladićac

truh trusića to j trusićac
prah prašića to j prašićac
kus kusića to j kusićac
pol polića to j polićac

bob sledića to j kapićac
kap bobića to j sledićac
sled kapića to j bobićac

Čakavci imaju i augmentative! Nisu ograničeni, ako ste to pomislili, samo na deminutive. Znaju oni i lupnuti šakom o stol pa *zarocat*, *zablijat* i *zatulit*, da se čuje do devete *plovanije*! Kako to izgleda, vidjet ćemo u pjesmi *Spod Tuhobića*.

Spod Tuhobića

Spod Tuhobića
Grušine bele
Kod gradine vele

Bela mirina i još belije gomile
Na kimi se mačine fraju
Vele dolčine još veće lišine
Va kih divi praščini kopaju

Drmuni i drline strme
Po kih se ljuh još mračine prte
A doli va velomu gradu
Jedna vela široka ričina
Poli ke se igraju dičina

Zaušak

Ćuška, pljuska i zaušnica su u hrvatskom standardnom jeziku sinonimi za udarac dlanom po licu. Istoznačni izrazi u čakavskim idiomima su: *zaušak, okljepuh, priušak, triska, ćepa, fliska, žventula, klepuha / kljepuha, halopa / halupa, žlepa / žljepa, žberla, žlofrnica, petoprsnica, poličnica...*

Ćušhati ili pljuskati nekoga bilo bi čakavskim riječima kazano: *pljuskat / spljuskat / napljuskat / opljuskat, nafliskat / fliskat / flistat / sfliskat / naflistat / sflistat, triskat / striskat / natriskat / trisnut / trusnut, halupit / halopat / halupat / nahalupat / nahalopat / nahalupit, zauškivat, ožlepit / žlepit / žlepat / žljepat / ožlepat / ožljepat, kljepnut / klepnut / hlepnut / hljepnut / klepuhat / klepusat / klepušat / kljepuhat / kljepusat / kljepušat / okljepuhat / okljepusat / okljepušat / oklepuhat / oklepusat / oklepušat / skljepuhat / skljepusat / skljepušat / sklepuhat / sklepusat / sklepušat / nakljepuhat / nakljepusat / nakljepušat / neklepuhat / naklepusat / naklepušat, ćepat, žventulat, žberlat, zakurit, žboknut...*

Čakavska sličnoznačnica *zaušku* bi bila *naopačica* ili *zabrljuh / zabrjuh / zabrljuha / zabrjuha*. Isti udarac kao i pljuska, samo zadan nadlanicom, a čakavski glagoli za tu radnju su *prikurit, priuškivat, prižboknut / prižbiknut, zažbukat i zalevrčit*.

Uz ovoliko bliskoznačnica i istoznačnica, ne vidi se potrebe za šamaranjem hrvatskog jezika turcizmom, kao što je to riječ *šamar!*

Se po redu

Na se va se oničit
Ča poda se još i spičit
Prvo sega triba račit
Samnjičinu potabačit

Unda sakraminski mrčit
Kod kakov jaruh naprčit
Sapraboljski opandrčit
A na kraju zalevrčit

Zlobin

(namjesto bilješke o piscu)

Imenica zlo je vrlo čest korijen u slavenskim toponimima. Tako, primjerice, imamo Žlobin, grad u Bjelorusiji; naš Zlobin, primorsko naselje u sastavu Grada Bakra, u Primorsko-goranskoj županiji; selo Zlogonje u sastavu Grada Lepoglave, u Varaždinskoj županiji; Zlosela pokraj Kupresa u BiH i nekad Zlo Selo, a danas Pirovac u Dalmaciji.

Upravo je primorski Zlobin, mjesto pjesnikova rođenja (1956. godine), djetinjstva, odrastanja i mladenaštva. Prema legendi koja još živi u Primorju, a pjesnici vole legende i više su im skloni nego povijesnim vrelima, Zlobin je u vrijeme starodrevnog Vinodola¹ bio utočište zločincima koji su osuđeni na prognostvo u to nepristupačno i tada nenaseljeno područje.

Bili su prognani, ili da izdrže dosuđenu vremensku kaznu izgona, ili da tu čekaju pogubljenje. Ti svojevrсни pioniri krčili su šume i izgrađivali kolne putove kroz nepristupačne gorske klance. Bili su kao prvi bijeli doseljenici na američkom Divljem zapadu, samo što u ovom slučaju nije bilo Indijanca, konja i revolvera. Umjesto nepreglednih prerija, tu su bile neprohodne šume, namjesto grizlija, čegrtuša, planinske pume i kojota susretali su mrke medvjede, poskoke i zmije šarke, šumovitog risa i krvoločnog vuka.

Za tate, zlotvorce i hudobe

stari ljetopisi pišu da je zlobin bio zabran
kao i australija
za hude zgonike kaštigane radi tatbi rubanja
i drugih većih ali manjih grihi i zlostorenja
kako to lijepo piše u vinodolskom zakoniku

¹ Antun Mažuranić je u tekstu uz prvo izdanje Vinodolskog zakona, koji je objavljen 1843. godine u "Kolu", časopisu Matice hrvatske, ovako opisao Vinodol: *...zvao se je u staro doba oni dio Hrvatske zemlje, što je do mora između Senja i Reke. Vas ovi kraj bio je vlastitost knezova krčkih, vinodolskih i modruških, koji su od prilike 150 godinah počeli se Frankopani pisati. U Vinodolu bila su znamenita mesta: Novi Grad, Ledenice, Bribir, Grižane, Drivenik, Hreljin ili Hriljin, Tersat i Grobnik...* Mažuranić, A. (1843.) *Zakon Vinodolski od leta 1280.* (Priobćen od prof. Ant. Mažuranića.), *Kolo: članci za literaturu, umjetnost i narodni život.* God. 2, br. 1. str. 50.-97. Antun Mažuranić, hrvatski je filolog, brat poznatijeg pjesnika Ivana, rođen u Novom Vinodolskom 1805. godine, a umro u Zagrebu 1888. godine.

a možda će tako i koji udaljeni planet
u dalekim budućim vremenima
biti koloniziran od onovremenih
izgnanih tati zlotvorci i hudob²
barem njih je vazda bilo u ljudskom rodu
i vazda bit će

I kakvi su ljudi rođeni u mjestima takvog nazivlja? *Hudi, poredni i neveljati*, kao što su bili njihovi davni predci *zgoniki kaštigani radi tatbi, rubanja* i drugih većih ili manjih *grihi i zlostorenja*? Imaju li prirođenih sklonosti ka pisanju i dara za pjesništvo? To čitatelj neka sam zaključni iščitavajući ove retke.

A što *šćeto* reći o samom slovoljubu, čije je *jime* Radovan, a *ki se piše* Tadej (u Hreljinskom urbaru iz 1700. godine ovo se prezime transkribira *Tadey, Thadei, Tadei* ili *Thadey*)? Možda samo ono što je najosnovnije i najopćenitije

Objavljivani su mu mnogobrojni članci, zapisi, studije i pjesme u periodici i na mrežnim portalima. Tiskao je do sada šesnaest knjiga, od čega osam kanconijera, a deveti mu je u pripremi. Prema njegovu scenariju snimljena su dva dokumentarna filma, surađivao je u programima Radio Rijeke, a zastupljen je u niz pjesničkih pregleda i antologija, među kojima je i “Čakavsko pjesništvo XX. stoljeća” (*tusculum antologija*) antologičara Milorada Stojevića, (II. izdanje, nakladnici “Nova Istra” i Istarski ogranak DHK, Pula, 2007. godine).

² Sve podvučene riječi rabljene su još od strane sastavljača Vinodolskog zakona (1288. godine), a koriste se i danas u lokalnim, čakavskim govorima.

RAJKA JURDANA-ŠEPIĆ
Čuvala bin oganj

Vestalka

Nosila bin ti prašće
ku suholu
pograbila ča got
lanjsko veje
lih na kup
za jedan mići kres
ki se suho zgori
i mesto noven vijolican
stori

čuvala bin oganj
z grabjami
da ne pobegne

štrpala bin umejak
i sebe
nosila bin prašće
veje
tebe

* * *

Da mi je leć
na голу sten
z praznun glavun
kako z praznun škatulun
niš ne otet
niš na ten svete
najtiši mir
svemir
ćutit
tako bit
tako se pritajit
do prvega mraka
do prveh sen
ke dan
ugase
na goloj stene
prazne glavi
nenavisna
na se

* * *

pusti mi se
šekat
ruki ti premešcat
zaplest te
obrast
prebirat
i dust
z prsta na prst
z oka do oka
z usti do ust

* * *

Popila bin te
more
va dva guta,
a ti mane jos lagje
va jenen.
I tako pijani
bimo
šendrkali,
kantali
pak zaspali.

RADOVAN TOLJANIĆ

More zvezd

Bura

Neka zapuše bura. Černa, studena, gerda... Ona prava senjska bura. Neka se dvigne i urta va seki kantunić. Sve neka razrešeta. Neka se na šetemani beli vokolo nas sol.

Ne jadite se na me. Ja sen samol mali čovik ki bi otel da zapuše škura vela bura.

*černa – crna; gerda – ružna; urta – navali; kantunić –
kutić; šetemani – sedmice; otel – htio*

Druga marčena

Kada je zapuhala druga marčena bura, već sen bil ves skonsuman. Va marču zima se još vavik drito derži. Na drugoj marčenoj tancaju bele cveti od menduli kako da zaleta. Moje matere sprid kuće ni vidit. Morda ju iden iskat, a moren ju provat i zazvat.

Neka puše druga marčena...

*skonsuman – jako oslabljen; vavik – uvijek; drito – ravno,
ispravno; tancaju – plešu; menduli – bademi; zaleta –
pada (odnosi se na padanje sitnog snijega); iskat – tražiti*

More zvezd

Na tih slikah se vavik vidi more, vide se sivaste valometi, a ozgora valomet je seke sorti driv. Ozgora svega je nebo. Ono modro nebo, kadagodare posobojno gelboko. Nigdi je pek nebo zneverano, škurasto i kako da nan oblaki šepju da rabi partit doma.

Mej drivih anjeli teku, smiju se i nikamore ne gredu. Ne vide se na tih slikah. Na tih slikah nikogare ni. Anjeli vokolo driv teku i va rukah bledaste zvezdi derže. Kada zaškuri pridu na valometi i hitaju vajer sve želtije zvezdi. Na tih slikah se anjeli ne vide. Na tih slikah nikogare ni. Pol njih sen, ma istešo kako da ni mene nigdire ni. Samol gori, visoko gori, more zvezd blišči.

vavik – uvijek; valometi – morske hridi; posobojno – posebno; gelboko – duboko; škurasto – mračnasto; partit – krenuti, otići; anjeli – anđeli; hitaju – bacaju; vajer – u zrak; istešo – isto; blišči – svijetli

Maj

Moja sestra gre na krunicu. Vokolo nje se driva zelene. Maj je, ma istešo već fanj dan rosi. Anjeli se pomalo kalivaju z oblaki. Moja sestra gre, pelna voje, na krunicu.

gre – ide; driva – stabla; istešo – isto; fanj – prilično, dosta; anjeli – anđeli; kalivaju – spuštaju; pelna – puna

Ovo teplo leto (Ivanu Kumbatoviću)

Kada čovik umre sve najedenput fini. Više ga ni. Nigdir. Ne more duša bez tela živit. Kako? I če je to duša? Ne veruj, lipi moj Verbenčan.

Če mislite da je tako?

Tako je, da. Drukčije ne more bit, samol tako.

More brumbula. Visoko ozgora nas, va oblakih od zelenih per, čverčeki na vele sopu. Čovik bi pomislel da nete nikad feramat, da će ovo teplo leto zavaviki durat.

*fini – završi; pero – list; sopu – sviraju; feramat – stati,
zaustaviti; durat – trajati*

Čekani

Više te ne čekani. Kako da ne moren. Kako da sen pozabil kako to se čeka. Zrana jutros jeden beli anjel mi je zbrišal z ruk. Zval me je da se gremo prošetat. Ja nis otel, ili nis mogel poč.

Sad mi se para da je to bilo sprid fanj let. Va kući od kamika istešo nis ostal sam. Od kafenoga propela moje matere celo me vrime pogjeđiva zmučeni Isus.

pozabil – zaboravio; anjel – anđeo; zbrišal – naglo izmaknuo; gremo – idemo; otel – htio; para mi se – čini mi se; fanj – prilično, dosta; istešo – isto; kafenoga – smeđega; propela – raspela

ENI ŠEBALJ

Kako kap kad v more parti

Lepa i draga... tebe

Mogla bin po tvoju.	nekad nevajatoj.
Da ću.	Od srebra,
A neću.	od zlata,
Se pačat,	ma neka j i samo lata,
kračat,	niskoj,
i zač?	previsokoj,
Za malo ljubavi,	mojoj.
smeha,	Veselit se tvojoj!
ča pezat će se s čuda	Uživat va lepote soj.
greha –	Rast uz tebe.
z moje strani pezi,	ne tvoja.
lepoti života	Bit svoja.
ku bin rabila skrit	Volet sebe,
za ugodit,	aš kako drugačje
da rečen da san tvoja,	bit dobra,
a nisan,	lepa,
neg samo svoja.	draga tebe.
I želin hodit	Mogal biš po svoju.
po žice svojoj.	Ne smanun.
Bodjatoj,	Uz mane.
lašćatoj,	Da ćeš.
opuzloj,	A... nećeš.

tebe – tebi; pačat se – upletati se; kračat – zapletati se; zač – zašto; pezat – vagati; peza – vaga; lašćatoj – svjetlucavo; opuzloj – skliskoj; nevajatoj – nevaljalaj; lata – lim; sagdan – svakodnevno

Del tebe

Se ogradi
od straha,
zidi
puni maha.
Si okovi
od rešpeta,
si zaveti
od dešpeta,
si nestaju,
si se ruše
pred bavicun ka zapuše,
kad spod oka me pogledaš,
kad smehon mi ti povedaš,
kad me takneš okol vrata,
... ti otprl si rajska vrata.

Rajska vrata od besedi
ka zleva se preko karti,
kako kap kad v more parti.

Pišen,
plačen,
vase gledan
i smejen se kad povedan.
Po obraze ki peče
umidanca mi teče
od kantuni kloštra mojga
i od sunčanega daha,
ča zlati se
va zrcale punen praha.

Opijena od besed
ke vrujaju,
zviru same
kod jubav kad me prezame.
Stačen vanje ja sebe.
Va njih je
i del tebe.

AFORIZMI

DENIS VIDOVIĆ

Aforizmi za Rijeku

* * *

Čim sam tražio njezinu ruku, dala mi je nogu.

* * *

Laž je da je muškarcima na prvom mjestu izgled, a na drugom seks. Na prvom im je mjestu seks, pa tek onda izgled.

* * *

Ja još od prve godine izgledam odlično za svoje godine.

* * *

Dolaskom migranata, u Hrvatskoj su sve češća i užasna filipinska imena. Na primjer Filip.

* * *

Ne opterećujte se mišljenjem koje drugi imaju o sebi.

* * *

Neki ljudi imaju talent da dosadnu temu ispričaju potpuno dosadno.

* * *

Jedini način da ispravite prošlost je da joj ne ustupite sadašnjost.

* * *

Školski sam primjer neškolovanosti.

* * *

Ako ste u Hrvatskoj i slušate cajke, vi također slušate strano.

* * *

Bolje propustiti priliku, nego ne propustiti nepriliku.

* * *

Svaka bi žena trebala nahraniti svog muškarca, redovito mu mijenjati vodu te ga barem dvaput na dan pustiti van, da malo protrči i obavi nuždu.

PRIJEVODI

PETER BICHSEL

Dogan

*(O pijancima, policajcima i lijepoj Mageloni)
(ulomak II.)*

Gramatika jednog odlaska na put

Vlak polazi u 16:03. Početak putovanja ovisi o tome koliko je njezina soba udaljena od kolodvora, a možda i o tome, koliko je kolodvorski šalter udaljen od perona i hoće li na svom putu do perona proći kraj kolodvorskog šaltera ili će najprije proći kraj perona, pa poći do šaltera kako bi kupila kartu, a onda opet mora proći istim putem natrag do perona. U svakom slučaju je moguće taj proces prikazati vrlo komplicirano. Onda pak mora biti spomenuto kako često je od 14:00 sati pogledavala na sat, mora biti spomenuto, da se pojačala frekvencija tog pogledavanja-na-sat. Neki promatrač bi isto tako mogao utvrditi da se frekvencija ravnomjerno pojačavala u krivulji, i moglo bi se tako daleko zaći u pojedinosti, da se točno opiše, kako u 14:07 podiže lijevu nogu, proces, kojega ni sama nije bila svjesna, pa potom lijevu nogu stavlja ispred desne, pa to isto ponavlja desnom nogom kako bi ju stavila ispred lijeve.

Ako bi postala svjesna te radnje označila bi je kao hodanje, kao hodanje-prema-ormaru primjerice, kako bi iz ormara uzela jaknu – a i ovdje pak opet postoji mogućnost za popratne okolnosti: okretanje ključa, otvaranje vrata, desna ruka, lijeva ruka, skidanje jakne s vješalice, zatvaranje vrata. Ako bi postala svjesna procesa podizanja noge označila bi ga kao hodanje, ali podizanje noge ovdje nije – ona se vratila svom kuferu – zapravo detalj hodanja, nego je to detalj pakiranja kufera. Ona neće, ako ju se upita za njezinu djelatnost, govoriti o hodanju, nego o pakiranju kufera.

– Pakiram svoj kufer. – reći će.

Moglo bi se zapitati bi li to i sama sebi mogla reći, ili to pak tek kaže kad joj se pruži prilika da to nekom saopći. Ona je svakako u 14:07 bila još sama, nije imala prilike, i mora da je iz nekih drugih razloga kazala: – Pakiram svoj kufer.

Hoće li to ona učiniti ili ne, ovisi o težini njezina putovanja – ne možda o tome kako tegobno je to putovanje, nego o tome, kako joj je teško započeti

to putovanje. A putovanje može biti toliko teško da sebi ne govori “Pakiram svoj kufer” samo u mislima, nego to glasno i izgovara.

Jer, ima putovanja koja se daju predvidjeti.

A ona kaže ili će reći ili je rekla – jer i vrijeme i vremena ovoga postupka nedostaju, a postupak putovanja, pakiranja kufera, polaska je uvijek prošlost, primjerice prošlost koja se ponaša kao da je budućnost – ona će reći, rekla je: “Pakiram – svoj – kufer. Spakirat ću svoj kufer.”

Time je glumila budućnost, koja je na sebi nosila prošlost, tako što je sebi umišljala da posjeduje sadašnjost, sadašnjost pakiranja kufera. A da bi taj čin, što je zapravo bila prošlost – loša prošlost – i zapravo budućnost – loša budućnost, bila i jest i bit će i bit će da je bila, da bi se napokon barem nečem u tom tijeku koji ne poznaje nikakve sadašnjosti, dopustilo da postane sadašnjost, rekla je to u obliku gramatičke sadašnjosti: “Pakiram – svoj – kufer.”

Ono što ja sam tek pretpostavljam postaje sigurnost: ona nije mogla reći ništa drugo, i mora da je to rekla glasno i jasno i možda više puta: “Pakiram svoj kufer, pakiram svoj kufer.” A to što je kazala, a znala je to, bila je tek gesta, koja je doduše dopustila da iz tog nastane sadašnjost, ali nije odgovarala istini. Jer, jezik, književna uporaba, zahtijeva uz formulu “putovanje” formulu “kufer”. Oni koji putuju imaju kufere, oni koji idu na izlete imaju naprtnjače, oni koji kupuju imaju vrećice.

No, to što je spakirala, bilo je tek nešto poput vrećice – sudeći prema obliku, doduše nešto poput putne torbe, ali je za to bilo premaleno. Jer, kufer je potreban samo za putovanja za koja se može predvidjeti koliko će trajati, koja možda započinju jedanaestog rujna i primjerice završavaju oko dvadesetoga. Kufer je potreban samo za putovanja koja imaju nečeg zajedničkog s pitanjem “Kad ćeš se vratiti?”

Bez povratka nema kufera, a putovanja bez povratka su bezvremena, ne događaju se možda u budućnosti, a pogotovo ne u sadašnjosti.

A odlazak na put je inače jednostavan proces i nije ga potrebno opisivati. Odlazak na put je proces koji se može pogledati na kolodvoru, a ispred šaltera je red i u redu se polagano napreduje i čovjek rekne kamo želi i da li se opet vraća. Ima ljudi za koje se čini da im nikada neće uspjeti kupiti putnu kartu za jedan smjer, oni naruče kartu za tamo – pa ma gdje to tamo bilo – pa onda ovamo za natrag, i tako osiguravaju svoju budućnost.

A ova žena ima tu svoju sobu, tu stanuje, tako se to zove – pa ma gdje to tu bilo, i vraća se u 16:03, natrag u prošlost, i nada se, da će se vratiti iz tog povratka. To što je pred njom, uvijek se zove prošlost, a gramatika nije kadra unijeti reda u njezin život.

Je li kufer – tako moramo nazvati vrećicu – spakiran, bio spakiran ili će biti spakiran, ništa ne mijenja na stvari, ne označava nikakvo vrijeme, a ja sam u međuvremenu uvjeren u to da to nije moglo biti drugačije, nego

da je nekoliko minuta nakon 14:00 sati morala glasno i jasno izgovoriti: “Pakiram – svoj – kufer.”

Pa ipak je odlazak na put jednostavan, pa i kad je to neki izniman, neki posve određeni odlazak na put, primjerice u ovom slučaju odlazak na put jedanaestoga rujna godine 1971. ili 1981. u 16:03. Većina – a i to je svatko sam vidio, pa ni to ne trebam opisivati – većina podigne svoju desnu nogu i položi je na zadnju potegu vagona, a onda povuče lijevu nogu i položi je na predzadnju potegu, osim ako su stariji ili ako su hromi, onda poput djece polože drugu nogu pokraj prve i onda sve počinje ispočetka. Pa iako ta kretnja u sklopu putovanja ima svoju funkciju, ona ipak nema nikakve veze s putovanjem, jer tko je svjestan toga dok diže lijevu nogu da je diže, pa se onda ni to ni u kojem slučaju ne naziva dizanje nogu, nego uspinjanje u vlak.

Ona je pak posve svjesno podigla desnu nogu, i to je učinila tako spretno i tako očito i lagano, da nije nikome zapelo za oko, da se ovdje nije penjalo u vlak, nego da se podigla jedna noga: jedna podignuta, druga za njom povučena, držeći se lijevom rukom za rukohvat, s malo povijenim laktovima, primjenjujući snagu posve lagano i jedva zamjetno. Ona je imitirala uspinjanje, glumila je uspinjanje. Tako je to spretno glumila, da bi to svatko smatrao uspinjanjem, pravim, uobičajenim i nereflektiranim uspinjanjem – što se za nju raspalo, za nas je bilo cjelovito.

Što se za nju raspada, za nas je cjelovito.

Što će se za nju raspasti – za jedan, dva ili tri dana, za mene će uvijek biti cjelovito.

Cjelovitost gledanja-na-sat, cjelovitost pakiranja kufera, cjelovitost odlaska-na-kolodvor, uspinjanja-u-vlak, cjelovitost putovanja, i proces odlaska na put se doduše daju opisati, ali to nije vrijedno opisivanja. Procesi se raspadaju prilikom opisivanja.

Samo ja imam razloga pisati o ovom odlasku na put, jer ja sam joj odnio torbu do kolodvora – ili ne, ovoga trena i tek naknadno mi pada na um da to nisam učinio, ali sam to mogao učiniti. Trebao sam to učiniti, naprosto sam to zaboravio, ili su torba, vrećica, kufer bili premaleni da bi mi to uopće moglo pasti na um. Dakle, nisam nosio torbu, ali sam išao pokraj nje na kolodvor, a priča ni u kom slučaju nije toliko važna, a da bi bila vrijedna saopćenja, i ja je pišem samo za sebe, napisao sam je samo za sebe. Jer kod odlaska na put se sve daje rekonstruirati: vozni red, šalter za putne karte, peron, cilj putovanja.

No, kad čovjek hoda pokraj nekoga koji ne hoda, nego stavlja jednu nogu ispred druge, što čini svaki koji hoda, onda čovjek i sam počinje stavljati jednu nogu ispred druge i onda nema više cilja putovanja, samo još sadašnjost, sadašnjost postavljanja nogu – i samo još prošlost, prošlost da se postavila noga.

Još samo to i još se samo toga sjećam, a i moje hodanje se raspada, kad na to pomislim.

Zar nisam već kazao da je volim?

Zar nisam kazao da mislim na nju?

Da zamišljam kako je stigla, kako ju je primila sestra u bijeloj odori, možda uz zagrljaj, no zasigurno uz veseli smiješak, možda uz rečenicu “Pa tu je opet, naša milena”, možda uz rečenicu “Naše sunašce!” – jer ona je vesela.

Zamišljam kako su se iza nje zalupila vrata i kako je stajala u polutama i ogledala se unaokolo i sve prepoznala, jer tu je već bila i tu je opet i ovamo će se opet vraćati, natrag nakon svoga povratka, što nije ovdje gdje ona stanuje.

Ovdje, ovdje gdje ona stanuje, u svojoj sobi, pakira torbu, četkicu za zube, tubu zubne paste, sapun, kremu za kožu, klinika ne dopušta da se nose vlastite spavačice, a ni ne igra nikakvu ulogu u što se čovjek oblači, a sestra će reći: “Valjda si umorna od putovanja, najbolje da odmah pođemo na počinak, dobro izgledamo, malo smo se, čini mi se, udebljali.”

Još će se neko vrijeme braniti protiv toga Mi, smiješit će se, poći u krevet, bojati se uspavljivanja, jer će se bojati buđenja, jer se boji da se više neće probuditi. Možda će stići jedan dan prerano, možda dva. Više od tri dana prerano neće.

A onda se neće probuditi, nego će otvoriti oči, neće ustati, nego će podići nogu, a potom će sve biti gramatika: Ja – ti – on – ona – ono – mi – vi – oni, biti, bijah, bila, sam bila, bijah bila, bit će da sam bila.

A odlazak na put nije vrijedan opisivanja, a ja ga opisujem samo zato jer ne mogu rekonstruirati što se događa dok ona pakira kufer kako bi se u 16:03 odvezla vlakom u kliniku, da bi tamo čekala na svoj sljedeći napadaj.

Očitovanje šegrtu iz Preya

Da je profesor Ingol Habertruber napisao makar neko malo djelo ili da je stekao barem kakvu malu ili kakvu počasnu titulu, mogao bih ga sada citirati i pozvati se na njega, pa iako znam da njegovo znanje nije bilo potpuno znanje, mogao bih se još uvijek pouzdati u to, jer više njih dijele njegovo polovično znanje, i mogli bismo to braniti protiv vlastitoga zdravog razuma, ali iz vlastita uvjerenja. Habertruber u međuvremenu leži pod zemljom, a s njim trune cijelo njegovo polovično znanje. I nije istina da njegov šegrt iz Preya kleči na njegovu grobu.

No, o tom šegrtu će biti ipak riječi nešto kasnije.

Time je već sve pokvareno. Dragi Habertrubere, mi ćemo ispasti smiješnima. Ti si me sâm nagovorio da o tebi pišem. Oni koji nas čitaju, trebali bi te vidjeti! Stoga barem odustajem od opisivanja tvoga lika. Možda ćemo

i ovako nekako proći. Samo kao mala pripomena: godine 1980. si još bio živ. No, te godine doduše nije živio više nitko tko bi se zvao profesor Ingol Habertruber. Samo ti i ja, dragi Ingole, znamo, da sam ti izmislio ovo ime. Vozio si se automobilom, imao si džepni računar, tvoje su košulje dolazile iz stroja za pranje rublja i iz sušilice za rublje, zanimao si se za astronautiku, bio si, dragi Ingole, pa mada nerado, čovjek dvadesetog stoljeća. Unatoč toga, nisi mi potreban, moraš to shvatiti, u ovom stoljeću. Tako te vraćamo s tim imenom u zadnje stoljeće. Ne boj se, ipak ću ti dopustiti voziti automobil, a smiješ boraviti čak i u New Yorku. Ja samo ustrajavam na bijelom ovratniku košulje i na nešto malo izgubljenosti – jedina krivotvorina koju sebi dopuštam, izuzev krivotvorina koje su samom tebi pošle za rukom.

Započeli bismo.

Profesor Habertruber, kao i mnogi drugi ljudi koje susrećemo i s kojima se družimo, nema podrijetla. A u zadnjih dvadesetak godina svoga života se više nije mijenjao. Dvadeset godina je bio Habertruber. I kad bi netko o njemu kazao: “Habertruber je malo ostario”, onda nije mislio da bi se Habertruber promijenio, nego samo da su se na njegovu licu, koje je u cijelosti ostalo isto, polagano javljali pojedinačni znakovi starenja. Pripadao je onim ljudima koje se nakon duga poznanstva pitalo tek iz nedoumice odakle zapravo dolaze, tko im je bio otac, a onda bi se sramežljivo utvrdilo – još prije nego što bi netko zaustio odgovoriti – da se to već jedanput ili više puta pitalo, dakle postišeno utvrdilo, da je podrijetlo zapravo potpuno nevažno. No, nije to možda neka riječ ili rečenica koja bi me podsjetila na to, nego je to bila samo kretnja podbratkom koja je uvijek bila ista, dok bi Habertruber govorio o svome podrijetlu.

Vidiš, dragi Ingole, potpuno me obuzima sadašnjost, i ti si već opet zaživio. Da kod tebe nisam naučio moć polovičnog znanja, sada bih vladao gramatikom i ti bi zauvijek bio mrtav. Samo – kako bih ovaj gramatički ekskurs pravodobno dovršio – ako ovdje napišem “Habertruber je bio veliki čovjek”, onda si ipak veći nego kad bih napisao “Habertruber je veliki čovjek”. Tebi samom će to biti svejedno – budući da si ionako mrtav – živ- viš li ili ne. No, ja ću se morati s time baviti, a ti to sebi svakako nisi tako zamišljao, kad si zatražio od mene da o tebi pišem. Kazao sam ti da mi za to nedostaje bilo kakve volje. Odustao sam od nakane da mi ispričaš svoj život. I tako sad ja sam sebi pričam tvoj život.

Ništa nije tako varljivo kao biografija, a oni koje poštujemo ili volimo, ili mrzimo, ni oni nemaju biografije, oni postoje samo tako, kao što je to bilo s gospodinom Habertruberom tijekom dvadeset godina.

Pogledaj dolje niz ulicu: subota je i uskoro će Božić, i na ulici je puno ljudi i oni su različiti, i jedni dolaze s desna, a drugi dolaze s lijeva. No, svi su oni tu, a da i ne bih znao kazati odakle dolaze, svi su oni tu bez podrijetla.

Čovjek u narančastocrvenom ogrtaču briše ulicu s lijeva na desno, pa ako i polovica ljudi pođe u tom smjeru, on briše, jer to polagano čini, i to protiv struje. Svakako bih morao već unaprijed znati da ljudi imaju svojih briga, kako bih mogao pretpostaviti da i ovi dolje imaju svojih briga. Među njih se Habertruber zaputio, ali samo za one koji su ga poznavali, on je bio Habertruber, a događalo bi se i to, da bi ponetko, kad bi navečer stigao doma kazao: “Vidio sam Habertrubera.” Možda Ingol ne bi još otišao od nas da je znao da se to zbivalo od vremena do vremena.

U međuvremenu njegov šegrt zamukne – šegrt iz Preya o kojem će još biti govora – mora da je uvidio da se polovično znanje ne da naučiti, da se s polovičnim znanjem ne može živjeti, nego samo u zajednici s drugima, a Habertruber je sve to odnio sa sobom. Ja na primjer ne znam, odgovara li to njegovu mišljenju, da su deve i majmuni jedini sisavci koji ne umiju plivati, naime, tako je govorio profesor Habertruber, jer su dobronosci ili kasači. No, u svakom slučaju se nerado dajem korigirati dok tako štogod pričam, jer neki su navodno već vidjeli majmune kako plivaju, a ja se sjećam da je Habertruber rekao, da se majmune treniranjem može naučiti plivati. Dakle, ima i majmuna koji znaju plivati, i gdje god sam htio proširiti Habertruberovo znanje, svugdje sam izazivao svađu. Uvijek bi tamo sjedio ponetko tko je poznao nekog zoologa koji mu je to pojasnio.

Ah, kad bi se mogle ispričati Habertruberove priče, a da se čovjek neprestance ne izlaže pogibelji da nisu istinite. Ništa me više ne ražalostuje doli korekture Habertruberovih priča. Rekнем “šteta”, ustanem i udaljim se od stola.

Sjećam se šegrtovih plavih očiju i njegova smiješka. Habertruber je svakako pokušavao prošiti svoje znanje, a i ja činim poput njega. Ah, kad bih mogao poput šegrta iz Preya sa smiješkom prijeći preko toga i cijelo to polovično znanje pokopati jednim jedinim smiješkom.

Što me briga za zebre? Ali predodžba da su zebre nosorozi bez roga mi se dopada, kao i to da u Kanadi ima ljudi koji se prezivaju Hutterer. I o tome bih znao nekoliko podataka koji nisu baš točni. I priča o onom Huttereru koji je bio spaljen – u Pragu, u Innsbrucku, u Leipzigu?

I kad netko dođe i kaže da se onaj zvao Hutten, onda znam da Hutten nije bio spaljen. I već mi se prebacuje moje pametovanje, a ni ja nisam posve siguran, nisam li u svojoj glavi ipak nešto pobrkao, i sad govorim o amišima, koji su svoje ime dobili po čovjeku koji se zvao Aman. A tko je zapravo bio Egede?

Kao dijete sam u cirkusu vidio prave Eskime. Imali su snježnobijelu kožu. A niti jedan Eskim kojeg sam poslije vidio nije im bio nimalo sličan. A potom sam dokučio tko su oni bili, ti Eskimi, naime, bili su to afrički albini. O tome se s Habertruberom moglo pričati, a šegrt iz Preya je sjedio

kraj njega za stolom, nalakćen šakama na podbradak, s raskrećenim rukama i samo slušao, a da se nije stjecao dojam da bi nešto od toga zapamtio. Naučio je trenutak pričanja staviti ispred svakog znanja i svake uporabljivosti. I alpski zečevi su snježnobijeli kao i alpske snježnice, a albini imaju crvene oči. I svega toga ima na ovom svijetu, a šegrt je sve to pozorno slušao.

Habertruber je običavao svoja objašnjenja započinjati riječju “nedavno”. Sve što je u svojem životu saznao, saznao je nedavno, a kad njegove oči i njegove uši ne bi bile sastavnim dijelovima njegova tijela, moralo bi se reći, da ništa, ama baš ništa nije iskusio na svom vlastitom tijelu. Pričao je samo o ljudima koji su mu ispričali ovo ili ono. Znao bi satima pričati o engleskom jeziku, bez i jedne trunčice svladavanja. Mora da je nekom prilikom zamijetio da u engleskom “*sensible*” ne znači senzibilno, nego razumno. “Nedavno mi je neki Englez, koji je izvrsno govorio njemački, objasnio”, postalo je tako njegovom uzrečicom i o tome bi započinjao, kad god bi mu se za to pružila prilika. Za to je rabio riječ “uostalom”. “Uostalom nedavno”, kazao bi tada.

Je li Habertruber imao kakvo zanimanje? Svakako! Pa čak i mi, njegov šegrt i ja, saznali smo tek posve kasno za to, i samo bi stvorilo veliku zbrku kad bi ovdje navodili njegovo zanimanje. To zanimanje gotovo da nije imalo nikakve veze s njim. Bilo je to neko obrtničko zanimanje. Isto tako bi zbrku izazvala napomena da se bavio športom, da je čak bio strastveni športaš. Radije pripuštam da kroz svoju priču ide sa šeširom i ogrtačem, jer nije ono što je radio ili htio raditi, od njega činilo ono što je on bio, nego ono što je znao ili želio znati.

Razumijem njegovu želju da mu život bude pismeno zabilježen, jer i on je imao podatke uz koje je bio čvrsto vezan njegov život. Imao je čak tako nešto poput biografije koju je bilo moguće opisati. Samo što ga mi nismo doživljavali kao predmet neke biografije, pa kad bih ju tu i zapisao, na koncu bih morao reći čitatelju da bi sve to trebao zaboraviti te se pozabaviti sa stvarnim predmetom našeg zanimanja, s Ingolom Habertruberom osobno.

Dakle, okanimo se toga i ograničimo se na to kako bi utvrdili da je bio oženjen, okolnost koja je za nj bila posve razumljiva. Uostalom, žena, krotke naravi, koja se neprestance pomalo smiješila svome Ingolu i koja se neprestance bojala, da ga netko ili pak svi odreda ne uzimaju za ozbiljno. Imala je nekakav krojački atelje i smatrala važnim da nam priopći kako joj je obavljao sve poslove oko knjigovodstva. A zapravo je tijekom svoje svakodnevne šetnje gradom, kroz kafiće i kroz parkove, prolazio i pokraj skrbnikova ureda te mu isporučivao dnevne potvrde, praveći pri tom po koju primjedbu i napomenu, s nakanom da pokaže kako se i on pomalo razumije u sve to. I još jednom zaobiljno: zapravo se razumio previše u to, a da bi si mogao priuštiti da ne vodi posve korektno knjigovodstvo, dakle previše i premalo znanja.

Ogrtač i šešir dakle, i ne pitajte me za boju. Doduše, ona igra stanovitu ulogu, no njezino napominjanje uračunali biste mi kao nemaštovitost. Ne mogu dopustiti da unaokolo jurca u odjeći sa škotskim karo-uzorcima. Osim toga preporučujem da profesora Ingola Habertrubera sebi zamislite stojeći. On zapravo nije lutao gradom, nego je zastajkivao kojekuda po gradu čekajući na svoga ljepuškastoga šegrtu i mene.

Prvi nosorog na europskom kontinentu, uostalom, mogao se vidjeti tek za veoma kratko vrijeme. Pao je prilikom istovara u lisabonskoj luci u vodu i utopio se. Nosorogi imaju veoma kratko, ali krajnje oštro pamćenje. Utoliko ne spadaju u debelokošce, pa čak ni u mule. Uživanje lišća od tisovine je za konje smrtonosno, a vrlo vjerojatno i za nosoroge, ali ne za preživače. Zar to nije čudnovato, i zar se to zapravo ne bi moralo ipak znati?

No, Habertruber se nije zanimao za zoologiju, a ni za botaniku ni biologiju. U astronomiji nije vidio nikakvog dobitka za ljude. Puno više se bavio prirodopisom, naime, naukom o prirodi. Nije ništa želio znati o njoj, nego nešto slušati o njoj. Tako su nosorogi za njega postali europska stvar i sastavnice njegova europskog znanstvenog blaga, a znao je taj stav potkrijepiti i bakropisom Albrechta Dürera, koji je vjerojatno kao prvi unio sliku nosoroga u to europsko znanstveno bogatstvo.

Istodobno su krave na Habertrubera ostavljale gotovo egzotičan dojam. “Vrlo su mi drage”, govorio je, “no one nisu odavde”. A tek priča o onom seljačkom dječaćiću koji je kasnije postao slavним krotiteljem lavova i koji je kod kuće potajice uvježbavao pojedine točke dresure s kravama, i koji ih je uvjeravao da su u stanju skočiti i do dva metra, i time postigao da njegov otac krave više nije zatvarao u tor niti ih puštao na pašu – tek ta priča je postigla učinak da krave za Habertrubera iznova postanu znanje vrijedno spomena, a ne puke životinje koje se naziva ljubaznima.

I ako na ovom mjestu smijem izraziti sumnju koja nije ničim dokumentirana, a ni sam Habertruber nije o tome nikada govorio: spadao je među one koji su se još kao djeca neprestance bavili pitanjem koju rijeku na svijetu bi se moglo označiti kao najmanjom, koja bi planina mogla biti najmanja na svijetu. Jednom je sastavio listu svih medikamenata koje je znao napamet nabrojiti i poprilično se čudio nepotrebnoj dužini te liste. No, unatoč toga, nikad se nije bavio mišlju da bi napisao knjigu naslovljenu: “Sve što znam”. To ne bi bilo ništa drugo, doli nadugačko nanizan popis vlastitih imena. “Kako dugo bi zapravo trebali govoriti dok sve ne bi bilo rečeno”, kazao je, “koliko imena slikara, pjesnika, živežnih namirnica.” Jedan od njegovih djedova je bio pekar, a drugi je bio tkalac, i svatko koga bi susreo, imao je nekakvo zanimanje i o tome pričao.

Samo ga je šegrt iz Preya uvijek tako gledao kao da sve to još nije znao, još nikad čuo i još nikad pomislio na to, i Habertruberu je stoga posebice bio drag njegov šegrt iz Preya.

Kod šegrta iz Preya je sve nekako išlo prema unutrašnjosti, u posve malim količinama prema unutrašnjosti, jelo, piće i sve Habertruberove riječi. Začuđujuće je nekako, da njegova šegrta u Preyu nikad nitko nije zapitao što zapravo izučava. Možda je to bilo zbog toga jer je šegrt bio vrlo pouzdan i vrlo marljiv i jer se neprestance zanimao za sve, tako da nitko nije došao na ideju da šegrt ništa ne izučava. Da se cijela njegova marljivost ne može upotrijebiti ni za što, za to se u Preyu znalo isto tako malo kao i u Europi. “Samo onaj uistinu uči koji cijeli svoj trud usmjerava k neučenju. Samo se taj može iščuđavati nad svime što zna.”, govorio je Habertruber.

To je jasno, no sada ga više nema i opisivanjima ga se više ne da naći. Kad bih ga htio opisati, kako hoda na svoj način, po prilici njegovo držanje – a on je ga je imao, dapače čak tipično – opis bi odvrćao pozornost od njegova znanja koje je od njega činilo to što je bio, od njegova polovična znanja, kojemu nije bio dorastao nikakav stručnjak. Svako znanje je lakše nadoknaditi od polovičnog znanja, svakog stručnjaka lakše od Habertrubera. No, otkako ga nema, naprosto ga se odričemo. Nenadoknadivi, tako je to, se ne nadoknađuju, i za bilo koji dio polovičnog znanja se odlučimo, za bilo koju polovicu, trebali bismo se potruditi da je bude moguće naučiti. Odustajanje od Habertrubera je konačno. Nama preostaje smiješak njegova šegrta iz Preya. A taj smiješak jednom neće biti nadoknadiv.

Tebe se, dragi Ingole, ismijavalo kada bi tek usputno spomenuo kako si osobno poznavao Rilkea. Pa čak su se i oni podsmjehivali kojima Rilke nije ništa značio. A zašto ga ne bi mogao znati, nakon što ti je postao drag, i postao sastavnim dijelom tvoga znanja? Zašto ne bi mogao na svojim izletima po Jurskom gorju uvijek iznova susretati gospodina Roberta Walsera na njegovu dugom putu u Bellelay? Šutljiv čovjek, govorio si, koji bi mrmljanjem uzvraćao na tvoj pozdrav i pri tome nije čuo da si ga oslovljavao njegovim imenom, a tvoj šegrt koji nije volio da se to izvrgava podsmijehu, nosio je kao dokaz Walserove knjige ispod mišice i smiješio se, dajući primjer ostalima i to bez prijekora, kako bi se i oni – kad to već čine – trebali smiješiti.

Šegrt iz Preya je čitao te knjige bez nakane provjeravanja, bi li vremen-ski ili biografski bilo moguće, da je Habertruber još mogao susresti Rilkea. Za šegrta je bilo posve jasno, da je Ingol Habertruber volio Walsera, a ljubav je dovoljno poznanstvo i ne treba nikakve provjere.

Unatoč tomu, pa ma kako odmjereno se Habertruber izdavao, pa ma kako nadmoćno i gospodski, mora da je mnogo patio zbog činjenice, da od njega nikad ništa nije postalo. Sve što je bilo život, ležalo je iza njega. Urednicima je pričao o svome dobu kada je bio urednikom u Beču, pijanistima o dobu kada je bio pijanist, slikarima o svojem druženju s Gustavom von Klimtom. Svaka žilica njegova života je bila prošlost. Živio je tih dvadeset

godina, dok smo ga njegov šegrt i ja poznavali, iza svojega života. I kad bih mu ja pričao o Jeanu Paulu, uočio bih u njegovim očima ožalošćenost zbog toga jer se nije usuđivao reći kako ga je jednom kratko u prolazu vidio u Bayreuthu i da je jedna od njegovih teta bila sobaricom kod gospođe Rollwenzel. A i njegov francuski je bio toliko manjkav, a da bi mogao služiti s Friedrichom Glauserom u legiji stranaca. Život Ingola Habertrubera bio je od samog početka prekratak, a da bi mogao podmiriti njegovu potrebu za prošlošću. Njegova sadašnjost je bila pričanje, a ta sadašnjost je bila predugačka. Nedostajalo joj je prošlosti da bi mogla ispuniti tu dužinu sadašnjosti. Nestrpljivci – a nažalost i ja sam se uvijek iznova ubrajao među njih – su njegov život nazivali lažju.

On se nije nimalo zanimalo za to da bi otputovao u Ameriku. Puno radije bi mu bilo da je već bio u Americi, nakon vrlo dugotrajnoga putovanja brodom i kočijom, i to nakon putovanja bez neugodnih događaja i pustolovina. Vidio bi kako za susjednim stolom blaguje dični Joseph Conrad, a i on čovjek s tihom prošlošću. Šegrt je po Habertruberovoj preporuci pročitao njegov roman “The Rescue” i kad bi šegrt o tome pričao, onda bi Habertrubera spopao osjećaj kako je i on tu knjigu pročitao prije davna vremena. Habertruber je imao golemu prošlost u kojoj bi sve što bi pridošlo, našlo mjesta, jer on je živio u priči.

Život je sebi zamišljao ugodnim i posjedovao je stanovitu darovitost za mir. Nije se bojao dosade. Pričao je o posebnoj pitomosti vjeverica po američkim perivojima, sve dok njegov šegrt ne bi sebi Ameriku ugodno zamislio i bez bojazni tu riječ oblikovao usnicama.

“Muka je to s Europljanima koji neprestance sanjaju o tome kako bi se vjeverice mogle pripitomiti”, kazao je Habertruber, “u Americi su one već odavno pripitomljene, pri čemu se mora priznati”, dodao je on, “da one u Americi zapravo i nisu vjeverice, nego sive tekunice koje žive na stablima. A te tekunice su pak neprijatelji vjeverica. No, ima zoologa koji po svaku cijenu žele vjeverice zaštititi od tih tekunica, dok ljudi vole pripitomljene vjeverice, i baš te tekunice uživaju prednost te pripitomljenosti. Osim toga imaju i onako kitnjasti rep koji nas podsjeća na vjeverice i koji nam u stvarnosti tako gorko nedostaje. Pretpostavimo da ti repovi nemaju istu smeđu boju. Ili je to tako, da bismo htjeli da vjeverice budu pripitomljene samo zato jer to one nisu?” kazao je Habertruber na koncu.

Šegrt je puno držao do njegovih pitanja, nikada nije tražio odgovore, a sam nije postavljao nikakvih pitanja. U polovičnom znanju, toliko je bio naučio, sve je pitanje. “Postoji samo jedno pitanje”, kazao je Habertruber, “u njemu nam je živjeti, i ono je uvijek krotko.” Njegov šegrt iz Preya se na to opet nasmiješio i htio to na taj način okončati. “Živimo uvijek na kraju i nikada na početku”, kazao je Habertruber, “uvijek s prošlošću i nikada

s budućnošću“, a šegrt je zamišljao kako je nekoć smireni Robert Walser prošao pokraj posve mladoga Habertrubera.

I uvijek iznova – to je moralo postati upadljivo – kad bi se šegrt pojavio, priča bi bila gotova. No, mi bi je htjeli još malčice potjerati naprijed.

Ne bi li, nakon svega, nužno bilo još nadodati, da je Habertruber bio izrazito lijen čovjek? Čitatelj mora da je to već zapazio i zbog toga mi ta tvrdnja ne pada teško. Kako teško bi mi bilo to tvrditi da su moji čitatelji poznavali Habertrubera?

Profesor je bio dotjeran. Skrb o svojim privatnim stvarima, odjeći, papirima i tijelu, bez ikakve pomoći svoje žene, smatrao je činjenicom koja se podrazumijevala. Sve na njemu zaključivalo je na marljivost. Imao bih poteškoća da svoje uvjerenje kako je on lijen, nametnem onima koji su ga poznavali, ili da bih možda ustvrdio kako je baš njegova urednost bila sastavnim dijelom njegove lijenosti. No, ni kod najbolje volje ne mogu zamisliti da neki marljivac postane pripovjedačem, jer tko poznaje stvari koje se nikada ne daju posve provjeriti, koje su tek djelomice točne, i koje se nigdje ne mogu tiskati bez pogibelji da se zapadne u proturječje, i koje bi mogle dovesti čak i do podizanja tužbi zbog uvrede časti, tome preostaje samo neobvezatnost usmenoga.

“Veliki je blagoslov u abecedi”, kazao je Habertruber svome šegrtu, i nakon takvih rečenica načinio bi veliku stanku, kao da je zauvijek sve rečeno. Posljednji slog bi otegao u visinu i time signalizirao da bi još nešto trebalo uslijediti – puno kasnije i gotovo neovisno od ove rečenice.

Potom, nakon dugačke stanke, kazao bi: “Ljudi znaju slova, ali su zloporabili pismo. Ono im služi još samo kao potvrda i dokaz, a ono što je potpisano, trebalo bi biti cijela istina. Oni sa sobom nose iskaznice, u kojima je pismeno utvrđeno da postoje. Oni zloporabljaju pismo za ispunjavanje službenih obrazaca i time se izlažu pogibelji laganja, jer bi pismeno imalo biti istina.”

Habertruberu su policajci bili posebice dragi. Razgovarao je s njima, jer oni su isto tako često bili na ulici kao i on sam. Pričao im je i dopuštao da i oni njemu pričaju, i u najmanju ruku je barem usmeno bio na njihovoj strani. Samo ga je pismo odvrtilo od toga da ne postane stalnim denuncijantom. Nije podnosio kad bi policajci počeli tražiti blok i kemijsku olovku.

Ne bi se moglo pretpostaviti da su ga policajci razumjeli, no ipak im je laskalo da ih je držao sposobnim za to. Habertruber je u svojoj dobrohotnosti vjerovao sve svima, pa je tako pričao i policajcima, da su one skicirane rekonstrukcije slika uz čiju pomoć su tražili bezimene počinitelje zlodjela, zapravo mogle biti izum Albrechta Dürera, jer nosorog kojeg je nacrtao i izgravirao u bakru, bio je u stvari onaj portugalskog kralja kojeg se onomad samo zakratko moglo vidjeti u Europi, i ne bi se moglo isključiti da je neki njemački mornar ili trgovački putnik, koji je tog nosoroga baš u Lisabonu

nakratko vidio, kasnije o tome pričao Düreru. I tako je Dürer mogao uzeti svoju pisaljku za graviranje i upitati nije li ona životinja možda mogla izgledati ovako ili onako, a mornar je mogao korigirati, i tako je nastao nosorog koji je naposljetku toliko sličio pravom nosorogu, da bi ga svaki koji bi ga vidio morao prepoznati kao takvoga – pričao je Habertruber policajcima.

No, svojem je šegrtu doduše kasnije kazao kako je siguran, da se sve točno tako odigralo i da je isto tako siguran, da onaj posebice lijepi roščić na leđima – kojega je Dürer dočrtao – nije bio nikakva zabuna u mornarevu promatranju ili sjećanju, nego je to bilo stvarno Dürerovo uvjerenje.

Šegrt glede toga nikada nije postavio neko pitanje, a u pravilu to Habertruber nije ni zamjećivao. Kad bi to zamijetio – primjerice uvijek kod te stvari s Dürerovim nosorogom – onda bi mu postalo već pomalo neugodno, i on bi svoju priču završio onako kako ju je i započeo: s lijepom riječju “uostalom”.

“Uostalom”, kazao bi potom, “zebre su u vrlo bliskom srodstvu s nosorozima.”

Nakon Habertruberove smrti su zapravo svi počeli govoriti kako su se oduvijek divili golemom i enciklopedijskom Habertruberovu znanju i kako su ga rado slušali i nitko više nije govorio o tome, kako je njegovo polovično znanje bilo neuporabljivo i zapravo do zla boga dosadno. Samo ga je jedan doista satima slušao. Bio je to njegov šegrt iz Preya, a taj nikad o tome kasnije nije pričao.

Stoga i ja poznajem tek posve sitne krhotine Habertruberova polovičnog znanja, i kad bi njegova ljepuškastog šegrtu o tome zapitao, ovaj bi samo kazao: “To sad ionako ne igra nikakve uloge.”

Bili su svojevrsan par. On uspravan, s uvučenom kralješnicom u križima, predstavljajući muškarca u svom svojem dostojanstvu, sličniji nekom gradonačelniku negoli privatnom učenjaku, a njegov šegrt ni više ni manje doli sanjar i krotke naravi. Često puta bi mi se pričiniilo, da Habertruber nije ništa znao o svom šegrtu, da ga uopće nije zamjećivao. I kad sam ga jednom priupitao u svezi s tim, počeo je očarano govoriti o tome kako lijep i pametan je njegov šegrt. I tako umilno je o njemu pričao kao da ga je poznavao tek iz viđenja i kao da bi se tako rado htio malo pobliže s njim upoznati.

Tko živi od pripovijedanja, taj ne ostavlja tragova iza sebe, jer o nekome koji pripovijeda nema se što pripovijedati.

Šegrt ga je još posjećivao u bolnici. Imao je jake bolove, kazao je.

Ja u to vrijeme nisam bio tu. No, ne bih sebi mogao zamisliti Habertrubera s bolovima, pa ni Habertrubera gladnog, a niti Habertrubera koji se smrzavao. Poznavao sam ga samo u ogrtaču i šeširu i pitao sam se nisam li ga sve te godine susretao tek zimi. Tko svoj život želi s dostojanstvom proživjeti, taj ne podnosi ljeta.

I tako se sad o njemu ne bi bilo ništa dalje za pripovjediti, osim onog što je on sam pričao. Tek nakon njegove smrti smo došli na ideju da je mogao možda čak i živjeti. Mogao je voljeti svoju ženu. Mogao je sa svojim šegrtom odlaziti na duge šetnje ili poduzimati kratka putovanja.

No, on je samo pripovijedao.

Nije istina da se interesirao za fosilije ili za nosoroge ili biljke mesožderke. Samo je ponešto znao o tome i uvijek samo tek tako malo da je o tome mogao govoriti.

Pa ipak nije govorio o tome da sve to želi i napisati. Unatoč toga je sumnjao da bi njegov šegrt mogao – kao što se u međuvremenu ispostavilo: s pravom – ikada išta o tome ispričati. Profesor naprosto nije zamijetio svoga šegrta. Kraj njega, baš kraj njega, kojemu se moglo o svemu pričati, mogao je hodati, a da ništa ne priča.

Nedostaješ nam, Habertrubere, sada je sve posve drugačije. Sad ljudi sjede po birtijama i za sve što kažu imaju pismene dokaze u džepu – kao da bi se istina mogla ispričati. Ona bi se u krajnjem slučaju, ako je uopće ima, mogla izreći.

Otkako više nema polovičnih istina, ljudi više nisu slobodni. Sloboda riječi sad važi posvuda samo još za istinu.

Tvoj šegrt plače, dragi Habertrubere. Nitko se više ne smije polovičnim istinama, samo se još ogorčeno prepiru oko istine. Dok si ti još živio, tvoj je šegrt bio smiren, u međuvremenu je zamukao.

Mi smo se rastali, šegrt iz Preya i ja. Nijedan od nas nije htio u predmetu Habertruber biti prisiljen biti svjedokom onoga drugoga. O Habertruberu mogu sada pripovijedati što god hoću. Jednostavno mi se mora vjerovati da nam je Habertruber bio drag, već i stoga što je bio tu i što je u svojim polovičnim istinama postao i sam polovičnom istinom.

Njegov šegrt se vratio u Prey i tamo ima, kako sam čuo, nekakvu malu prodavaonicu pisaćeg pribora. Kad o njemu pripovijedam onda me nitko ne pita za šegrta, svi pitaju za Prey, žele znati gdje je to mjesto, i žele od mene saznati zašto šegrt potječe baš iz Preya. On naprosto potječe iz Preya, i to je sve. On je šegrt iz Preya, kao što je lovac iz Soesta bio lovac iz Soesta. Nisam ja izabrao to mjesto. Pa i svako drugo mjesto bi mi bilo pravo, kao što sebi nisam odabrao niti Ingola Habertrubera. Unatoč toga mi se čini, kao da još nikad nisam pisao o nekom drugom osim o Ingolu Habertruberu. Nitko mi nije bio tako blizak, jer ni o jednom nije bilo tako malo za pripovjediti.

Bio je golem i širok, pušio cigare – možda sam zaboravio pripomenuti to da je pušio cigare – čak znam još i sortu, Wuhrmann BC, a kad ih ne bi imao u zalihi, onda iznimno Wuhrmann C.

Znam da je beskorisno spominjati sortu cigareta. Ona ne opisuje moga Ingola. No, oni koji su ga poznavali, oni će se spominjanjem imena “Wuhr-

mann” prisjetiti njega. Ako ikada budem susreo njegova šegrta, zasigurno bi došli na razgovor o tome. Kod druge čaše on ili ja bi kazao: “Wuhrmann BC”, i potom bi se nasmiješili.

Habertruber bi pokatkad i mene ponudio cigarom. Uostalom, bilo mu je neobično važno, da to ne budu obične cigare, nego baš tzv. “stumpen”, a onda bi mi utrpao cigaru, upozorio na štetnost mojih cigareta, na sortu A i na sortu B, pružio mi zapaljenu žigicu, uzeo svoju cigaru iz usta, uvrtao je među prstima i samo kazao: “Wuhrmann BC.”

Ništa što je radio nije se činilo kao da to nije moralo biti učinjeno. Svaki njegov pokret je sličio poslovnosti. U kafiću bi sjedio tako udobno kao netko tko u cijelosti koristi to kratko vrijeme za oporavak, a kafić bi napuštao kao netko čija je stanka prošla, kao netko, koji odlazi pet minuta ranije, da se ne bi morao odveć žuriti.

Dami za susjednim stolom je objašnjavao u prolazu da sebi naruči sladoled s vanilijom, jer se ne isplati imitirati vaniliju. Kod svakog drugoga okusa postoji velika opasnost od umjetnih tvari. Ah, kad bi barem u toj jednoj jedinoj stvari imao pravo! No, možda je to u njegovo doba bilo još tako, u naše doba, kako je običavao reći. Kad je to bilo, to njegovo doba, nismo to znali, ali ono je bilo u Beču, u jednom Beču kojega nikada više nije posjetio i gomilao je svoje znanje bez izmjenjivanja svoga starog znanja. Sve je novo pridodavano, a da pri tom nije bilo revidirano staro znanje. Postojanje jeftinog, umjetnog okusa vanilije nije bilo u stanju polučiti nikakvu promjenu, jer kod sladoleda od vanilije je čovjek mogao biti siguran da će zateći prirodnu aromu.

Tako je tek usputno spomenuo da je služio kod husara – već opet s Rilkeom, već opet “Je li Rilke služio, ja to ne znam”, ali on nije bio prijatelj vojnikanja ni vojski. On je samo bio prijatelj toga da je služio kod husara, i kad je narednik podigao ruku kako bi dao znak za napad, onda su mu Talijani, onda mu je neki Talijan... To sve već znamo, tako da smo šegrt i ja mogli u zboru skupa s njim govoriti.

Htio sam pričati o njegovu šegrtu koji je opet u Preyu, koji je svoju obrtničku izobrazbu prije prekinuo negoli završio, prekinuo zbog smrti učiteljeve, šegrt, koji bi svakako bio sposoban imitirati Habertrubera, no nakon što ni sam Habertruber nije činio ništa drugo doli imitiranja Habertrubera, tako zapravo imitiranje imitiranog Habertrubera nije doduše bilo više nikakvo imitiranje, a još manje je to bio pravi Habertruber, koji ionako nikad nije postojao.

Tako bi dakle pitanje ljudi u Preyu – pitanje koje, kao što smo već spomenuli, ljudi nikad nisu postavljali – tako bi onda to pitanje bilo opravdano, što je šegrt dakle izučio. I tako bi mogli reći, pa bit će da je neku sitnicu ipak naučio. Tako bi se možda izrazio profesor Habertruber. No, šegrt nije

ništa izučio. On je imao samo neku funkciju u svezi s Habertruberom, kao što je Habertruber mogao imati funkciju u svezi sa “svojim” vremenom u Beču: pripovijedanje jednoga postaje prošlošću drugoga. I bit će dovoljno sjećanja da se prisjetimo toga, da je drugi pripovijedao – ne, što je pripovijedao, nego da je pripovijedao. Tako pripovijedajući, kako je Habertruber živio, tako smiješeći se i šutljivo živi sada šegrt.

Pa ipak mu uspijeva uz pomoć pojedinih jednostavnih riječi kao “dva lista papira” ili “što želite” ili “dobar dan i ja želim” širiti nešto poput pripovijesti, šutjeti i pripovijedati istodobno. Jer, nisu pripovijesti one koje se same pripovijedaju, nego samo one koje podsjećaju na pripovijesti. A Habertruber uopće ne mora da je postojao, niti da je išta učinio. Mogao je živjeti život koji nije vrijedan pripovijedanja, no unatoč toga i njegov život postaje pričom, kad ga se sjetimo. To je dovoljno da nam počne nedostajati i da se rasplačemo nad njegovom smrću.

Tako je to priča o njegovu šegrtu i meni, a nama je ta priča dovoljno priča.

No, Habertruber si je zasigurno drugačije zamišljao priču o sebi. On bi još jednom započeo s pripovijedanjem: kako je u kinu svirao glasovir, kako je bio na izletu u šumi s Aleksandrom Moissijem, kako je upoznao svoju ženu – a mi bismo ga slušali i kimali glavom, a on bi stekao dojam da ćemo to točno tako dalje ispričovjediti. A tko nije toliko tašt da to sebi ne bi tako zamislio.

U međuvremenu je on mrtav, i to više nije njegova priča. On sada spada u našu priču, i tu je on dovoljan tek kao sjećanje na jedno ime.

Možda ću jednom prilikom posjetiti šegrta, a možda ću pustiti da ostane tako kao što jest. Postoje i živuća sjećanja i ona su prošlost, a i ja ću ostariti. Jedva ću to zamijetiti. Sukcesivno ću se baviti onim čime se i Habertruber bavio, a šegrt će ostati to što već i jest – sjećanje. I on se kao sjećanje više neće mijenjati, neće stariti, neće se ženiti, neće imati djecu, neće se dati ogorčiti.

I tako on sada stoji tu, šegrt, na papiru, i više se ne mijenja.

Po tome je svakako u međuvremenu ravan svome učitelju, profesoru Ingolu Habertruberu. Samo se sada čini da je vrijeme bez njih dvojice postalo neko drugačije vrijeme. Ono je postalo “Znadeš li još?” doba.

Volim te, šegrte. Već mi je izmaklo iz sjećanja tvoje lice. Tvoj glas već više ne sliči nijednom drugom glasu i već te vidim posvuda, pa kamo god išao, kako nestaješ iza ugla. Što više starim, tim više toga postaje sjećanjem. Što je nekoć bilo od osobite važnosti i što me je izvana pogađalo, postalo je sastavnim dijelom moje priče. Kad jednom sve bude moja priča, onda ću biti mrtav i postati sitnim sastavnim djelićem neke druge priče.

Nitko se u tome nije toliko okušao kao Habertruber koji sam nije bio ništa drugo doli jedna priča. Tek njegove boli, o kojima je šegrt pripovijedao, stajale su izvan njegovih polovičnih istina, i samo one daju naslutiti da je iza pripovijesti o Habertruberu postojao i Habertruberov život.

Da nisam o njemu pisao, ostao bi samo jedno ime – na primjer ime kao što je Habertruber.

I tako bih htio zamoliti svoga čitatelja da učini isto što i ja, te da čitajući zaboravi što je pročitao, kao što i ja pišući zaboravljam što sam napisao. Tako da na koncu ostane još samo jedno ime: Habertruber.

No, moj pokušaj da zavolim šegrtu, neka bude ozbiljno shvaćen. Šegrt iz Preya je bio djevojka.

Jedna priča u osam varijacija

Dogan je ime bogatoga, nostalgičnog Solothurnjanina, čijim novcem se uređuje i uljepšava, a ujedno od dotadašnjih stanovnika prazni starogradska jezgra švicarskog gradića Solothurna iz istoimenog kantona. No, dogan (njem. *der Busant ili pak franc. l'Escoufle*) je isto tako ime ptice grabljivice koja je bila povodom nastanku srednjovjekovne sage o lijepoj Mageloni, kćerki napuljskog kralja i Petru, sinu provansalskoga kneza. Priča je to o neobičnoj ljubavi i vjernosti, o gubljenju i traženju dvoje zaljubljenih koje je potrajalo cijeloga njihovog životnog vijeka. I tek neposredno prije smrti, u dubokoj starosti se opet pronalaze i Petar lijepoj Mageloni napokon natrag donese prstenje, zalog svoje doživotne ljubavi i vjernosti, prstenje koje joj je ptica dogan ugrabila još u ranoj mladosti. No, lijepa Magelona nije samo kraljevska kći iz dalekog Napulja, nego je to ujedno i vječito pijana tajnica iz nekog ureda u Solothurnu koja sanjari o boljem životu i princu koji će jednom dojahati na bijelom konju i zaprositi njezinu ruku ili pak ocvala konobarica iz istoimenog gradića, čija se svakodnevice od cika zore pa sve do mrkle noći sastoji od jednoličnog posluživanja lokalnih pijanaca i zgubidana i slušanja njihovih uvijek istih jadikovki...

Priče iz knjige “Dogan” spadaju među ponajbolja Bichselova pripovjedačka ostvarenja. Po prvi puta objavljene godine 1985., su jezično i što se njihove kompozicije tiče, bogatije skladane i raznovrsnije aranžirane negoli Bichselove ranije pripovijesti. Svaka pojedina od njih je krcata neobičnim, gotovo apsurdnim suprotnostima, zamršenim obratima i bolnim, sudbinskim lomovima. To su priče o ljubavi i patnji, o radosti i tuzi, o čežnji i razočaranju, o lijepom i ružnom, o usponima i padovima, o svijetlim i tamnim trenucima u životima pojedinih protagonista. U konačnici je to, moglo bi se bez daljnjega ustvrditi, jedna jedina priča o istim ljudskim sudbinama ispričana u osam varijacija.

“Vrijeme” i “sjećanje”, dvije temeljne teme koje zauzimaju središnje mjesto u gotovo svim Bichselovim knjigama, su u ovoj zbirci posebice zorno i do u krajnje tančine majstorski razrađene. Bojazan da čovjek više nije u stanju zaroniti u svoja sjećanja bez kobnih posljedica, posebice je nazočna primjerice u priči “Robinzon”, gdje se mašta i zbilja toliko tijesno isprepliću, da akteru priče sve do kraja nije jasno, nije li sve to samo ružan san ili pak opora stvarnost koju upravo proživljava.

Ove nevelike, pokatkad ipak u širinu razvučene pripovijesti, su tipična očitovanja Bichselove ljubavi i simpatije spram čudnovatih, postraničnih, poprilično jadnih, gubitničkih tipova švicarskoga, odnosno europskoga društva s konca dvadesetog stoljeća. To su pripovijesti o veoma zamršenim, smušenim i patnjom svakodnevice razdrobljenim i podijeljenim osjećajima, priče o ljudima koji brže ili sporije gube svoj ugled i svoje mjesto u društvu, a da to sami često puta gotovo i ne zamjećuju. Ukratko rečeno, to su priče koje su svakom od nas itekako poznate, priče iz našega svakodnevnog života, no priče koje pomalo utjeruju strah u kosti, jer nikome od nas nije baš stalo da, čitajući ih i razmišljajući o njima, do u tančine iznova proživljava ono što je već jednom doživio, čvrsto uvjeren da je to za njega zauvijek postalo i ostalo prošlo svršeno vrijeme.

Bilješka o autoru

PETER BICHSEL, rođen 1935. godine u Luzernu u Švicarskoj kao sin obrtnika, odrastao je u Oltenu, pohađao učiteljsku školu u Solothurnu, a nakon toga radio kao učitelj u istoimenom kantonu. Između 1974. i 1981. god. boravio je u više navrata kao gost-docent, tzv. *writer in residence*, po raznim američkim sveučilištima. Dopisni je član Njemačke akademije za jezik i poeziju. Danas živi kao samostalni književnik u Bellachu, kanton Solothurn.

Bichsel je dobitnik brojnih književnih nagrada i priznanja u Švicarskoj i inozemstvu, kao što su npr.: *Nagrada grupe 47* (1965.), *Stipendija grada Hamburga* (1965.), *Njemačka nagrada za dječju knjigu* (1970.), *Prix Suisse za radio-dramu* (1973.), *Nagrada za umjetnost kantona Solothurna* (1978.), *Književna nagrada kantona Berna* (1978.), *Književna nagrada gradskog kroničara Bergen-Enkheima* (1981.), *Godišnja nagrada zaklade Pro Helvetia* (1983.), *Književna nagrada Johann Peter Hebel pokrajine Baden-Württemberg* (1986.), *Nagrada švicarske Schillerove zaklade* (1987.), *Književna nagrada gradskog kroničara Mainza* (1996.), *Nagrada Gottfried Keller* (1999.), *Prix Charles Veillon za esej* (2000.), *Književna nagrada za groteskni humor grada Kassela* (2000.), *Titula počasnog doktora* (teološkog fakulteta sveučilišta u Baselu, 2004.), *Soloturnska književna nagrada* (2011.), *Velika Schillerova nagrada* (2012.).

“Teško ga je riječima dovesti u zabludu. On riječi uzima krajnje ozbiljno. Kad nije siguran što bi trebao reći, on radije šuti... Ima riječi koje on nikada ne uzima u usta, premda one vrijede kao pristojne; smatra ih naprosto prekrupnima. To mu doduše otežava ophođenje sa stanovitim ljudima, no drugačije ne ide. Pri tom je krajnje uljudan, ali nepotkupljiv – na to između ostalog mislim kad kažem: Peter Bichsel je pravi poet! Znalo se to već nakon njegove prve knjige”, kazao je to nekom prilikom poznati švicarski dramatičar i prozaist *Max Frisch* aludirajući na Bichselovu zbirku “*Dječje priče*”, koja ga je preko noći učinila slavnim i poznatim diljem Europe, pa i šire.

Jednom prilikom je Bichsel o sebi kazao sljedeće: “Ja sam feljtonist koji svojim pisanjem na poetičan način zadire i u svakodnevne političke probleme... Pisac gotovo uvijek predstavlja rizik kad se radi o državi i postojećem društvu. No, čitatelji su daleko veći rizik. Vjeran državi ne postaje se čitanjem, nego naprotiv nečitanjem...”

Izbor iz djela: *Versuche über Gino* (proza, 1960.), *Eigentlich möchte Frau Blum den Milchmann kennenlernen* (21 kratka priča, 1964.), *Das Gästehaus* (priče, grupa autora 1965.), *Die Jahreszeiten* (roman u obliku priča, 1967.), *Kindergeschichten* (7 pripovijesti za malu i veliku djecu, 1969.), *Des Schweizers Schweiz* (novinski članci, 1969.), *Inhaltsangabe der Langeweile* (radiodrama 1972.), *Stockwerke* (kratka proza, 1974.), *Geschichten zur falschen Zeit* (kolumne, 1975. – 1978., obj. 1979.), *Der Leser. Das Erzählen.* (frankfurtska predavanja o poetici, 1982.), *Geschichten und Plaudereien für Kinder* (priče, 1982.), *Der Bär* (priče, 1983.), *Der Passagier* (priče, 1984.), *Der Busant* (pripovijesti, 1985.), *Schulmeistereien* (esejistička proza, 1985.), *Irgendwo anderswo* (kolumne, 1980. – 1985., obj. 1986.), *Im Gegenteil* (kolumne, 1986. – 1990., obj. 1990.), *Möchten Sie Mozart gewesen sein?* (meditacije o Mozartovoj misi “Credo”, 1990.), *Zur Stadt Paris* (kratke priče, 1993.), *Milano* (priče, 1994.) *Gegen unseren Briefträger konnte man nichts machen* (kolumne, 1990. – 1994., obj. 1995.), *Ein Tisch ist ein Tisch* (priče, 1995.) *Die Totaldemokraten* (novinski članci o Švicarskoj, 1998.), *Cherubin Hammer* (roman u obliku priča, 2000.), *In Olten umsteigen* (kolumne, 2000.), *Alles von mir gelernt* (kolumne, 1995. – 1999., obj. 2000.), *Eisenbahnfahren* (kolumne, 2002.), *Doktor Schleyers isabellenfarbige Winterschule* (kolumne, 2000. – 2002., obj. 2003.); *Das süße Gift der Buchstaben* (govori o književnosti, 2004.), *Wo wir wohnen* (pripovijesti 2004.), *Kolumnen* (kolumne, 2005.), *Geschichten* (pripovijesti, 2005.), *Dezembergeschichten* (prosinačke priče, 2007.), *Heute kommt Johnson nicht* (kolumne 2005. – 2008., obj. 2008), *Über Gott und die Welt* (tekstovi o religiji, 2009.), *Das ist schnell gesagt. Sätze aus dem Werk* (2011.), *Im Hafen von Bern im Frühling* (kolumne 2008. – 2011., obj. 2012.), *Über das Wetter reden* (kolumne 2012. – 2015., obj. 2015.), *Auch der Esel hat eine Seele* (rani tekstovi i kolumne, 1963. – 1971., obj. 2020.)

(Prijevod s njemačkog i bilješka o autoru: Mate Ante Ivandić)

BRANKA ARH

I am Uan

*Ten poems from the collection UAN (Publisher Matica
hrvatska – Ogranak u Rijeci, Rijeka, 2006.)*

1.

I am Uan

engraver of the characters
in front of your footsteps

so when days traverse the day
and you no longer know
what was and what was not

and when your soul-searching
sees thoughts shedding
into profundity

I am once again the one
that is and is not within
and is as free as the wind

hence when in hiding
I emaciate into my dream
like a baby animal

so when I feel
that all things are already here
and there's nowhere to go

the distal engravings
that you come upon
are me dragging me in person through myself

1.

ja sam Uan
urezujem znakove
ispred tvojih koraka

pa kad dani prođu preko dana
i više ne znaš
što je bilo što nije bilo

pa kad pogledaš u sebe
kako rune se misli
u dubinu

ja sam opet ja
koji jest i nije unutra
slobodan poput vjetra

pa kad se pritajim
ušiljim uz svoj san
kao mala životinjica

pa kad osjetim
da sve je već tu
i više ne možeš dalje

a urezi od daljina
na koje nailaziš
to ja sebe provlačim kroz sebe

2.

this is how I'd start
 on a mountain cliff
 on the darkest cliff
 the moon suspends its strings

towards which we reached out our arms
 climbing towards them
 tugging the longest ones
 expecting them to dis sever us from the ground

as if by arrangement
 from the deep depths
 of the disturbed cosmos
 we entered the same scene

into the same scene we entered
 to ascertain anew matters
 that through the expanse of time
 flew apart and fled

I can't call them back
 not even from the darkest cliff
 I can't call them back
 I can't bring them into accord

if anything inside my head
 has stirred and gone wrong
 running off into dream
 it must be corrected and adjusted

2.

počela bih ovako
na litici gorja
na najtamnijoj litici
mjesec izvjesio strune

prema njima pružali smo ruke
prema njima penjali se
povlačili one najdulje
ne bi li nas otrgnule s tla

kao po dogovoru
iz dubine duboke
uznemirenog svemira
ušli smo u isti prizor

u isti prizor ušli smo
iznova provjeriti stvari
koje širom vremena
razletjele se razbježale

ne mogu ih dozvati
ni s najtamnije litice
ne mogu ih dozvati
ne mogu ih izmiriti

ako nešto u mojoj glavi
pomaklo se pokvarilo
u san kliznulo
treba popraviti treba

3.

and again creeping up
silently behind my back
Uan touches my hand

and wraps his arms around me
me so thin
look at me sweetheart

come with me
come with me
says he

for some time we got going
along the edge of morning
without speaking

and then something moved
slid aside
a lever or whatever

and everything reeled and caved in
my arm I cannot lift
no use

3.

onda opet prišulja se
potiho se prišulja iza leđa
takne mi ruku Uan

pa ovije ruke oko mene
mene tanke
pogledaj moju dragu

pođi sa mnom
pođi sa mnom
kaže mi

neko vrijeme išli smo
bridom jutra
šuteći

tada nešto pomaknulo se
sklznulo u stranu
neka poluga što li

i sve zavrtjelo se urušilo
ne mogu odignuti rukom
ne ide

4.

and it's him again

I recognize the gait when slowly he
sneaks up into my line of sight
sad sadder than anyone else

oh what I'd do to soothe him
oh what I'd do to soothe him

let him not think
that I left him
alone and afraid
and forgot him in the dark

let him not fear
let him not fear

all this could be a mistake
tightly tied
pushed aside
wet with tears

oh what I'd do to soothe him
oh what I'd do to soothe him

4.

eto opet on

prepoznajem mu hod kad polako
tiho došulja se na crtu očiju
tužan tužniji od sviju

što bih dala da ga mogu umiriti
što bih dala da ga mogu umiriti

neka ne misli

da sam ga ostavila
samog i uplašenog
da sam ga zaboravila u tami

neka se ne boji
neka se ne boji

sve to može biti pogrešno
tako stegnuto zavezano
gurnuto u stranu
mokro od plakanja

što bih dala da ga mogu umiriti
što bih dala da ga mogu umiriti

5.

I put him together with bits of myself
 from the faces
 that are in my dreams

later on I see him in the realness of the room
 and in the mirror
 in all modes

equally real
 he sits down on the couch
 regardless of my will

the moon in the windowpane
 finds its way to his shoulder
 only to pause there for a few moments

he doesn't know what to do with himself
 he ceded his yesterday and tomorrow
 to the dawn

those two pictures
 the moon and Uan
 insert into each other

then suddenly from all points
 pain comes along
 in the way that it connects in my mind

through links that wriggle
 beside all the fences
 that were strictly set up

5.

sastavljam ga od sebe
od onih lica
koja mogu odsanjati

potom ga gledam u stvarnosti sobe
pa u ogledalu
na sve načine

jednako stvaran
sjedne na kauč
neovisno o mojoj volji

mjesec na prozoru
pronađe put do njegova ramena
zastane tako tek nekoliko trenutaka

ne zna što bi sa sobom
i svoje jučer i svoje sutra
predao je zori

te dvije slike
mjesec i Uan
umeću se jedna u drugu

onda odjednom iz svih točaka
nailazi bol
kako se to u mojoj svijesti povezuje

kojim se poveznicama provlači
pored svih ograda
strogo postavljenih

6.

meandering blotches disentangle
and expand into flattened growths
in accord with some planetary project

and will be something else
some virtual vista
of a distant time

from which he dashed
he dashed toward me
Uan extended his arms toward me

I greeted his arrival in the light
in a real light I greeted him
in a real light I wanted to see him

but Uan turned away
once more got entangled into the blotches of time
once more got entangled into the blotches of time

6.

vijugave šare rasplele se
pa rastu u plošnosti rastu
prema nekom planetarnom projektu

i biti će nešto drugo
neki virtualni prizor
dalekog vremena

iz kojeg zatrčao se
prema meni se zatrčao
prema meni pružio je ruke Uan

dočekah ga na svjetlu
na pravom svjetlu dočekah ga
na pravom svjetlu htjedoh ga vidjeti

ali Uan se uzmaknuo
pa opet se u šare vremena upleo
pa opet se u šare vremena upleo

7.

from a nest under the eaves
swallows take flight
Uan waves them a farewell

their reflection in the brook
stolen by the water
was taken away

to faraway spaces
to the destiny of swallows
and the destiny of Uan

and my reality
entwined with illusions
was taken away

to various seas
to ancient chasms
to phases galore

and I won't discern
its wisdom
put away in time

just a casual reflection
cast aside in despair
that my hand will catch

7.

iz gnijezda ispod strehe
lastavice izletjele
Uan im mahne rukom

odraz njihov u potoku
ugrabila voda
odnijela sobom

u svoje daljine
sudbinu dana
i sudbinu Uana

i zbiljnost moju
spletenu od privida
ponijela sobom

u razna mora
u ponore drevne
u mijene mnoge

prepoznati neću
mudrost njenu
sklonjenu u vrijeme

tek odraz poneki
bačen u mucu
uhvatit će ruka

8.

Uan withdraws ever so deeper
cloaked in darkness
contorted deep down

when I broke into a run to the house
from high up and afar I saw
that I wasn't brave

that I lacked the qualities
to break away rebound
slip through narrow courtyards

that I didn't have the faintest idea
of what happened
and whether the world was possible

when I broke into a run to the house
that was no more
that was no more

8.

Uan još dublje uvukao se
u tamu se umotao
skutrio u nutrini

kada prema domu potrčala sam
izdaleka svisoka pogledala
to što nisam bila hrabra

to što nisam bila kadra
otrgnuti se odskočiti
provući kroz uska dvorišta

to što pojma nisam imala
što se dogodilo
i je li moguć bio svijet

kad prema domu potrčala sam
kojega više nije bilo
kojega više nije bilo

9.

this was that widening of the gap
in a flash
I could have jumped over it

and gone back to the house
through some side door
among the silent shadows

this was the other possibility
I have in mind
but I don't believe in it

because for me Uan
is my answer to myself
bonded to reasons and turmoil

if hands learn
to let through the fingers
all that stifles life

with the wind I will roll
on all the roads of the universe
and my joy will not be silenced

9.

to je to proširenje procjepa
u jednom hipu
mogla bih ga preskočiti

pa vratiti se kući
nekim pokrajnim ulazom
između nečujnih sjena

to je ta druga mogućnost
na nju mislim
ali ne vjerujem u nju

jer meni je Uan
moj odgovor meni
privezan za razloge i nemire

ako ruke nauče
propuštati kroz prste
to što stišče život

kotrljat ću se s vjetrom
svim cestama svemira
i neće utihnuti moja radost

10.

Uan has his sky
 moon stars
 skyline and courtyard

in which bound in chains
 are his things and numerals
 and his recollections squeak

that is why
 the whole universe
 cracks up in me

on the one hand when
 a drop of desire slides down
 on the other hand when nighttime howls

Uan has his reality
 in which I'm a delusion
 from a space beyond

secret passageways dwell between us
 elongated mirrors
 fictionalize the world

and a twilight
 resides in them
 comprised of all twilights

only that one there
 still lasts
 incomprehensibly

10.

Uan ima svoje nebo
mjesec zvijezde
ima svoj obzor i dvorište

u kojem su okovane
stvari i brojke
i sjećanja škripe

to je razlog
da sav svemir
u meni se lomi

na jednoj strani kad
klizne kaplja čežnje
na drugoj jaukne noć

Uan ima svoju zbiljnost
u kojoj ja sam varka
iz prostora izvan

između nas su prolazi tajni
ogledala duga
izmišljaju svijet

i jedan suton
prebiva u njima
od sutona svih

samo taj jedan
tamo još traje
neprotumačiv

(Translation by Slobodan Drenovac)

Bilješka o prevoditelju

SLOBODAN DRENOVAC rođen u Budimcima kod Našica, 1932. Odrastao je u SAD (državama Ohio i Pennsylvania). Nakon Drugog svjetskog rata vratio se u domovinu, živio i radio u Rijeci. U četrdesetak godina prevoditeljskog rada preveo je brojne knjige (američku, kanadsku, hrvatsku beletristiku, dramu, poeziju) s hrvatskog na engleski i obratno. Preveo je poznate pjesnike (Stephen Spender, W.H. Auden, Charles Bukowski, Allen Ginsberg, David Ignatow). Zagrebački časopis *Quorum* objavio je panoramu suvremenog kanadskog pjesništva u njegovom izboru. Bio je član DHKP. Preminuo je u Rijeci, 2017. godine.

OSVRTI

MATIJA ŠTAHAN

Što je čovjek?

(*Kritika Doba čarobnjaka: Veliko desetljeće filozofije 1919. – 1929.*)

Izgrađena oko odjeka Kantova pitanja “Što je čovjek?”, o kojemu su 1929. godine u švicarskome Davosu raspravljali Martin Heidegger i Ernst Cassirer, a kojima se mogu nadodati i “potpitanja” o naravi jezika i vremena, kao fenomenâ konceptualiziranih isključivo u okviru ljudske vrste, popularnim stilom pisana, pitka povijesnofilozofska knjiga Wolframa Eilenbergera “Doba čarobnjaka: Veliko desetljeće filozofije 1919. – 1929.” (Fraktura, Zagreb, 2019., prev. Ines Meštrović) sabire intelektualne i osobne životopise četvorice mislilaca s njemačkoga govornog područja koji su obilježili međuratno razdoblje – uz navedeni dvojac, riječ je i o Ludwigu Wittgensteinu te Walteru Benjaminu – dovodeći ih, premda se neki među njima nikada nisu osobno susreli, u međuodnose poticajne za dublje razumijevanje povijesti ideja 20. stoljeća.

Iako nisu lišeni proizvoljnosti, vremenski odsječak i odabir filozofâ posjeduju unutarnju logiku: nakon završetka Velikog rata 1918. godine, u kaosu Weimarske Republike, gdje su živjeli Heidegger, Cassirer i Benjamin, te austrijske Prve Republike, Wittgensteinove domovine, ulogu čovjeka u svijetu trebalo je preosmisliti: Heidegger je to učinio vezujući ljudsku bît uz vremenitost, Cassirer klasificirajući čovjeku imanentan nagon za komunikacijom u sustav simbolâ kojima je temeljan jezik, Wittgenstein radikalno nijećući mogućnost spoznaje srži egzistencije posredstvom jezika, a Benjamin – odražavajući u svojem raznorodnom opusu eklektičnost i fragmentiranost toga vremena – raspršujući se od potrage za iskonskim prajezikom kroz mistične zanose kabalističke provenijencije (što ga, osim s Cassirerom i Wittgensteinom po pitanju jezika, po pitanju težnje za iskonom približuje i Heideggeru), pa do kriptokomunističkog djelovanja kroz raščlambe književnoumjetničkih vrhunaca novovjekovlja, s Proustovim ciklusom o “izgubljenom vremenu” na čelu.

Krug temâ u opusima četvorice autorâ time se zatvara, a Eilenbergerovo djelo najdojmljivijim biva na stranicama gdje autor supostavlja ili isprepleće središnje hipoteze četvorice filozofâ, upisujući ih u kontekst međuratnog

Zeitgeista. Ocrtavajući intelektualnu kartu predratne Europe i mrežu utjecajâ iz koje je proizišla i četvorka “glavnih junaka”, a koje bi se moglo podvući pod zajednički nazivnik sintagme *deesencijalizacija svijeta*, Eilenberger navodi nasljeđe Einsteinove teorije relativnosti – koja prostor i vrijeme, suprotno Newtonovim postavkama, više ne promatra međusobno neovisnim, već dubinski povezanim fenomenima – ali propušta spomenuti nasljeđe lingvističkih inovacijâ Ferdinanda de Saussurea, koje je poput Einsteinova pogleda na narav vremenitosti zacijelo utjecalo na promišljanja četvorke o fenomenu jezika. Osim novih tumačenja jezika i vremena, reinterpretacija naravi čovjeka o kojoj se raspravljalo u Davosu (Eilenberger, oslikavajući kulturološki kontekst, ne propušta napomenuti kako je riječ o poprištu *Čarobnoga brijega* Thomasa Manna) uvelike je uvjetovana nasljeđem Darwinove teorije evolucije, koja – ističe autor – značajno smanjuje mogućnost shvaćanja ljudske naravi kao nepromjenjive datosti.

Prožimajući kroz nešto više od 350 stranica životne putanje navedene četvorke, Eilenberger učenim i razigranim stilom demonstrira nekoliko pristupa povijesnoj građi; pored općega biografskog i filozofskog – a koje tek rijetko poradi razumljivosti žrtvuje smisao predstavljenih filozofijâ – najzanimljiviji tip obrade Heideggerovih, Cassirerovih, Wittgensteinovih i Benjaminovih životâ i djelâ donose pseudobiografske dionice knjige, imaginirajući hipotetske tjekove njihovih razgovorâ do kojih u zbilji nije došlo, te one koje se može svrstati u rubriku *žutila*, a gdje Eilenberger konkretne životne manifestacije njihovih intelektualnih načela lucidno pronalazi u različitim aspektima njihova konkretnoga životnog djelovanja, deromantizirajući predodžbe o filozofima kao superiornim, bajronovskim osobenjacima te razobličujući – posebice kod Heideggera – metode kojima su se sami takvima nastojali prikazati, svodeći ih time na “obične” ljude, odnosno “jedne od nas”.

Na zanimljiv, naime, način životi četvorice filozofskih protagonista Eilenbergerova djela odražavaju srž njihovih filozofijâ: Benjamin piše ogled o Goetheovu romanu *Srodne duše* čiji “ljubavni četverokut” savršeno opisuje baš njegove ljubavne nevolje; Wittgenstein se, dovršavajući svoj *Tractatus logicho-philosophicus*, odriče enormna obiteljskoga nasljedstva kako bi živio gotovo monaški, kao školski učitelj, u austrijskoj provinciji; Heideggerovo viđenje autentičnoga *bivanja-u-svijetu* podrazumijeva prozaične, nimalo nadčovječanske izvanbračne afere, a kasnije – što je tema kojom se valja zasebno pozabaviti – i srčano prigrljivanje Hitlerova režima, dok Cassirer, živeći savršeno stereotipan akademski i građanski život, izaziva podsmijeh mlađega filozofskog naraštaja, pa ga Emmanuel Lévinas u satiričnoj rekonstrukciji rasprave u Davosu tumači posut bijelim pepelom po glavi, sipajući pepeo iz džepova, repetitivno progovarajući: “Humboldt, obrazovanje, obrazovanje, Humboldt”...

Čar intelektualnom ogledu, dakako, daje i lokalitet na kojemu se rasprava odvija. Ako je Davos označio simbolički filozofski Olimp kao mjesto na kojemu su Heidegger i Cassirer odmjerili snage, svaki od četvorice “glavnih junaka” ima svoj vlastiti, konkretni ili apstraktni *locus amoenus*: Eilenberger ga u Benjaminovu slučaju prepoznaje u okrilju Komunističke partije, a kod Wittgensteina u samostanu. Heidegger i Cassirer isključeni su iz toga zapažanja, ali *Doba čarobnjaka* jasno sugerira što je poslužilo kao utočište preostaloj dvojici: Heideggeru njegova schwarzwaldska koliba kao rustikalni ekvivalent bjelokosnoj kuli, a Cassireru živopisna privatna biblioteka Abyja Warburga, začudno kompatibilna s potrebama njegova istraživačkoga rada (“Nikada se više ne smijem vratiti na to mjesto”, zapisao je nakon prvoga posjeta, “jer ću se inače izgubiti u tom labirintu”).

Iako neprestance aktualna, tema ljudske naravi o kojoj se raspravlja od Davosa, preko susreta Noama Chomskog i Michela Foucaulta 1971. godine pa do tzv. “antropocena” i konceptualiziranja hararijevskog “homo deusa” u 21. stoljeću, kada se ideji čovjeka otvaraju neočekivani, trans- i posthumanistički obzori (poput stapanja ljudskoga bića sa strojem, zaustavljanja starenja ili utopizma besmrtnosti), protokom vremena otvara sve više pitanja. Ako je Eilenberger Cassirerova i Heideggerova viđenja ljudske naravi opisao kao sukob “kontinuiteta koji uravnotežuje” te “volje za radikalnim raskidom i novim početkom”, zanimljivo pitanje, na koje autor nažalost ne daje odgovor, moglo bi glasiti: bi li se u kontekstu novih vizijâ “besmrtnoga” čovjeka Cassirer i Heidegger našli na istoj strani, odnosno ne bi li čak i za zagovornika nacionalsocijalističkog *Übermenscha* ideal novoga čovjeka 21. stoljeća bio odviše radikalan? Što nam iz Heideggerove formule čovjeka, koja glasi *bitak-k-smrti*, ostaje kada iz jednadžbe uklonimo smrt, odnosno uklanja li izostanak svršetka u ljudskome životu potencijal pronalaska njegova smisla? Uranjajući čitatelja u međuratni duh vremena, Eilenbergerova knjiga nažalost bježi od aktualiziranja misli četvorice “čarobnjaka” i spekulacija o tome kako bi mogle oblikovati intelektualni život 21. stoljeća.

Posebno zanimljiv odsječak rasprave ovdje otvaraju i konotacije Davosa u našem vremenu; ako su ga u prošlostoljetnome kontekstu presudno obilježili filozofi i književnici poput Heideggera i Manna, Davos za nas danas podrazumijeva okupljanje globalnih političkih i ekonomskih elita u okviru Svjetskog gospodarskog foruma (WEF) Klause Schwaba, glasovitog u *mainstream* medijima i zloglasnog u “teorijsko-zavjereničkoj” sferi kao sukreatora ideja koje, između ostaloga, osim političkih i ekonomskih imaju i filozofskih pretenzijâ. Jedan od tih koncepata je “veliki reset” iz istoimene knjige koju je Schwab 2020. godine objavio u suautorstvu s Thierryjem Malleretom, dok bismo za drugi mogli uzeti “četvrtu industrijsku revoluciju” koja spaja biološko i digitalno – a bila je glavnom temom *summita*

Svjetskog gospodarskog foruma 2016. godine – u svjetlu čega je teško ne primijetiti kako se navedeni koncepti, vjerojatnije nesvjesno negoli svjesno, savršeno nadovezuju na rasprave koje su na “čarobnom brijegu” prije 95 godina vodili Heidegger i Cassirer, s implikacijom kako je čovjek podložan raščovječenju, to jest – kako će to u svojoj maksimi po kojoj “egzistencija prethodi esenciji” sažeti Jean-Paul Sartre – biće lišeno fundamentalne bîti.

U to ime stoga, pa i uz rizik preuzetnosti, vjerojatno nije pogrešno pretpostaviti, kad već autor u “Dobu čarobnjaka” to ne čini, a u nježnoj polemici s filozofskim pogledima trans- i posthumanizma, kako bi četverac protagonista Eilenbergerove knjige – iako je poneki od njih poslužio kao duhovni predak navedenim pravcima – s nezanemarivom dozom zazora odbio prikloniti se ideji čovječjeg samonadilaženja posredstvom tehnologije, a posebice idealu ovozemaljske besmrtnosti. Iz te perspektive, poneke navode ove filozofske četvorke može se čitati i kao nehotične, proročke polemike s idejama koje će se kasnije nazvati transhumanizmom. Ili, Wittgensteinovim riječima: “Zar se neka zagonetka rješava time što ću živjeti vječno?”

JAKŠA BILIĆ

Poimanje povijesnog zbivanja u modernoj književnosti

(Viktor Žmegač: “Književnost i filozofija povijesti”, Hrvatsko
filozofsko društvo, Zagreb, 1994.)

S tridesetom obljetnicom izdavanja knjige “Književnost i filozofija povijesti” Viktora Žmegača, ne jenjava aktualnost njezine problematike, tj. odnosa književnih svjetova s pojmovnim previranjima u filozofiji povijesti u XX. st. Pitanja o srodnostima i dodirima između književnih stvaralaca i historizofskih mislilaca temelj su produbljivanju interpretativnoga organona književne kritike i povijesti, ali i proširenju kulturološkog vidokruga hrvatskih književnih krugova. Knjiga sadrži pet radova čija je tematska okosnica sadržana u prvom dijelu naslova, a rematski kut motrišta na samu temu izražen u njegovoj drugoj sastavnici. Prvi je prilog, naslovljen “*Putovi humanističkih znanosti*”, tematski naoko nepovezan s četiri ostala. Sadrži sažetu genealogiju razvitka modernog razgraničenja znanstvenih područja u kulturnom ambijentu zapadnih sveučilišta. Smotru razvojnog slijeda započinje u srednjovjekovlju s natuknicom o kasnoantičkim – tvrdnja koja bi zahtijevala ispravak ili barem nadopunu – osnovama školničke razdobe “sedam slobodnih umijeća” na *trivij* i *kvadrivij*. Autor se u razlaganju i tumačenju oslanja na znamenitu studiju Ernsta Roberta Curtiusa “*Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*” (“*Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*”, 1948., hrv. izdanje 1971., 1998.²) s pomoću koje rasvjetljuje i tumači nedoumice i prividna kategorijalna protuslovlja srednjovjekovne epistemologije s gledišta modernoga stanja stvari. Osobit naglasak stavlja na Kantovu raspravu “*Prijepor među fakultetima*” (“*Der Streit der Fakultäten*”, 1798.) i njezinu ulogu u osvajanju i prisvajanju za filozofski fakultet one mjerodavne uloge u okviru sveučilišta koju je on otada nadalje uživa. Osim ove institucionalne prekretnice autor ističe spoznajni i mentalitetni prijelom koji je nastupio pojavom *historicizma*, a čiji su izabrani misaoni reprezentanti Herder i mladi Goethe u djelu “*O njemačkom graditeljstvu*” (“*Vom deutscher Baukunst*”, 1773.). Prodor se sastojao u hotimičnom otklonu, koji je bio djelomice i estetski motiviran, od normativnih nametanja univerzalističkih predodžbi prošlim zbivanjima. Danas bismo rekli, bili su to prvi začeci “dekolonizacije” prošlosti od naknadnih, njoj stranih kategorijalnih aparata: “[Z]adaća je suvremenog kritičara neopterećenoga predrasudama, oduprijeti se pomodnoj unifikaciji i

tražiti u prošlosti alteritet, ono drukčije, osebujno, u što treba proniknuti, pa zatim usporediti i shvatiti.” (Žmegač, 1994.: 15.). Hijerarhijska restrukturacija sveučilišta i izborena mjerodavnost historicističkog pristupa u ranom je XIX. st. dovela do osamostaljenja filoloških i srodnih struka postavši uporište skoroj sveobuhvatnoj reformi Wilhelma von Humboldta koja je težila “slobodnu razvoju intelektualne ličnosti” pojedinca.

Daljnju razvojnu fazu u Žmegačevu prikazu zauzima epistemološki doprinos Wilhelma Diltheya u djelu “*Uvod u duhovne znanosti*” (“*Einleitung in Geisteswissenschaften*”, 1883.), kojim osnažuje stožerni položaj historicističkog pristupa sveukupnom čovjekovom samopoimanju pružajući time razlikovno uporište metodološkom utemeljenju humanističkih znanosti. Na tom se uporištu sazda eksplanatorna vrijednost metodološke razdiobe između u povijesnim zbivanjima utemeljenih disciplina i znanstvenih istraživanja materijalnoga svijeta koju je u djelu “*Povijest i prirodoslovlje*” (“*Geschichte und Naturwissenschaft*”, 1894.) ustanovio Wilhelm Windelband. Idiografskima se nazivaju one discipline čije je usmjerenje prema “duhovnom pronicanju u osobitost svake povijesne pojave, od kulturnih do političkih fenomena” (Žmegač, 1994.: 19.), dočim se nomotetskim naziva krajnji cilj prirodoslovnih istraživanja, drugim riječima, potraga za općevaljanim i u pokusima ponovljivim zakonima kojima se ravnaju pojave i promjene (gibanja) organskog i anorganskog svijeta. Autor potom uvodi doprinos Heinricha Rickerta u knjizi “*Kulturologija i prirodoslovlje*” (“*Kulturwissenschaft und Naturwissenschaft*”, 1899., hrv. izdanje 2008.), čija je zasluga osvješćivanje dimenzije aksioloških predodžbi u povijesno utemeljenim strukama, pri čemu je na mala vrata ušao problem objektivnosti kao Ahilove pete i fokusa propitivanja znanstvene utemeljenosti humanističkih znanosti. Rickertov je odgovor »da je zbog različitosti predmeta posve nerazložno zahtijevati jedinstvena mjerila objektivnosti« i do danas ostao kamen smutnje između dviju znanstvenih kultura.

Daljnji se razvoj humanističke epistemologije zasnivao na samoodređenju na povijesnim temeljima u okviru Heideggerove fundamentalne ontologije prema kojoj se znanstveni položaj prirodoslovnih i povijesnih disciplina ne razlikuje u strogosti objektivnosti nego u “opsegu egzistencijalne osnove” u koje one zadiru (Žmegač, 1994.: 20.). Kod humanističkih je znanosti on znatno širi i prirodoslovne metode pri takvim veličinama više zastiru nego što rasvjetljuju. Daljnji je prodor novih prostora humanističkih struka u znaku novih metodoloških načela strukturalizma čiji je djelokrug nastao (empirijski potvrđenom) aksiomatizacijom transcendentalnog, odnosno nadpojavnog sustava pojedinih ljudskih djelatnosti koji funkcionira u pozadini kao okvir u kojem se javljaju pojedine pojave ljudskog duha. Tako se u formalističkoj književnoznanstvenoj školi Romana Jakobsona predmet

proučavanja pomiče s pojedinačnih tekstovnih tvorbi na apstrahirano polje “literarnosti” koje je “Käte Hamburger poslije podvela pod pojam logike književnosti” (Žmegač, 1994.: 21.).

Strukturalna vizura nije uklonila potrebu za hermeneutičkim objašnjavanjem duhovnih fenomena čime se zatvorio krug u dvojstvu glavnih oblika današnjeg povijesnog stanja humanističkih znanosti. Istodobno se s metodološkim raslojavanjem humanističkih pristupa odvijala scijentifikacija, odnosno nametanje prirodoslovnih kriterija unutar institucionalnih oblika sveučilišne administracije potpomognute pragmatičkom korisnošću tehničkih primjena prirodoslovnih spoznaja čime su one dobile svoju društvenu utemeljenost i primat u predodžbama političkih struktura društva. Nužnost razložnosti različitih disciplina iskočila je iz ravnovesja, a nepovoljnost položaja povijesno utemeljenih znanosti su dodatno kompromitirale bitne ideološke nesuglasice. Prirodoslovne su pak struke zapale u žrvanj “specijalizacije, odnosno parcijalizacije znanja” (Žmegač, 1994.: 23.) u čemu je Helmuth Plessner (“Zur Soziologie der modernen Forschung und ihrer Organisation in der deutschen Universität”, 1924.; u: “*Gesammelte Schriften*”, X, 2003.) prepoznao regresivnu, ali sve jasniju razdiobu na duhovnu naobrazbu i znanost (prema grčkim pojmovima *paideia* i *epistēmē*).

Autor u daljnjoj raščlambi uvodi prinose autolegitimaciji humanističkih znanosti iz pera suvremenih njemačkih filozofa Oda Marquarda i Joachima Rittera koji uporište njihove društvene utemeljenosti smještaju u kompenzatornoj funkciji odnosa čovjeka prema samom sebi i svojoj povijesnosti pod pritiskom sve korjenitije preobrazbe zbilje u zadanom okviru tehničke civilizacije. Društvene su funkcije humanističke znanosti očuvanje i senzibilizacija u opreci prema materijalnoj nasrtljivosti i duhovnoj destruktivnosti tehnike. One trebaju pružati *životnoorijentacijske smjernice* prema kojima se čovjek ima ravnati u tehnikom ispunjenom svijetu i prema čijim se smjernicama i sam razvoj tehnike ima kanalizirati. Osobito brani stečevinu različitosti tumačenja (u anticipaciji dekonstrukcionističkog načela “prava na rastvoridbenu interpretaciju”, *le droit à la mésinterprétation*, Cusset, 2003., 64.–87.) kao specifično ljudsku, duhovnu dimenziju zbilje kojom se njeguju ljudska svojstva i “sposobnosti memorije, imaginacije i misaone kombinatorike” (Žmegač, 1994.: 26.). Metodološko račvanje u potrazi za neprijepornim elementom pri logičkom utemeljenju humanističkog pristupa (analognom ulozi matematike u prirodoslovnim znanostima) unesen je nemir, a potom i institucionalni sukob između različitih gledišta “čime je i znanost ušla u postmodernu fazu” (Žmegač, 1994.: 28.).

U V. poglavlju Žmegačeva zapisa nalazi se plod autorovih promišljanja i dopuna *statusu quaestionis* odnosa dviju znanstvenih kultura. Onkraj Marquardove kompenzacijske funkcije autor utemeljuje društvenu opra-

vdanost humanistike u antičkoj tradiciji *trivija*, odnosno u onome što bi se prema današnjoj “bolonjskoj” terminologiji nazvalo njegovim “očekivanim ishodima”, a to je komunikacijska osposobljenost u interdisciplinarnom općenju i transferu znanja. Nužnost intersubjektivnog misaonog općenja je snažan legitimacijski doprinos u kojemu znanosti duha mogu uspostaviti pojmovnu “univočnost” te upućivati na otvorenost znanosti prema neistraženim područjima i pukotinama u paradigmatским modelima znanosti. Osim toga, autor se ne ustručava istaknuti nosivost humanističkih znanosti za sve vrste očuvanja, odnosno, njegovim riječima, obnove predaje u postupcima prepoznavanja, praćenja i tumačenja znakovnih sustava i kodova prošlosti kao preduvjet društvenog i individualnog samorazumijevanja. Utemeljenost sinteze humanističkih i prirodnih znanosti prepoznaje se u njihovoj kompletnosti i uzajamnom osnaživanju. “[P]rimarna je zadaća znanosti izricanje prijedloga za tumačenje određenih pojava, a različitost prijedloga bit će izazov za kritički dijalog i za stvaranje standarda argumentacijske uvjerljivosti.” (Žmegač, 1994.: 20) Osim toga, autor smješta u središte doprinosa humanističkih znanosti sposobnost preispitivanja povijesnih obzora i nijekanje svake definitivnosti odgovora koja je danas osobito potvrđena tzv. krizi reproducibilnosti znanstvenih pokusa u psihološkim znanostima kao i u spoznajnom zastoju, ako ne i s gledišta istraživačke aktivnosti i prikupljanja financijskih sredstava od državnih institucija, kojem svjedočimo u modernoj teorijskoj fizici koja je, čini se, zapala u *impasse* kozmognozijske krize uzrokovanu pretjeranom matematizacijom u znanstvenoj paradigmi pomodne teorije struna (npr. Sabine Hossenfelder, *Physicist Sabine Hossenfelder: ‘There are quite a few areas where physics blurs into religion’*, 26. XI. 2022.: <https://www.theguardian.com/science/2022/nov/26/physicist-sabine-hossenfelder-there-are-quite-a-few-areas-where-physics-blurs-into-religion-multiverse>, posjećeno 2. XI. 2023.). U zaključnom razmatranju autor promišlja odnos humanističkih znanstvenika prema javnosti s gledišta pristupačnosti i komunikativnosti samog predmeta kojim se bave. Paradoks ili čak proturječje nalazi se u pojavama da se egzistencijalno bliske teme u pojedinim metodološkim strujama humanističkih znanosti apstrahiraju u visoko formalne modele po uzoru na prirodne znanosti čime se one udaljuju od recipijenata i gube svoju glavnu prednost koja se sastoji u životnoj opipljivosti i primarnom egzistencijalnom interesu. Žmegačev tihi *plaidoyer* za književnostilistički urešenu, terminološki usustavljenu i recepcijski komunikativnu humanističku znanost svrstava se u davnašnju znanstvenu i historiografsku tradiciju čiji korijeni sežu do spisa grčkih empirijskih liječnika, Herodotovih etnografskopovijesnih zapisa, Arhimedovih beletriziranih teorema do profinjene znanstveno-književne proze Claude Lévi-Straussa, Johana Huizinge ili Ericha Auerbacha.

U drugom radu iz knjige naslovljenom “*Dramski oblik i filozofija povijesti: Tendencije drame 20. stoljeća*” Žmegač tumači modele povijesne drame na njemačkom govornom području (Bertolt Brecht, Friedrich Dürrenmatt i Max Frisch), naznačujući opreku između Brechtova historiozofskog optimizma i načela reprezentativnosti, s jedne strane, i zaleđenosti pogleda potonjih autora na apsurdnosti povijesnih zbivanja, s druge strane, kao otklon od tradicionalne povijesne drame njemačkih klasika i propitkivanja uvjerljivosti reprezentativnosti snažnih ličnosti koje su bile obilježje dramske radnje u povijesti te književne vrste. Uzmicanje poslijeratnih autora od baštinjenog koncepta iznimnih *dramatis personae* rezultat je duhovnog iskustva ratne generacije kojim se u potpunosti estetski delegitimizirao prikaz individualnog stradanja kao uvjerljivog simbola kolektivne traume. Pozivajući se na Theodora W. Adorna, autor kao temeljnu odrednicu prepoznaje iskustvo i estetiku šoka te ističe njezinu nespojivost s klasičnim oblikovanjem uzvišenih osobnosti povijesne drame. Moderni se realizam, prema njemu, nakon rata očituje u apsurdnosti žrtve bezimernih masa sučeljenih s još anonimnijim, birokratiziranim mehanizmima društvenih i državnih službi u čije su ime te žrtve podnesene. Prema Dürrenmattovoj poentiranoj formulaciji: “Kreontovi tajnici rješavaju Antigonin slučaj.”

Autor potom povezuje Adornovu analizu s Dürrenmattovim spisom “*Kazališni problemi*” (“*Theaterprobleme*”, 1955.) u kojemu se naglašava slom uzročno-posljedične veze djelovanja dramskih likova na povijesne događaje – svaki pokušaj reprodukcije baštinjenog modela jasnoće odnosa između djelovanje junaka i povijesnog tijeka je beznadno neautentičan u poratnom duhovnom ozračju, tvrdi autor. Oblik koji dramska igra zadobiva u takvim okolnostima obiluje elementima farse i groteske, apsurdistički poremećenom kronologijom, metaglumišnim *mise-en-abymeom* te svakom vrstom zamućenja prikazane pojavnosti. Prijeratne i poratne dramatičare u neočekivanoj poveznici s Hofmannsthalovim “Pismom Lorda Chandosa” (“*Brief des Lord Chandos an Francis Bacon*”, 1902., hrv. izdanje 2009.) obilježava, kako dramaturgijsko opredjeljenje prema historiozofskim razmatranjima, tako i koncept “ironije stvari”, odnosno relativiranja, umanjivanja značajnosti odnosa između likova i važnosti njihova djelovanja u dramskoj igri zahvaćenoj vrtlogom povijesnih zbivanja.

Žmegačev se prikaz potom hotimice usporava u prikazu duševne podloge dvaju baštinjenih oprečnih vizura filozofijskog pogleda na povijest. Kantov se skeptični, ali u krajnjoj instanci “eudemonistički” pogled (pogled u potrazi za sretnim rješenjem) prikazuje kao sklonost prepoznavanju razvojnog nacrtu upisanog u sadržaj povijesnih zbivanja. Njemu Žmegač jukstaponira deterministički nazor o životu naroda kao “očajnom kolu” vječnog jalovog gibanja iz Heineova zapisa “*Raznorodna poimanja povi-*

jesti” (“*Verschiedenartige Geschichtsauffassungen*”, 1869.). Međutim, u dramama sredine XX. st. više nije moguće prepoznati Kantov “eudemonistički” duh. “[Š]toviše, čini se da je misao prema kojoj je zajamčen put u sve bolju i bolju budućnost danas uporabljiva samo u parodističke svrhe.” (Žmegač, 1994.: 52). I hrvatska drama, prema autoru, pokazuje oznaku istoga pečata (ističe se Krležin “*Aretej*” i Šoljanova “*Dioklecijanova palača*”). Posljednju dramu s optimističnim historiozofskim horizontom, “*Za dlaku*” (“*The Skin of Our Teeth*”), američkog književnika Thorntona Wildera, Žmegač tumači njenim kronološkim smještajem 1942. netom prije odlučujućeg prijeloma u povijesti ljudskog duha koji je označila eksplozija atomske bombe. Američki dramatičar u anakronističkoj montaži rekapitulira ontogenezu čovječanstva u filogenetskoj naraciji o dramskom junaku *Mr Antrobusu* koji je izumio kotač i polugu, bio upravitelj vrta koji je morao napustiti u okolnostima koje se dvojako tumače, te se istaknuo u ratovima u stranim zemljama. Međutim, dramatičarov optimizam nije plošan i nerazložan nego metafizički ukotvljen u historiozofskoj viziji u kojoj Žmegač prepoznaje misaoni prepjev Goetheova razgovora anđela iz završnog prizora drugog dijela “*Fausta*”: “Tko za svoj spas je djelatan, tog možemo spasiti.” (“*Wer immer strebend sich bemüht, den können wir erlösen.*”, Žmegač, 1994.: 54).

Po svojoj anticipativnoj mjerodavnosti prva je scenska tvorba nove atomske ere “*Kineski zid*” (“*Die chinesische Mauer*”, 1946.) Maxa Frischa u kojoj se jasno prepoznaje otklon od vjernog odražavanja povijesnih izvora prema tumačenju povijesnih tijekova i odnosa, prema glumišnom predočavanju širokopotezne povijesne predodžbe. Njegovu dramsku gradbu obilježava pozicija subjektivne svijesti koja oslikava povijesnouzročno slobodan koloplet zamišljene simultanosti povijesnih epoha. Međutim, autorovu poruku o farsičnosti gradnje političkih zidova osporila je sama susljedna povijesna zbilja koja “[se] tako poigravala s pojedinim elementima teksta da je opravdano tu okolnost prosuditi u Hofmannsthalovu duhu i govoriti o zbiljskom iskustvu koje “ironizira” književno djelo” (Žmegač, 1994.: 55.). Kod Frischa se baštinjena uloga velikih ličnosti, nositelja historijskih uloga, preobražava u povijesne stereotipe koji bi “[bili] bijedni i smiješni da nije u opasnosti da trice proizvedu neslućene posljedice (uništenja svijeta, *op. aut.*)” (Žmegač, 1994.: 57.) čime se presudno naznačuje raskid s tradicionalnom povijesnom dramom. Uklanjanje scenske iluzije dramaturško je preslikavanje ljudske spoznajne kondicije o kružnom kretanju povijesti u farsi do trenutka potpunog utruća svijeta i zbilje nad kojim kao sablast lebdi atomska katastrofa.

Ovu je metapovijesnu sliku silovito scenski uprizorio Friedrich Dürrenmatt u “*Portretu jednog planeta*” (“*Porträt eines Planeten*”, 1971.) u koje-

mu je historiozofski orijentirana dramatika apstraktnog konceptualiziranja i simultane transtemporalnosti dovedena do svojih krajnjih konzekvencija. U njemu se sučeljava slabost i beznačajnost stvaralačkog počela ljubavi koje je jamac bitka sučeljena s katastrofom nasilne društvene zbilje. Predodžba o Zemlji izjednačuje se još samo s predodžbom ništavila. Žmegač postavlja književnopovijesnu hipotezu da je Dürrenmattov komad zapravo dramatski odgovor Wilderovoj historiozofskoj viziji (Žmegač, 1994.: 60.). Optimističnom pouzdanju se suprotstavlja teorija budućnosti bez izlaza i pozitivnog ishoda. Autorovo na astronomiji zasnovano stajalište suprotstavlja se vjerskom pouzdanju u dobrotu bitka. Teorija vjerojatnosti u srazu s konceptom providnosti. “[O]blik negativne teodiceje, a svakako i pokušaj da se u razmišljanju doista ide do kraja naših granica i mogućnosti imaginacije” u kojoj vidi krajnju razvojnu točku historiografske drame koja završava riječima: “*Hops ging sie*” (die Erde, *op. aut.*) *ohnehin*” (Žmegač, 1994.: 61). Žmegač zaključno uspoređuje implicitne filozofije povijesti oortane u ovom prilogu s Nietzscheovom distinkcijom iz “*Rođenja tragedije iz duha glazbe*” (“*Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*”, 1872., hrv. izdanje 1983.) između duha sokratovskog racionalizma i dionizijskog poimanja prema kojem je životno zbivanje metafizička igra vječnog povratka istog. Takvo rastakanje optimističnog pouzdanja u budućnost Theodor Lessing (“*Geschichte als Sinngebung des Sinnlosen*”, 1919.) poentirano naziva “davanje smisla besmislu”, konstruiranje uzročne interpretacije nekauzalnom, kaotičnom skupu događaja. Reprezentativna moderna povijesna drama prikaz je dakle besmisla u kojem se smisao nazire samo još ondje gdje se oslikavaju povijesnomudrosne prosudbe oslobođene verifikacije povijesnog iskustva (Žmegač, 1994.: 63.).

Treći prilog iz knjige nosi naslov “*Povijesni roman danas*”. U smotri primjera romanesknih pripovijedanja o povijesnim zbivanjima autor se oslanja na Nietzscheovu tipologiju, iz djela “*O koristi i uštrbu povijesti za život*” (“*Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben*”, 1874.), u odnosu prema prošlosti i duhovnom raspoloženju prema njoj. Monumentalizam ranijeg moralističkoga traganja za uzornim, auratičnim ličnostima iz povjesnice, zamijenio je na prijelomu XIX. st. historicistički relativizam i pozitivizam, koji Nietzsche naziva antikvarnim odnosom. Nuspojava antikvarnoga pristupa je muzealizacija povijesne građe, dok istovremeno u svojim nesvjesnim osnovama čuva teorijsku premisu o uzvišenosti prošlosti i veličajnosti nositelja povijesnih zbivanja. Presudne su strukturne i historiozofske zasade romana XIX. st. neprijepornost i samorazumljivost ideje o nezaustavljivosti porasti boljitka u čovječanstvu i o imperativu autentičnosti u prikazu prošlih zbivanja. Scott, Šenoa, Sienkiewicz i Hugo još uvijek djeluju u uvjerenju da njihovi jezični svjetovi mogu osnosimetrično preslikati

građu zbilje u tekst književnoga djela i da se njihova težnja za cjelovitošću književne svjetotvorbe može obistiniti.

Povijesni roman u prvoj polovici XX. st. počinje pronicati u nove prostore čovjekova duhovnog obzora. Očitovanja kritičkoga duha u promišljanju povijesti očituje se ponajprije u odmaku od imperativa i poze autentičnosti građe. Prema Žmegaču, moderni je roman prožet fenomenom psihološkoga relativizma – pomislimo samo na Joyceova “*Uliksa*” (“*Ulysses*”, 1922.), “*Gospođu Dalloway*” (“*Mrs. Dalloway*”, 1925.) Virginije Woolf, “*Vergilijevu smrt*” (*Der Tod des Vergil*, 1945.) Hermanna Brocha ili na *Hadrijanove memoare* (*Mémoires d'Hadrien*”, 1951.) Marguerite Yourcenar. Zamjećuje se i zaokret u traženju naličja i grotesknog u povijesnoj građi (primjer je nedovršeni Brechtov roman “*Poslovi gospodina Julija Cezara*”), ali tu drugu fazu razvoja povijesnoga romana još uvijek krasí tradicionalna impostacija radnje oko duševnih strujanja i percepcije jedne auratične osobe. Sredinom stoljeća historiografija i povijesni roman prolaze kroz svojevrsnu preobrazbu koju Žmegač naziva krizom uloge povijesnih ličnosti. Nepovjerenje u mogućnost uspostavljanja uzročnog niza događaja pokrenutog djelovanjem reprezentativnih ličnosti rezultat je izoštrene očitosti da su povijesna zbivanja češće rezultat složenih mreža odnosa u društvu, njegove kolektivne psihologije, a ne djelotvornoga upravljanja društvenim kormilom koji se nalazi u rukama svojevrsnih elita.

Nakon Drugoga svjetskoga rata nastupa treće razdoblje određeno nesklonošću prema apologetici i divinizaciji povijesnih osoba. Postmoderni se roman izmiče zahtjevima autentičnosti i postaje zaokupljen epistemološkim pitanjima koja ugrađuje u samu potku pripovjednoga čina. Propitkuju se spoznajne granice subjekta i razlikovna obilježja zbiljskih pojava u činu nerazlikovanja pričina i čina, fakata i izmišljaja. Zamišljajnim se pokusima začuđuje čitateljska svijest i stvara osjećaj brisanja “obilježbene snage opreke između očitovane zbilje i puke predodžbe”. Opuštenost i slobodu u ophođenju sa znanjem o prošlosti autor takvog romana smješta u ravan sa sveprisutnim obilježjem postmodernoga teksta koje se očituje u aluzivnim spojevima i citatnim zahvaćanjima u književnu tradiciju i sinkrono stvaralaštvo. Kombinatoričku zaigranost postmodernoga romanopisca Žmegač naziva *interhistoričnošću*. Historiografska načela objektivnosti (načelo “kako se zaista zbilo”, “wie es eigentlich gewesen ist” Leopolda von Rankea, začetnika metoda moderne historiografije) i kronologije gube samorazumljivost, vjerodostojnost i uvjerljivost. Na njeno mjesto stupa predodžba o svijetu kao o muzeju čovječanstva u kojem je omogućen simultani pristup modelima i maketama događaja iz prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Čimbenik duha koji prodire u povijest i napinje težnje današnjice u zbivanja koja će se obistiniti u sutrašnjici maestralno kondenzira zagonetna početna

rečenica u Grassovu romanu *Susret u Telgteu* (*Das Treffen in Telgte*, 1979., prijev. V. Žmegač): “Jučer će biti ono što je bilo sutra.” (“*Gestern wird sein, was morgen gewesen ist.*”).

Tako postmoderni roman, poput Fabrijeva “*Paklenskoga dominikanca*” i “*Frottole o Dubrovniku*” ili pak “*Posljednji svijet*” Christoph Ransmayra, kroči uzanim puteljkom između apologetike i osporavanja prošlosti u ludičkoj svjetotvorbi oslobođenoj od zahtjeva tradicionalne historističke racionalnosti. Težnja romanopisaca ostvaruje se u spoznajnom prodoru o varljivosti ideoloških obmana, o brisanju spoznajne nadmoći historiografa koja je zadana njegovom uvjetovanošću u samom pripovjednom mediju – jeziku. Sumnja u referencijalnost jezika kao posrednika translacije zbilje u rječničku tkaninu teksta potencirana je neprebrojivim spoznajnim eksponentom u uvidu o zapletenosti same zbilje u slojevite mreže jezikom uvjetovane obrade – o zbilji kao Baudrillardovu simulakrumu, sjeni sna, priviđenju. Kao misaoni alat hvatanja u koštac sa zamagljenošću povijesne autentičnosti i remedij historiografskom skepticizmu nastupa ironijski stav i dvojba, bez nuđenja novih istina. Tako je za Žmegača u djelu “*Trgovac duhana*” (“*The Sot-Weed Factor*”, 1960., 1967.²) Johna Bartha žanr povijesnog romana “dospio na krabuljin ples naracije” (Žmegač, 1994.: 82.) u hotimičnoj isprepletenosti simboličnih elemenata povijesne građe i satiričnoga pričina.

U četvrtom radu “*Europski kontekst Krležina shvaćanja povijesti*” esejističke su rasprave o gorkim nedoumicama u shvaćanju povijesnoga tijeka Miroslava Krleže smještene u njihov većinom srednjoeuropski kontekst. Žmegač ocrtava ključne misaone obrasce Krležina poimanja čovjeka kao bića čiji je antropološki razvoj nejednak, vijugav i prožet uljudbenim uzletima i sunovratima. Žmegač je dosljedan kada ga svrstava uz takve književnike kao što su engleski romantičari viktorijskoga doba poput Williama Morrisa i Johna Ruskina, u vizuri njihove duhovne srodnosti po tome što ljudsku stvaralačku sposobnost i utopijske političke nade stavljaju na prijestolje aksioloških mjerila kojima procjenjuju civilizacijsku vrijednost onoga što se protura kao napredak.

U drugom poglavlju Žmegač izlaže kronološku smotru povijesnofilozofskih sustava od Voltaira i Rousseaua preko Hegela i Kanta do Schopenhauera i Nietzschea. Podrobnim, pažljivim i razlučujućim razlaganjem mnogobrojnih nijansi u razvoju mentaliteta, poticaja i nada različitih historiozofskih modela Žmegač svoj prikaz umješno provodi, obrazlaže i ukotvljuje u Krležin svjetonazorski kompleks čiji su veliki oblikovatelji i smjerodavatelji bila dvojica gorostasa njemačke voluntarističke misli – Schopenhauer i Nietzsche. S njima dijeli duhovni stav idiosinkrazije prema teleološkim sustavima prožetim povijesnim determinizmom u kojima Krleža prepoznaje znamenje neslobode i duhovnoga pokoravanja.

Metoda Krležina razmatranja povijesti zasniva se na svjesnoj dvojbi i pomnom raščlanjivanju totalizirajućih tvrdnji i obrazaca. U povijesnofilozofskim meditacijama Krleža eksplicira onu misaonu presječnicu koja će se očitovati i u njegovom oblikovanju vlastitih romanesknih likova, njihovih misaonih zahvata u stvarnost i njihova bolna sudara s otupljujućom ljudskom okolinom. Žmegač naziva Krležin misaoni pristup povijesti i čovječanstvu kao “pozitivni skepticizam” – prikladniji pridjev bio bi nedogmatski – jer ostavlja mogućnost da tužnoj smotri povijesti ljudske zaslijepljenosti i nasilja na kraj stane duhovna preobrazba; “kaos”, naime, “nije ontološko svojstvo” (Žmegač, 1994.: 111.) kozmosa.

Utemeljenje ovoj nadi pronalazi u mogućnosti umjetničkoga poimanja svijeta koji je – kako je govorio Bulcsú László – bilježen i za Krležin stav prema povijesti kao glumištu života ili, kako je još Demokrit u IV. st. pr. Kr. nazivao “svijet pozornicom, a život nastupom; dođe, vidje, ode” (grčki ὁ κόσμος σκηνή, ὁ βίος πάροδος: ἦλθε, εἶδε, ἀπῆλθε). Za Krležu je u tome misaonom sklopu svojevrsno iskupljenje čovječanstva – ali poglavito kao pojedinca – moguće uranjanjem u umjetnost zahvaljujući kojoj se naši agresivni životinjski nagoni prevladavaju, a čovjek istupa s dasaka “kazališta marioneta” na koje je postavljen kao “drvena lutka” oblikovanjem, “dresurom” (Žmegač, 1994.: 117.) odgoja, nametnutih običaja i društvenih konvencija. Umjetnost je onaj izlaz u nietzscheovsku nepovijesnost i natpovijesnost koja svrhu čovjekova života ne traži u razvoju čovječanstva i njegovu otkupljujućem koncu nego u čovjeku samom i njegovim najvišim mogućnostima – stvaralaštvu.

U duhu romantičarske antropologije, Krleži je velikodušno shvaćena estetska osjetljivost ona preobrazbena silnica kojom čovjek “čovjekuje”, jer svaki “čovjek u sebi nosi puninu mašte i snova, ona čuda osjetilnosti bez kojih pjesme, slike i partiture ne bi bile moguće” (Žmegač, 1994.: 117.). Žmegač dakle zaključuje da je obilje čovjekove receptivnost za ljepotu i njegova sposobnost zanosa i estetskoga poleta onaj zalog i klica iz koje može prokljati jedna drukčija povijest čovječanstva. U duhovnom srodstvu s Novalisom, Baudelaireom, Chestertonom i Dylanom Thomasom, srž njegove nade za čovječanstvo upisan je u razvoj pojedinca kojemu je na samomu početku bivanja dan ključ za osmišljavanje života – “zlatni vijek” djetinjstva. Krležine nježne meditacije o čaroliji djetinjega proživljavanja svijeta iz putopisa “*Izlet u Rusiju*” (Zagreb, Zora, 1960., str. 80.–81.) Žmegač uvjerljivo dovodi u vezu s estetičkom senzibilnošću romanesknog stvaralaštva Marcela Prousta. Najzad zaključuje da je Krleža, premda historiozofski i politički skeptik, u dubini svoje duše bio tragalac za “trenutkom skrovite sreće” koju Žmegač sugestivno – iako, čini se, ne promislivši sve implikacije ove tvrdnje – označuje pojmom bezvremene prisutnosti (lat.

nunc stans) sv. Augustina prema kojoj Bog opstoji onkraj svih metafizičkih kategorija, kao jamac i vječiti tvorac svih manifestacija ljepote, odnosno emanacija svojih vlastitih bitnih svojstava.

Zadnji je rad u knjizi posvećen “*Dijagnostici epohe u bečkoj moderni*” u jeku obnovljenog interesa za *fin-de-siècle* koji je ozračje konca dvadesetog stoljeća upućivalo kraju prethodnog. Žmegač u osam pomno promišljenih poglavlja nudi raščlambu i punije čitanje teksta kojemu pripisuje ključnu duhovnu poziciju među teorijskim tekstovima iz kruga bečke moderne. Radi se o “*Pismu lorda Chandosa*” (1902.) austrijskog književnika Huga von Hofmannsthal koji je, prema Žmegačevu mišljenju, kod nas prije svega poznat kao melankolični libretist. Ovom je stožernom tekstu Hofmannsthalove duhovnosti čitatelj bio i A. G. Matoš kako svjedoče zapisi iz njegovih bilježnica.

Na petnaestak stranica fikcionaliziranoga eseja Hofmannsthal uvodi neke od ključnih misaonih motiva svoje epohe. S jedne strane tu se nalazi mistični zanos životnim danostima koji svoju srodnost pronalazi u djelima Friedricha Nietzschea i Henrija Bergsona, a s druge produhovljivanje materijalne stvarnosti kojoj je analogon poetsko prožimanje stvari duhom kojemu je najviši stvaralački izričaj dao Rainer Maria Rilke u “*Soneti-ma Orfeju*”, odnosno u svojim “pjesmama stvari” (njem. *Dinggedichte*, u “*Neue Gedichte*”, 1907., 1908.). Međutim, anticipativna modernost ovoga Hofmannsthalova zapisa se ne iscrpljuje samo u vitalističkom ushitu doživljaja, koje Žmegač komparatistički spretno dovodi u vezu sa stvaralačkim postupkom Jamesa Joyca i njegovim poetološkim pojmom *epifanije*, a u čijoj je duhovnoj obiteljskoj liniji roman Petera Handkea “*Trenutak pravog osjećaja*” (“*Die Stunde der wahren Empfindung*”, 1975., hrv. izdanje 1986.), nego i u dubinskoj sumnji u mogućnosti jezika kao medija tih doživljaja da uopći osjetilna iskustva čiji je izraz psihofiziološka idiosinkrazija prema apstraktnim pojmovima o kojoj fikcionalizirani lik lorda Philippea Chandosa daje isповijest.

Nemogućnost jezične mimeze stvarnosti jedan je od najizvornijih simptoma duhovnosti moderne i popudbina koju su esteti-mislitelji ovoga vremena namrli kasnijim razdobljima umjetničkog stvaralaštva. Napravivši proročki korak dalje, Hofmannsthal u kulturnokritičkoj vizuri prepoznaje manipulativnu snagu jezika po kojoj “ljudi više ne vladaju riječima nego riječi vladaju ljudima” uspostavljajući tako i anticipirajući jednu od ključnih tjeskoba XX. st. – sablasnu nestvarnost jezičnoga izraza i neuvjerljivost svih vrijednosnih predodžbi (Žmegač, 1994.: 139.).

Žmegačeva kulturnopovijesna raščlamba interteksta ovih stavova obuhvaća pomno tumačenje srodnih stavova u Nietzscheovoj kritičkoj prosudbi jezičnoga realizma, u nominalističkoj kritici jezika Fritza Mauthnera

(1849.–1923.) i logičkom utemeljenju filozofije Ludwiga Wittgensteina. Kod ovih se autora kao izlaz iz jezične iluzije nameće uzvišena igra ili – šutnja. Nedostatnost jezika kao sredstva komunikacije, njegova komunikacijska nepouzdanost je *locus communis* književnosti europskoga kruga od Dantea, Shakespeara i Kleista do njegova šokantnoga zaoštrenja kod Becketta i Ionescoa. Hofmannsthalovu sumnju Žmegač smješta na moralni plan humanističke zaokupljenosti s neponovljivosti i vrijednosti pojedinca te s odbojnosti spram nasilja koju mu jezična uporaba može nanijeti. Ova pažljiva i uzorna raščlamba završava opravdanim *plaidoyerom* da se “*Pismo lorda Chandosa*” uvrsti u kanonsku skupinu tekstova bečkoga kulturnoga kruga što ono svojom anticipativnom snagom i zaslužuje.

Tematsko je težište Žmegačeve knjige pitanje uzajamnoga napajanja književnosti i različitih modela tumačenja povijesti. Polazišni je poticaj analizi odnosa moderne književnosti i povijesne građe dramatičan pomak naglaska u dvadesetostoljetnoj predstavljačkoj i pripovjednoj umjetnosti, koji vodi od zadanoga historicističkoga modela prema raznorodnim očitovanjima historiozofske sumnje. Nositelji dramske ili romaneskne radnje prestaju biti auratičke osobe čijim se djelovanjem na poprištu zbilje povijesni tijek privodi višoj svrsi. Na sižejnome planu prevladavaju teme nemoći, besmisla, jeze i groteske. I tekstualnim se uobličavanjem i jezičnom fakturom onemogućuje razlikovanje istine i izmišljaja, pri čemu se čitatelja ostavlja sama da se othrvava varljivosti referencijalne neodređenosti i osjećaju moralne dvojbenosti pripovjednoga čina. Preostaje nam vidjeti hoće li preciznosti Žmegačeve kulturne dijagnoze na primjeru obilježja dvadesetostoljetne umjetnosti riječi biti jednakovrijedna kao i u slučaju njegove prognoze o ponovnom rađanju smisla djelovanjem samoga čovjeka, svjesnim stvaranjem duhovnih koordinata potrebnih za uzročnu interpretaciju zbivanja i samoodređenje u vlastitome povijesnome trenutku, te kakvu će književnost polučiti takvo pelagijansko breme na ramenima umjetnikâ.

Literatura:

François Cusset, *French Theory*, La Decouverte, 2003.

Viktor Žmegač, *Književnost i filozofija povijesti*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1994.

ŽELJKA LOVRENČIĆ

Kvalitetom u svijet

(Ljerka Car Matutinović: *Sve moje ljubavi, Biakova, Zagreb, 2020., 111 str.*)

Promidžba autora iz pojedinih zemalja (osobito onih manjih čiji stanovnici ne govore neki svjetski jezik i nisu mnogobrojni) i prevođenje njihovih djela na strane jezike, iznimno je važna. Budući da se i sama time bavim, uistinu me raduje mogućnost da se djela naših književnika čitaju (i) izvan granica naše zemlje.

Zbog toga pozdravljam odluku ugledne zagrebačke nakladničke kuće Biakova da objavi knjigu naše istaknute književnice i prevoditeljice Ljerke Car Matutinović *“Sve moje ljubavi”*. Radi se o izboru prepjeva njene poezije na tri romanska jezika: talijanski, portugalski i španjolski. Uz prepjeve, u knjizi su objavljeni i izvornici.

U talijanskom dijelu ove zanimljive knjige naslovljenom *Tutti i miei amori* potpisuju ih Lucifero Martini, Loredana Bogliun, Marina Lipovac Gatti, Laura Marchig, Giacomo Scotti i naša autorica, Ljerka Car Matutinović.

Portugalski dio naslovljen *Todos os meus amores* prevela je Meri Grubić, a španjolski pod nazivom *“Todos mis amores”* moja malenkost. Ovdje bih navela podatak da je španjolski jezik jedan od pet svjetskih jezika kojima govori 328.518.000 ljudi i najrašireniji jezik na svijetu iza kineskog, dok portugalski govori oko 200 milijuna ljudi. Ako ovim brojkama dodamo znatno manje rašireni ali nama bliski prelijepi talijanski jezik, mislim da smo svi koji smo sudjelovali u ovom projektu odradili odličan posao. Nadajmo se da će i distribucija biti dobra te da će ovu knjigu vrsne pjesnikinje čitati puno ljubitelja poezije na talijanskome, španjolskom i portugalskom govornom području.

Prema riječima istaknutoga hrvatskog kritičara, pokojnog Saše Vereša, poezija Ljerke Car Matutinović pobudila je zanimanje i samoga Miroslava Krležu koji je za nju rekao da je “moderna i u suglasju s tradicijom”.

Urednica knjige Zorka Jekić u “Uvodnoj riječi” naglašava da je Car Matutinović “prepoznatljiva po svojim stihovima čudesne simbolike i osebujnog ritma” te da “pripada vrhu suvremene hrvatske poezije”. Dodali bismo još i to da je njena poezija čitka, prepuna boja i zvukova te bogata duhom. Ljerku nadahnjuje mnoštvo tema, a vještina kojom rabi jezik je zapanjujuća. Njenu poeziju obilježavaju lagani humor i ironija, intimne preokupacije,

ispreplitanje univerzalnoga i nacionalnog. Ljubav joj je glavno nadahnuće – u tome osjećaju traži utočište u koje često i rado bježi. Osim ljubavne poezije (ponekad erotizirane i vrckave), čest motiv poezije Ljerke Car Matutinović je i more: blago i nježno dok leži poput rasprostrte svilene plave tkanine ili pak silovito i okrutno, tamno i mračno dok ruši sve pred sobom.

Budući da je naša autorica po struci (i) talijanistica i posebno vezana uz Italiju gdje je neko vrijeme boravila, gdje su je nagrađivali i njena djela prevodili, ova “četverodijelna” zbirka započinje prepjevima na talijanski jezik. U tome su dijelu obuhvaćene pjesme u kojima pjesnikinja, između ostaloga, govori o prostoru koji nas okružuje, o moru i galebovima, mediteranskom ugođaju, o Firenzi koja ju je osobito nadahnula. Njezine su teme vezane uz sjećanja na djetinjstvo i duševna stanja. Piše o ljubavi, o ljudima oko sebe. Zanimaju je stvaralaštvo i umjetnost. U ovim pjesmama nailazimo na duhovnost, na misaonost i mudrost. One su nježne ljubavne poruke isprepletene nitima fine erotike. Razvidno je da Ljerku Car Matutinović također zanimaju riječi i jezik.

Pjesma *To tamno napušteno more* ističe se posebnim koloritom: *Tama ugaslog zelenila / oblaci potonuli u bezdan / sivih pokopanih zvijezda / To tamno napušteno more / jalova prazna tišina / nepomičan bijeli kamen* (str. 8.). Značaj koji more ima za nju, pjesnikinja ističe i u pjesmi *Moje tijelo osjeća miris mora* u kojoj ono simbolizira bliskost i povezanost. Završna pjesma, *Vrijeme rastanaka*, elegija je pak u kojoj se govori o napuštanju i bolnim rastancima koji su sastavni dio svačijeg života. U jednom stihu naša pjesnikinja kaže: *SVE MOJE LJUBAVI / NAPUŠTAJU ME SVAKOGA / DANA napuštaju me / bez zbogom (one ne znaju/reći zbogom) napuštaju me* (str. 38.). Ovo je i misaona pjesma koja osim o samoći govori o značaju ljubavi u njenom životu. Sama ju je prevela na talijanski jezik na kojemu sve njene lijepe i ritmički skladne pjesme uistinu izvrsno zvuče.

U dijelu na portugalskom jeziku zastupljene su pjesme iz autoričine iznimne zbirke “Dok su ti ruke u pokretu” u kojoj se susrećemo s uglavnom duhovnom i misaonom poezijom. U ovome su ciklusu Ljerkine pjesme posvećene njezinom anđelu koji joj je, prema riječima prevoditeljice Meri Grubić, “svakodnevni prijatelj, čuvar i ljubavnik”. Dakle, uvijek je tu negdje uz nju. Njemu se utječe kad je sama i kad je boli duša.

Prva u nizu pjesama u ovom ciklusu je ona naslovljena *Čudesna povorka anđela*: *Čudesna povorka anđela / koji silaze s krajnjih nebeskih margina / bučno i raspojasani / nose mačeve u rukama / srljaju prema Zemlji* (str. 44.). I tako, dok na Zemlju stiže skupina anđela koja želi napraviti nered u ovome našem svijetu uređenom prema svojim pravilima, naša pjesnikinja razmišlja o čovjeku koga je ljubila, pita se što učiniti sa slobodom s kojom se odjednom susreće, bori se protiv tjeskobe i obraća se anđelu u pjesmi *Slušaj*

anđele... Ovo su misaone pjesme protkane tugom i sjetom, uspomenama. U njima je bol gotovo dodirljiva: *Prikucana svakodnevnicom žudim / svoje koračanje pločnikom u strahu / da me ne zaustavi neki nepoznat / ugao neke neviđene kuće i neka / blještava svjetla ulice koja nije/moja....* (str. 64.).

Čini se da ova refleksivna i sjetna tematika izvrsno pristaje uz portugalski jezik koji vezujemo *fado*.

U trećem dijelu ove zanimljive knjige obuhvaćene su pjesme na španjolskom jeziku koji mi je, dakako, najbliži. Objavljene su u časopisu "Most/The Bridge" i na web stranici čileanskog pjesnika hrvatskih korijena Andrésa Moralesa Milohnica. Među njima je pjesma *Kad već postoji planina* u kojoj se ponovno susrećemo s vedrom i duhovitom Ljerkom koja nam poručuje da iskoristimo ono što nam se u životu nudi kako bismo shvatili ljepotu i bit života. Tu je i pjesma *Zeleni otok* i prisjećanje na idilično djetinjstvo: *Zeleni otok moga bezbrižnog djetinjstva, / poznato i drago uporište kao i ovo more / kojemu se uvijek vraćam* (str. 78.). U ovome ciklusu autorica koristi prigodu da se poigra jezičnim bogatstvom, ritmovima i zvukovima (pjesme *Glasovi, glazba* i *Plovidba*). Zastupljene su i pjesme duhovne tematike (*Sonet o povratku molitvi, Ispovijed*), te lepršava ljubavna pjesma *Srce mi u oblacima*. Pjesme *Među zvijezdama* i *Možda ću preživjeti sebe* razmišljanja su o životu i njegovom smislu, dok je pjesma *Tu je nekad bio grad* posvećena našem junačkom gradu Vukovaru. Moglo bi se reći da su u ovome kratkom izboru zastupljene najčešće teme kojima se bavi naša vječno nadahnuta pjesnikinja, zaljubljena u život i stvaralaštvo.

A ova (i) fizički lijepa knjiga na četiri jezika jedinstveni je dar čitateljima kojima se pruža prigoda da uživaju u vrhunskoj poeziji.

ŽELJKA LOVRENČIĆ

Lutajuće duše Guillerma Mimice na hrvatskome

(*Litteris, Zagreb, 2023., 318 str.*)

Zagrebačka nakladnička kuća *Litteris* objavila je hrvatsko izdanje knjige čileanskog književnika hrvatskih korijena Guillerma Mimice naslovljene “*Lutajuće duše*” (“*Almas errantes*”). Prijevod potpisuje Željka Lovrenčić, a uredništvo Ružica Aščić.

Guillermo Mimica (Punta Arenas, 1952.) je pravnik i međunarodni savjetnik koji je gotovo četrdeset godina živio u Francuskoj gdje je radio kao stručnjak u međunarodnim projektima. Više od dva desetljeća bio je direktor Agencije za suradnju poduzetnika CODIFOR, sa sjedištem u Parizu. Obnašao je razne dužnosti vezane uz savjetovanje vlada, institucija i tvrtki u različitim državama Europe, Afrike i Latinske Amerike. Sada živi u Santiagu, uspješno djeluje u mnogim neprofitnim organizacijama te piše. Predsjednik je Udruženja čileanskih profesionalaca hrvatskog podrijetla.

Mimica je autor nekoliko knjiga – uglavnom romana. Na hrvatski je do sada prevedeno sedam njegovih priča objavljenih u knjizi “*Troje iz plemena*” (Naklada Bošković, Zagreb, 2019., prijevod Dora Jelačić Bužimski). Njihove su teme univerzalne i urbane, a radnja se često događa u glavnome čileanskom gradu.

Roman “*Lutajuće duše*” djelo je s elementima fantastike odnosno, kao što se kaže na poleđini knjige, “priča o *lutajućoj duši*, duši koja žaluje, i ubrzo je prerasla u legendu koja se proširila čak do Amerike”.

U ovom romanu autor čiji su djed i baka Ivan Mimica i Marja Matulić iselili na jug Južne Amerike početkom XX. stoljeća, na zanimljiv način povezuje dva udaljena svijeta – Dalmaciju i južni dio Čilea – i dokazuje da su neke stvari bez obzira na udaljenost zemalja slične.

Jedan dio radnje smješten je u imaginarno selo Tikeja koje se nalazi između Omiša i Makarske. Tu živi neobična djevojka Vedrana Kuzmanić čija je baka Ana poznata po vradžbinama. Zaljubljuje se u Stanka Cvitanića i udaje se za njega, no umire vrlo mlada. Njena duša ne nalazi spokoj i prestano luta.

Priča o ženi-anđelu širi se svijetom pa ju je u rodnom Punta Arenasu u mladosti čuo i jedan od likova u njemu, William (odnosno autor). On tijekom rata u Hrvatskoj sa svojim hrvatskim prijateljem Mirkom istražuje događaje vezane uz Vedranin život i iznenadnu smrt.

Njezin suprug Stanko 1910. odlazi u Patagoniju kamo je iselilo mnoštvo naših zemljaka. Kao i velika većina njih, i Stanko se u novoj domovini dobro snašao. Počinje raditi na brodu i s kapetanom Triviňom koji je nekada bio vrać i lijećio Indijance, plovi kanalima. Postaju prijatelji, a kapetanova obitelj srdaćno i prijateljski prihvaća doseljenika iz Europe.

Ćitatelji se u ovom romanu susreću s mnoštvom tajanstvenih mitova i vradžbina te narodnim vjervovanjima. U usporednim radnjama upoznajemo i druge likove – Gorana, Raquel, Santosa Brita, luđaka s plaže...

Osim o fantastićnim događajima, Mimica govori i o onima stvarnim: dolasku hrvatskih useljenika u Magallanes, o njihovim obićajima i životu daleko od domovine, o socijalnim borbama u Puerto Natalesu, o istrebljenju autohtonog stanovništva, rađanju fašizma u Europi i ratu u bivšoj Jugoslaviji.

BOŽICA JELUŠIĆ

Kako trčati težu pjesničku dionicu

(Davor Grgurić: “Kamov bi nam zamjerio štošta”, *Društvo hrvatskih književnika – Ogranak u Rijeci, Rijeka, 2023.*)

Priča oko modernog pjesništva i dominantnih pjesničkih praksi zapravo nije posve nova. Uvijek se radilo o tome, da kandidat koji ulazi u polje poezije, nastoji slijediti neke uspješnije “modele”, ili se prikloniti grupi, pravcu i ko-teriji, koja promovira svoje autore putem medija, kritičara, tribina i festivala, antologija i kolektivnih nastupa u javnosti. To je lakši pjesnički put, a teži je onaj, kad čovjek odluči samostalno istrčati vlastitu dionicu. Pri tom se na neki način “odriče” dometa iz prethodnih knjiga, odustaje od onoga što su mu čitatelji i kritika već “blagoslovili” te ide za instinktom, pronalazeći svojim unutrašnjim stanjima adekvatne pjesničke forme.

Naime, to odustajanje od potrage, svojevrsna komocija i oportunitizam, doveli su do sadržajne ispražnjenosti, opće predvidljivosti i zamora. Dogodi se da cijelo kolo neke biblioteke izgleda kao da ga piše isti autor, pa provjeravamo imena na koricama, da se uvjerimo u pogrešnost dojma. Ali dojam ostaje. Novi trend “stvarnosne poezije” gotovo da i ne donosi iznenađenja, nema “krepkih” pjesama za čitanje i pamćenje, nema očuđenja u jeziku, nema zavodljivosti ritma, sjaja pjesničke slike, paradoksalnih i paraboličnih premeta, kolutova naprijed i natrag. Složili bismo se s Derekom Walcottom koji u jednom važnom eseju (o Brodskom, op. a.) konstatira: “Većina suvremenih stihova je poezija usputnih opaski, većina modernih pjesama mogle bi biti u zagradi.” To je doista istina, pa cijenimo svaki autorski napor da se iz zadanog kalupa i paradigme iskorači.

Rekli bismo da je na pravom putu Davor Grgurić, književnik sa pjesničkim iskustvom, podjednako aktivan u standardnoj i dijalektalnoj poeziji. Koncentriran i kontinuiran, njegov rad donosi zbirke koje ćemo prepoznati po naporu singularizacije – traženju osobnoga glasa i stila. U tome je i uspješan, budući da svaka njegova nova knjiga i donosi dah novine.

U čemu je osebjnost rukopisa pod radnim naslovom “Kamov bi nam zamjerio štošta”? Prvo, autor uzima osebjnu figuru pjesnika Janka Polića Kamova (1886.–1910.) kao svojevrsnoga Vergilija, koji će ga provesti kroz požaljeni svijet današnjice. Riječ je, kao što je znano, o kratkovječnom ali nezaobilaznom i snažnom literarnom imenu, poznatom po rebelijanstvu, koje ruši građanske okvire i kanone, progovarajući o društvenoj i osobnoj patologiji svoga doba. Dakle, u pitanju je “anarhističko-slobodoumna bun-

tozna narav” ili pak izraziti personalitet, koji u književnost unosi “individualno, osobno tjelesno iskustvo”. No, to ni izdaleka ne opisuje nemir, uzavrelost, pobunu koju pjesnik Grgurić pronosi svijetom, dokazujući da prevrat i promjenu neće donijeti usaljeno čučanje u zapećku, već jedino revolucija i otvoreni bunt ulice. Kamov nije dočekao ni književnu slavu, ni ostvarenje svoga “pročišćenog” svijeta, no naš pjesnik uzima ga kao primjer onoga koji bi nam mogao spočitnuti konformizam, pristajanje, ulagivanje, čuvanje pozicija i općenito “netalasanje” kao rašireni svjetonazor od starih do mladih generacija.

Primarno, Grgurić uzima Rijeku, svoj grad, kao stvarni i simbolički *topos*, koji generira njegovo pjevanje (vežući ga pri tom s Kamovim, kao polaznom točkom). Nad cijelom zbirkom nadvija se “galebaste riječko nebo”, a pjesnikova mašta putuje povijesnim i današnjim prostorima, eruditski uplićući činjenice i impresije o vladarima, osvajačima, krojačima sudbine i onom tankom sloju revolucionarne omladine, o kojoj će reći: “Bolje se skršiti ko kvarnerska bura o lukobran / nego se vući lijenim godinama uz nezamjetnost i šutnju”.

On zaista smatra kako umrtnjena i egzaltirana mlada jezgra nema srčanosti ni kuraža, da bi mogla “našamarati tupost uzoritu građansku”, a kamoli izložiti vlastitu kožu za neki ideal izvan standardne karijere i sinekure, sibirskog starenja i sidrenja u plićaku, ma kako to bilo odbojno jednom pronicljivom opservatoru.

Dakle, starež i mladež, tupež i krpež, smjenjuju se na vagi povijesti, pri čemu je jedino sigurno da “Nekoć što se slavilo, / danas popljuvano leži”, budući da je časti malo i “raspsovala bura” caruje samo u elementu mora, ne u ljudskim srcima.

Jedan drugi rod – galebovi – dobiva ulogu meritornih kroničara, nastavljajući tradiciju kao i u prošlosti grada: “Galebovi su klikitali poštenim kurvama / i podmuklim veletrgovcima / dok su se otimali za kosti / bačene nakon hotelskih objeda”. U tom kliktanju, kao u apstraktnom panoptikumu, miješaju se Karolina Riječka, krivozubi D’Annunzio, osloboditelji iz 1945., do Kamovljevih nasljednika po peru, kod kojih ćemo prije naći odustajanje od umjetničke prakse, nego li želju za probojem u nove sfere, jer: “Cijenimo boso stajanje u mulju golog opstanka. / I ne tragamo više za stopama Muza.”

Dosada, konformizam, povodjenje za zaglupljujućim medijima i putem njih stvorenom nakaradnom “kulturom”, izravno idu na štetu opstanka, a jednom još uvijek budnom i vatrostalnom srcu preostaju “Vježbe promašaja”, kako autor lucidno imenuje jedan ciklus u knjizi.

Na temelju pjesnikovih prethodnih knjiga, navikli smo na žestok, povremeno presoljen stih, baš kao što o Kamovu izriče prosudbu da su mu versi

“puni soli / i nesamljeveni, teški ko mladost / koja mora zgasnuti / prije no što proplamsa najjače”.

Naravno, svjestan svoje pozicije zrelih godina, Grgurić bira drugu mentalnu i poetološku perspektivu. Zbraja svoje ožiljke, pribire uspomene, naginge se na mudrost poslovice i izreka, u koje upliće svoje biografske i spoznajne korelacije (o ljudskoj naravi, obiteljskim odnosima, intrigantskoj i karijerističkoj sredini itd.). Na kraju će u jednom konfesionalnom, blago dekadentnom tonu, naći prisposobu sa “Sudbinom lišća” u duhu prepuštenosti, rezignacije. Zaključit će da više ne želi vjetru odolijevati, “čak kad bi još bio / posve zelen i mlad.”

Dijaloški ton završnih ciklusa ove zbirke upućuje na zaključak kako njen autor želi komunikaciju, odaziv, reakciju svoje čitateljske publike. Stalo mu je do razmjene mišljenja, do međusobnog (raz)otkrivanja, ali ponajprije do toga da se shvati njegov ogorčen prosvjed protiv *šutnje i nečinjenja*, koji su, čini nam se, opaki sindrom našega vremena. Ne možemo spriječiti prodiranje svijeta u ljudsku intimu, no možemo iskazati svoju zabrinutost zbog toga. Pa i kad vidimo da sugovornika nema, ne bismo smjeli odustati od potrage, da bismo riješili čvor i napregnutost iskazanu stihom: “Stalno očekuješ smislenije razgovore / nakon nemislećih noćnih uzdaha.” To je zapravo filozofska paradigma, poziv za idejnom razmjenom, za pronalaženjem kompromisa, prijenosom znanja, običnim ljudskim povjerenjem. U protivnom, utvarajući da smo gospodari strojeva i tehnologija, jednoga dana ćemo samo odgovarati na robotske signale i od njih očekivati odgovor.

Kao što je na početku naznačeno, zbirku prožima svijest o zatvaranju jednoga životnoga kruga: mladost ostaje iza leđa, a s njom i pravo na pogreške, zablude, pretjerivanja i bijeg u nerealnosti “umjetnih rajeva”. Pjesnik se lijepo i elegantno oprašta s nevidljivog mola: Mladenačke lađe odnio je “vjetar bezimenjak koji ne šteti trošenje emocije / i ubrzava rasap vrlina, koje bi nam biće trebale održati”.

Po svemu sudeći, ostat će nam naša mala utočišta: poezija, priroda, malo svete dokolice, prijateljstva, uspomenski život. Dobro utreniran duh zabavit će se ludičkim premetaljkama i pokusima, kao što to Grgurić čini u pjesmi “Gramatička”, izazivajući na literarni dvoboj svoje istovrsnike. Ili će tražiti snage da svoj život i karmički put sagledaju bez idealiziranja, kao što to on čini u pjesmi “Roditeljsko preslagivanje”, donoseći prilično nemilosrdan portret oca, ostvaren rafalnim metaforama, iza kakvih se baš teško preživljava.

Kako god bilo, zrela je knjiga pred nama, uberimo je kao poklonjen plod i uživajmo u njenom trpkom okusu, jer je drugačiji i posve neočekivano uzgojen u uvjetima naše literarne klime, nesklone rijetkim vrstama.

MAJA MATKOVIĆ

Sama svoj standard

(Božica Brkan *“Umjesto kave / Izabrani blogovi o netemama 2016. – 2023.”*, Mala knjižnica Društva hrvatskih književnika, Zagreb, 2024.)

Imala sam tu povlasticu, čast i sreću da mi Miljenko Brezak prvoj donese internetske zapise (blogove) *“Umjesto kave”* što ih je Društvo hrvatskih književnika netom ukoričilo, a potpisuje ih njegova supruga, hrvatska književnica i novinarka, moja prijateljica Božica Brkan. Ne moram ni spominjati da sam internetski nevježa, da kao lektorica brojnih knjiga znam samo ono najnužnije, a sinovi i kći neprestano mi objašnjavaju da je mreža stvorena baš za najtupavije, da se cijeli svijet njome služi. Onda sam ja prava tuka. Bila sam uzbuđena primivši u ruke dnevničke zapise *“Umjesto kave / izabrane blogove o netemama 2016. – 2023.”* Sve su te neteme prave teme koje su pojeli razni portali, a ponajviše naša posvemašnja nezainteresiranost za kulturu, ponajprije u tiskanim medijima.

Koga još u kulturi općenito ne bi zanimalo da je Denis Derk, jedan od najuglednijih književnih kritičara, pospremio knjige s *“Večernjakova”* stola i uz otpremninu otprovio se u mirovinu, tko ne bi žalio za njegovim kolumnama u nekoć najčitanijim hrvatskim novinama... Zanimalo je vrsnu novinarku i književnicu Božicu Brkan koja i te kako zna što je tema, ali ironijski je podnaslovlila svoju knjigu netemama pa je svom nekadašnjem kolegi posvetila jedan od tekstova u knjizi. Jer, u današnje vrijeme, osim u knjizi Božice Brkan, nitko od onih koji su izvještavali o tzv. aferi Graditelj svratišta nije se sjetio da je posrijedi ukradeni naslov glasovita djela poznatoga hrvatskoga književnika Ivana Aralice. Božica i ja kao lektorica toga smo se sjetile i zdvojno komentirale naobrazbu svojih današnjih kolega kojima sve počinje od sadašnjega trenutka.

Kao i uvijek, ispravljajući pomno Božičin tekst, priznavala bih sebi da mi je to teže nego rudariti po najnepismenijim tekstovima jer ona je jedan od najpismenijih autora, a opet dvojim kako ću presjeći njezin ritam, tako karakterističan i u poeziji i u prozi, kako dirnuti u taj krležijanski stil a da ne pogriješim. Strepim i molim je da provjeri jesam li na pravome mjestu kratila, nisam li joj narušila misao, upropastila rečenicu. No uvijek se dogovorimo, osobito ako je posrijedi kraj teksta jer Božica i u poeziji i u prozi ima poantu, kao što je ona u tekstu *“Apostrof, izostavnik: Izostavite ga, zaboga. Neka bude ono što jest – izostavnik!”*

Povod za tekst bila joj je knjiga *Čeri mila* njezinih prijateljica Slavice i Lane Moslavac, velikih čuvarica moslavačke baštine, jer Božica u kajkavsome jeziku uopće ne bi petljala s izostavnikom misleći da je posrijedi jednostavno kajkavsko *čeri*. Još joj je očitiji povod glasovito, marketinški natapirano *mleko 'z bregov* što je godinama pogrešno pisano *z' bregov*. Proizvođač *Vindija* uklonio je pogešku s izostavnikom, ali prema Božičinu miišljenju, takav je način pisanja velika rijetkost, jer *z* znači *s*, a ne *iz*. Kad ih je upitala o izostavniku, objasnili su joj to marketinškim, dizajnerskim razlozima, a ne kajkavsko-štokavskom zavrzlamom. A tih je marketinških domislica toliko da usred riječi imamo veliko početno slovo, samo da se ne piše hrvatski, a kunemo se u netom doneseni Zakon o jeziku.

Kao prava zaljubljenica u svoju Moslavinu i velika promicateljica svoga idioma, svoje okešinečke kekavice, Božica Brkan piše i o arheološkome nalazištu Sipčini, a ne Sipćini, kako je poštokavljeno. Zauzela se za kajkavski oblik pa je tako i ispravno pisati. Posrijedi je tekst *Sipčina dvije godine poslije* koji me je podsjetio na nametnute štokavizirane oblike (u bivšoj državi) Markuševac, Jakuševac, a ispravno bi bilo pisati Markuševac, Jakuševac. Najžalosniji je primjer kad je devedestih godina Gliboki jarek pokraj Sesveta snašla velika eksplozija pa je tada u medijima (tiskanima) *lektoriran* u Duboki jarak. Mogu samo reći, sretno nam bilo?!

Jedan je od najzanimljivijih tekstova u knjizi *Vernakularna stilistika*, u kojem Božica Brkan piše o istoimenu djelu velikoga zaljubljenika u svoj viški idiom, Joška Božanića. Prema Hrvatskome jezičnome portalu, *vernakularna* znači *koja pripada, koja se odnosi na domaće ljude, na autohtono stanovništvo; domorodačka*. Citiram dio s mrežnih stranica hrcak.srce.hr koji je izdvojila Božica.

Autor posebnu pozornost posvećuje pisanju odnosa hrvatskog standardnog idioma štokavskih, čakavskih i kajkavskih tekstova, te tekstova čija je stilska razina uvjetovana dijakronijskim pomakom. Autort polazi od teorije recepcije kako bi razmotrio razne pozicije primatelja poruke uvjetovane raslojavanjem idioma na sinkronijskoj i dijakronijskoj osi. Rasprava otvara i pitanja stilistike govora, stilistike kolokvijalnoga teksta, stilistike tekstovau dijakronijskom odnosu, stilistike organskih idioma. (...)

Znamo li da se akcenatski sustav hrvatskoga standardnoga jezika narušava pomicanjem svih akcenata (štokavskih) na prvi slog, vrijedno je zabilježiti kako je posljednjih godina i sve više zavičajnika, zavičajnih rječnika, a jedan od njih, *Kajkavsku čitanku*, napisala je upravo Božica Brkan. I sama sam autorica *Mojih Zmijavaca*, zavičajnoga rječnika običajnika, a i vrijedni učitelji i nastavnici potiču učenike da zapisuju ono što im još mogu reći njihove bake, katkad i prabake, da se ne zaboravi.

Božica Brkan zapisala je više od 6000 riječi svoga kekavskoga, a dosad ih se iz njezina pera namnožilo već petnaestak tisuća koje još treba dopuniti i srediti. Stoga joj jedino ne vjerujem kad je zapisala da ju je na početku studiranja na zagrebačkome Filozofkom fakultetu privukla ponajprije književnost, pa tek onda jezik. Mene su zanimali podjednako, a Božica djelima dokazuje da je i s njome tako. Ona je stvorila svoj standard u kojem je spojila i kekavski, i zagrebački kajkavski, i razgovorni jezik, i standardni, i sveprisutnu engleštinu i po tome (ne samo po tome) jedinstvena je u hrvatskoj književnosti. Pročita li se bilo koji njezin tekst, uočit će se da je svoja, da izmiče kalupima i svrstavanjima u bilo čije ladice, pa mi smeta nepravda kad ju se hoće predstaviti samo kao kajkavsku književnicu. O tome svjedoči i ova knjiga, koja se može čitati i počevši otraga i sprijeda ili iz sredine, svaki je tekst jedna nezaboravna kava s prijateljima, gutljaj po gutljaj. Velikodušna i draga, u knjizi je okupila svoje prijatelje, a svima podarila djelo koje će moći ponijeti i na kavu, i na tramvaj, ali staviti i na noćni ormarić. Nije dopustila da joj AGM-a pretvorim u A. G. M.-a (kako bi prema raznim pravopisima bilo ispravno) i na to sam pristala. Pravopisna su pravila ionako dogovor, a od dobrih pisaca treba učiti kako pisati. Naravno, svatko neće pristati na ovakvo Božičino rješenje, ali će popiti jednu od najboljih kava bude li čitao ove žanrovski raznorodne dnevničke zapise (prikazi knjiga, crtice, anegdote iz svakidašnjega života, intervjui, prikazi izložaba...).

TOMISLAV MARIJAN BILOSNIĆ

Zmaj od Tulovih greda

(Priča o “Tajanstvenoj ruži” Zlatka Tomičića)

Zlatko se Tomičić probudio na vrhu tajanstvene gore Zir. Pogledao je prema Tulovim gredama i na njima vidio Zmaja. Bio je to znak da treba krenuti na dalek put. A bio je još dijete i ništa nije znao o svijetu. O vrlinama još manje. I dok je na put kretao, oko njega su se okupili anđeli, pratili ga, ne silazeći na zemlju. Ubrzo mu se približio i krilati magarac, nudeći pomoć. Na njemu je Zlatko, jureći među zvijezdama na Istok, prejahao Sunce koje je hitalo k Zapadu. U magarčevoj sjeni pratili su ga lički zmijari i imotski silvani, posuški pastiri, tatarski kulani i indijski šamani, orlovi, lisice, kornjače i ježevi, pčele, mravi i leptiri, sve što je moglo hodati, gmizati, plivati i letjeti, i uz to se preobražavati u pitavice, sićavice, govoraljke i gange. Pozdravljale su ga dubrovačke lastavice, klanjale mu se pastirice i kraljice s gradine Vručice.

Kao vuk samotnjak, Džingis-kanov predak, Zlatko se kao mladi ratnik probudio u Kini. To je, valjda, i bio razlog što su ga mnogi počeli zamjenjivati s tigrom. Kao ličkog vuka, koji se preobražava u tigra, prepoznao ga je i Zmaj. Bio je to Zmaj od Tulovih greda, u vlasti s(udbin)skih zapovjednika Reda nevidljivih. Odmah ga je napao.

Borba vuka, koji je postao tigar, i Zmaja s tisuće života bila je duga i iscrpljujuća. Zlatko je Tomičić znao da samo pobjedom može istodobno ovladati kopnenim, podzemnim, vodenim i nebeskim elementima. Zmajevo lice, koje je carevo lice, moralo je postati njegovim licem. Svaki puta kad bi mu zaprijetila smrt, on se iznova rađao iz riječi Stvoritelja, a svako njegovo novo rođenje odnosilo je po jednu glavu Zmaju. Čim bi Zmaj riknuo, glagoljajući Zlatko ga je stao hraniti ribom, izgovarajući čarobni IHTHIS. I sve tako, dok se konačno nije otvorila zemlja iz koje je naš ratnik izišao, a potom se otvorilo nebo u koje je kao pjesnik uzletio.

Kada je Zlatko svladao Zmaja, uzeo je njegovo ime. Postao je Zmaj od Tulovih greda i tako stekao vječnu mladost. Pod tim se imenom i odlučio vratiti u domovinu Hrvatsku, na svoju mitsku goru Zir. Putem je pjevao pjesme o Hrvatskoj. Bilježio ih je glagoljskim i latinskim, kao i hebrejskim i grčkim pismenima, a pjevao jezikom hrvatskim, ilirskim, keltskim i kaldejskim.

Vraćao se svirajući na šimširovoj svirali, kako bi razbudio sve pospane smrtnike. Put je bio život koji je prošao i život koji će doći, pa se činilo

da nikad i neće stići, jer se pred njim često otvarala praznina, ona koja je postojala prije nego li je išega i bilo.

Gdje god bi se Zlatko Tomičić probudio, svi su ga prepoznavali, pozdravljali ga i klanjali mu se. Pijevci su ga naviještali prije zore. Tako je bilo i u Duvnu. Među prvima, to je učinio pijetao kralja Tomislava, koji po Zlatkovoju tvrdnji, kao i po mišljenju židovskih pisaca, živi s nogama na zemlji, dok s kljunom i krunom dodiruje nebo. Kao što su pijevci najavljivali pjesnika, tako je i pjesnik pitagorejski, pjevao: *“Hranite pijetla, i ne žrtvuajte ga, jer je posvećen Suncu i Mjesecu.”*

Prvi koji je primio Zlatka Tomičića u dolini Žute rijeke bio je čuveni Žuti car, Huang Ti, zato što je Zmaj od Tulovih greda ustrijelio viteza vjetra koji je prijetio caru. Od tada je Zmaj od Tulovih greda jedini znao usmjeriti vjetar kuda je htio, iako se takva vještina pripisivala samo caru, alkemičaru i tvorcu “Tajanstvene ruže”. I tako je Ruža, koju je alkemičar predao Kubilaj-kanu, a od kojega ju je dobio Marko Polo, sada pripala hrvatskom pjesniku Zlatku Tomičiću.

Džingis-kan, čim je čuo kako se lički vuk pretvorio u Zmaja, pozvao ga je u svoj šator, gdje se Zlatko ubrzo i probudio. Veliki kan Temudžin mu je otkrio tajnu zašto se i kako pokreću narodi, plemena i rase, i zašto jedni kreću u osvajanje, a drugi u oslobađanje. Ovaj dio ljudske igre razumiju samo oni koje prati Sunce, sinovi neba, a Zlatka su, koji je na istok došao s kraja svijeta, da bi se opet u njega vratio, držali takvim. Prozračni mudraci Istoka vidjeli su kako su nebeski i zemaljski put u Zlatkovom životu isti.

Da ostane bezimen, skriven, a na kraju i nevidljiv, Zlatka Tomičića naučio je Lao Tse, onaj koji je otkrio da je cijeli vidljivi svijet ništavilo. Kineska slika na svili Lao Tsea, koja se nalazi u British Museumu, lako bi mogla biti i slika Zlatka Tomičića u zatvoru Stare Gradiške. Iz obiju je slika očito, kako su jedan i drugi težili prapočetnom jedinstvu, koje ne može doseći ni ljubav, ni mržnja, tek stvarateljska moć koja u svijet ulazi kroz vrata ništavila. To se i potvrdilo kada su se našli na Tibetu, gdje je Zlatko nosio svoju hrvatsku Ružu čuvarima prvotnoga svijeta.

U Indiji, preko koje je krenuo put Egipta, Zlatko se probudio pod Buddhinom svetom smokvom u Parku jelena. Jašući bijeloga slona, Zlatko je Tomičić vidio ljudsku bijedu oličenu u starosti, bolesti, tjelesnoj i duševnoj patnji. Od tada se Zlatko nije klonio napasti zloduha, koji mu je darivao lijepa tijela mladih djevojaka na svim putovima kojima se kretao. Svega se odrekao, ali ne i bijelog tijela žena. Izabrao je ovaj put, kao put koji vodi u vječno otkrivanje, u stalno traženje, u borbu koja poznaje samo oslobođenje.

Od tada se na sve četiri strane svijeta pjesnik otkriva kao zavodnik, prepuštao se noćnim pustolovinama, klanjao Aboriđankama, družio se s eteričnim ženama u Finskoj, dozivao astralna tijela, osvajao tantričke sve-

ćenice, mirisao egipatske i kineske žene-ruže, susretao i velške vještice, pored vode ležao s ličkim, slavonskim i jadranskim ljepoticama, hodio i ljubio zemljom humskom, dok su žene za njim prolijevale jantarne suze.

U Egiptu se probudio uz dvije mitanske princeze, od kojih je jedna imala vezu s babilonskim kraljem. Preko te babilonske veze došao je u dodir s Hetitima, Huritima, Mitanijcima, Kaldejcima, Uratima, Nanaancima, Sumercima, Asircima i Babiloncima, svima koji su pisali pismom sličnim hrvatskoj glagoljici. U Huritima će otkriti pra-Hrvate. Tragom Hurita otišao je sve do Afganistana, do glavnog grada prve iransko medijsko-hrvatske države Harahvaiti, vratio se u izgublenu državu Mitanni, a završio u Zakavkazju, gdje se kod slavenskih žena dokazao kao najveći ljubavnik i pjesnik ovoga svijeta. Naučio je sve o božanskim plesačicama, rusalkama, vodoteciljama, nimfama, vilama, djevama, plesačicama, hurijama, sirenama, božicama ljubavi i plodnosti, misleći samo na onu koja ga čeka na Velebitu, na hrvatsku riđokosu raspjevanu i razigranu Vilu s medom među stijenama Tulovih greda, na djevicu koju je još Zoranić milovao.

Tako se i probudio uz Kraljicu Velikog vriska, uz onu koja se kao kraljica od Saabe javila kralju Salamonu, a koju je Gilgameš poznao kao Etanu. Kako bi nestala Noć i Praznina, sljedeće je buđenje doživio uz onu koja je došla iz ljepota dubine svijeta, a da ni sâm nije znao radi li se o Afroditi, ili njegovoj Tajanstvenoj ruži. Budio se i pored liburnskih žena u Ninu, misleći na krilatu Koru, Demetrinu kćer, koja se često pretvarala u divlju ružu. Vidio ju je голу i zavolio, baš kao što se kralju Davidu dogodilo s golom Bat-Šebom.

Kada se u Americi probudio kao vrhovni šaman među ženama Navaho, Hopi i Pueblo Indijanaca, Zlatko je svoju ženu vratio u domovinu. Zvali su ga Plesač s čegrtušama. Svoje hrvatsko sjeme pri buđenju prosuo je i u Stonehengeu, u Engleskoj. Tu je poput Béle Hamvasa po stoti puta spoznao kako je nadnaravni svijet vidljiv i da postoji vječni čovjek. Ali na pitanje svoje drage hoće li se opet sresti nakon smrti, nije odgovorio. Kada je ona jecajući zaspala, Zlatko se probudio u Dvorani vječnoga znanja, na granici svjetova, na putu kojim je hodio tražeći spoznaju o Hrvatskoj.

A kada je stigao u Hrvatsku, Zmaj od Tulovih greda svoje je mjesto našao uz Ondinu u Ondiću na Krbavi. “Kada sam je ugledao, došlo je do stapanja mojeg i njezinog zlata”, rekao je pjesnik. Dok se nad Udbinom spuštala magla bijela i gusta kao ličko kiselo mlijeko, vile su ga kroz šumu odvukle put močvara u Gackoj dolini. Znale su one sve čarolije vode i ljubavi, i sve pjesme Zlatka Tomičića. “Hrvatska, djevojko moja, / svuda mislim na tebe, / u svakoj zemlji te sanjam, / u svaki te nosim kraj.” Dok su izgovarale njegove ljubavne pjesme posvećene Hrvatskoj, pucketajući jezikom, letjele su nad njim poput ptica, vraćajući ga natrag na Zir, u staru

japodsku postojbinu. A kada se poželio zauvijek stopiti s hrvatskom vodom, vile su nestale, a Zlatko je postao i ostao nevidljiv.

Sjedi tako Zlatko i danas na vrhu gore Zir, svakoga jutra gledajući zlatom osunčane Tulove grede. Sunce je sjelo u njihovo Zmajevo gnijezdo, i osim njegove svjetlosti, Zlatko više ne raspoznaje nijedan drugi znak. Njega nitko ne traži, ne spominje, i ne vidi. Projure autocestom prema Zagrebu, i dalje, ili u drugome pravcu, prema jugu, i ne osvrćući se. Jedni ne vjeruju u ovu priču, dok drugi sumnjaju i da je Zlatko Tomičić postojao. Samo ja još znam da ga spominju u Mostaru, gdje na obalama rijeke Neretve djevice govore njegove stihove, iz jedne ruke u drugu pretačući bistru vodu.

TOMISLAV MARIJAN BILOŠNIĆ

Medaljoni lucidnih trenutaka puni sklada

(Emilija Kovač: *“Razmatranja”*, Kajkavsko spravišće,
Zagreb, 2022.)

Recepcija i prezentacija suvremene hrvatske književne produkcije, što se medija tiče, događa se samo u stolnici. Uglavnom, isti je slučaj s nagrađenim knjigama i autorima recentne hrvatske književnosti. Antologijski izbori su na razini natjecanja gradske čistoće, koja izigrava ekološki nedirnutu oazu. Zaključimo: književnici, bilo pjesnici, prozaici, kritičari ili putopisci, ako su bez zagrebačke adrese, nisu dio književnog nacionalnog kanona. Njima ne pomaže ni prijevod knjiga na svjetske jezike neovisnih svjetskih izdavača (bez potpore hrvatskog Ministarstva kulture i medija), kao ni međunarodna književna recepcija i priznanja.

Desetci poznatih primjera svjedoče gore iznijetu činjenicu. I ovaj, o kojemu pišem, je zoran tj. očevidan, bar što se tiče hrvatskog suvremenog pjesničkog Olimpa. Emilija Kovač, pjesnikinja iz Čakovca, do današnjeg dana nimalo nije privukla pozornost hrvatske književne kritike, daleko je od uzora i autoriteta, iako ozbiljno s punim pjesničkim znanjem i vjerom, jasno i poetski, čisto i vrijedno pažnje propituje i zbori o egzistenciji koja muči suvremenoga čovjeka i društvo. Tako se Emilija Kovač uostalom i predstavlja svojom zbirkom *“Razmatranja”*, dostojnom svake književne prakse.

I iz ovog primjera vidimo, zagonetka poezije je nerješiva. Kao da poezija kod pravih pjesnika postaje njihovom sudbinom. Kod Emilije Kovač nama “prazne” stranice, njezino pjesništvo oblikuje nizove pitanja i odgovora koji se međusobno prožimaju iz stiha u stih, uvijek s jasnom dijagnozom. (“Stanem li sasvim uza zid i nagnem se malo unatrag, moja sjena i ja sasvim smo sukladne jedna drugoj.”) Krećući se vješto nevidljivom granicom između pjesništva i esejistike, ali nikad prenapregnuto, već komunikativno, znajući i prihvaćajući da se ljudski život sastoji od tisuća sitnica, pjesnikinja ih u konačnici svodi na jedinstveni problem, pokušavajući prije svega spoznati sebe. (“Nekim riječima priznam da su bolje od mene.”). Bilo da pročitate pjesmu u slobodnome stihu ili pjesmu u prozi, pisanu hrvatskim književnim jezikom ili kajkavskim idiomom, u svakome uratku ove autorice “nanovo otkrivamo književnost za sebe”.¹

¹ Jorge Luis Borges: “To umijeće stiha”, Zagreb, 2001., str. 7.

Pišući na standardnom hrvatskom književnom jeziku i dijalektalnom kajkavskom izričaju poeziju i prozu, kao doktorica znanosti na temi o ženskoj prozi u Domovinskom ratu, Emilija se Kovač vrlo uspješno bavi i esejistikom, što je, kako je već rečeno, vidljivo i u njezinu pjesničkom iskazu. (“Od svih riječi, najprisnija sam s glagolima. Uzimam ih ozbiljno i oni mene.”). Žarišno stjecište njezine lirike je prožetost filozofijom i psihologijom, putem čega se i pali sazviježđe ovog pjesništva. Emilija je pjesnik bez sumnje, pjesnikinja velikih nedoumica, autorica koja pokušava uvijek iznova riješiti neki novi problem, tako da nas svako moguće rješenje ostavlja u nedoumici, jer se upiti i rješenja u vremenu dodiruju. Njezino promatranje života, svijeta, moglo bi se nazvati promatranjem iskosa, što pjesnikinja i postavlja kao svoju ključnu pjesničku zadaću. (“Pjesmu treba zaskočiti s leđa” “prije nego se sabere i dovrši”, a “s kišom, svaki put kad se dogodi, treba računati sasvim ozbiljno.”).

Pjesnička zbirka Emilije Kovač “*Razmatranja*” (u redakciji Božice Pažur) složena je od pjesama u prozi i slobodnome stihu, u dijalektu i standardu, te ilustrirana radovima akademskog slikara i multimedijalnog umjetnika Bojana Miljančića. Kao nosivi motto ovog pjevanja stih je Dylana Thomasa “svoj braći svijeta”: “Napravio sam snjegovića, a moj ga je brat razvalio pa sam ja razvalio njega i nakon toga smo popili čaj.” Već posveta zbirke kazuje otvorenost pjesnikinje svim ljudskim pitanjima, upućuje na njezinu bogatu imaginaciju, kao i na iskustva svjetskih autoriteta.

Pjesnička zbirka “*Razmatranja*” sastavljena je od pet zasebnih ciklusa: “*Egzistencijalne maglice*”, “*Priče o mojim strancima*”, “*Vinjete sa stablima, diskretno*”, “*Kajkavice*” i “*Pandorina postelja*”. Put od “egzistencijalnih maglica” do “Pandorine postelje” vodi “samo ravno, do kraja i odvažno. / Ako prostor zavije, ipak ići / ravno.” Mogli bi se reći da su cijela “razmatranja” jedna jedina i jedinstvena pjesma, bez obzira na formu i jezik, što ovdje biva tek oznaka pravca pjesničkoga puta.

“*Razmatranja*” su pjesme u prozi o poeziji, čekanju, glagolima, odanosti, dolascima, kiši, kamenu, riječima, odvajanju, vukovima i zmajevima i rubovima sličnih tema, medaljoni lucidnih trenutaka puni sklada, zvonki i slikoviti, kao svako bistro vrelo, životna i književna iskustva i svjedočanstva sa slikarskim i glazbenim elementima. U pravilu, prvi stih svake od ovih pjesama mudroslovna je konstatacija iz koje se pjesma razvija sama po sebi. Efektno i lapidarno, pjesnički ozbiljno, stih po stih, zrno po zrno kao na ružariju, Emilija brine brige koje nam otkrivaju sartreovsku mučninu. (“Dobri su čekači pitanje sretnoga slučaja.”). A kad dođe strah “smanjim se koliko mogu”, konkretno: “Ponekad pobijedim ja, ponekad on.” Slikovito se javljaju zmajevi i vukovi, u zrcalima se pojavljuju i drugi likovi, gledati nam

je do obzorja i paziti na rubove, kako bi sve što kažemo postalo metaforom, jer “rubovi su mjesta gdje stvari postaju ozbiljne.”

Ciklus “*Egzistencijalne maglice*” pjesme su u prozi i slobodnome stihu, identitetska lirika, ponekad s numerološkom igrom (“postojim u nekoj čestici između / tri i četiri, slijeva / na rubu.”) Smisao bitka nisu samo san i java, već i samo buđenje (“dok se budim sva sam odinja i iglica”), što otkriva različita lica, koja su uvijek jedno te isto lice, kojemu je dovoljna prisebnost “da stvari, kad postanu opasne, vratim mirnoj neizvjesnosti”. I kad mislimo da se pjevanje retrospektivno zatvara kakvom preživjelom zbiljom, iz nevidljive slike “Svaki dan moj Bog izlazi, zalazi / Blista, joguni se: / Nevidljiv, dalek i moj.”

Književni talent Emilije Kovač razvidan je u bezbroj različitih situacija. Ispisujući pjesme situacija, sugestivno vizualizirajući i oslikavajući doživljajno i proživljeno, sadržajno predočavajući egzistencijalne strepnje, ponekad anegdotalno, ponekad opisno, Emilija svoju poeziju uvijek ispisuje živom riječju i važnim smislom (“Želim svoj dio, od svega ponešto, / Kako god da se / Postavi svijet.”). I kad upravo pomislimo da smo došli do rješenja, da bi konačno mogli kazati i zaključiti na koji način Emilijini stihovi dopiru do čitatelja, ona će zaključiti: “Konačno, ne radi se tu o meni, ni blizu”, pa bi bilo “dobro na tome (i) ostati.”

U “*Pričama o mojim strancima*” već u uvodnoj pjesmi, u prvome stihu čitamo: “O njima znam samo da postoje.” To su oni koji idu jedni prema drugima, koji se “nigdje ne nasele trajno”, odlaze, dolaze, ostaju samo tragovi, zajedno smo i sami s njima i bez njih, prolazni živimo “kad se okupe, svi moji i ja, podijelimo uloge između sebe”, toliko se puta iznova iščitavajući, izgovarajući riječi koje ne razumijemo, pitajući se što smo sve međusobno kadri učiniti. A “ima ih posvuda oko mene”, uostalom “stvar je osobna i ne treba u toj priči / nikog osim nas.” I jezika, slikovita i strpljivo spletena u psihološke nijanse, boje iz kojih će nenadano planuti vatra obasjavajući melankoličnu scenu na kojoj se događa ovo monodramsko pjevanje.

Bilježeći intimne, za svijet možda efemerne događaje, Emilija Kovač će ispisivati poeziju kao jasne i jednostavne, čiste i dirljive “*Vinjete sa stablima*”. Ona to čini kao da veze ili plete pletenicu bez početka i kraja, niže ogrlicu na kojoj se izmjenjuju i oblici i boje, simboli ljubavi i sutona, augustinovski ništa ne definirajući, osim svoje vjere u poeziju.

U stalnoj kombinaciji proznih pjesama i onih u slobodnome stihu bistri se poruka: “Posaditi stablo (za uglom, preko puta, / negdje usput”, stabla su vezana za kuću, ljude, pojave i događaje, ona su os svijeta, život i naši predci iza kojih idemo, a za nama “ide vojska stabala” i njihove sjene. Stablo postaje pjesnički subjekt, dakle autorica osobno: “ja sam već odavno stablo”, očito ono koje iz nas izrasta, na kojemu su ptice, Rabuzinova stabla kao

“okrugla šuma”, stabla edenska, ona koja privlači svjetlost neba, i ona što svojim korijenjem prodiru duboko u zemlju, pa će i sama autorica kazati: “zasadim ponešto na mjestima gdje ostave prazninu.”

O ciklusu “*Kajkavice*”, pjesmama na kajkavskom idiomu, malo mogu kazati, osim da za mene, ne samo zbog idioma, pjevaju o poznatom na nepoznat način, iznenađujuće poletno. “Bi dal kaj-kaj bez reči, od srca / vè mam” (Što bi dao bez riječi. Od srca / odmah, isti tren), pita se/nas Emilija, a to je cijela filozofija ovog pjesništva, poglavito ciklusa kajkavijane.

“*Pandorina postelja*”, kao posljednji ciklus s pjesmama u prozi promišljanja “pjesničku teoriju” o ženi, smislu življenja, osobnim životnim iskustvima i njihovim otiscima na duši, pa su to svjedočanstva drukčije stvarnosti s nizom slojevitih asocijacija, na rubu senzacije, ali i dalje čista izraza i bez bilo kakve spekulacije.

Konačno, Emilija Kovač piše vrlo osobnu, originalnu poeziju, sposobna u svakome času ležerno iznijeti vječnost prolaznog vremena, ukazati na ljepotu ružnoga i ružno u lijepome, raskoš nestajanja i ležerno prihvaćanje sudbine.

Samoća ovdje nije ništavilo, tek je subjektivni element, pjesnička alegorija, zemaljski odraz raspoloženja, zbog čega se autorica i odlučuje na pisanje pjesama. Spasenje čovjeka i svijeta je u ljubavi, podjednako iskazanoj prema ideji, stvari, osobi, osobno sebi, toliko da se uspostavi trajni odnos s beskonačnim, vječnim, onim što se u životu ponavlja i obnavlja, po čemu i jesmo to što jesmo!

